

T.C
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

1823-1908 YILLARI ARASINDA OSMANLI-İRAN İLİŞKİLERİ
(44/2 NUMARALI DÜVEL-İ ECNEBİYE DEFTERİNE GÖRE)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
SÜLEYMAN HİLMİ AKIN

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi MELİKE SARIKÇIOĞLU

NİSAN-2018

MUĞLA

T.C
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**1823-1908 YILLARI ARASINDA OSMANLI-İRAN İLİŞKİLERİ
(44/2 NUMARALI DÜVEL-İ ECNEBİYE DEFTERİNE GÖRE)**

SÜLEYMAN HİLMİ AKIN

Sosyal Bilimler Enstitüsünde

“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 03.05.2018

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 09.04.2018

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi. Melike Sarıbaşoğlu
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Erdem Keleş
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ayşın Sarıbaşoğlu Haykiran

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ

NİSAN-2018

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 20.12.2017. tarih ve 817/3. sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Tarih Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Süleyman Hilmi AKIN'ın "1823-1908 Yılları Arasında Osmanlı-İran İlişkileri (44/2 Numaralı Düvel-i Ecnebiye Defterine Göre)" adlı tezini incelemiş ve aday 03.04.2018 tarihinde saat 12.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine 07.04.2018 ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Melike Sarıcaoglu

Doc. Dr. Erdoğan Keleş

Üye

Doc. Dr. Aysun Sarıbay Hoykiran

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “1823-1908 Yılları Arasında Osmanlı-İran İlişkileri (44/2 Numaralı Düvel-i Ecnebiye Defterine Göre)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09.04.2018

SÜLEYMAN HİLMİ AKIN

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ GİRİŞ FORMU		
YAZARIN	MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.	
Soyadı : AKIN Adı : SÜLEYMAN HİLMİ	Kayıt No:	
TEZİN ADI Türkçe : 1823-1908 Yılları Arasında Osmanlı-İran İlişkileri (44/2 Numaralı Düvel-i Ecnebiye Defterine Göre) Y. Dil : Ottoman-Iran Relations Between 1823-1908 (According to the 44/2 th Düvel-i Ecnebiye Defteri)		
TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans X	Doktora O	Sanatta Yeterlilik O
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fakülte : Edebiyat Fakültesi Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü Diğer Kuruluşlar : Tarih :		
TEZ YAYINLANMIŞSA Yayınlayan : Basım Yeri : Basım Tarihi : ISBN :		
TEZ YÖNETİCİSİNİN Soyadı, Adı : SARIKÇIOĞLU, MELİKE Ünvanı : Dr. Öğr. Üyesi		

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Düvel-i Ecnebiye Defterleri
2. Ahkam Defterleri
3. Osmanlı-İran İlişkileri
4. Konsolosluk Atamaları
5. Mekke Emirleri

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Osmanlı
2. İran
3. Düvel-i Ecnebiye Defterleri
4. Ahkam Defteri

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Ottoman
2. Iranian
3. Düvel-i Ecnebiye Books
4. Ahkam Books

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	O
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	X
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	O

Yazarın İmzası :

Tarih : 09/04/2018

ÖZET

Osmanlı-İran ilişkileri uzun soluklu mücadeleler ve merhaleler geçirmiştir. Bu mücadelenin temelinde İslam dünyasının liderliği meselesi yatmaktadır. İran coğrafyası geçmişte Osmanlıların da ortak atası olan Oğuzların Anadolu'ya geçişi esnasında kullandıkları güzergah olması nedeniyle Osmanlı tarihi açısından da önemlidir. İki devlet arasındaki ilk ciddi gerginlik ve savaşın Yavuz Sultan Selim ile Safevi hükümdarı Şah İsmail arasında meydana gelmiştir.

Çaldıran Savaşı ile Osmanlılar tarafından elde edilen bu ilk zafer tarihi bir dönüm noktası olarak kabul edilmiş, 1514 tarihi her iki taraf için de uzun ve yorucu bir mücadelenin de başlangıcı olmuştur. 1823 Erzurum Antlaşması sonrası ise çağa ayak uyduran bir Osmanlı ve İran, aralarındaki meseleyi devletlerarası hukuk bağlamında diplomatik temaslar yoluyla çözümlenmek istemiş ancak bu hususta da özellikle sınır kavgaları anlaşmazlıkların çözümlenmesinde engel teşkil etmiştir. Ayrıca bu dönemde ele alınan konular içerisinde İran Devleti'nin Osmanlı'dan yana en önemli beklentisinin de kutsal mekanların ziyareti sırasında İranlı ziyaretçilere karşı gösterilecek muameleler, ticari ve umumi konularda İran tebasının işlerini yürütücek konsolos vekilleri meselesi olduğu da anlaşılmıştır. Nitekim konu ile alakalı hükümlere de tezimizde pek çok yerde rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İran, Düvel-i Ecnebiye Defterleri, Ahkam Defteri, Şehbender.

ABSTRACT

Although the Ottoman-Iranian relations have undergone long-running struggles and challenges, at the basis of this struggle lies the question of the sole leadership of the Islamic world. Iranian geography can not be considered independently of the Ottoman history because it is the route that the Oghuzs, who were the common ancestors of the Ottomans in the past, passed through to Anatolia. The first serious tension between the two states and the war is fixed with the historical records that began between Yavuz Sultan Selim and the Safavid ruler Shah Ismail.

This first victory achieved by the Ottoman Empire with the Çaldıran War was accepted as a milestone and as of 1514 a long and tiring battle for both sides had begun. After the 1823 Treaty of Erzurum, the Ottoman Empire and Iran, which adapted to the era, wanted to solve their problems through diplomatic contacts in the context of interstate law, but in this respect especially border conflicts were an obstacle in the resolution of disputes. It was also understood that the most important anticipation of the Iranian state from the Ottoman period in the subjects discussed in this period was the treatment of the Iranian visitors during the visit to the holy places, and the issue of consular deputies carrying out the business of Iranian business in commercial and public matters. As a matter of fact, the theses related to the subject were found in many places.

Keywords: Ottoman, Iranian, Düvel-i Ecnebiye Books, Ahkam Books, Consul.

KISALTMALAR

BOA. A.DVN.DVE.d	Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadaret Divan-ı Hümayun Düvel-i Ecnebiye Defterleri
AÜ	Ankara Üniversitesi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
İÜEF	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
ss.	Sayfa Sayısı
S.	Sayı
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
Yay.	Yayınları

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti ile İran Devleti hakkında inceleme yapmak Ortadoğu coğrafyasının önemli bir bölümünün tarihini aydınlatmak açısından oldukça önemlidir. Bu alanda yapılacak çalışmalara kaynaklık etmesi açısından da Osmanlı arşivleri çok zengin içerikleri ihtiva etmektedir. Bu zengin kaynak ve içerikler yalnızca Osmanlı tarihinin değil geçmiş yüzyıllar itibariyle Osmanlı Devleti ile ilişkiler kuran pek çok devletin de tarihinin aydınlatılmasında ciddi başvuru kaynaklarıdır. Bu arşiv kaynakları içinde yer alan Divan-ı Hümayuna bağlı kalemlerden “Amedi Kalemî” Reisülküttabın hususi kalemidir. Bu kalemin kayıtları, devletin yaptığı her çeşit antlaşma ve ahidname metinlerini, görüşme mazbatalarını, protokolleri, yabancı elçilere, konsoloslara ve tüccarlara ait yazıları ihtiva etmektedir. Bu kalemde tutulan defterlerin bir kısmına “Ecnebi” veya “Düvel-i Ecnebiye” defterleri adı verilmiştir. Bu defterlerde diğer devletlerle yapılan antlaşmalar ve ahidnamelerden başka ahkam, nişan ve konsolosluk beratlarına dair kayıtlar yer almaktadır.

Sadrazam tarafından padişaha yazılacak telhis ve takrirlerle, yabancı devletlerin hükümet başkanlarına yine sadrazam tarafından gönderilecek mektupların müsveddeleri, sulh antlaşmaları ile her çeşit ahidname ve antlaşmaların metinleri, görüşme mazbataları ve protokoller, yabancı elçi konsolos ve tüccarlarına ait her çeşit yazı ve evrak burada yazılmakta, asılları bu kalemde saklanmaktadır (Sarınay, 2002: 131-139). Ayrıca Osmanlı Devleti’nin hariçte bulunan elçilerinden gelen raporların şifreleri burada çözülüp cevaplanmıştır. Konsolos ve yabancı tüccarlar ile yabancı elçilerden gelen her türlü yazışmalar da bu defterlerde tutulmuştur.

989 Numaralı “Divan-ı Hümayun Defterleri Kataloğu”ndaki Düvel-i Ecnebiye Defterleri (H. 975-1332/M. 1567-1913) içerisinde 122 adet defter bulunmaktadır. En erken tarihli defter H. 975/M. 1567 yılına ait Nemçe (Avusturya) defteri, en son tarihli defter ise H.1328-1332/M.1910-1913 tarihini ihtiva eden Prusya Konsolosluk Defteridir.

989 numaralı “Bab-ı Asafî Kataloğu”nda bulunan Düvel-i Ecnebiye Defterleri için kullanılan tasnif kodu A.DVN.DVE.d şeklindedir. Çalışmamıza kaynaklık edecek

olan defter tasnifi ise BOA.A.DVN.DVE.d 44/2 gömlek numarası ile yapılmış olup 1823-1908 yılları arası İran Ahkam Defteri olarak tanımlanmış ve 251 sayfadan oluşmakta ve farklı konuları içermektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde Osmanlı-İran ilişkilerinin kökeninin anlaşılması maksadıyla tarihi seyri verilerek bu ilişkilerin başlangıcının nereye kadar uzandığı hakkında genel bir fikir sunulmaya çalışıldı. Ayrıca Osmanlı Devleti ile İran arasındaki mücadelelerin salt bir siyasi çekişme ya da toprak kavgası olmadığını ortaya koyabilmek adına iki büyük İslam Devleti'nin mensup olduğu farklı mezhepler dolayısıyla yaşanan çekişmelerin sebepleri arasında mezhepsel ayrılıkların da etkisi olduğu belirtmeye çalışıldı.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise asıl inceleme konusu olan defterde geçen hükümlerin hangi konular üzerinde olduğuna dair değerlendirmelere yer verildi. Bu bölümde toplam 9 farklı başlık altında 759 hükmün dağılımı ve muhtevası üzerinde detaylıca durulmaya çalışıldı. Defterde yer alan hükümlerin özellikle 3 başlıkta yoğunlaştığı tespit edildi. Nitekim Mekke Emirlerine gönderilen hükümler, suretlerinin Osmanlı yöneticilerine gönderildiği hükümler ve şehbender (konsolos) vekaletlerinin atanması ile ilgili hükümlerin çoğunluğu oluşturması bunun kanıtıdır. Defterde okunan hükümler içinde rastlanılan ve sıklıkla dile getirilen en önemli husus ise İranlı hacı ve ziyaretçilerin Osmanlı memleketlerini ziyaretleri sırasında kendilerine gösterilmesi gereken muameleler hakkındadır ki yıllarca rekabet halindeki bu iki Devletin ahidnamelerine de konu olmuş bu hususlar farklı vesilelerle pek çok hükümde yer almıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise ahkam defteri hakkında okuyucuların bir fikir sahibi olması amaçlanmıştır. Bunun için okunan hükümlerin hüküm sıra noları ve tarihlerinin de yer aldığı özet bir çalışma yapılmıştır. Her hüküm hakkında kısa ve öz bilgilerin yer aldığı bu kısımda en azından ilgili hükmün içeriği hakkında özet verilmiş, kronolojik olarak hükümlerin neleri ihtiva ettiği verilmeye çalışılmıştır.

Defterde yer alan hükümlerin 206 adedini oluşturan konsolos vekaletlerinin atanmalarına dair ilgili hükümlerle ilgili özgün bir çalışma olarak bu hükümlerde

geçen her bir şehbender (konsolos) vekilinin adı, atandıkları yer ve tarih bilgisi ile ilgili de ayrıca bir liste ve tablo oluşturularak çalışmanın sonuna eklenmiştir.

Çalışmanın yapılması sırasında karşılaşılan en önemli güçlüğü ise okuma konusunda yaşandığı söylenebilir. Özellikle defterin ilk varaklarında yazı biçiminin girift bir biçim göstermesi nedeniyle hükümler ancak kısmen okunabilmiş en azından neyi ihtiva ettiği hususunda fikir edinilebilmesi amacıyla ana metin gövdesinin yan kayıtlarına başvurulmuştur. Okuma esnasında pek çok hükmün ana metnindeki ifadelerle birbirine benzer olduğu farkedilmiş bu nedenle özellikle 1847 tarihli 113 nolu hükümden itibaren okunan kısımlar daha anlaşılır olmuştur.

Çalışmanın ortaya konmasında ana kaynak Başbakanlık Osmanlı Arşivi olmasına rağmen farklı kaynaklardan da istifade edilmiştir. Bu aşamada Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Ege Üniversitesi, 9 Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul Üniversitesi Ana Kütüphane, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi ve Erzurum Atatürk Üniversitesi kütüphane ve kataloglarından yararlanıldığı gibi İstanbul İSAM ve Beyazıt Kütüphanesi'nden de yararlanılmıştır. Ayrıca defterde geçen yer isimlerinin okunması esnasında yaşanan zorlukların üstesinden gelebilmek adına internet tabanlı harita tarama metodu kullanılmış, uydu görüntüleri vasıtasıyla yer adları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın asıl amacı defterde geçen konuların hangi hususları içerdiği meselesi olduğundan kapsamlı bir Osmanlı ya da İran tarihi kritiği yapılmamıştır. Genel olarak da konunun incelenmesi sırasında daha çok Osmanlı Devleti merkezli bir yaklaşım ortaya konmuştur. Bunun en basit nedeni arşivlerin yalnızca tek yönlü incelenmiş olması, İran arşivlerinin incelemeye dahil edilememesidir. Bundan dolayı inceleme esnasında varılacak değerlendirme, tahlil ya da düşünceler tek yönlü bir araştırmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır denilebilir.

Defterin okunması esnasında çoğunlukla Kamus-ı Türki, Ferit Develioğlu, Mehmet Kanar'ın sözlüklerine başvurulmuş ancak bu sözlükler içerisinde de yer almadığı farkedilen bir kısım farklı kelimeler için de online kaynağa başvurulmuştur. Çalışma bir transkripsiyon çalışması olmamasına karşın hükümlerin muhtevasını

anlayabilmek adına okuma konusunda gereken hassasiyet gösterilmeye çalışılmış ancak yazım şeklinin zorluğu nedeniyle bu konuda oldukça zor kısımlara rastlanılmıştır.

Bu çalışma ile en azından Osmanlı-İran ilişkilerinin 19. yüzyıl ortaları ile 20. yüzyıl başlarındaki yapısı ve durumu hakkında bilgi vermek amaçlanmış, dönem itibarıyla gerek siyasi ilişkilerin tahlili gerekse İslam dünyasında iki önemli devletin aralarındaki meselelerin hangi konularda yoğunluk kazandığı hususu vurgulanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ortaya çıkmasında ve gerçekleştirilmesinde katkısını ve desteğini asla inkar edemeyeceğim değerli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Melike SARIKÇIOĞLU'na, bu süreçte manevi destek ve sabırlarıyla yanımda olan AİLEME teşekkürü bir borç bilirim.

Süleyman Hilmi AKIN

Nisan 2018

Muğla

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-İRAN SİYASİ İLİŞKİLERİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

(XVI-XIX. YÜZYIL)

1. XVI-XVIII. Yüzyıllar Arası Osmanlı – İran İlişkileri.....	4
2. XIX. Yüzyıl’da Osmanlı-İran İlişkileri.....	17
3. Osmanlı – İran İlişkilerinin Tarihi Seyri İçinde Mezhep Ayrılıklarının Rolü.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

DÜVEL-İ ECNEBİYE DEFTERLERİNE GÖRE

(44/2) NUMARALI İRAN AHKAM DEFTERİ

1. Osmanlı-İran İlişkilerinde Arşiv Kaynaklarının Yeri.....	27
2. İran Ahkam Defteri’nin Şekil Özellikleri.....	28
3. İran Ahkam Defteri’nin İçeriği.....	31
3.1. Mekke emirlerine gönderilen hükümler.....	32
3.2. Hüküm gönderilen görevlilerin rütbe ve dereceleri.....	43
3.3. Şehbender vekaletleri ataması hakkında hükümler.....	54
3.4. Yol emirleri ve güvenliği.....	59
3.5. Yağma ve gasp olayları.....	62
3.6. Alacaklılarla ilgili hükümler.....	64
3.7. İranla yapılan sulh sonrası el konulan malların iadesi.....	65

3.8. Mükerrer gümrük vergilerinin alınmaması hususunda hükümler	66
3.9. Muhtelif hükümler	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

44/2 NUMARALI DÜVEL-İ ECNEBİYE DEFTERİNİN ÖZETİ

1. Özet Çalışması Hakkında Değerlendirme	76
2. Ahkam Defterinde Yer Alan Hükümlerin Özetleri (Telhis)	78

SONUÇ	192
-------------	-----

KAYNAKÇA	195
----------------	-----

EKLER	200
-------------	-----

ÖZGEÇMİŞ	
----------------	--

GİRİŞ

Osmanlı – İran ilişkileri öncesinde bu bölgede Türklerin faaliyetleri erken dönemlere kadar uzanmaktadır. Türklerin ilk ciddi fetih hareketleri Selçuklu hükümdarlığı zamanına kadar gitmektedir. Nitekim bu aileden Tuğrul Bey zamanında Selçukluların İran sahasında oldukça etkili olduğu söylenebilir. Onun zamanında İran’da güçlü bir devletin olmayışı ve bu bölgede mahalli idarelerin yönetimde olması fetihleri kolaylaştırmıştır (Merçil, 2003:9-13).

Türklerin Anadolu’yu yurt edinmesi ile birlikte bu coğrafyada başlayan Selçuklu hakimiyeti çok uzun yıllar devam etmemiş onun mirasçısı sayılabilecek Osmanlı Devleti kendine özgü karakteri ile hem daha uzun yıllar yaşamış hem de daha fazla bir alanı hakimiyeti altına almayı başarmıştır. Osmanlılar seleflerinden farklı olarak Avrupa içlerine kadar fetih hareketlerinde bulunmayı da ihmal etmemişlerdi. Esas tehlikenin doğu kaynaklı olabileceği başlangıçta düşünülmemiş ancak Timur tehdidiyle de Osmanlı Devleti daha erken dönemde karşılaşmıştı. Bundan sonra Osmanlılar özellikle Yavuz Sultan Selim’in başa geçmesiyle birlikte doğuya yönelik çok daha aktif bir politika yürütmeye karar vermişlerdir. Bu coğrafyada sağlanacak olan hakimiyetin aynı zamanda İslam dünyasında da güçlü bir konum elde etmenin anahtarı olabileceğini düşünmüşlerdir.

Osmanlı – İran ilişkileri açısından en mühim ve hassas konuların başında elbetteki dini akideler konusundaki farklılık ve anlaşmazlıklar gelmektedir. Kökeni çok eskilere dayanan Sünni-Şii çekişmesinin bu iki büyük devleti karşı karşıya getirmesi kaçınılmaz olmuştur. İran’da uzun yıllar hakimiyet kuran Safeviler döneminde siyasallaşan Şii inanç iktidarla ayrılmaz bir bütün haline gelmiş, Safevi şahları aynı zamanda en yüce kişiler olarak kabul edilmiştir. Aynı şekilde Yavuz Sultan Selim’den sonra Osmanlı hükümdarlarının hilafet makamını temsil etmeye başlaması ve Sünni İslam dünyasının koruyucusu olmaları bu kısır çekişmenin sürmesine zemin hazırlamıştır. 18. yüzyılda yaşanan iktidar değişimi sonrası Safeviler gücünü İran’da yitirmiş Zendler ve Afşarlar döneminde ise uzun soluklu ve sonuçsuz kalan mücadeleler yaşanmıştır. Bu dönemde belki de tek olumlu girişim her iki ülke uleması arasında mezhepsel ayrılıkların sona erdirilmesine yönelik girişim olan ve

Caferilik mezhebinin de hak mezheplerden kabul edilebileceğini varsayan “Vesika-name-i Bağdat” örnek verilebilir (Şabani, 2003:79-86).

Her iki devlet açısından 18. yüzyıl oldukça sıkıntılı geçmiştir denebilir. İran mahalli idare isyanları ve ordudaki çekişmelerle uğraşırken Osmanlı Devleti, Avrupa ve Rus tehdidi altına girmiştir. Bu nedenle her iki devlet de birbirine üstün gelebilecek hareketlerde bulunmaktan kaçınmaya çalışmışlardır. Nadir Şah dönemi mücadelelerini saymazsak bu dönemde kesin sonuç veren savaşlar yaşanmamıştır (Şabani, 2003:79-86).

19. yüzyıldan itibaren ise her iki devlet dış politik gelişmelerden bağımsız hareket edememişlerdir. Dünyada etkili olan değişim ve dönüşüm bu ülkelerde de etkisini göstermeye başlamıştır. Osmanlıda reform çabaları ile kendini gösteren bu değişim hareketleri benzer olarak İran’da da etkisini göstermekte gecikmemiştir. İran’da 1796’dan sonra hakimiyet kuran Kaçarlar dönemi Avrupa nüfuzunun da en etkin biçimde hissedildiği dönem olmuş, devlet eliyle yapılan reform çalışmaları meşruti idareye giden yolu açmıştır (Kurtuluş, 2010:1).

Tez çalışması esnasında elde edilen veriler ışığında ise denebilir ki; Osmanlı – İran ilişkilerinde öne çıkan hususun İran’ın Osmanlı ülkesindeki vatandaşlarının haklarını koruma ve yeterli ayrıcalığı sağlama çabası olduğudur. Ticari münasebetlerin yürütülmesi, kutsal yerlerin ziyareti, İranlıların Osmanlı memleketlerinde güvenliğinin sağlanması konusu, en küçük yerleşim bölgelerinde bile İranlıların çıkarlarının korunması amacıyla temsilciliklerin oluşturulması bu meselelerin çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Osmanlı-İran ilişkilerinde dikkate değer bir durumun vatandaş olup olmama statüsündeki yaklaşım olduğu da göze çarpmaktadır. Osmanlı Devleti bilindiği üzere teokratik bir devlettir. Osmanlı Devleti’nde millet anlayışı bir ulus olmaktan çok dini bir mensubiyeti ifade eder ve ehl-i İslam olanlar farklı ırklara da mensup olsalar bile İslam geleneğinden iseler bir millet kabul edilirlerdi (Bozkurt, 1989:9). Bu açıdan Osmanlı Devleti’ndeki Sünni İslam geleneği anlayışı da Şii kökenli olan İran vatandaşlarına olan yaklaşımın da belirleyicisi olmuştur. Nitekim Osmanlı vatandaşlık hukukunda milletlerarası esasların gözetilmesinin yanı sıra İranlı tebanın Osmanlı ülkesinde yaşayan diğer ülke vatandaşları ya da zimmilerden bir derece

daha farklı muamele gördükleri konu ise İslamın kiblegahı ve kutsal yerlerin ziyareti hususudur. İslam kardeşliğinin bir tezahürü olarak buraların ziyareti ve hac vazifelerinin yerine getirilmesi bakımından diğer hiçbir müslüman devlet ahalisinden farklı bir ayrıma tabi tutulmasa da¹ (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/33), bunun dışında kalan meselelerde İslam kardeşliği hukuku yerine belli bir takım sınırlamalar ya da standartlar belirlenmiştir. Bu standartlara örnek olarak, İran tebasına emlak edinme engeli getirilmesi, vakf etmelerinin yasaklanmış olması, gümrük muamelelerinde diğer ülke standartlarına göre sınırlar konulması, veraset meselelerinde muris çıkmayan İranlıların mallarının beytülmale devri gibi konulardan bahsedilebilir.

Çalışmanın genelinde de görülen hususların bu çerçeve içerisinde yer alan konularla alakalı olduğu tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti, İran ile ilişkilerinde gerek iç hukuk düzenlemeleri gerekse de ahitnamelere gönderme yapmak yoluyla bu esasların hukuki olduğunu da ortaya koymaya çalışmıştır.

¹ “...ahali-i İrandan Kabe-i Mükerre ve Medine-i Münevvere ve sair bilad-ı İslamiyeye gelip gidenlere hüccac ve züvvar-ı rum ve sair bilad-ı İslamiyye misillü muamele-i bilmücamele olunup...”

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-İRAN SİYASİ İLİŞKİLERİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

(XVI-XIX. YÜZYIL)

1. XVI. ve XVIII. Yüzyıllar Arasında Osmanlı – İran İlişkileri

Osmanlı – İran ilişkilerinin kökeni ve başlangıcı hakkında çeşitli kaynaklar ve araştırmalar göstermektedir ki, İslam dünyasının iki gücü arasındaki çekişmelerin temel sebebi arasında İslam dünyasının egemenliğinin yanısıra dini anlaşmazlıklar da yer almaktadır. İkili ilişkilerin tarihi seyrini oldukça tafsilatlı biçimde irdelemek çalışmamızın ana konusu olmamakla birlikte ahkam defterinde geçen bir takım meseleler ve hükümlere bakış açımızı aydınlatması açısından kısmen de olsa bu tarihi izahata ihtiyaç duyulmuştur.

Osmanlı Devleti ile İran Devleti arasındaki ilişkilerin tarihi hakkında pek çok kronikler ve çeşitli müelliflerin eserlerinin yanısıra çağdaş yazarların çalışmaları yer almaktadır. Bu kaynaklar hiç şüphesiz yalnızca Türklere ait eserler olmayıp İran menşeli çalışmaları da içine almaktadır. Bu kaynaklar arasında tam bir bütünlük olmaması da izaha muhtaç bir durumdur. Nitekim İranlı tarihçilerin bakış açısı ile Osmanlı tarihçilerinin bakış açıları da birbirinden farklı olabilmektedir. Örneğin 1555 tarihli Amasya sulhünün bozulmasından III.Murat'ın (1574-1595) sert davranışlarının sorumlu tutulması ama buna karşılık Osmanlı kroniklerinin de Kızılbaş fitnesini bahane etmesi sorumluluğun her iki tarafça da birbirine atılmak istendiğini göstermektedir (Hasani, 2002:15-31). Bu durumda da sağlıklı bir bakış açısını yakalamak ancak arşiv vesikalarının ışığında mümkün olabilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin, İran coğrafyasına ve hakimiyet sahasına ilgisinin bir nevi “*Şark Meselesi*” biçiminde yorumlanmaya başlanması, Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet Han (1451-1481) zamanına kadar götürülebilir. Onun döneminde Akkoyunlu Uzun Hasan (1453-1478) ile yapılan savaş sonucunda doğuya olan yayılma isteği ortaya çıkmıştır (Emecen, 2002:33-48). Bu ilk mücadelede rakip bir diğer Türkmen Devleti olarak bilinen ve İran coğrafyasının bir bölümüne de hükmeden Akkoyunlular olup burada daha sonra teessüs edecek Safevileri de topluluk ve kurumları açısından etkilemiştir. Nitekim İran'a çok sayıda Türkmen göçünün yaşanmasında bu devletin siyaset anlayışı etkili olmuş 14. yüzyıldan itibaren

Anadolu'dan ciddi Türkmen nüfusu İran coğrafyasına akmıştır (Sümer, 1992:5). Osmanlı Devleti'nin doğu dünyasına yönelik bu ilk ciddi teşebbüsünün başarılı olması Osmanlı açısından yalnızca siyasi bir sonuç olarak değerlendirilmişti. Akkoyunlu Devleti'nin dini menşei bakımından Sünni geleneğe bağlı olması iki devlet arasındaki mücadelenin mezhebi anlayışa dayanmadığını da açık bir biçimde göstermektedir. Ancak Akkoyunluların halefi Safeviler² için aynı şey söylenemez. Fatih Sultan Mehmet'in kazandığı bu zaferle Osmanlı itibarı doğuda duyulmaya başlamış ama öte yandan sarsılan Akkoyunlu otoritesinin ortaya çıkardığı boşluk, ondan çok daha farklı düşüncelerle harekete geçen ve dinamiklerini Şii menşeden alan Şah İsmail'in hırslı kişiliği ile bütünleşmiş olarak çok daha tehlikeli bir rakip tarafından doldurulmaya başlanmıştı.

Safevi Devleti'nin kurucusu olan Şah İsmail (1502-1524) ve atalarının menşei hakkındaki en genel yargı, kendisinin genellikle sufi bir gelenek ve Şeyh ailesine olan mensubiyetidir. Dini yönden Erdebil sufilerinin en önemli isimlerinden ve Şii olduğu gerçeğinin uzun zamandır gizli kaldığına inanılan ancak Şii kaynaklarda İmamiyye Şiası'nın inançlarını taşıdığı belirtilen üyesi olan Şeyh Safiyyüddin bu ailenin atası olup siyasi dava gütmeye başlayan halefleri Şeyh Cüneyd³ ve

² Safeviler (1501-1736): İran'da hüküm süren ve adını merkezi Erdebil'de bulunan Safeviyye tarikatının piri Şeyh Safiyyüddin'den alan devlet. Tarikatın büyükleri olan Şeyh Haydar ve Şeyh Cüneyd'in siyasallaşma çabaları esnasında Akkoyunlu otoritesi tarafından yok edilmeleri üzerine, Şeyh Safiyyüddin'in torunu Şah İsmail etrafında birleşmişlerdir. Başlarına on iki dilimli kırmızı börtü giydikleri için de "Kızılbaş" olarak bilinen bu Şii gruplar kısa zamanda İran'da etkili olmuşlar ve devlet otoritesini elde ederek Tebriz'de Safevi Devleti'ni vücuda getirmişlerdir. Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim döneminden itibaren de Osmanlı Devleti ile uzun mücadeleler içinde olmuşlardır. Gerek Yavuz Sultan Selim döneminde, gerekse Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı'ya karşı üstünlük sağlayamamışlardır. Safevi Devleti zaman zaman iç karışıklıklara da düşmüştür. Özbeklerle, Afgan yerlileri ile ve hatta Şah I.Tahmasb döneminde olduğu gibi kendi kardeşleri ile taht kavgalarının olduğu bilinmektedir. Şah I. Abbas döneminde bir ara Bağdat'ı Osmanlılardan almayı başarsalar da IV. Murat tarafından tekrar Osmanlı'ya kazandırılmıştır. 1698'den sonra devletin iç işleyişinde huzur ve asayiş bozulmuştur. 1722 yılına gelindiğinde Abdalî Afganlılar çıkardıkları bir isyan neticesinde Sultan Hüseyin Şah'ın tahttan indirerek fiili olarak Safevi idaresine son verdiler. 1736'da ise Nadir Şah tahta çıkmış ve Avşar hanedanlığını burada başlatmıştır (Gündüz, 2008:457).

³ Şeyh Cüneyd (ö. 1460): Şii kökenli Safeviyye tarikatının önde gelen isimlerindendir. Şeyh Safiyyüddin'in vefatı sonrasında kısa süreliğine de olsa tarikatın başına geçen Hacı Ali'nin yeğenidir. Babası "Şeyh Şah" diye de bilinen İbrahim (ö. 1447)'in yerine geçmiştir. Ancak onun döneminde normalde sünni geleneklere bağlı olarak bilinen tarikatın Şiileşmeye başladığı rivayet edilir. Ayrıca kendisi tarikatı siyasallaştırdığı gerekçesi ile amcası Şeyh Cafer'in ve onun kıskırttığı Karakoyunlu hükümdarı Cihan Şah'ın baskılarına dayanamayarak yurdunu terk etmiştir. Bir kısım kaynaklarda kendisinin Anadolu'ya kadar gelerek Osmanlı Sultanı II. Murat (1421-1451)'tan yer istediğinden bahsedilmiştir. Fakat gittiği her yerde sünni inanç aleyhine olarak etrafına mürid toplamaya başlaması huzursuzluklara neden olmuştur. Bir ara Karaman, Dulkadirli ve hatta Mısır'a bağlı Halep'e kadar uzandığı da bilinmektedir. Siyasi emelleri dolayısı ile sık sık baskıya uğramıştır. Diyarbakır'a geldiği vakit ise Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın kız kardeşi Hatice Begüm ile evlenmesi kendisini

Haydar'dan itibaren tarikat bir güç odağı haline gelmeye başlamıştır (Gündüz, 2016:4).

Kendilerini Erdebil tekkesi sufileri olarak tanıtarak özellikle Anadolu'da ciddi bir taraftar kitlesi toplamayı başaran Şeyh Cüneyd'den itibaren Safevi ailesi siyasi emeller de beslemeye başlamıştır (Sümer, 1992:10). Bu ailenin bu derece önem kazanmasında, kendilerini Şiiliğin kısmen İsmailiyye, geniş ölçüde de İmamiyye kolunda görmeleri, 12 imam soyuna mensup olduklarına insanları ikna etmeleri etkili olmuştur (Gündüz, 2016:15). Hatta Şah İsmail'in bile kendisini İsmâ Aşeriyye'nin imamlarından Musa Kazım'a dayandırması hiç şüphesiz Şia dünyasında kendisine meşruiyyet kazandırmak istemesinden ibarettir (Kevserani, 1992:59).

Şah İsmail⁴ küçük yaştan itibaren Şia inancının ve ailesinin yeni temsilcisi olmuş, müridlerinin gözünde en muteber insan konumunda idi. Bu aileden gelenler, kendilerine “Kızılbaş” denilen ve bu ailenin yılmaz savunucuları olan kimselerin gözünde ilahi tecelliği temsil ediyorlardı.⁵(Gündüz, 2016:39).

Şah İsmail; hırslı kişiliğinin de bir tezahürü olarak Şia'yı tüm İran ve hatta Anadolu topraklarında yaymak emelinde idi. Dönemi anlatan eserlerin özellikle Osmanlı mensubiyetli müelliflerinin eserlerinde Şah İsmail'in ortaya çıkışının bir nişanesi

cesaretlendirmişti. Nitekim gücünü artırabilmek amacıyla Çerkeslerin yoğun yaşadığı Kafkaslara saldırması bu bölgenin hakimi olan Şirvanşah Sultan Halil ile çatışmasına ve neticede öldürülmesine yol açmıştır (Öngören, 2008:461); (Gündüz, 2016:24)

⁴ Şah İsmail (ö. 1524): Safevi Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı. 1487'de Erdebil'de doğduğu bilinmektedir. Babası Şeyh Haydar, annesi Uzun Hasan'ın kızı Âlemşah Halime Begüm'dür. İran'da Şiiliği devletin resmi ideolojisi haline getiren kişidir. Çocukluğu zorluklarla geçmiş, babasının Akkoyunlularla mücadele öldürülmesi üzerine annesi ile birlikte İstahr Kalesi'nde bir süre hapis hayatı yaşamıştır. Akkoyunluların yaşadığı iç çekişmeler esnasında serbest kalarak bir süre Tebriz'de ikamet ettiyse de kardeşi Şeyh Ali'nin iktidar tarafından öldürülmesi üzerine tarikatın müridleri tarafından doğal bir lider olarak görülmeye başlamıştır. Akkoyunlu baskısı ve Erdebil emirinin baskıları neticesinde Erzurum üzerinden Anadolu'ya geçmiş buradaki Türkmenlerden kendisine geniş bir taraftar toplamıştır. Ordusu ile birlikte 1502'de son Akkoyunlu hükümdarı Elvend Bey'i yenerek Tebriz'e hakim olmuş burada hükümdarlığını ilan etmiştir. Bundan sonra İran içerisinde karışıklıklar çıkarmak isteyen Şeybanileri de itaat altına almıştır. Elde ettiği başarılarından çok ümitlenen Şah İsmail'in Osmanlı Devleti ile sıkı bir mücadeleye girdiği görülmektedir. Ancak Yavuz Sultan Selim ile yaptığı Çaldıran Savaşı'nı kaybetmesi Şah İsmail'in itibarına büyük bir darbe indirdiği gibi onun yenilmezliği vasfını da elinden almıştır. Bundan sonraki hayatı, Osmanlılara karşı Portekiz ve Macar desteğini almaya çalışması dışında sakin geçmiştir. 1524 yılında Tebriz'de vefat etmiştir. Cenazesi dedelerinin bulunduğu Erdebil'e gömülmüştür (Gündüz, 2010:253-255); Anadolu Türkmenlerinin Safevi kuruluşuna etkileri için bkz. (Sümer, 1992).

⁵ Türk-İran kökenli birleşik bir büyük Devletin kurucuları olan ve başlangıçta tarikat görünümünde olan Erdebil sufilerinden Şeyh Cüneyd oğlu Şeyh Haydar ciddi anlamda güçlenmiş ve hatta daha Akkoyunlu devrinde Uzun Hasan'ın kızı ile de evlenmişti. Ayrıca kendisini takip edenlere de on iki dilimli kırmızı başlık giydirmesi hasebiyle de “Kızılbaş” deyiminin buradan çıktığı da anlaşılmaktadır. bkz. (Kütükoğlu, 1993:2).

olarak Şah Kulu ayaklanmasından bahsedilir ki, Teke İli civarında baş gösteren ve tam anlamıyla Kızılbaş karakteristiği gösteren bu hareket Osmanlılar için Şah İsmail tehlikesi konusundaki belki de ilk ciddi uyarı olmuştur (Emecen, 2002:33-48). Bir anlamda Şah İsmail'in halifesi denilen Şah Kulu'nun bu hareketi II. Beyazıd'ı (1481-1512) endişeye sevk etmiştir. Kendi oğlu Şehzade Korkut'un tutarsız davranışları bu isyanın büyümesinde ve kısmen de olsa başarılı olmasında etkili olmuştur (Gündüz, 2016:102).

Anadolu'daki temsilcileri Osmanlı Devleti'ne karşı bir takım faaliyetler yürütürken Şah İsmail de İran coğrafyasından itibaren Dulkadirli topraklarına kadar olan yerlere hakim olmaya çalışmıştır (Sümer, 1992:24). Hatta Abbasi hilafet merkezi olan Bağdat'ı 1508'de feth ederek kentte katliamlar yapmış, Sünniler için kutsal mekanlardan olan İmam-ı Azam Türbesi'ne zarar vermekten çekinmemiştir (Gündüz, 2016:90). Buna karşılık II. Beyazıd tüm bu gelişmelere yönelik gerekli tedbirleri almaya muvaffak olamamıştır (Gündüz, 2016:110). Daha Şehzadelğinde Şah İsmail ve Safevi tehlikesini farketmiş olan II. Beyazıd'ın oğlu I. Selim (1512-1520), Trabzon sancakbeyliği uhdesinde iken Safevi sınırlarına kadar akınlar yapmaktan çekinmemiş ve 1512 yılında Osmanlı tahtına geçmiştir (Kütükoğlu, 1993:3).

Bu tarihten itibaren Osmanlı – İran ilişkilerinin tarihi seyri açısından önemli bir dönüm noktası sayılabilecek yeni bir süreç başlamıştır. Bu süreçte Sünni ekolün temsilcisi Osmanlı Devleti'nde Yavuz Sultan Selim, Şii ekolün İranda'ki temsilcisi Şah İsmail çok geçmeden karşı karşıya gelecektir. Çünkü Yavuz Sultan Selim, saltanat mücadelesine atıldığı anlarda bile kardeşlerinin ortadan kaldırılması ile meşgul olurken kardeşi Ahmed'in oğlu şehzade Murad'ın kızıl başlık giyip Şah İsmail ile yakınlık tesis etmeye kalkışması Padişahı davasında daha da tahrikkar davranmaya itmişti (Emecen, 2016:76).

Yavuz Sultan Selim'in dikkatini Şah İsmail ve başında bulunduğu Safevi Devleti'nin üzerine çekmesinde yalnızca dini hassasiyetlerin rol oynadığını söylemek olayı basite indirgemek olur. Gerçekten de İslam dünyasında ciddi anlamda birbirine sınır olan ve iki tarafta da çoğunluğunun Türk kitlelerinin oluşturduğu bu devletler arasındaki rekabet belki de bir anlamda Türk-İslam dünyasının egemeni olmak düşüncesidir.

Osmanlı –İran ilişkileri açısından dönüm noktası olan 1514 Çaldıran Savaşı'nın temel sebebi, her iki hükümdarın da ülkelerini genişletmek ve mezhepsel inanışlarını yayma düşüncesidir (Kılıç, 2001:23). Savaşın özel sebeplerine bakıldığında ise şu hususlar sayılabilir; ilk olarak Yavuz Sultan Selim'in tahta geçişi sonrasında Şah İsmail'in onu tebrik etmemesi, Şah İsmail'in Diyarbakır Beyi Ustaclu Muhammed Han'ın Yavuz Sultan Selim'e kadın elbiseleri göndermesi, Yavuz Sultan Selim'in kardeşinin oğlu Murat'ın Şah İsmail'e bağlılık bildirmesi ve Diyarbakır'ı elde etmek isteyen Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'in sert muhalefeti ile karşılaşmasıdır (Çetinkaya, 2013:458). Ayrıca Çaldıran Savaşı öncesinde iki taraf arasında sert mektuplaşmaların yaşandığı da bilinmektedir. Nitekim dönemin Osmanlı kroniklerinde de bu mektuplardan bahsedilmektedir⁶ (Emecen, 2016:117).

Çaldıran Savaşı nihayet iki taraf ordularının 23 Ağustos 1514'te karşı karşıya gelmesi ile başladı. Her iki tarafın asker sayısı kaynaklarda farklı olarak belirtilse de *“en iyimser tahminle 40.000 ila 60.000 dolayında”* birbirine yakın rakamlardan bahsedilmektedir (Emecen, 2016:125). Yalnız bir husus var ki ister Osmanlı, isterse İranlı kaynaklar olsun her iki tarafın askeri özellikleri mukayese edilirken Osmanlı ordusunun düzenli ve ağır piyade sınıfı ile tüfenkçilerinin rolü ön plana çıkarılmıştır. Safevi kaynaklarına göre İran ordusu oldukça kahramanca mücadeleler yapmasına ve hatta Şah'ın bizzat savaşa katılmasına rağmen Osmanlıların top atışları ile Safevi saflarını dağıttığını yazarlar (Genç, 2011:21). Yine Safevi kaynaklarında savaşın kaybedilmesinin Şah'ın emirlerinden Muhammed Ustaclu'nun basiretsizliğine bağladıkları da görülmektedir. Çaldıran Savaşı'nda ağır silahlar karşısındaki bozgun da bu kaynaklarda tam bir yenilgi olarak gösterilmemekte taktik bir geri çekilme olarak takdim edilmektedir (Genç, 2011:22).

Çaldıran Zaferi Safevi tehlikesini kısmen de olsa bertaraf etmiş görünmekle beraber aynı zamanda Yavuz Sultan Selim'e büyük bir itibar da kazandırmıştır. Bu zaferin sonucu olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu topraklarının büyük kısmı elde edilmiş ve Şii tehlikesinden uzak tutulabilmiştir (Kılıç:2001:26).

⁶ *“...bu kadar zamandır yoldayım kendi memleketinde bunca askerin varken hala senden bir iz olmaması gariptir. Erlik adına hatadan ve ölümden korkan kimseye ata binmek ve kılıç kuşanmak uygun düşmez. Eğer bu kadar saklanmana ve karşıma çıkmamana sebep askerimin çokluğu ise şimdi bu endişeni bertaraf için askerimden 40.000'ini Kayseri ve Sivas'a bıraktım...”*

Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devrinde ise başlagıçta Yavuz Sultan Selim'in aksine daha Safevilere karşı ılımlı bir politika takip edilmiştir. Hatta Yavuz Sultan Selim döneminde konulan bakır, demir, altın, gümüş madenleri ile ateşli silahların İran'a ihracı yasağı Kanuni Sultan Süleyman tarafından kaldırılmıştır (Kılıç, 2001:28). Şah İsmail de Kanuni Sultan Süleyman'a tahta geçişi için tebrik mesajı yollamayı ihmal etmemiş, küffar üzerine yaptığı başarılı mücadeleleri de tebrik etmekten geri durmamıştır (Kılıç, 2001:29). Kanuni Sultan Süleyman devrinde başlayan bu ılımlı gelişme daha sonraki süreçte Osmanlı'nın yüzünü batıya her döndüğünde Şiilik davasını devam ettirmek isteyen Safevi idarecilerinin tutumları nedeniyle tekrar bozulacaktır. Halifelğin de getirdiği yeni bir anlayış ile kendisini sünni İslam dünyasının temsilcisi ve koruyucusu olarak kabul eden Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman, Safevi Devleti'nin üzerine sefer düzenlemeye karar verdiği dönemde İran tahtına Şah İsmail'in on yaşında olan oğlu Şah Tahmasb (1524-1576)⁷ geçmiştir (Karadeniz, 2006:34). Kanuni Sultan Süleyman, Şii-Safevilerin müslümanlığa ve Türklüğe zararı dokunabileceği nedeniyle Şah Tahmasb'a tehdit dolu mektuplar yazmıştır (Kılıç, 2001:32).

Şah Tahmasb ise Kanuni Sultan Süleyman'a doğrudan karşı çıkmak yerine Avrupa devletlerine başvurarak Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak arayışına girmiştir (Kılıç, 2001:33). Ayrıca Şah Tahmasb bu sırada, Osmanlı Devleti'nin Bağdat valisi olan Zülfikar Han'ı öldürtüp vilayeti işgal edince Kanuni Sultan Süleyman için bu sefere çıkmak bir nevi mecburiyet halini almıştır (Kılıç, 2001:34).

Peçevi tarihinde ise olay anlatılırken sanıyoruz bir yanlışlığa düşülerek Bağdat'ın beylerbeyi olan Zülfikar Han'dan alınışının Şah İsmail tarafından gerçekleştirildiği yazılmakla kronolojik bir hata yapılmıştır (Peeçevi, 1968:95). Kanuni Sultan

⁷ Şah Tahmasb (ö. 1576): Safevi Şahlarından; 1524-1576 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır. Safevilerin kurucusu Şah İsmail'in en büyük oğludur. İsfahan'da doğmuştur. Babasının vefatı üzerine daha on yaşında iken tahta çıkmıştır. Bu sırada devleti doğuda Özbekler, batıda ise Osmanlılar tarafından baskı altında idi. Şah Tahmasb uzun süre boyunca iktidarını güçlendirmek ve iç isyanlarla da uğraşmak zorunda kalmıştır. Kendi döneminde Bağdat meselesi yüzünden Osmanlı ile arası açılmış Kanuni Sultan Süleyman'ın Tebriz'i ele geçirmesine ise mani olamamıştır. Ancak Osmanlıların çekilmesiye tekrar bu bölgeye dönebilmiştir. Zaman zaman kardeşleri ile olan mücadeleleri de kendisini yıpratmıştır. Bu dönemde kendisine Avrupalıların, hatta Papa Pius'un Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak kurma tekliflerine de itibar etmemiştir. Zaten kendi eseri olan Tezkire'de Osmanlılarla iyi geçinmek istediğini de belirtmektedir. 1574 yılında hastalandığında ülkede tekrar iç karışıklıklar meydana gelmiştir. Kendisi ise 1576 yılında zehirlenerek öldürülmüştür. Oğlu II. İsmail tahta geçmiştir (Gündüz, 2010, c. 39, ss. 413-415)

Süleyman, çıktığı bu ilk seferde Safevi ülkesinde rahatlıkla yol almış, karşısında ciddi bir rakip bulamamış, seraskeri İbrahim Paşa da Safeviler'den önemli bir kent olan Tebriz'i almayı başarmıştır (Peçevi, 1968:98). Bu esnada Kanuni Sultan Süleyman da Irak-ı Arap için vazgeçilmez olan aynı zamanda Şii ulemasının bölgelerine yakın olan Bağdat'ın fethini gerçekleştirmiştir (Kılıç, 2001:38).

Kanuni Sultan Süleyman, Bağdat'ın fethinden sonra İmam-ı Azam ve Geylani gibi Sünni ekolün iki önemi simasının türbelerini tamir ettirmiş, aynı zamanda İmamiyyeden Musa Kazım'ın türbesi ve bir kısım Ehl-i Beyt mekanlarını da ziyaret etmek suretiyle Şii halkın da gönlünü almayı bilmiştir (Kılıç, 2001:39). Bu durum bir anlamda Kanuni Sultan Süleyman'ın kendi şahsında İslam dünyasının ister Sünni olsun ister Şii olsun ortak temsilcisi olduğunu vurgulamak istediğini de göstermektedir.

Bu sefer sonucunda kısmen de olsa sulh ortamı doğmuş gibi görünse de Safevi tarafının bir türlü rahat durmak istemediği de görülmektedir. Bir aralık Şah Tahmasb'ın kardeşi Elkas Mirza'nın Osmanlı'ya sığınması ve Padişahı, ağabeyine karşı savaşa kışkırtmaya çalışması da zaman zaman Safevilerin iç işlerinde de herşeyin yolunda gitmediğinin göstergesidir (Peçevi, 1968:144). Kanuni Sultan Süleyman devrinde elde edilen bu zaferlerin olumlu neticeler verdiğini söylemek mümkündür. İran elçileri 1555 yılında Osmanlı Devleti'ne başvurup Kanuni Sultan Süleyman'ın Amasya'da bulunduğu sırada Şah Tahmasb'ın bir barış antlaşmasına taraftar olduğunu bildiren mektubunu da takdim etmişlerdi (Kılıç, 2001:71). Kanuni Sultan Süleyman aslında batı seferlerinin yoğunluğu nedeniyle Safevi tehlikesini bir süre de olsa sükuta erdirmeyi amaçlamıştır. İki taraf arasındaki olumlu görüşmeler sonucunda nihayet 1 Haziran 1555 tarihinde Amasya Barış Antlaşması yapılmıştır (Kılıç, 2001:77). Safeviler açısından bakıldığında da bu barışın önemli bir dönüm noktası olarak kabul edildiğini söyleyebiliriz. Her ne kadar bu antlaşmayla yenilmiş ve bir takım topraklar kaybetmiş görünseler de Şah Tahmasb akıllıca davranarak İslam aleminin tanınan ve bilinen en güçlü devleti olan Osmanlı Devleti'ne hukuki varlığını resmen kabul ettirmiştir. Ayrıca olası bir ikinci Çaldıran felaketini de önleyerek bir anlamda devletinin varlığını da korumuştur (Sümer, 1992:68).

İmzalanan antlaşma ile kısaca 3 önemli mesele karara bağlanmıştır. Bunlardan ilki ashabın büyüklerine ve Hz. Aişe'ye “*sebb'ü şetm*” yani lanet okunmaması⁸, ikincisi Osmanlıların ele geçirdikleri yerlerin yeni sınırlar olarak kabul edilmesi ve üçüncüsü de İranlı hacı ve ziyaretçilerinin Osmanlı sınırlarında bulunan mübarek yerleri ve Şiiler için kutsal sayılan Kerbela, Necef vb. yerleri güvenle ziyaret edebilmeleri hususudur (Kılıç, 2001:76). Bu sonuncu madde çalışmamıza kaynaklık eden defterde de sıklıkla zikredilen bir husustur. Nitekim hükümlerin pekçoğunda İranlı hacı ve ziyaretçilere gereken hürmetin gösterilmesi, kendilerinin ve eşyalarının korunması istenmiş, “*muahede-i kadime şûrutu*”ndan ifadesiyle de eskiden beri bu usûlün geçerli olduğu belirtilmiştir. Hükümlerde rastladığımız bu ifadeler de Amasya Barışı'ndan beri iki devlet arasında yüzyıllardır yapılan antlaşmalarda İranlı hacılara yapılacak muamelelerin temel kaideler olarak korunmaya çalışıldığını göstermektedir.

Amasya Barış Antlaşması sonrasında karşılıklı iyi niyetin bir göstergesi olarak elçilik heyetleri ve hediyeleşmeler de yaşanmıştır. Hatta İran'dan gelen elçilik heyetlerini huduttan itibaren büyük bir ihtimam ile daha önceden belirlenmiş güzergahları takip ettirmek suretiyle Erzurum-Tokat-Amasya-Merzifon-Osmancık-Bolu yoluyla (Kütükoğlu, 1993:5), İstanbul Üsküdarı'na kadar getirtir, buradan gösteriş ve merasimlerle karşıya geçirerek saraya ulaştırırlardı. Teşrifata sıkı sıkıya bağlı kalınması da bir gelenektir. Bu geliş gidişlerin tantanalı olması bir anlamda Devletin ihtişamını da sergilemek amacını taşımaktaydı.

Uzun bir barış süreci Osmanlı açısından en fazla istenilen durum olup antlaşma hükümlerine sadık kalınmasına karşılık İran tarafının aynı niyeti taşıdığını söylemek pek mümkün değildir. Ne yazık ki Şah Tahmasb'ın ölümünden sonra başa geçen Şah II. İsmail (1576-1578) döneminde bu sulh ortamı bozulmakta gecikmemiştir. Onun döneminde Safeviler Anadolu'da Şiilik propagandasını yoğunlaştırmışlar hatta Şii halifeler vasıtasıyla sadaka ve bağışlar toplayıp İran'a göndermekten çekinmemişlerdir (Kütükoğlu, 1993:12). Şah II. İsmail, Van ve çevresindeki bazı yerleri kendisine yakın bulduğu kimselere bırakmış hatta bir Osmanlı kervanının yağmalanmasına sebebiyet vermiştir (Kılıç, 2001:88). Bu yağma hadiseleri ne yazık ki uzun yıllar Osmanlı ve İran ilişkilerinin çatışma noktalarından biri olacaktır.

⁸ “...birincisi bizim arzumuzun özü Aşhab-ı güzîn ve hulefa-yı mehdîyyin olan (Hz. Muhammed'le birlikte oturup kalkan)ların perde-i namusları mahfuz olmaktadır...”, (Kılıç, 2001:76)

Nitekim defterde incelenilen hükümler içinde de benzer olarak bu gasp olayından mağdur olanlar hakkında Osmanlı makamlarının yaklaşımı ve emirlerine rastlanmıştır. II. İsmail'in bu davranışları Osmanlı ile Safeviler arasında yeni bir savaşı kaçınılmaz kılmıştır. Nihayet Safevilerin tahrikkar tutumları sonucunda 1578 yılına gelindiğinde Osmanlı idaresi İran meselesini sulh yoluyla halletmenin mümkün olmayacağını anlamış askeri bir çözüm üretmek istemiştir. Yapılan hareketler ve mücadeleler Osmanlı lehine sonuçlanmış, Safevi kuvvetleri pek çok yerde bozguna uğramışlardır. Bu bozgunların belki de en ehemmiyetlisi İranlılar açısından belki de bir ikinci Çaldıran sayılabilecek Çıldır Savaşı'dır. Bu savaşta galibiyet, Osmanlı sınır idarecilerinden biri olan Özdemiroğlu Osman Paşa tarafından elde edilmiş olup paşanın da şöhret kazanmasına sebep olmuştur. (Kılıç, 2001:94). Osmanlıların Kanuni Sultan Süleyman döneminden beri bu ikinci ve önemli doğu hareketi Sultan III. Murat (1574-1595) devrine rast gelmektedir. Padişah bu sefer öncesinde askere yayımladığı bir fermanında seferin gerekçesini de “...Diyar-ı şarkdan Fırak-ı dalle cem olub altmış-yetmiş yıldan ziyade zamandan beru Hz. Peygamberimizin temiz haremlelerinden Hz. Aişe'ye ve Çar-ı Yar-ı Güzin'e (haşa) sebb ü la'n ve şetm ü tan eddükleri ecilden...” biçiminde açıklamıştır (Kılıç, 2001:91). Osmanlı Devleti'nin bu ileri hareketi ile Safevi hükümlerine büyük bir darbe indirilmiş oluyordu.

1578 seferinden sonra iki taraf arasında karşılıklı mücadeleler eksik olmamış, en nihayetinde 1584 yılında Sadrazam Özdemiroğlu Osman Paşa Serdar tayin olunmak suretiyle bu meselenin kökten çözülmesine memur edilmiştir (Kütükoğlu, 1993:145). 1588 yılına kadar devam eden seferler sonrasında Şah II. İsmail'in ölümüyle yerine geçen Şah I. Abbas (1587-1628) Osmanlılarla sulhün tekrar sağlanması gerektiğini düşünmüştür. Onu bu düşünceye iten sebeplerden biri Osmanlıların ardı ardına ele geçirdikleri Safevi topraklarının kaybı, bir yandan da Özbekler tarafından ülkesinin tehdit altında olması idi (Kütükoğlu, 1993:194). Bu barış antlaşması Osmanlı Devleti açısından da reddedilemez bir öneme sahiptir. Uzun ve yorucu geçen doğu seferleri askeri bakımdan Osmanlı kaynaklarını çok zorlamış, kazanılan toprakların elde tutulmasındaki güçlük ve sefer masraflarının çok olmasına karşılık gelirin yeterli olmaması da önemli bir barış faktörü olarak görülmüştür (Kütükoğlu, 1993:195).

Mehdi Kulu Han eliyle Şah I. Abbas tarafından gönderilen barış önerileri Osmanlı merkez yönetimince de olumlu karşılanmış ve iki taraf arasında 1590 yılında İstanbul Antlaşma'sı yapılmıştır. Antlaşma uyarınca mutad olduğu üzere önceki dönemde tesis edilmiş olan barış ortamının yeniden sağlanması isteniyor, ashabın büyüklerine küfür etmenin men edilmesi talep ediliyordu (Kütükoğlu, 1993:197). İstanbul Antlaşması ile ayrıca Osmanlı Devleti'nin savaş sırasında ele geçirdiği Tebriz, Nahcivan, Karacadağ, Gence, Karabağ ve etrafının Osmanlılarda kalacağı, ele geçirilen yerler ve yakın bölgelerde isyana kalkışmanın yasaklandığı, yağma ve gasp olaylarına karışanların Osmanlı tarafına verilmesi gerektiği hususları da karar altına alınmıştır. (Kılıç, 2001:130). Her ne kadar bu antlaşma ile sulh akdi sağlanmışsa da sınır meseleleri ile alakalı hususlarda ileriki yıllarda İran'ın güçlükler çıkarttığı da anlaşılmaktadır. Öte yandan bu barış antlaşması ile Şah I. Abbas kardeşi II. İsmail'in hatasına düşmemiş, memleket içindeki meseleleri çözmekle kalmamış yönetim ve askeri alanda önemli değişiklikler getirmiştir. Hatta Şah I. Abbas, askeri alanda da yaptığı çalışmalarla Osmanlı askeri düzenini örnek almayı ihmal etmemiştir (Sümer, 1992:149). Osmanlı ile iyi geçinme görüntüsü veren Şah I. Abbas bir yandan da Avrupa devletleri ile de görüşmelerde bulunmak suretiyle Osmanlı'ya karşı bir ittifak arayışı içine de girmiş, bunun için gerekirse İran topraklarında Hristiyan kiliseleri açabileceğinin sinyallerini vermiştir (Kılıç, 2001:152).

16. yüzyılın sonlarına kadar İran ile girişilen mücadelelerin daha çok Osmanlı üstünlüğüyle sonuçlandığını söylemek mümkün olsa da Safevi gücünün yadsınamayacağı, Kızılbaşlık akidesi ve Şii geleneğin çok kuvvetli olduğu bu devletin topraklarının tamamen hakimiyet altına alınamayacağı da aşıkardı. Osmanlı Devleti bu yüzyılda zaten hem batıda hem doğuda girişmiş olduğu uzun ve masraflı seferlerden dolayı da yorgun düşmeye başlamıştır. Bu yorgunluğun bir neticesi olarak I. Ahmet (1603-1617) döneminde Avusturya ve Azerbaycan cephesindeki uzun soluklu savaşlar ile içeride yaşanan Celali isyanları İran'a karşı kesin bir darbenin indirilmesini de engellemiştir (Kılıç, 2001:160). Bunun sonucu olarak da her ne kadar Osmanlı'ya ekonomik kazanımlar getirse de kimin tam olarak üstün olduğunun belirlenemediği Nasuh Paşa Antlaşması 20 Kasım 1612 tarihinde imza edilmiştir (Kılıç, 2001, 167). Bu Antlaşmaya göre; Safevilerin Osmanlı'ya yıllık vergi vermesi, Amasya Antlaşması ile belirlenen sınırların korunması, İran

hududundaki asi beylere yardım edilmemesi, Osmanlıların Ruslara yönelik seferlerine Safevilerin yardım göndermesi, İranlı hacıların Halep-Şam yoluyla hacca gitmeleri ve ashabın büyüklerine küfür edilmemesi gibi hususlar karara bağlanmıştır (Kılıç, 2001:168). Şah I. Abbas'ın, İran tarihinde mühim faaliyetler yaptığı söylenebilir. Ordusunu ve devletini yeniden düzenlemiş, iç politikada olduğu kadar dış politikada da önemli başarılar elde etmişti. Ancak onun bu dönemdeki en önemli başarısı, yıllardır Osmanlı hakimiyetinde olan, Ortadoğu'nun en önemli kentlerinden Abbasilerin hilafet merkezi olarak bilinen Bağdat'ı almış olmasıdır. Her ne kadar Şah I. Abbas, Bağdat Vilayeti'ni askeri zaferden çok hile yolu ile almışsa da bu kazanım İran'ın elini güçlendirdiği kadar Şii üstünlüğünün bir müddet Bağdat'da hakim olmasına da neden olmuştur (Hammer, 1994:25). IV. Murat (1623-1640), hakimiyeti müddetince en fazla bu meselenin halli için uğraşmak durumunda kalmıştır. Bağdat'ın İran elinde olması stratejik açıdan da büyük bir sakınca doğurmaktaydı. Bu nedenle IV. Murat, Kanuni Sultan Süleyman'ın mirasının tekrar geri alınması için bizzat ordunun başında sefere çıkmış, Bağdat muhasara altına alınmış, İran askeri ise kaleyi kolay kolay teslim etmemek için uzun bir savunmaya girişmiştir. Ancak muhasaranın 40. günü 25 Aralık 1638'de Bağdat tekrar Osmanlıların eline geçmekle IV. Murat Bağdat fatihi olarak kabul görmüştür (Hammer, 1994:248).

Bağdat'ın fethi üzerine Safevi hükümdarı Şah Safi (1628-1642), Osmanlı ile sulh akdetmek durumunda kalmış, iki taraf arasında 17 Mayıs 1639 tarihinde Kasr-ı Şirin olarak bilinen ve İran ile Osmanlı hudutlarını resmen çizen antlaşma imzalanmıştır (Hammer, 1994:262). Bu antlaşma ile Bağdat'tan Şehr-i Zor civarına kadar olan yerler, Ahıska, Kars, Van, Mendelcin, Bire ve havalisi bütün mntıkalar Osmanlı mülkü olarak kabul edildiği gibi Kotur, Makur ve Kars taraflarındaki sınır kalelerinin her iki tarafça da yıkılmasına karar verilmiştir (Hammer, 1994:261).

Bu antlaşmanın imzalanması sonrasında uzunca bir süre her iki taraf da birbirine karşı kesin netice vermeyecek olan bir mücadeleden kaçınmak istemişlerdir. 18. yüzyıla gelindiğinde Safevi Hanedanı için işler hiç de iyi gitmemeye başlamıştır. Özellikle bu aileden Şah I. Hüseyin (1694-1722) döneminde Sünniler üzerinde oldukça sert baskıların kurulması ülkenin güneyinde Kandehar bölgesinden gelen

Mir Üveys'in Safevi ordularını ardarda yenerek Safevi üstünlüğünü sarsmasıyla sonuçlanmıştı (Saray, 2006:70).

Şah I. Hüseyin döneminde ayrıca Rus Çarlığı da İran toprakları üzerine sefer düzenlemiş, Dağıstan ve Derbend bölgesini hızla ele geçirmiştir (Zinkeisen, 2011:419). Rusya'nın Kafkaslara yakın olması Osmanlı Devleti'ni de telaşa düşürmüş, bir elçisini Moskova'ya göndermek suretiyle, müslüman coğrafyasına hakimiyetinin hoş karşılanmayacağını bildirir bir de ultimotam verilmiştir (Zinkeisen, 2011:421). Bu ültimatom sonrasında Çar Petro (1682-1725) İran üzerindeki emellerinin Osmanlı ile açık bir çatışmaya dönüşmesini istemediğinden işgali daha fazla sürdürmeyerek Osmanlı Devleti ile bir antlaşma yapmaya razı olmuştur. Bu antlaşma ile Ruslar Dağıstan ve Hazar kıyılarını alacak, Osmanlı ise Karabağ, Revan, Gence taraflarına sahip olacaktır (Saray, 2006:69). Bu antlaşmada ayrıca eğer İran Şahı antlaşmaya karşı çıkacak olursa her iki devlet İran'a antlaşmayı zorla kabul ettirmek konusunda birlikte çalışmayı taahhüt etmişlerdir (Zinkeisen, 2011:425).

Bu çalkantılı dönem içinde Şah I. Hüseyin'den sonra başa geçen Şah II. Tahmasb (1722-1731), artan Afgan baskısına karşın Türkmen aşiretlerinden olan Afşarların reisi Nadir Kuli Han'dan yardım istemek zorunda kalmıştır (Saray, 2006:70). İran'daki Türkmen kökenli aşiretlerin hakimiyetinin kapısını aralayan Nadir Kuli Han'ın siyasi çevrelerde adını duyurmaya başlayacağı süreç de böylece başlamıştır. Osmanlı-Rus-İran ilişkilerine dair bir dönem kaynağında ise (*Nadir Şah Devrine Ait Bir Anonim Kronolojisi*, Çev. Hrand D. Andreasyan, 1974:105-106) Nadir Şah'tan Şah II. Tahmasb'ın en önemli kumandanı Kuli Han olarak bahsedilmiştir. Şah adına zaferler kazanan ve Osmanlı kuvvetlerini yenerek İran'dan çıkartan Nadir Şah'ın zafer dönüşü Damga (Damgan) denilen mevkide yanındaki emirleri de ikna ederek şahlığını kabul ettirdiği ve bundan sonra Kuli (Nadir) Han'ın Osmanlı padişahı I. Mahmut (1730-1754) 'a elçiler göndererek bir barış antlaşmasına razı ettiği anlatılmaktadır.

Ancak Mehmet Saray (2006:71) eserinde Osmanlı ile İran arasında vukubulan antlaşmanın ilk etapta 1732'de imza edildiğini bu sırada henüz otoritesini kesinleştirmemiş olan Nadir Şah'ın (1736-1747) antlaşma koşullarından memnun

kalmayarak şahı darbe ile indirdiğini, kendisini de yeni şahın saltanat naibi olarak kabul ettirdiğinden bahsetmektedir. Nadir Şah kısa sürede Osmanlılara ve hatta İran'ı işgal girişiminde bulunan Ruslara karşı da önemli başarılar elde etmiş, Gence, Kars ve hatta Dağıstan İran hakimiyetine tekrar alınmıştır (Sertoğlu, 2011:2482). Bu başarılarının üzerine Nadir Şah ayrıca Osmanlı Devleti ile ılımlı ilişkiler kurma yoluna da gitmiştir. Tüm bu çabalarının bir sonucu olarak Osmanlı Devleti ile 1746 yılında yeni bir antlaşma daha imzalamaya muvaffak olmuş, bu antlaşma ile IV. Murat Devri'nde yapılan Kasr-ı Şirin Antlaşması'nın koşulları tekrar kabul edildiği gibi Bağdat veya Şam yoluyla Kabe'ye gidecek İranlı hacıların her türlü emniyetinin sağlanması şartı da kabul edilmiştir (Saray, 2006:74). Ancak burada Nadir Şah'ın iki devlet için oldukça olumlu neticeler verebilecek bir girişiminden bahsedilebilir. Nadir Şah'ın Şii ulemanın da desteğini alarak otoritesini kabul ettirmesinden hemen sonra ulemayı toplayarak evvelden beri 4 halifeden ilk üçü için devam edegelen kötüleme alışkanlığından vazgeçilmesini istemiştir (Saray, 2006:72). Ayrıca Osmanlı Devleti'ne yolladığı elçileri vasıtasıyla da Necef ulemasının ortak kararı olan Caferiliğin 5. Mezhep olarak kabul edilmesi talebini de Osmanlı makamlarına iletmış ancak red yanıtını almıştır (Saray, 2006:74). İslam coğrafyasına hakim bu iki büyük mezhebin temsilcisi olan Osmanlı-İran arasındaki mezhebî ihtilafların çözülmesi belki de mümkün olabileceksen bu tarihi fırsat kaçırılmıştır.

Nadir Şah'ın ölümünden sonra İran'da Afşar hanedanı güç yitirmiş, Zend hanedanının önde gelen kumandanlarından Kerim Han Zend (1750-1779) iktidarı ele geçirmiştir (Karadeniz, 2006:37). Zendliler iktidarı döneminde Osmanlı Devleti ile İran arasında genellikle sulh halinin bozulmamasına özen gösterilmiştir. Ancak Bağdat'ta ölen İranlıların mallarının varislerine verilmemesi meselesi nedeniyle yaşanan çatışma sonrasında Basra İran eline geçmiş ancak Kerim Han'ın vefatı sonrasında Osmanlı kuvvetleri tarafından tekrar elde edilebilmiştir (Karadeniz, 2006:120). Kerim Han Zend'in vefatı sonrasında ülkede iç karışıklıklar patlak vermiş, durumdan istifade eden İran Türkmen aşiretlerinden Kaçarlar mensubu Ağa Muhammed Han (1779-1797) hakimiyetini kurmuştur (Karadeniz, 2006:37). Bunun sonucu olarak da 1795'ten itibaren 20. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar ömür süren mezhebi farklı da olsa bir başka güçlü Türk hanedanı Ortadoğu'da ortaya çıkmıştır.

2. XIX. Yüzyıl'da Osmanlı-İran İlişkileri

Kaçarlar Hanedanı⁹ dönemi Osmanlı Devleti'nin son yüzyılını yaşadığı bir zamana denk gelmiştir. Bu dönemde İran ile Osmanlı Devleti arasında Safeviler döneminde olduğu gibi büyük meydan savaşları ya da karşılıklı geniş toprak fetihleri görülmemiştir. Ancak iki devlet arasında kimi zaman yabancı devlet müdahalelerine de sebep olan çeşitli hudut ihtilafları, sınır çatışmaları, askeri hareketlilik, aşiret meseleleri gündemi oldukça meşgul etmiştir. Devletlerarası ilişki ve diplomasinin yoğunlaşmaya başladığı bu evrede her iki tarafta hem ulusal hem de uluslararası çıkarlarını koruma politikası gütmüşlerdir. Bunun nedeni her iki devletin de Avrupalıların sömürgeci zihniyetlerinin hedefinde olmalarıdır. Özellikle İngiltere'nin Hindistan'a yönelik sömürge yollarının güvenliğini sağlama düşüncesi ve Rusya'nın güneye inme hedefleri nedeniyle gerek Osmanlı gerekse İran'ın iç politikalarına sık sık karışmaları İran ile Osmanlı arasında olumlu bir ilişkinin kurulmasını engellemiştir. İran tarihinde belki de Safevilerden sonra en güçlü siyasi hanedanı vücuda getiren Kaçarların Türk olması bile bu birlikteliği sağlamaya yetmemiştir. Bu hanedan zamanında Osmanlı ile İran arasında kesin sonuç alınamayan sınır çatışmaları ve stratejik bölgeler arasında asker sevkıyatı dışında ciddi mücadeleler bulunmamaktadır. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti ile İran Kaçar Devleti arasında en önemli ihtilaf olarak sınır boylarındaki aşiretlerin yağma olaylarına karışmaları ve İranlı hacıların uğradıkları saldırılar idi. Osmanlı Devleti başlangıçta İran ile bir

⁹ Kaçarlar (1796-1925): Bir Türkmen oymağı ve aynı zamanda İran'da hüküm süren bir hanedan. 15. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'nun Yozgat (Bozok) bölgesinden Azarbaycan'a göç eden büyük bir oymak ve aşiret topluluğudur. Akkoyunlu Devleti'nin iç çekişmelerine katılarak Uzun Hasan'ın tahta geçmesinde faydaları olmuştur. Şah Tahmasb döneminde nüfuzları giderek artmaya da başlamıştır. Son Safevi hükümdarı Sultan Hüseyin Şah döneminden itibaren Kaçar oymakları bir takım iç karışıklıklara düştükleri gibi siyasi açıdan da hakimiyetlerini genişletme yoluna gittiler. Bu oymak içinde ismi ile ön plana çıkan ve Kaçar hanedanının da kurucu aşireti "Koyunlu" olarak bilinirdi. Bu aileden önemli kumandanlar arasında yer alan Muhammed Hüseyin Han Kerim Han Zend tarafından önemli görevlere getirildi. Kardeşi isyan etmişse de bu isyan bastırılmıştır. Kardeşi Muhammed Hasan Han'ın oğlu Ağa Muhammed Han ise Şiraz'da yetişmiş, Zend hükümdarı Cafer Han'a karşı iktidar mücadelesine girişmiştir. Nitekim bu mücadeleyi kazanarak Azerbaycan, Gürcistan ve hatta Tahran'ı ele geçirerek kendisini "şehinşah" ilan ettirmek suretiyle resmen Kaçarlar devrini İran'da başlatmıştır (1796). Bu hanedandan gelen Feth Ali Şah (1797-1834) ile Nasireddin Şah (1848-1896) dönemleri Osmanlı Devleti ile de yoğun münasebetlerin yaşandığı dönemler olmuştur. İran'da yabancı devletlerin etkinliğinin artmaya başladığı dönem de yine Kaçarlar Hanedanı dönemidir. I. Dünya Savaşı'nda tarafsızlığını ilan eden son şah I. Ahmed Şah'ın bu tutumu dikkate alınmadı. Ahmed Şah'ın ülkeyi İngiliz egemenliğine sunmaya çalışması da Rusya'nın işgali ile sonuçlanınca Kazak Tugayı Kumandanı olan Rıza Han (Şah Pehlevi) bir darbe yaparak idareyi ele geçirmiş, 1925 yılında da meclis kararıyla kendisini şah ilan ettirmiştir. Böylece Kaçar Hanedanı son bulmuştur (Sümer, 2001:51-53)

mücadele içine girmek istememiştir. Bunun nedeni ise azınlıklar meselesi yüzünden Rusya ile yaşadığı gerginlik ve çatışma dolayısıyla bir de İran ile sorun yaşamak istememesidir (Karadeniz, 2006:132). Hatta bu sorunların çözümü için Erzurum başta olmak üzere sınır bölgelerindeki yöneticilere İran ili ilişkilere dikkat edilmesini bildiren emirler yollanmıştır (Karadeniz, 2006:132).

Fakat Feth Ali Şah döneminde gerek Rus kışkırtması gerekse Osmanlı'nın Yunan meselesi ile uğraşmasını fırsat bilen İran saldırıya geçmiş, kısa sürede Muş, Bitlis, Erciş ele geçirilmiştir (Karadeniz, 2006:132). Buna karşılık Osmanlı Devleti'nin tepkisi gecikmemiş öncelikle şeyhülislamdan alınan fetva uyarınca İranlı ziyaretçi ve tüccarların mallarına el konulmasına, kendilerinin sınır dışı edilmelerine karar verilmiş, orduya da karşı saldırıda bulunma talimatı verilmiştir (Karadeniz, 2006:133). Savaş aslında İran'ın üstünlüğü ile sürerken İran ordusunda baş gösteren kolera salgını ve İngiltere'nin arabuluculuğu ile bir antlaşma yapılması kabul edilmiştir (Karadeniz, 2006:133). 1823 yılında imza edilen bu antlaşma I. Erzurum Antlaşması olarak bilinmekte olup Osmanlı tahtında II. Mahmud (1808-1839), İran tahtında ise Feth Ali Şah bulunmaktaydı (Soofizadeh, 2013: 183-194). Toplamda 9 madde olan bu antlaşma ile iki devlet öncelikle birbirlerinin iç işlerine karışmamayı taahhüt etmişler, İranlı hacıların emniyetlerinin sağlanması konusunda anlaşmışlardır (Soofizadeh, 2013: 183-194). Yine bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, Haydaranlı ve Sibekli Aşiretlerinin sınır yağmalarına engel olacağını ve 6. madde gereği de Osmanlı topraklarında vefat eden İranlıların mallarını güvenli bir biçimde saklayacağını kabul etmiştir (Soofizadeh, 2013: 183-194). Antlaşmanın 6. maddesinde belirtilen hususla alakalı olarak çalışmamızda yer alan hükümlerde çok sayıda örneğe de rastlanmıştır.

Osmanlı Devleti ile İran arasında yapılan barış sayesinde, Osmanlı Devleti yönünü Rusya'ya çevirirken; İran ise batısında güvenliğini sağladığı için doğuya dönme fırsatı yakalamıştır (Sarıkcıoğlu, 2013:16). I. Erzurum Antlaşması sonrasında iki devlet arasında başlayan olumlu münasebetler uzun süreli ve kesin sonuçları olan bir barışı da gerekli kılmıştı. İki taraf arasındaki görüşmeler ve

Enverî Efendi'nin¹⁰ çabaları sonucunda İran ile Osmanlı Devleti arasında 1847'de imzalanmış olan II. Erzurum Antlaşması¹¹ her ne kadar bir barış antlaşması olsa da iki devlet arasında özellikle sınırlarla alakalı sorunlar devam etmekte olduğundan tam anlamıyla başarılı olamamıştır. (Aykun, 1995:276). Bu anda iki devletin savaşın eşiğine gelmesi üzerine İngiltere ve Rusya arabulucuk görevini üstlenmeye karar vermişlerdir. Gerçekte her iki devletin de niyeti bu bölge üzerindeki menfaatlerini korumak, iki devleti de birbirine düşman göstermek suretiyle ikili ilişkileri çıkmaza sokmaktı (Sarıkçioğlu, 2013:66). Özellikle iki devlet arasında Muhammere, Zuhab, Süleymaniye vb. sınırları mevzusunda hakimiyet mücadelesi vardı. (Sarıkçioğlu, 2013:67). II. Erzurum Antlaşması sonrasında sınır meselelerinin halli için oluşturulacak olan komisyonda İran temsilcisi olarak Mirza Cafer Han Müşirü'd-devle¹² görev alırken Osmanlı tarafında ise Ferik Derviş Paşa¹³ tayin edilmiş, arabulucu devletlerden İngiltere Williams'ı, Rusya ise Kolonel Tchirkoff'u gözlemci olarak görevlendirmiştir (Nasırı, 1977:17). Ancak bu komisyonların çalışmaları da

¹⁰ Enverî Sa'dullah Efendi; memuriyeti göz önüne alındığında 19. Yüzyılın başlarında doğmuş olduğu tahmin edilmektedir. Divan-ı Hümâyûn kaleminden yetişme kimselerdendir. Divan katipliği yapmış, 1837'de hariciye katipliğine getirilmiştir. 1840'da ticaret müsteşarı olmuş, 1843 yılında Meclis-i Vala Azalığı'na getirilmek suretiyle Erzurum'da İran elçileri ile görüşmeye memur edilmiştir. 1848 yılında Ticaret Nazırı Vekili olmuştur. Alim olup yazı sanatında kabul görmüş bir şahsiyettir. Bkz. Mehmed Süreyya, 1996:483)

¹¹ II. Erzurum Antlaşması; 9 maddeden oluşmaktadır. İlk maddesine göre iki devlet de birbirlerinden nakit para talep etmeyeceklerdir. 2. Maddeye göre ise Zehav Sancağı'nın batı tarafı Osmanlı'ya, doğu tarafının ise İran'a ait olduğu kabul ediliyordu. 3. Maddede iki taraf hudutlarının belirlenmesi için komisyon öngörülmüştür. 4. Maddede mer'a vergileri meselesinin adalet üzere çözülmesi istenmiştir. 5. Madde ile Osmanlı Devleti kendisine sığınan İranlı şehzadelerin gizli isteklerine engel olacağını kabul etmiştir. 6. Maddede İranlılardan alınan gümrük vergisinin I. Erzurum Antlaşması'nda olduğu gibi tayin edilmesi ve fazladan vergi talep edilmemesi karara bağlanmıştır. 7. Maddede ise İranlı ziyaretçilerin önceki antlaşmalarda olduğu gibi Osmanlı topraklarında güvenliklerinin sağlanması, diğer Müslümanlar gibi imtiyaz sahibi olmaları, İran Devleti'nin atayacağı konsolosları Osmanlı Devleti'nin kabul etmesinin yanısıra diğer dost devlet konsoloslarına tanınan ayrıcalıkların bunlara da tanınması karar altına alınmıştır. 8. Maddeye göre, iki devlet kendi sınırlarında bulunan aşiretlerin yağma hareketlerine engel olmayı kabul etmiştir. 9. Maddede ise I. Erzurum Antlaşması'nın değiştirilmeyen maddelerinin yürürlükte olması hususunu içermektedir. Bkz. (Aykun, 1995:242)

¹² Adı geçen Mirza Cafer Han Osmanlı Devleti'nde İstanbul sefarethanesinde büyükelçilik görevlisi olarak bulunmuş, İran'ın tanınmış isimlerindendir. Defterde yer alan bazı hükümler arasında "... Dersaadetimde mukim devlet-i müşarünileyhanın elçi-i muhtarı iftihar Mirza Cafer Han dame muhibbe ..." ifadeleri ile kendisinden bahsedilmiştir. (BOA, A.DVNSDVE.d 44.2/00021).

¹³ Ferik Derviş Paşa (Kimyager): Mehmed Emin Derviş Paşa olarak da bilinir. 1817 yılında İstanbul'da doğmuştur. Mühendishane-i Berr-i Hümâyûn'a öğrenci olarak girmiş aldığı tahsil nedeniyle tophanede göreve getirilmiştir. Yapmış olduğu balonların uçuşu hakkındaki çalışmaları nedeniyle Padişah Abdülmecit (1839-1861)'in dikkatini çekmiş kendisine 1848'de Ferik (Korgeneral) rütbesi verilmiştir. Daha sonra Meclis-i Vala Azalığına getirilen Derviş Paşa İran ile alakalı hudutların tespiti meselesinde komisyonda görev almak üzere tayin edilmiştir. 1868'de Şura-yı Devlet azası, 1872'de Maarif (Eğitim) Nazırı olmuştur. 1873'ten itibaren Ankara valiliği yapan Derviş Paşa'nın Tahdid-i Hudut Adlı eserinin yanısıra Usul-i Kimya adlı bir başka eseri de vardır. 1879'da aniden vefat etmiştir (Mehmed Süreyya, 1996:417); (Dölen, 1999:463).

oldukça çetin ve uzun soluklu olmuştur. Hatta bu sürecin bir devamı olarak 20. yüzyıl başlarında yapılmış olan 1913 tarihli İstanbul Protokolü bile bu sorunları tam anlamıyla çözememiş, İran tarafının mümkün olduğunca Osmanlı Devleti'ne az toprak bırakmak istemesi, görüşmeleri uzatmaya çalışması bu antlaşmaların uygulanmasını zorlaştırmıştır (Sarıkçioğlu, 2013:191).

Osmanlı Devleti ile İran arasında 19. yüzyılda özellikle II. Erzurum Antlaşma'sının imzasından beklenen nihai barış havası sağlanmaya çalışılmışsa da bu dönemde Rus ve İngiliz çekişmesinin de bir sonucu olarak Şeyh Ubeydullah krizi yaşanmıştır.

Osmanlı Devleti II. Mahmut (1808-1839) ve sonrasında Tanzimat'la birlikte başlayan yenileşme sürecinde Doğu bölgelerinde tesis etmeye çalıştığı yeni yapılanma, nüfusunun çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu bölgelerde iyi neticeler vermemiştir (Sarıkçioğlu, 2013:1-35). Özellikle bazı Kürt aşiretlerinin ve emirlerinin başıbozuk davranışları, halka zulmetmeleri, vergileri istedikleri gibi toplamaları nedeniyle bu durumdan faydalanarak otoritelerini artıranlar bölgenin şeyhleri olmuşlardır (Sarıkçioğlu, 2013: 1-35). İşte bu Kürt şeyhlerinden biri olan Şeyh Ubeydullah da bölgedeki bir kısım aşiretleri kışkırttığı için Osmanlı ile İran arasında yeni bir krize sebebiyet vermişti (Sarıkçioğlu, 2013:1-35). Şeyh Ubeydullah, Van ve çevresinde etkili olan Nakşibendi geleneğinden bir din adamı olup kökenini Hz. Muhammed'e kadar dayandırmış, taraftarları arasında dürüstlüğü ile tanınmış ve bölgedeki nüfuzunu artırmayı da başarmış birisidir (Sarıkçioğlu, 2013:1-35). Önce Rusların kışkırtması daha sonra da İngilizlerle kurduğu münasebet sonucu Osmanlı Devleti'ne karşı ayrılıkçı hareketlere girişmiştir (Saray, 2006, 94). İngilizler Rusların güneye inmesinden çekindikleri için burada kendilerinin kolayca kontrol edebilecekleri bir güç istemişler, Ermenilerin Rus güdümüne gireceklerinden endişe ettikleri için de Şeyh Ubeydullah'ı kullanmaya karar vermişlerdi. Şeyh Ubeydullah'a Osmanlı yönetiminin bu kadar taviz vermesinin sebebi ise bölgede sözü geçen bir kişi olması ve Rusya'ya karşı devletine bağlılığının sağlanmak istenmesiydi (Sarıkçioğlu, 2013:1-35). Bölgede çıkan farklı Kürt isyanlarına göre Şeyh Ubeydullah'ın isyanının temel nedeni tam bağımsız bir Kürt devleti kurmak istenmesiydi (Sarıkçioğlu, 2013:1-35). Bu hadisenin İran ile Osmanlı Devleti'ni karşı karşıya getirmesi, Şeyh'in İran aşiretlerinden de destek alarak Tebriz ve çevresini yağma ettirmesi idi (Sarıkçioğlu, 2013: 1-35). Ancak bu girişimleri Şeyh

Ubeydullah'ın savaşı kaybetmesi nedeniyle sonuçsuz kalmıştır (Saray, 2006:96). Osmanlı makamları tarafından uzun uğraşlar sonucu yakalanan Şeyh Ubeydullah önce Musul'a daha sonra da Mekke'ye sürgün edilmiş, 1883 yılında burada vefat etmiştir (Sarıkçıoğlu, 2013: 1-35).

İran tahtında bu dönemde oldukça uzun süre hüküm süren Nasireddin Şah (1848-1896) bulunmaktaydı. Nasireddin Şah, Osmanlı Devleti ile kısmen de olsa müspet ilişkiler kurma çabasına da girmeye çalışmıştır. Özellikle II. Abdulhamit (1876-1908) döneminde İslam dünyası için çok önemli bir proje olan "İttihad-ı İslam" fikrinin hayata geçirilme çabası karşısında İran'ın yaklaşımının ne olduğu sorusuna cevap verebilmek için ülkenin dini yapısına bakmak gerekmektedir.

İran coğrafyası her ne kadar Şii ağırlıklı olsa da Sünni gelenekte olan halkları da barındırmaktadır. Ayrıca Afganistan'dan Hindistan'a, Türkistan'a kadar olan büyük coğrafya Sünni olup İran'ın bu bölgelere kara bağlantısının olması önemlidir. Bu maksatla; 1877-1878 Osmanlı-Rus harbinden sonra imzalanan Berlin Muahedesi'nin 60. Maddesi ile Kotur her ne kadar İran'a bırakılmışsa da Osmanlı yönetimi ikili ilişkileri iyileştirmek amacıyla olduğundan bu fikri hayata geçirmek maksadıyla Fahri Bey Tahran'a sefir olarak yollanmıştır (Eraslan, 1991:226). Nitekim bu gayet samimi yaklaşım karşılık bulmuş Nasireddin Şah'da Osmanlı Sultanının davranışına çeşitli jestlerle karşılık vermeye çalışmış, Osmanlı sefirini fevkaalede ağırladıktan başka dostane ifadelerle İttihad-ı İslam fikrinde sabırla ve iyi niyetle çalışmak azminde olduğunu beyan etmekten geri durmamıştır (Eraslan, 1991:228). Osmanlı Devleti'nin bu konuda gereken hassasiyeti göstermeye çalıştığı hükümlerde de geçen "...saltanat-ı seniyyemle devlet-i müşârinileyha beyninde der-kâr olan revâbıt-ı hubb ve müsâfât-ı kâmile ve cihet-i İslâmiyye iktizasınca..." (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00021), biçimindeki oldukça samimi ifadelerden anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti ile İran arasında 19. yüzyılda iki tarafı da oldukça yoran önemli bir ihtilaf konusu da, bir türlü denetim altına alınamayan sınır boylarındaki aşiretler konusudur. Özellikle İran sınırına yakın aşiretlerin (mesela Haydaranlı aşireti gibi) konargöçer olması bir yana bu aşiretler zaman zaman yaylak ve kışlak kullanımı nedeniyle bazen bir tarafın topraklarını işgal ederken bazen de diğer tarafın topraklarını kullanırlar ve böylece bu aşiretlerin hangi ülkenin tebaası oldukları kesin

olarak anlaşılamadığından, Osmanlı ile İran arasında anlaşmazlığa yol açarlardı (Ahmet Cevdet Paşa, 1994:2820). Zaman zaman bu aşiretler çeşitli bahanelerle iki devlet arasında yer değiştirirlerdi. Mesela Sünni kökenli aşiretler İran baskısını bahane ederken Şii kökenli aşiretler askerlik yapmamak için İran tarafına geçebiliyorlardı (Sarıkcıoğlu, 2013:35). Osmanlı Devleti devamlı bir sorun olan konargöçer aşiretler meselesinde farklı bir çözüm yöntemi olarak özellikle İran sınırına komşu mahallerden olan Irak-ı Arab bölgesindekileri askere alma konusunda bir girişim başlatmak istemiştir. Osmanlı Devleti, Bağdat Valisi Ömer Paşa eliyle nizamı sağlamak amacıyla askere alma kanunu gereğince, İran tebasından olanları da kura yoluyla belirlemek koşuluyla bu bölgedeki halkın bir kısmını askere almış, üstelik İranlılarla evliliği de yasaklamıştır (Karadeniz, 2006:212). Müslüman olmasına rağmen İran vatandaşları ile evlilik yapılmasının yasaklanması 1822 yılına dayalı bir fermanla sakıncalı görülerek yasaklanmıştı (Ercoşkun, 2010:143). Bu yasağın konma gerekçesi olarak da, Şii inancının sünni inanç ve itikadına ters olması, Rafizî geleneklere dayanan İranlılarla evlenenlerin iki dünyada da hüsrana uğrayabilecekleri düşüncesidir (Ercoşkun, 2010:143). Hatta bu yasağın bir parçası olarak kadınlara ve mahalle imamlarına da duyurularak bu tip bir evliliğin yaşanmaması için sünni kadınların nikah akidleri öncesinde gereken araştırmaların yapılması dahi istenmiştir (Ercoşkun, 2010:144). Bu evlilik hususlarında Osmanlı Tabiiyyet Kanunu'na göre hareket edilmesi, 1874 yılı düzenlemesi ile de tekrar gündeme gelmiş, sadece İranlı ile Osmanlı uyruklu müslüman kadınlar değil, Osmanlı Yahudi kadınlarının yabancı Yahudilerle evlenmesi bile men edilmiştir (Ercoşkun, 2010:146).

Osmanlı ile İran arasındaki ihtilaflı konulardan bir diğeri de sınır bölgelerinde yaşanan yağma ve gasp olaylarıdır. Yağma yapan ya da gasp olaylarına karışan aşiretlerin kimin aşiretleri olduğu konusu her iki tarafın da birbirini suçlamak amacıyla kullandığı bir araç olmuştur (Sarıkcıoğlu, 2013:45). Nitekim bu asayiş sorununun Osmanlı sınırları içinde İranlı tüccar, hacı ya da ziyaretçilere de yönelik olduğuna dair elde mevcut bilgiler ve veriler bulunmaktadır. Bu hususta defterde geçen *“İran Devleti tebasından yüz neferden mütecâviz tüccar ve züvvar Bağdat’a kârib-i mahalle vürûdlarında esnâ-yı râhda kutta-i tarîk makûlesi önlerine çıkub emvâl ve eşya ve nükûd ve hayvanlarını gasb ve gârat etmiş...”* ifadesiyle yağma

olaylarına vurgu yapılmıştır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00022). Bunun dışında her iki tarafın da birbirini suçlama aracı olarak kullandığı problemlerden biri de sınır görevlilerinin hak ihlalleri veya görevlerini kötüye kullanmalarıdır. Bazı aşiretlerin yağma ve eşkiyalık hareketlerinde bulunmaları sonrasında karşı tarafa kaçmaları ve bazı sınır memurlarının rüşvet karşılığında bu duruma göz yummaları şikayet konusu olmuştur (Sarıkcıoğlu, 2013:54). Fakat bu meselede de karşılıklı suistimaller olduğunu defterde yer alan Aralık 1847 tarihli 115 no'lu hükümden anlayabiliyoruz. Bu hükümde Osmanlı'nın Necef'te görevli bürokratlarından olan Fevzi Bey'in kanun ve nizama aykırı bir biçimde İran hacılarından zorla para aldığından bahsedilmektedir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00026).

Osmanlı Devleti ile İran coğrafyasında hüküm süren devletler arasında 16. yüzyıldan itibaren başlayan mücadelelerin temelinde İslam dünyasının egemeni olma amacı bulunmaktadır. Safeviler döneminde başlayan savaşlar uzun zaman karşılıklı hakimiyet mücadelesine dönüşmüştür. Hatta Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde üstünlüğün Osmanlı tarafına geçtiği de söylenebilir. Ancak bu üstünlük sürekli olamamış, İran'ın gerek coğrafi yapısı, gerek demografik ve mezhebi yapısı burada kesin bir Osmanlı hakimiyetinin sağlanmasına engel teşkil etmiştir. İran Osmanlı baskısına karşılık vermeye çalışmış, zaman zaman Osmanlı topraklarından bazı yerleri elde etmeyi de başarmıştır. Osmanlı Devleti'nin İran ile savaşmasında bir diğer faktör itikadi konulardaki farklılıklar olmuştur. Nitekim Osmanlı Devleti İran'a yönelik seferlerini meşru gösterebilmek amacıyla İranlıların Şii-Rafizi kökenli ve sapkın inançlara (ashaba sövmek gibi) sahip oldukları tezini kullanmaktan çekinmemiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde ise bir türlü istenilen biçimde sonuçlandırılmayan sınır meseleleri bu iki ülke arasında nihai barışa da engel olmuştur.

3.Osmanlı – İran İlişkilerinde Mezhepsel Ayrılıkların Rolü

Osmanlı – İran siyasi ilişkilerini ve tarihi gelişimini yalnızca savaş-barış ilişkileri ile değerlendirmek doğru değildir. Bu noktada denebilir ki her iki ülkenin İslam dünyasında isim yapmış bir geçmişi ve devinimsel bütünlüğünün olması, bazı yönlerden birbirine benzeyen ama başka birçok yönden keskin çizgilerle ayrılan bu

iki ülkenin mücadelelerinin de sebeplerinden biridir. Bu bakımdan Osmanlı – İran ilişkilerinin tarihi seyrine bakıldığında, birbirine komşu olan bu iki ülkenin anlaşmazlıklarının da başında Sünni-Şii çatışması gelmektedir. Bu durumu açıklamak adına Şii geleneği hakkında bir kısım temel bilgilerin belirtilmesi mezhepsel çatışmanın boyutlarının daha iyi algılanması açısından önemlidir.

İslamiyet'in ilk yıllarında Peygamberin kişiliğinde birleşen temel akideler ayrım kabul etmez bir bütün iken, onun vefatı sonrası Hulefa-i Raşidin denilen dört büyük halife döneminde bu prensipler kısmen korunabilmiş ancak 3. Halife olan Hz. Osman döneminde başlayan ilk ayrılıkçı hareketler Hz. Ali döneminde; Hz. Osman sülalesinin temsilcisi Muaviye ile girişilen ve daha sonra da büyüyerek devam eden bir iktidar mücadelesine dönüşmüştür. İslam'da ayrılığı körükleyen temel unsur iktidar isteği olabildiği gibi çeşitli konularda bazı fikir ayrılıkları da olabilmektedir.

İslam dünyasını bölünmeye götüren ilk ciddi tehlike Sıffin Savaşı sonrasında (H. 61/ M.S 680)'de yaşanan Kerbela Hadisesi'dir (Ülkü, 1982:402). Nitekim sonraki süreçte Emeviler ve Abbasiler döneminde dini ve mezhepsel ayrılık olarak başlamış olan bu hareket zamanla siyasallaşmıştır. Bu hareket en basit tanımıyla Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'i sevmek, diğer halifeleri reddetmek ve Hz. Ali soyundan gelen bir imamın olması şeklinde tanımlanabilir.

Şialık hareketinin kendisine Hz. Ali'yi önder seçmesinde Peygamberin mutlak varisi olarak daha peygamber hayatta iken Hz. Ali'nin ilk Müslüman olmasına verdiği kıymet ve hürmetin bir ifadesi olarak peygamberden nakledilen bir kısım mütevatir (kesin) hadisler gösterilmekle birlikte (Tabatai, 2005:33), İslam tarihinde Gadr-i Hum¹⁴ olayı da denen, Hz. Ali'yi bütün halkın velisi ve müminlerin emiri olarak beyan ettiği anlatılan gelişmenin de etkisi olup, Hz. Ali'ye duyulan bu teveccühün peygamber elinden gelmesi nedeniyle Hz. Ali çevresinde bir grubun oluşmasına neden olmuştur (Tabatai, 2005:34).

¹⁴ Gadr-i Hum Olayı: Özellikle Şiiler açısından önemli bir olay olup, Mekke ile Medine arasında Cuhfe denilen vadide Hz. Peygamber'in Veda Haccı dönüşünde konakladığı sırada ashabına artık vaktinin dolduğunu beyan ederken, Hz. Ali'yi sağ tarafına alarak; “*Ben kimin mevlası isem Hz. Ali'de onun mevlasıdır*” biçiminde yaşanan hadisedir. Bu sözlere atfen Şia inancına mensup olanlar Hz. Ali'nin imametinin ve halifeliğinin daha Peygamber hayatta iken tavsiye edildiğine inanmaktadırlar. Daha ayrıntılı bir açıklama için bkz. (Fırlalı, 1996:279)

Şii kaynaklar, Hz. Ali'nin taraftarlarının peygamberden sonra hilafet merciinin kendisine verildiğine kati olarak inandıkları konusunda hemfikirdirler. Ancak çok acele alınmış bir karar olarak kabul ettikleri hilafet seçimi sonrasında istemedikleri bir durumla karşılaşp hilafetin Hz. Ebu Bekir'in uhdesinde kaldığını da görmüşlerdi. Azınlığa düşen bu grup Hz. Ali'nin tarafında yer almış ve bu yeni ortaya çıkan duruma biat etmemeye karar vermişlerdi. Bunlar arasında öne çıkan isimler ise Ebu Zer, Selman, Mikdad, Abbas, Ammar olarak sayılabilir (Tabatai, 2005:36). Bu kişiler aynı zamanda Şia'nın "*Erkan-ı Erbea – Dört Direk*" olarak adlandırdıkları şahsiyetler olup Hz. Ebu Bekir'e de itirazlarını sunmuşlar ancak kabul görmemişlerdi (Gölpınarlı, 2003:67). Hz. Osman'ın öldürülmesi sonrasında hilafetin Hz. Ali'ye geçmesi azınlık ile çoğunluk olarak bilinen Hz. Ali taraftarları dışındakiler arasındaki ihtilafı derinleştirdi. Dört yıl dokuz aylık hilafeti sürecinde iç karışıklıklar baş gösterdi. Daha sonra ise Sıffin Savaşı ile Hz. Osman'ın Şam valisi Muaviye ile Hz. Ali arasındaki mücadele baş göstermiştir. Hz. Ali döneminde ortaya bir başka grup ise her ne kadar Hz. Ali'nin halifeliğine biat etseler de bu mücadeleye katılmak konusunda çekimser kalmışlardı. Bu grubun öncülerinin ise Sad b. Ebi Vakkas, Abdullah b. Ömer b. Hattab, Muhammed b. Mesleme gibi isimlerden oluştuğu belirtilmektedir (Atay, 1983:24). Şia fırkaların temelde sahip oldukları inanış; Hz. Ali'nin peygamberden sonra halife olması gerektiği, ona biat etmenin ise mecburi olduğudur (Atay, 1983:25).

İran Devleti'nde ise Şiiliğin kolaylıkla yayılması ve bu ülkeye girişinde bu ülkenin eski inanç yapılarında yönetme yetkisinin ilahi bir hak olduğu anlayışının yaygın olması ve imamet (halifeliğin) Hz. Ali ve onun soyundan gelenlere verildiği ilahi bir esasa dayandırılmıştır. Bunun yanısıra Hz. Hüseyin'in İran'ın son hükümdarı Yazdigert'in kızıyla evlenmiş olmasının da önemli etkisi bulunmaktadır (Atay, 1983:61). İran kültürünün Hz. Ali taraftarlığına bu kadar meyilli olmasında bir başka husus da, halifelerin seçimle belirlenmesini Fars kültürünün mantıklı bulmaması da etkili olmuştur. Onlara göre peygamberin çocuğu olmadığına göre kendisine en yakın varisi amcası oğlu Hz. Ali olduğundan halifelik de doğal olarak onun hakkıdır (Ebu Zehra, 2010:47).

İran'da özellikle Safeviler döneminde zirveye çıkmış olan tüm coğrafyanın Şiileştirilmesi meselesinde, otoritenin temsili hususunda merkeze oturtulan imamet

meselesinin siyasallaşması, Safevi hükümdarlarından Şah İsmail tarafından özellikle hutbelerde ifade edilen “adil, kamil imam” tabirlerinin kullanımıyla Şiiliğin İran’ın devlet dini hale gelmesi sağlanmıştır (Uyar, 2004:108). Safevilerin İran’da kalan diğer Sünni gelenek ve tarikatlar üzerindeki politikaları da baskı ve sindirmeye dayalı olmuştur. Özellikle Nakşibendilik tarikatı başta olmak üzere Halvetiyye, Ni’metullahiler, Kübreviyyenin iki kolu Nurbahşiler ve Zehebiyyeler gibi Sünni yapılar dışlanmış hatta İran’dan uzaklaşmak zorunda kalmışlardır. (Uyar, 2004:114).

Netice olarak İran’da Safevilerle birlikte başlayan süreçte Şiilik Devletin temel politikası haline getirilmiştir. Safevi Devleti’ni kuran ailenin meşruiyyet meselesi vardı. Bu sorunu da meşruiyetlerinin kaynağını ilahi ve daha sufi bir geleneğe dayandırarak çözmüşlerdir. Şiiliğin en kadim inancı olan İmam ve neslinden olma anlayışı otoritelerinin merkezi konumuna gelmiştir. Dolayısıyla resmi soy kütüklerine göre Safevi şahları kendilerini On İki İmamdan yedincisi olan Musa Kazım’a dayandırmışlardır (Akyol, 2013:94). Bu düşünceye binaen Safevi şahları artık şeyhdirler, hatta mürşid-i kamildirler ve Şii inançlarına göre mürşid-i kamiller İmamları temsil ettiklerinden yanılmazlar. Artık gelmesi beklenen mehdinin temsilcileridirler (Akyol, 2013:97).

Sonuç olarak denebilir ki, Sünni İslam dünyasını hilafet yoluyla temsil eden Osmanlı ile Hz. Ali taraftarlığının en büyük siyasal gücü konumuna gelmiş bulunan İran şahlığı arasında bu minvalde bir büyüklük ve tek güç olma mücadelesi yaşanmıştır. Aynı zamanda bu akideler arasında yer alan en keskin ayrım noktalarından birisini de Şii doktrinin aşırılığı olarak söyleyebileceğimiz, ashabın büyüklerine karşı olan olumsuz tutum Sünni ulema tarafından sapkınlık olarak değerlendirilmiştir (Bacque-Grammont, 1991:217). Neticede Safevi Devleti mezhepsel ayrılıkları mücadelesinin dayanak noktası yaparak, Osmanlı Devleti ile sürekli iktidar mücadelesinde bulunmuşlardır.

Bu mücadele ve ayrım öylesine güçlüdür ki günümüz dünyasında da iki komşu ülke olunmasına rağmen geçmişten gelen bu hissiyat halen varlığını devam ettirmekte, iki ülkenin tam manası ve layıkıyla ortak politikalar üretmesine engel olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜVEL-İ ECNEBİYE DEFTERLERİNE GÖRE

(44/2) NUMARALI İRAN AHKAM DEFTERİ

1. Osmanlı-İran İlişkilerinde Arşiv Kaynaklarının Yeri

Osmanlı Devleti ile İran arasındaki ilişkilerin tespit edilmesi adına yararlanılabilecek yerlerin başında Başbakanlık Osmanlı Arşivi gelmektedir. Zengin bir içeriğe sahip olan bu arşiv kaynakları Asya coğrafyasından Ortadoğu ve Afrika topraklarına kadar geniş bir coğrafyadaki ilişkileri aydınlatması bakımından da önemlidir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivine baktığımızda ise arşiv belgelerinin çeşitli sınıflara ayrıldığını görmekteyiz. Örneğin defter serileri içinde yer alan mühimme defterleri, İran ile Osmanlı arasındaki sınır sorunlarından ticari münasebetlere kadar yoğun bir bilgi birikimini barındırmaktadır (Sarımay, 2002: 131-139).

Arşivlerin hemen hemen pek çok fonunda İran ile alakalı belgelere rastlamak mümkündür. Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi'nde geçen katalog ve tasnif bilgileri incelendiğinde İran ile alakalı çalışmamızda kullandığımız defter, Düvel-i Ecnebiye Defterleri tasnifi içinde yer almaktadır. 2 ayrı katalog numarası taşıyan bu defterler 980 numaralı Bab-ı Asaî Defterleri Kataloğu'ndaki Düvel-i Ecnebiye Defterleri ile 989 numaralı DÜvan-ı Hümayun Defterleri Kataloğu'ndaki Düvel-i Ecnebiye Defterleridir. A.DVN.DVE koduyla bilinen bu defterler 1/1 sıra numaralı Amerika Nişan Defteri ile başlar ve 111 sıra nolu Fransa Konsolosluklar Defteri ile sona erer. Bu defter serileri içinde sadece İran değil, Amerika, Belçika, Brezilya, Dubrovnik, Fransa, İngiltere, İspanya, Romanya, Rusya, Sardunya, Toskana, Venedik, Avusturya, Ceneviz, Danimarka, İran, Bulgaristan, Flemenk, İsveç, Norveç, Lehistan, Meksika, Yunanistan, Sırbistan vesair devletlerle de alakalı defterler mevcuttur.

Ayrıca arşivlerde yer alan farklı tasnif ve kataloglarda mevcut İran ile alakalı belgelerle ilgili olarak Yusuf Sarımay, toplamda 3163 belge, 73 dosya, 7 defter bulunduğu bilgisini vermektedir. (Sarımay, 2002: 131-139).

Çalışmamıza kaynaklık eden defter de Amedi Kalemi defterleri arasında yer alan 989 numaralı “*Divan-ı Hümayun Defterleri Kataloğu*”ndaki Düvel-i Ecnebiye Defterleri

içindeki 122 adet defter arasından, 44/2 sıra nolu İran Ahkam Defteri olarak etiketlenmiştir. Ayrıca bu defter tasnifi içinde ayrıca 43/1 sıra nolu İran Nişan Defteri ile 45/3 sıra nolu İran Devleti Konsolosluk Defteri de yer almaktadır.

2. İran Ahkam Defteri'nin Şekil Özellikleri

A.DVN.DVE.d 44/2 gömlek numarası ile bilinen İran Ahkam Defteri Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde Düvel-i Ecnebiye defterleri içerisinde olup resmi arşiv bilgilerine göre 251 sayfadır. Arşivdeki teknik çekimler sırasında birbirinin aynı çekim yapılan sayfaları, kapak, defterin künye bilgilerinin yer aldığı sayfa ve giriş kısmı hariç olmak üzere hükümlerin yazılı olduğu 119 varaktan müteşekkil, 44.5x17 cm ebatlarında düz renkli sahifelerden oluşmaktadır. Kapak sayfası siyah renkli olup sonra boş sayfa gelmekte, ilk hükmün yer aldığı bir tarafı dolu bir sayfa ve diğer sayfalarda da boşluklar göze çarpmaktadır. Bazı sayfalarda varak ortasında yaprak şeklinde küçük sayfalar bulunmakta ve altındaki hükümlerin okunmasını imkansızlaştırmaktadır. Ahkam defterinin geneline baktığımızda bölümlere ayrılmadığı görülmekle beraber her hüküm sıralı bir biçimde yer almıştır.

Defterde her ne kadar bölümlendirme yapılmamışsa da hükümler arasında kimi yerlerde nesih yazıya uygun biçimde ve iri harflerle kimi yerlerde de normal boyutlarda ve rik'a olarak giriş yazıları kaleme alınmıştır. Buna binaen hükümlerin zaman zaman farklı sadrazamlar ve hariciye nazırlıkları döneminde yazıldığını söyleyebiliriz. Örneğin 1844 tarihli 83 no'lu hükümden önce “*Der-zamân nezâret-i hazret-i hâriciye Mehmed Şekib Efendi¹⁵ ve fi eyyâm-ı müşârinileyh....*” şeklindeki ifadedden defterin bu kısmından itibaren gönderilen hükümlerin dönemin hariciye nazırı Şekib Efendi zamanına ait olduğu tespit edilmiştir. 1852 tarihli 168 no'lu

¹⁵ Mehmed Şekib Efendi: Doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Babasının adı Mehmed Nuri Bey olup divan katipliği görevinde iken daha sonra Petersburg'a diplomat olarak gönderilmiştir. Şekib Efendi bir aralık Ağrıboz'da bulunan ahali arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için de görevlendirilmiş, başarıları sayesinde hızla yükselerek 1840'da Londra sefirliğine getirilmiştir. 1844'te Hariciye Nazırı olmuş, bu görevinden sonra da sırasıyla Viyana sefirliği, Deavi nazırlığı, Meclis-i Vâlâ Azalığı görevlerini de yapmıştır. 1854 yılında vefat etmiştir (Üstüncan, 2009:1); (Mehmed Süreyya, 1996:1574). Bahsi geçen Şekib Efendi ayrıca Lübnan olayları üzerine bölgede asayiş ve düzeni sağlamak, Avupalı devletlerin de onayladığı bir idari sistem olan iki kaymakamlı yönetimi sağlamlaştırmak amacıyla Lübnan'a 1845 senesinde gelerek önemli çalışmalarda bulunmuştur (Keleş, 2008:131-157). Bunu yaparken ayrıca Marunilerin, Dürzilerden talep ettiği tazminat, yakılan manastırlar, bir rahibin öldürülmesi olayı ve Cebel-i Lübnan'da sağlam temellere dayalı bir yönetimin kurulması gibi meselelerin halli ile de uğraşmıştır (Keleş, 2008:131-157).

hükümden hemen önce yazılmış olan “*der-zaman sadr-ı suduru’l-vüzera Hazret Mehmed Emin Ali Paşa*¹⁶.....” biçimindeki ifadeden de bu dönemin sadrazamının Mehmed Emin Ali Paşa olduğu anlaşılmaktadır. Bu kısa ifadeler sonrasında tarihler verilmesi sayesinde sadaret değişikliklerini saptayabiliyoruz.

Belgenin yazım biçimine bakıldığında ise, ağırlıklı olarak rik’a yazısı olmasına karşın özellikle ilk varaklardaki yazının kıvrımları divani yazıyı da andırmaktadır. Bu nedenle hükümlerin okunması ilk 20 varakta oldukça zor olup sonraki varakların anlaşılması daha kolay olmuştur. Yazım şekli ve biçimi özellikle 50.nci varaktan itibaren daha anlaşılırdır. Yazım şekli ve biçiminin arasında gözlenen bu fark, hükümleri kaleme alan katiplerin farklı kişiler olduğu düşüncesini de doğurmaktadır. Olup elbette ki bu konuda kesin bir bilgi verilmesi mümkün görünmemektedir. Yazım şekline dair kurallarla ilgili olarak Meclis-i Vala’nın 1847’de hazırladığı mazbatayla, yazışmalarda muğlak ifadelerin yer almaması, kafiyeli yazılar yerine açık ibarelerin yer alması, satır aralıklarının da okumayı kolaylaştıracak biçimde olması istenmiştir (Akyıldız, 2004:108). Ancak defterde gördüğümüz kadarıyla memurlar tarafından bu durum pek göz önüne alınmamıştır. Satır araları çok yakın tutulmuş, aynı zaman da bazı kelimelerde de yazım yanlışları farkedilmiştir. Kimi hükümler silik çıktığı için ve kimi hükümlerin üzerinde de üst yazı olduğunu tahmin ettiğimiz ancak bir önceki hükümlere girift biçimde duran yazılar metnin anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Belgede genelde Türkçe kullanılmasına rağmen anlaşılması oldukça zor şekilde Farsça ve Arapça kelimeler de bulunmaktadır.

Ali Akyıldız’ın (2004) ifadesine göre Osmanlı bürokrasisindeki yazışmalar ve özellikle iradelerde “*1846 yılına kadar tarihlendirmeye pek dikkat edilmediği*” (s. 104) belirtilmekte ise de incelemede de görüldüğü kadarıyla hemen her hükmün sonunda tarihlere yer verilmiş olduğu ancak tarihlendirmede bile hükümler arasında farklılıklar bulunduğu görülmüştür. Örneğin tarihlerde; 327 no’lu hüküm 55 no’lu

¹⁶ Mehmed Emin Âli Paşa (1814-1871): Mısır çarşısında attarlık eden Ali Rıza Efendi’nin oğlu olarak 1814 yılında İstanbul Mercan’da dünyaya gelmiştir. 1829 yılında Divân-ı Hümayûn kalemine girmiştir. 1833’de Tercüme Odası’nda vazife alan Mehmed Emin Paşa katiplik ederken kendisine takılan “Âli” mahlasını kullandığı için çok kere bu adla anılmıştır. 1838 yılında Reşid Paşa’nın Hariciye Nezareti’ne müsteşar olarak atandı. 1845’de Meclis-i Vâlâ azalığına ve aynı yıl Şekib Paşa’nın Lübnan’a gidişi nedeniyle vekaleten Hariciye Nazırlığına getirildi. 1852 yılında ilk sadrazamlık görevini alan Âli Paşa bu görevi tam 5 kez yapmıştır. 1871 yılında vefat etmiştir. Döneminde şöhret sahibi, akıllı selim, dirayetli bir kişi olarak bilinirdi. Padişah Abdulaziz (1861-1876) üzerinde tesir sahibi olduğu söylenirdi (İnal, 1982:4-58)

varaka gelinceye kadar gün, ay, yıl formatı bir disiplin içinde işlenmemiş olup, ifadeler daha çok “*sene evasıt-ı ramazan*”, “*evahir-i şevval*” vb. şeklinde iken, bu hükümden itibaren tarihler daha çok “*Sene 2 Cemaziyelahir 283*”, “*Sene 18 Recep 283*” vb. biçiminde yazılmıştır. Tarihlendirmede aylar çoğu kez rumuz şeklinde belirtilmiştir. Bu durum bazı hükümlerin tarihlerinin belirlenmesini zorlaştırmıştır. Ancak en azından gün ya da ay bilgisi eksik olsa da sene tarihlendirmesi birbirinin ardı sıra devam etmiştir. Fakat bu durumun bir istisnası olarak şehbender vekaleti atamaları ile ilgili hükümlerin üst yazılarında ana hükümde geçen tarihle buradaki tarihler arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. 132 no’lu hükümde rastladığımız gibi Sayda şehbender vekaleti için Hacı Hüseyin adlı bir İranlı atanmış, ancak bu hükmün üst yazısında ise “*vefatına binaen oğlu Ali’nin şehbender vekaleti için emr-i ali yazılmıştır. Sene evasıt-ı Şevval 271*” ifadesi yer almıştır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00028). Halbuki hükmün ana metninde tarih olarak “*Sene evahir-i Cemaziyelahir 265*” tarihi belirtilmiştir. Buna benzer tarih farklılıklarından en sık rastlanılan ise Halep’e şehbender atamasından bahseden 145 no’lu hükümdeki üst yazıda geçen “*Aharın nasbı için emr-i ali yazılmıştır. Sene evahir-i Recep 268.*” şeklindeki ifadedir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00030). Bu hükümlerde üst yazı ile ana metindeki hükümlerin tarihleri farklı olarak verilmiştir. Bu durum bize hükümlerde görev yerleri ve adları belirtilen şehbenderlerin görev sürelerinin tespit edilmesinde kolaylık sağlamaktadır. Tarihlendirme ile ilgili farklı bir ayrıntı da 758 nolu hükümde karşımıza çıkmaktadır. Hükümlerin tarihleri daha öncekilerde gördüğümüz şekliyle hicri olmasına karşın bu hükmün hemen başındaki cümle “*Sene 5 Haziran 1269 tarihli taraf-ı kaymakamiden mevrud şifre telgrafnamenin halli*” biçiminde yazılarak geçmiş döneme ait bir mesele hakkında bilgi verilirken Rumi tarihlendirme yapılmış olmasıdır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00121). Takvimlendirme konusunda yaşanan en mühim sorun ise tarihlerin miladi tarihe çevriminde yaşanmıştır. Tarihlendirmeler her hükmün sonunda olup ilk hükümlerde daha önce de söylediğimiz gibi “*evail, evasıt, evahir*” şeklinde tamlamalar kullanılması bazen birkaç günlük farkla bile hicri takvim yılları ile miladi takvim yılları arasında 1 yıl farkına yol açabildiğinden bu hükümlerin kesin olarak miladi takvimde hangi güne veya aya ait olduklarını anlaşılmaz kılmıştır. Örneğin sene evail-i safer 239 tarihli 11 nolu hüküm tarihi miladiye çevirmek istendiğinde Ekim

1823'e denk gelirken, Sene evail-i Cemaziye'l-evvel 239 tarihli 16 nolu hüküm Ocak 1824'e tarihlenebilmektedir.

Defterde rastladığımız bir başka detay ise, hükümler içinde geçen emir konuları ya da üzerinde önemle durulan hususların birbirinden farklı satırlarda benzer kelimelerle te'kid edilmesidir. Birbirinin aynı anlama gelebilecek bu cümlelere bir örnek olarak 133 no'lu hükümde yer alan “...canib-i Hicaz'a azim olan züvvar ve hüccacın himayet ve sıyaneti babında...” şeklinde başlayan ifadeler daha sonra hükmün ana metninin sonlarına doğru “...gerek Mekke-i Mükerrerme ve gerek Medine-i Münevvere'ye azimet edenlerin şûrut ve uhud-ı mezkure mucebince himayet ve sıyanetleri...” biçiminde devam ederek gelen ziyaretçilere karşı himaye ve muhafazanın önemi üzerinde durulmuştur (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/000028).

3. İran Ahkam Defteri'nin İçeriği

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda düzenli bir arşiv geleneğinin olduğunu söylemek zordur. Arşiv vesikalarının bir tertip halinde değerlendirilmeye başlanması ve modern bir arşivcilik geleneğinin ortaya çıkması ise devletin son yüzyılına denk gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'ın hemen öncesinde başlayan ve sonraki yıllarda artarak devam eden yenileşme ve reform çalışmaları nedeniyle Devletin mühim işlerinin görüşüldüğü yer olarak Bab-ı Ali merkez alınmıştır. Bu tarihlerde ayrıca yeni yapılanmayla beraber sadrazamın görev ve yetkilerinde de bir düzenlemeye gidildiği, tüm vekiller üzerinde bir hiyerarşi olarak kendisine başvekalet unvanının tanındığı görülmektedir (Akyıldız, 1993:26). Bu nedenle başvekalete giden ve gelen pek çok evrak bir takım karışıklıklara da neden olmuştur. Bu karışıklıkları gidermek amacıyla da Osmanlı arşivleri oluşturulmuştur. Osmanlı arşivleri içerisinde Divan-ı Hümayun kalemlerinin tuttuğu defterler oldukça önemli bir yere sahiptir.

Divan-ı Hümayunda yer alan defterler içerisinde; alınan kararların topluca yer aldığı Ahkam defterleri önceleri Beylikçi kaleminin zimmetinde idi. Beylikçi kaleminin elinin altında ayrıca mühimme defterleri, name-i hümayunlar, atık şikayet, mukavelenameler, izn-i sefine, mühimme zeyli vb. gibi daha pek çok önemli

defterler de bulunurdu (Özbilgen, 2003:192). Bu defterler daha sonraki yıllarda arşiv geleneğinin oluşmaya başlamasıyla farklı biçimlerde tasnife tabi tutulmuştur.

Çalışmamıza kaynaklık eden bu defter de Ahkam defteri olup içerisinde tam metinlerin yer aldığı 119 varak ve toplam 759 hükmü barındırmaktadır. Hükümlerin tamamı İran ile ilgili çeşitli emirler ve konulardan oluşmaktadır. Defterde çok farklı ve değişik konuların yer aldığı görülmekle birlikte farklı tarihlerde kaleme alınmış, konusu birbirleriyle aynı olan çok sayıda hüküm de vardır.

Bu hükümlerden 60 adedi Mekke emirlerine gönderilmiştir. Mekke emirlerine gönderilen hükümlerin her birinden sonra bunların aynı emirlerden oluştuğunu düşündüğümüz suretlerinin gönderildiği toplamda 355 adet kısa hüküm bulunmaktadır. Bunların dışında toplam olarak 206 adedi bulan, İran Devleti'nin Osmanlı Devleti sınırları içinde değişik merkezlere yollamış olduğu şehbender vekalatleri için yazılmış olan hükümler bulunmaktadır. Defterde ayrıca kendinden başka örneği olmayan bir takım muhtelif hükümler de yer almakta olup bunların sayıları 30 kadardır. Defterde yol emirlerinden bahseden 45 adet hüküm de vardır. Bu hükümlerden başka Osmanlı-İran arasındaki mücadeleler esnasında İranlı tüccarların el konulan mallarının geri iadeleri hakkında 6 adet hüküm içeren metin vardır. Defterde çoğunlukla tüccar olmak şartıyla İranlı kişilerin Osmanlı tebaası olanlar arasında ya da çok az da olsa İranlıların kendi aralarındaki alacakları ile ilgili hususları aktaran 28 adet hüküm de bulunmaktadır. Ayrıca bir kısım eyalet ya da kaza yöneticilerine gönderilen ve sayısı 23 adet olan gasp ve yaralama olaylarını anlatan ve bu konularda gerekli tedbirlerin alınmasını şart koşan emirlerin yer aldığını da görmekteyiz.

3.1.Mekke Emirlerine Gönderilen Hükümler

İncelediğimiz defterde en fazla sayıda hükmün Mekke emirlerine¹⁷ gönderilenler ile bu hükümlerin birer suretlerinin de çeşitli Osmanlı yönetici ve bürokratlarının

¹⁷Mekke emirliği, uzun yıllar boyunca peygamber soyundan geldiğine inanılan şerifler eliyle yürütülmüştür. Mekke emirliğinin kuruluşu ve bu emirliğe ilk intisap eden kişinin Karmati baskınından sonra kurtulan Mekke'de ortaya çıktığı ve ilk şerifin de Beni Musa ailesinden Musa bin Abdullah olduğu bilinmektedir. Hicaz ve dolaylarının Yavuz Sultan Selim (1512-1520) zamanında zaptından Devletin sonuna kadar 400 yıl boyunca Osmanlı hakimiyetinde kalan Hicaz emirliği işte bu Katade ailesinden gelen Zevi Zeyd (ki bu aileden Şerif Yahya isyan ettiğinden) ve Zevi Avn kolları

yanısıra Erzurum ve Şam valilerine gönderilen hükümler oldukları görülmektedir. Mekke emirlerine gönderilen hüküm sayısı toplamda 60 adet olup 1844 tarihli 77 no'lu hükümden itibaren başlamıştır. Bu hükümlerden sonra 77 ve 86 no'lu hükümler hariç olmak üzere diğer 58 hükümden sonra 6'şar adet daha hüküm sureti çeşitli taşra idareci ve bir kısım Osmanlı bürokratlarına da gönderilmiştir. Diğer görevlilere gönderilen bu suretlerde ise tarih bilgisi yer almamaktadır. Ancak Mekke şerifine gönderilen hükümlerdeki hususların aynılarını ihtiva ettiğini düşündüğümüzden, Mekke emirlerine gönderilen hükmün sonundaki tarih bilgisi ile aynı zaman dilimine ait oldukları sanılmaktadır.

İncelemeye konu olan defterde tespit edebildiğimiz kadarıyla kendilerine hüküm çıkartılmış olan emirler şunlardır: Muhammed bin Avn (2 defa tayin edilmiş), Şerif Abdülmuttalip, Şerif Abdullah (Şerif Muhammed bin Avn'ın oğlu), Şerif Hüseyin Paşa (Muhammed bin Avn'ın diğer oğlu), Şerif Abdülmuttalip (2. defa ancak kendisine hitap edilirken elkab ve övgüler yer almamıştır.), Şerif Avnürrefik Paşa (Muhammed bin Avn'ın en küçük oğlu)'dir.

Mekke emirlerine gönderilen hükümlerde dikkati çeken ilk husus, giriş kısmında Mekke emirlerine hitap şekillerinin standart olmamasıdır. Defterde sıra numarası 77 ve 1844 tarihli olan hükümde Mekke emirine yönelik oldukça sade bir üslup kullanılmış; *“Hala emir-i Mekke Mükerrerme Şerif Muhammed bin Avn dam saadeye”* ifadesiyle yetinilmiş, süslü lafız ve elkablar kullanılmamıştır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00022). Şerif Muhammed b. Avn'dan sonra Mekke emiri olan Şerif Abdülmuttalib'e gönderilen 1853 tarihli 169 no'lu hükümde de yine sade bir giriş yapıldığını görüyoruz (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00034).

Ancak 1855 tarihli 195 nolu hükümde yer alan *“Hala emir-i Mekke-i Mükerrerme olup mecidîyye nişan-ı hümayûnumun birinci rütbesini haiz ve hamil olan Şerif Abdülmuttalip dam saadeye”* (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00038) ifadesi ile buradan itibaren Mekke emirine hitaplarda isim ve unvanlardan önce sahip oldukları madalya ve nişanların derecesiyle beraber zikredildiğini görmekteyiz (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00034). Yine bu ifadeye bakılarak, Mekke emirleri için ilk zikredilmeye

tarafından idare olunmuş idi. Bu çalışmaya konu olan defterde de yer alan ve kendilerine hüküm gönderilen aile de yine Muhammed b. Avn'dan itibaren Beni Avn sülalesidir ki, bu ailenin de emirliği Şerif Hüseyin'in Osmanlı'ya isyanına kadar devam etmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için Bknz. (Uzunçarşılı, 2013:4)

başlanan nişanın mecidî nişanı ve rütbesinin de birinci rütbe olduğu anlaşılmaktadır. Ancak ilginç bir nokta da 195 nolu hükümde Mekke emirleri madalya ve nişanları ile zikredilirken suretlerinin gönderildiği hükümlerdeki görevlilerin de varsa nişanları ve rütbeleri ile birlikte ele alındığıdır.

Burada farklı bir husus olarak belirtmeli ki, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın eserinde Mekke emirlerine gönderilen menşurlarda özellikle uzun övgüye ve lakablara yer verildiği bilgisi (Uzunçarşılı, 2013:31), ancak ilerleyen hükümlerdeki 1859 tarihli 245. hükümden itibaren kendine bir kanıt bulabilmiş; *“Efâhim-i vükelâ-yı devlet-i aliyyem ve eâzim-i vüzerâ-yı saltanât-ı seniyyemden mecidî nişan-ı hümâyûnûmun birinci rütbesini haiz ve hamil olan emir-i Mekke-i Mükerrreme Vezir fetanetsemirim Şerif Abdullah Paşa dame saade ve edamellahü Teala iclalehüye”* şeklinde övücü ve karşısındaki kişiyi taltif eden uzun bir hitap şekli benimsenmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00045). Buna göre Mekke emirlerine hitap edilirken Devletin önde gelen vekili olarak sayılmış, Vezir (paşalık) rütbesi ile sıfatlandırılmış olmasının yanısıra *“fetanetsemir”* ifadesi ile de oldukça samimi bir üslup benimsenmiştir. Daha önceki hükümlerde yer alan Mekke emirleri Muhammed b. Avn ve Şerif Abdulmuttalip için bu şekilde bir hitap tarzının benimsenmemesi ise ilginçtir. Ayrıca peygamberler için zikredilen *“fetanet”* sıfatının Mekke emirine yakıştırılması ve bunun belirli kimselerle sınırlı tutulması konusu da dikkat çekicidir. Çalışmalar sırasında analiz edilen kaynaklarda bu hitap farklılığının neden doğduğu konusunda kesin bilgi ya da bulgulara rastlanmamakla beraber bizim düşüncemize göre Osmanlı padişahlarının devlete daha yakın bulduğu, sorun çıkarmayan, devlet bütünlüğüne hizmetini ve kendini adanmış olan şerifleri diğerlerinden ayırmak istediğidir. Nitekim İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın eserinde de bazı Mekke Emirlerinin örneğin Şerif Yahya b. Berekat örneğinde olduğu gibi geçmişte Osmanlı hükümdarlarının iradelerinin zıddı birtakım yollara tevessül ettikleri konusunda ayrıntılı bilgiler vardır. (Uzunçarşılı, 2013:98). Ayrıca Muhammed b. Avn'ın o sırada Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın bir çeşit emri vakisiyle emir seçtirildiğini gördüğümüzde (Uzunçarşılı, 2013:123), yukarıda dile getirilen düşüncemizin kısmen de olsa kanıtlandığı varsayımına ulaşılabiliriz.

Ayrıca 1860 tarihli ve 257 no'lu hükümde geçen *“Eazim-i vüzerâ-yı saltanat-ı seniyyemden ve Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye azâ-yı kiramımdan...”* (BOA,

A.DVNDVE.d 44.2/00046) ifadesinden anlaşıyor ki bu hükümden itibaren başlayarak 10 yerde daha kendileri Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye üyeliği unvanı ile onurlandırılmıştır.¹⁸

Bu hükümlerde göze çarpan en önemli ortak nokta; Mekke emirlerinin vazife ve salahiyetleri olarak belirtilmiş olan, hac mevsiminin güvenle ve huzurlu bir biçimde geçmesini, eşkıyalık hareketlerine karşı hacıların ve yolların güvenliğini sağlamak hususudur. Bu hususta defterde yer alan hükümlerin sadece Mekke emirlerine gönderilenlerle sınırlı olmadığı, bazı eyalet valilerine de doğrudan gönderilen hükümlerde ortak bir konu olduğu da göze çarpmaktadır. Bu da konunun oldukça ehemmiyet arz ettiğini gösterir. İncelenen defter İran ile alakalı olduğu için İranlı hacıların ilgili gönderilen emirler yer almakla birlikte İslam dünyasının yegane gücü olan Osmanlı Devleti'nin diğer İslam devletlerinin züvvar ve hacıları için de benzer mukabeleleri "...züvvâr-ı rum ve ahâli-i sâire-i bilâd-ı İslamiyye misillü muamele-i bi'l-mücâmele olunub..." şeklindeki ifadeyle kısaca belirttiği emirleri Mekke emirlerine hüküm olarak yolladığını söyleyebiliriz.

Hükümlerde; "...devlet-i İraniyeden hacc-ı şerif ve atabât-ı aliyye ziyaretine gidenlere hallerine göre hürmet kılınması..." ifadesiyle, İran'dan Kabe-i Mükerrreme ve Medine-i Münevvere ile atabat-ı aliyye (yüksek eşikler) ziyaretine gidenlere gereken hürmetin gösterilmesi, haklarının korunması istenmiştir. (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00028).

Yukarıda bahsedilen ve hükümlerde ortak olarak dile getirilen atabat-ı aliyye ziyaretinden kastedilen ise; İranlı hacılar tarafından kutsal ziyaret mekanlarından olan yüksek eşikler denilen dört önemli mekan olup Kâzımeyn, Samarra, Necef ve en önemlisi de Kerbela'dır (Doğan, 2010:214). Şiiler tarafından oldukça kutsal mekanlar olarak görülen bu yerler Kabe ziyaretinin yani kutsal hac yolculuğunun

¹⁸Meclis-i Vala; Osmanlı Devleti'nde Divan-ı Hümayun olarak bilinen en üst siyasi kurumun on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde köklü değişiklik geçirmiş halidir. III. Selim'den itibaren Divandan ayrı olarak, emekli vezirler, şeyhülislam, ordu komutanları gibi tecrübeli isimlerle Meşveret Meclisi oluşturularak danışma amaçlı toplantılar yapıldığı bilinmektedir. Nitekim II. Mahmut bu toplantıları kurumsallaştırmaya karar vermiş vefat etmeden bir yıl önce Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye'yi 24 Mart 1838'de kurmuştur. Bkz.(Çadırcı, 1991:185). Meclis-i Vala ile ilgili bir düzenleme de 1861'de yapılmış, üye sayıları tekrardan belirlenmiş, çalışma usul ve esasları hakkında nizamname çıkarılmıştır (Akyıldız, 2003:250-251).

tamamlayıcısı hükmünde olup bu ziyaret sonrası İranlı hacılar “Kerbelaî” sıfatını alırlardı (Doğan, 2010:229).

Hükümlerde rastlanılan diğer ortak konulardan biri de; *“ahali-i İrandan Kabe-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere ve sair bilad-ı İslamiyye misillü muamele-i bil-mücamele olunup kendilerinden durma nâm ve hilaf-ı şer-i şerif ve kanun-ı münif sair vecihle bir nesne mütalebe olunmayıp...”* ifadesidir ki, buna göre hacı ya da ziyaretçilere diğer İslam diyarlarının ziyaretçilerine gösterilen hürmet ve alakanın gösterilmesi, kendilerinden haksız yere vergi ya da benzeri bir şey talep edilmemesi istenmiştir. (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00031).

Burada hükümler içinde standart hale geldiği için ve neredeyse bir şablon mahiyetini aldığı için yer vermeyi uygun gördüğümüz ve tarih kaydı düşülmemiş olan 117 no’lu hükümde geçen ifade ise; *“...devlet-i aliyyem memâlikinde İranlıdan bilâ veled fevt olanların vasi-i şeriyyesi olmadığı halde beytü’l-mâle memur olanlar tereke-i müteveffâyı marifet-i şer’le sicile ba’del-kayd bir emin mahalde aynıyla bir sene hıfz edip varisi veyahut vekil-i şeriyyesi zuhurunda ber-mûcib defter-i eşya-yı mezkûreyi marifet-i şer’le teslim eyleyip rûsûm-ı âdiyyesi ve eşya hıfz olunan mahallin kirası alınması...”* şeklinde yer alıp yanlarında ticaret malı olmayanlardan bac resmi talep edilmemesi hakkındaki emirdir. Ayrıca bu hükümde olduğu gibi ve benzeri pek çok hüküm içinde İranlılardan çocuksuz olarak Osmanlı topraklarında ölenlerin varisleri çıkıncaya kadar terekelerinin bir sicile kaydını müteakip mallarının emin bir mahalde saklanması ve varisleri çıkınca hıfz olunan yerin kirası alınmak koşuluyla mallarının teslim edilmesi hususu da yer almaktadır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00026).

Bu konu ile alakalı gönderilen emirlerin devamında ise *“mahfuz olan eşya harik ve bu misillü kaza sebebiyle telef olur ise iddia olunmaması”* ifadesi ile anlaşılıyor ki yangın veya buna benzer bir sebeple telef olan tereke-i mahfuza için bir dava güdülmemesi açıkça belirtilmiştir ki Osmanlı idaresi bu gibi kayıplar için sorumlu tutulmak istememektedir. Belgelerde “emin” ifadesi çoklukla “me’men” kelimesi ile karşılığını bulmuşken, yukarıdaki hükümde olduğu gibi pek az yerde ise Türkçe olarak “emin” kelimesi kullanılmıştır. (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00034).

Osmanlı hükümeti yukarıdaki hususlarda verilen emirleri te’kid amacıyla olsa gerek hükümler içerisinde yine standart olarak yer alan *“...saltanat-ı seniyyemle İran*

Devleti beyninde münakid olan muahede-i kadime şûrutu iktizasından olduğuna binaen...” (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00028) cümlesiyle Osmanlı ile İran arasında bu yıllarda yapılmış olan ve incelemeye konu olan hükümlerle de yakından alakalı olması açısından önem arzeden 1823 I. Erzurum Antlaşması ve 1847 II. Erzurum Antlaşması’nda yer alan ilgili maddelere atıfta bulunulmuştur.

I. Erzurum Antlaşması, 1823 yılında Osmanlı Devleti ile İran Devleti arasında Kaçar hanedanlığının iktidarda olduğu bir dönemde imzalanmış olup, dönemin hükümdarları İran’da Feth Ali Şah, Osmanlı Devleti’nde ise II. Mahmut’tur (Soofizadeh, 2013:183-194). İlgili antlaşmanın 2. maddesinde geçen şartlarla hükümlerin ana gövde metinlerinde geçen hususların neredeyse birebir aynı olduğu yaptığımız incelemeler sırasında anlaşılmıştır. Nitekim konunun benzerliğini vurgulamak açısından antlaşma metnini ve defterden örnek hükümleri almayı uygun bulduk.

I. Erzurum Antlaşması’nın 2. maddesine göre;

“Ahâli-i İrandan K’abe-i Mükerre ve Medîne-i Münevvere ve sâir bilâd-ı İslâmiyeye gelib gidenler hüccâc ve zuvvâr-ı Rum ve ahâli-i sâire bilâd-ı İslâmiye misillü mu’amele bi’l-cümle olunub kendülerden durma namıyla ve hilâf-ı şer’ ve kânûn ve sâir vechle nesne mutâlebe olunmayub ve kezâlik ‘atabât-ı aliyye zûvvârının mâdâmki yedlerinde ticâret malı olmaya anlardan bâc taleb olunmamak ve yedinde ticaret malı olanların hesâbı üzere gümrükleri ber-mu’tâd olunub ziyâde mutâlebe kılınmamak ve ol taraftan dahi Devlet-i ‘Aliyye tüccâr ve ahâlisine bu vech ile mu’amele olunmak şerâyet-i (şerait-i) sâbika muktezâsından olmakla fîmâ b’ad Devlet-i İran hüccâc ve tüccârı hakkında bu şart-ı kadîmin tenfîz ve icrâsına Devlet-i ‘Aliyye vüzerâ-yı ‘azâm ve mîrû’l-hâc ve mîr-i mîrân-ı kirâm ve sâir zâbitân ve hükkâmı taraflarından kemâl-i dikkat ve ri’âyet ve Şâm-ı şerîfden harameyn-i muhteremeyne varıb gelince sürre-i hümayûn emînleri tarafından dahi nezâret olunarak hilâf-ı şart bir nesne olunmayub himâyetlerine himmet oluna ve bunların tekvin eden nizâ’ları sürre emîni nezâreti ve içlerinden mu’temedi ma’rifetiyle ruyet kılina...” şeklindedir (Soofizadeh, 2013:183-194). Defterde Erzurum Antlaşması’nın bu maddesi ile nerede ise birebir örtüşen hükümleri görmek mümkündür. Bir örneğini altta vereceğimiz hüküm de, 1844 tarihli 77 sıra nolu hükümdür. Buna göre;

“...ahali-i İrandan Kâbe-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere ve sâir bilâd-ı İslamiyye gelip gidenlere hüccac ve züvvâr-ı rum ve ahali-i sâire-i bilad-ı İslamiyye misillü muamele-i bil-mücamele olunup kendilerinden durma nam ve hilaf-ı şer-i şerif ve kaun-ı münif sair vecihle bir nesne mütalebe olunmayıp ve keزالik atabat-ı aliyye züvvarının mademki yedlerinde ticaret malı olmaya onlardan bac talep olunmaması ve devlet-i İraniye hüccac ve tüccarı hakkında bu şûrut-ı kadîmenin tenfiz ve icrasına devlet-i aliyyemin vüzerâ-yı âzam ve mir-haccı ve mir-i mirân-ı kirâm ve sâir zâbitan ve hükkâmı taraflarından kemâl-i dikkat ve riâyet ve Şam-ı Şerifden Haremeyn-i Muhteremeyne varıp gelince surre-i hümâyunum emini taraflarından dahi nezaret olunarak hilâf-ı şûrut bir nesne alınmayub himayetlerine himmet olunması ve merkumların tekevvün eden nizâ'ları surre emini¹⁹ nezareti ve içlerinden mutemed marifetiyle rü'yet...”.(BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00022). Buradan da anlaşılıyor ki Erzurum antlaşması ile tabi olunan ortak hususlar divandan çıkan kararlarda da belirleyici bir rol üstlenmiştir. Nitekim II. Erzurum Antlaşması ile de bu maddeler bir kez daha teyit edilmiş olup daha sonraki hükümlerde de benzer ifadelerle çeşitli Osmanlı yöneticisi ya da Mekke şeriflerine gönderilmiştir.

Hükümlerden açıkça anlaşıldığına göre atabât-ı aliyye (Şiilerin hac merkezleri) ziyaretine giden veya hac niyetiyle yolculuk eden İranlı ziyaretçilerin ellerinde ticaret malı yoksa onlardan vergi de talep edilemeyeceği belirtilmiş, bu hükümlere sırasıyla bölgede görevli bütün vezirler, hac emiri, surre emini, mir-i miran (beylerbeyleri), subayların da uymaları ve uygulamaları istenmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00034).

Bu antlaşmaların ilgili maddelerindeki isteklerin yalnızca Mekke emirlerine gönderilen hükümlerle sınırlı olmadıkları, çalışmaya konu olan defterde Osmanlı Devleti'nin bazı yerleşim bölgelerinde yer alan valilere gönderilen hükümler içinde

¹⁹ Surre Emini: Osmanlı Devleti'nde, hac zamanı Mekke ve Medine'ye gönderilen değerli eşya ve para gibi hediyeleri ifade eden terim “Surre” olarak bilinirdi. Bu hediyeleri yerine ulaştırmak için hazırlanan kafilere de “Surre Alayı” denmektedir. Bu kafiliden sorumlu kişi “Surre Emini” adını taşırdı. Haremeyn'e gidecek olan kafilenin sorumluluğunu taşıyan bu kişinin güvenilir, dindar biri olması esastı. Genellikle yüksek rütbeli asker, memur ya da ilmiye sınıfından kimselerin seçildiği görülürdü. Surre eminliği önemli bir vazife olmakla beraber bu vazife için tahsisat az olduğundan çoğu kere bu kişiler ceplerinden masraf edebilirlerdi. Bu nedenle zengin kişiler arasından seçilirdi. Surre Emini, görevini layıkıyla ifa ettikten sonra haccını yaparak İstanbul'a dönerdi. Son Surre Emini Temyiz Mahkemesi reisliğinden emekliye ayrılmış olan Hacı Kamil Efendi'dir. Ancak dönemi I. Dünya Savaşı'na rastladığından Şam'a kadar gidebilmiş sonra buradan dönmek mecburiyetinde kaldığından surre eminliği tarihe karışmıştır (Buzpınar, 2010:567-569); (Pakalın, 1983:283)

de yer aldığı görülmektedir. Örneğin 1851 tarihli 159 no'lu hükümde Şam-ı Şerif Valisi Vezir İzzet Paşa'ya gönderilen emirde bu husus Mekke emirlerine gönderilen hususlarla neredeyse birebir örtüşmektedir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00032).

Defterde 1847 tarihli 103 no'lu hükümden sonrakilerin ise II. Erzurum Antlaşması'nın ilgili hükümlerine atıfta bulunduğunu söylemek mümkündür. Çünkü II. Erzurum Antlaşması, yine Kaçar hanedanından Muhammed Şah (1834-1848) ve dönemin Osmanlı Padişahı Abdülmecit arasında imzalanmış olup, sınır sorunları konusundaki ihtilafları tam anlamıyla çözemesi de İngiltere ve Rusya elçilerinin de araya girmesi ile 9 madde halinde 1847 yılının 3 Haziranı'nda imzalanmıştır (Sarıkcıoğlu, 2013:17). Antlaşmanın yedinci maddesinde belirtilen husus bir önceki antlaşma kadar ayrıntılı olarak düzenlenmemiş olsa da “*Memâlik-i Devlet-i Osmaniye’de kâin olan mahâll-i mubâreke-yi züvvâr-ı İraniyenin mu’âhedâd-ı sâbika mûcebince kemâl-i emniyet üzere her bir gûne ta’addiyatdan beri olarak ziyâret edebilmeleri için lazım gelen imtiyâzâtın icrâ olunmasını Devlet-i Osmaniye va’ad eyler...*” ifadesi ile ana hatları itibariyle isteklerin benzer olduğu anlaşılmaktadır. (Soofizadeh, 2013:183-194).

Nitekim muahede sonrası Mekke emirlerine gönderilen ilk hüküm olması hasebiyle örnek olarak verebileceğimiz 117 sıra nolu hükümde bu durum önceki Erzurum Antlaşması'nın hükmü baz alınarak aynen diğerleri gibi benzer yazılmıştır. Bu hükmün bir diğer özelliği ise sonuna tarih kaydı düşülmemiş olmasıdır.

Tüm bu emir veya yasaklar gönderildikleri kişilere ilanen duyurulurken konunun önemine binaen bu hususların ayrıca İran Devleti ile Osmanlı Devleti arasında yapılmış olan muahedeler ve sulh koşullarından olduğu vurgusu yapılmıştır. Hükümlerde yer alan ve bir örneği 183 sıra nolu 1854 tarihli Mekke Emiri Şerif Abdülmuttalip'e gönderilen hükümde olduğu gibi, “...saltanat-ı seniyyemle devlet-i müşârinileyha beyninde münakid muâhede-i kadime şûrutu iktizasından olduğuna binâen...” ifadesinde görmekteyiz (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00036). Mekke emirleri dışında konsolos vekaletleri görevlendirilmesi ile ilgili hükümlerde de benzer olarak ahitnamelere gönderme yapılmıştır. Bunun için de örneğin 1854 tarihli 190 sıra nolu Basra valisine gönderilen hükme bakıldığında “...muktezâ-yı münîfi ve ahidnâme-i hümâyun meal ve mevaddesi üzere amel olunmak fermânım olmağın...” biçimindeki

(BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00036). Özellikle “*Bir sureti*” şeklinde ve sadece 1-2 satırla ifade buyurulan bu kısa hükümler içerisinde hiç eksiksiz biçimde kendilerine hüküm gönderilen görevliler arasında surre eminleri zikredilmektedir.

Mekke emirlerine gönderilen hükümler içinde de benzer biçimde “*surre-i hümayûnum emini nezareti ve içlerinden mutemed adamları...*” şeklinde ifadelerle surre eminlerinden bahsedilmektedir. Mekke emirlerine gönderilen hükümlerin ana metninde kendilerinden bahsedilen bu eminlerle alakalı olarak 60 hükmün varlığını tespit ettik.

“*Bir sureti*”cümlesinin kullanıldığı bu hükümler de, “*Rumeli Beylerbeyliği payelilerinden Surre-i Hümayûnum Emini Mehmed Hilmi Paşa damet me’âliye*” vb. ifadelerle devam etmekte ve hitap edilen kişinin varsa rütbe ve unvanının yanısıra kendisine surre emini sıfatının verildiği de anlaşılmaktadır. (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00045). Çalışmada bu kapsamdaki tüm suretlerde tespit edilen en önemli ortak husus ise surre emini olan kişinin devlet içindeki önemli rical arasından sayıldığı ya da orta dereceli bir bürokrat veya yukarıdaki örnekte olduğu gibi beylerbeylik vb. rütbeleri taşımalarıdır. Bu konu ile alakalı kaynaklarda da zaten bu görevin güvenilir, belli bir statü ve servet sahibi kişilerce yürütüldüğü ifade edilmiştir. (Atalar, 1991:172).

Bunun dışında en fazla zikredilen makam adı da; “*dergâh-ı muâllâm kapıcıbaşılardan*” şeklindeki bir tanımlamadır. (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00025). Surre eminlerinin üzerinde bulunan çeşitli makamlardan biri olarak zikredilen Dergah-ı muallam kapıcıbaşılığı makamı; Osmanlı Devleti’nde en önemli saray hizmetlilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu kapıcılar kapılardan sorumlu olmalarının dışında çeşitli bürokratların görev yerlerine ulaştırılmalarına refakat ettikleri gibi Divan çavuşları ile birlikte divan toplantılarının çeşitli protokol (teşrifat) işlerine de yardımcı oluyorlardı (Koç, 2002: 395-420). Bu makamlar dışında surre eminlerinin; rical-i devletten olduğunu belirten birtakım ifadelere de rastlanmaktadır. Bu tabirler arasında, eazim-i ricâl devlet-i aliyyeden, mütehayyızân (ileri gelen) devlet adamlarından, rütbe-i saniye ashabından²¹, istabl-ı amire müdürlüğü payelilerinden, divan-ı muhasebat azasından, hazine-i hassa (yazı işleri müdürü), bab-ı seraskerî

²¹ Rütbe-i saniye görevlisi Osmanlı’da Kalemiye sınıfına has bir rütbe olup; askeriyede mirlivalık ya da ilmiyede İstanbul Kadısı Payesine denk düşmektedir. Bkz. (Akyıldız, 1993:38).

mektupçusu, baş kitabet yardımcısı, adliye müfettişi, maliyede beytû'l-mal müfettişi, eski Preveze Sancağı mutasarrıfı ve hatta Haliç mutasarrıfı gibi çok çeşitli paye ve unvanlardan bahsedildiğini görmekteyiz. Önceleri bu görevlilerin yalnızca sahip oldukları rütbe ve isimleri belirtilirken, 281 nolu hükümden itibaren surre eminliğinin yanısıra hac emirliği kaymakamlığının da uhdelerine bırakıldığı ve unvanlarının yanısıra sahip oldukları nişanlarla beraber zikredildikleri görülmüştür (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00049). Ayrıca dikkat çeken bir nokta da; bu görev önceleri sivil bürokrasi ve devlet adamları ile sınırlı iken 299 no'lu hükümde yer alan: “*Mirü'l-hac kaymakamlığı inzimâmıyla surre-i hümâyûnum emini olan Mirlivâ Mehmed Paşa damet me'aliyeye*” ifadesinde görüldüğü gibi askeri rütbelere de teşmil edilir olmuştur (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00058). Bu askeri rütbe sahiplerinin halen görevde olup olmamaları da önemli değildir. Yine belgeler içinde görüldüğü üzere “*Asâkir-i Nizâmiye-i Şahane mirlivâları mütekâidlerinden*” ifadesinde de anlaşılaacağı üzere emekli asker kökenli kişilerden de hac kaymakamı ve surre emini seçilebilmektedir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00058). Defterde surre eminleri için kullanılan tabirler arasında “*ferikân-ı kirâm*” ifadesi de bulunmaktadır.

Surre emininin yanısıra hac kaymakamlığı ya da emirliği adı altında bir makamdan daha bahsedilmektedir. Defterde ilk olarak 79 no'lu hükümde rastladığımız ve “*Bir sureti*” ile başlayıp, “*Mülhakatıyla Şam-ı Şerif valisi ve mir hacı Vezir Ali Rıza Paşa iclalehiye kezâlik*” (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00022) şeklinde ifade edilmiş olan bu makam çoğu kez hac kafilesinin güvenliğinden de sorumlu tutulmuştur (Atalar, 1991:136). Defterde 215 numaralı hükme kadar olan hükümler arasında yer alan 119, 135, 148, 163, 172, 186, 198, 208, nolu hükümlerde Şam valilerine bu görevin verildiğini görüyoruz. Ancak bu andan sonra yani 215 numaralı ve takip eden diğer hükümler de Şam valisine gönderilmiş olmasına karşın ilginç bir biçimde kendisine hac emirliği verildiğine dair bir husus belirtilmemiştir.

Hac emirleri aynı zamanda Mekke'ye gelinceye kadar surre kafilesinin yol üzerindeki güvenliğinden de sorumlu idiler. Yanlarında muhafızlar olmasına karşın çoğu zaman bunlar yetersiz kalabilirdi. Buna karşılık Cidde, Trablusşam valilerine yazı yazılır, ek askeri tedbirlerin alınması istenebilirdi (Uzunçarşılı, 2013:58). Yol güzergahı üzerinde çöllük alanların olması, bedevi yaşam alanlarına yakın seyr edilmesi “urban” şeklinde tanımlanan çöl eşkıyalarının saldırılarına maruz kalmaya

sebeup olabilirdi (Atalar, 1991:136). Nitekim Osmanlı Devleti surre alayı ile birlikte bölgedeki eşkıya hareketlerine karşı bir önlem olarak hacıların can ve mal güvenliklerinin bir teminatı olarak bu bedevilere de “urban surresi” adıyla bir miktar nakit para tevdi ederdi (Atalar, 1991:207). Hac kabilelerinin güvenliği meselesi her daim üzerinde önemle durulan bir husus olup Osmanlı Devleti bu konuda oldukça hassas davranmaya dikkat etmiştir. Nitekim hac yollarının güzergahı üzerinde önemli bir merkez olan Şam’dan itibaren hareket edecek hacı kabileleri ki içlerinde İran’dan gelenler de dahil Osmanlı mirü’l-haccı, Mısır’dan gelen kabile de Kahire emir-i haccı tarafından idare edilirdi. Bab-ı Ali eğer bu görevi bir başkasına vermemiş ise teamüller gereği genellikle bu göreve Şam valileri tayin edilirdi (Atalar, 1991:190).

Hacı adaylarının en önemli sorunlarından bir diğeri de güzergah üzerindeki uzun yolculukları sırasında su bulmak meselesi olup Osmanlı Devleti bu sorunu çözebilmek amacıyla yol üzerinde “birke” adı verilen yerler inşa ettirmiştir. Bu birkelerden en ünlüsü ise bugün Amman bölgesinde yer alan ve Kanuni Sultan Süleyman devrinde inşa edilmesine karşın her daim tamiratlarla son döneme kadar faal tutulmaya çalışılan Katrane Birkesi olup aynı zamanda bir kale gibi inşa edildiğinden çöl eşkıyalarına karşı savunma amacı da gütmektedir (Güler, 2015:12-15).

3.2.Hüküm Gönderilen Görevlilerin Rütbe ve Dereceleri

Devlet içinde işlerin yürütülebilmesi, kimlerin kimlere emir verebileceğinin ve yetkilerin belirlenmesi açısından “silsile-i meratib” önemlidir. Bu rütbeler kişilerin fiili görevleri ile alakalı olduğu kadar, bir unvan olarak da verilebilirdi. (Özbilgen, 2003:177).

Osmanlı Devleti özellikle gücünün doruğuna çıktığı dönemde meratip ve teşrifat hususunda çok hassas davranmaya dikkat etmiş, bu konuda gösteriştan kaçınmadığı gibi kuralların incelikle uygulanmasına da oldukça önem vermiştir. Osmanlı berayası yani yönetici kitlesi genel olarak seyfiye, kalemiye, ilmiye olmak üzere şekillenmiştir. Bu sınıfların her birinin kendi içlerinde rütbe ve hiyerarşi sırası olduğu gibi Fatih Sultan Mehmet döneminden beri konulan bir takım özel kurallar

çerçevesinde bu sınıfların birbirleriyle olan alakaları da bir tertip ve düzene sokulmuştur.

Örneğin eyalet yöneticileri için muhakkak “Paşa” lakabı kullanılmıştır. Daha küçük makamlar ya da kaza yöneticileri için “Kaymakam Bey” tabiri kullanılmıştır. 1854 tarihli 193 no’lu hükümde Tekfurdağı (Tekirdağ) Kazası kaymakamı olarak zikredilen kişinin Vecdi Bey olduğunu görmekteyiz (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00037). Çok çeşitli mansıp ve paye kullanan bu yöneticiler için özel lafızlarla hitap edildiği gibi yüksek rütbeliler için vezir, eazim gibi yüceltici lakaplar da kullanılmıştır. “*Mecidiyye nişan-ı hümayûnumun birinci rütbesini haiz ve hamil mülhakatıyla Sayda Eyaleti valisi vezir dirayetsemirim Mahmud Nedim Paşa iclalehüye*” örneğinde olduğu gibi kişilere rütbelерinin yanı sıra “dirayetsemirim” şeklinde samimiyet olarak sayılabilecek onure edici hitap da kullanılmıştır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00039). Bir başka hüküm de Mekke emirine gönderilmiş olup “*Efahim-i vükela-yı devlet-i aliyyem ve eazim-i vüzerâ-yı saltanat-ı seniyyemden...*” ifadesi ile kendisi uzun bir lakab silsilesi ile övülmüştür (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00045).

Bu övücü lakap ya da hitaplardan nasibini alanlar yalnızca Osmanlı bürokrat ya da yöneticileri değildir. Örneğin, 1863 tarihli 291 no’lu hükümde yer aldığı gibi “...devlet-i müşârünileyhânın dersaâdetimde mukîm sefiri iftiharü’l-e’alâ ve’l-eâzım muhtarü’l-ekâbir ve’l-efahim Mirzâ Mehmed Hüseyin Han dame uluhe...” biçiminde İran sefirine de çeşitli ünvanlar layık görülmüştür (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00050).

Hükümlerde kullanılan diğer önemli ünvanlardan biri de sadaret rütbesidir. Osmanlı Devleti’nde sadaret rütbesi en yüksek ve fiilen yerine getirilmesi zorunlu bir makam olup örneğin 156 no’lu ve 1851 tarihli hükümde yer alan “*Sadâret rütbe-i celilesiyle bi’l-fiil Mısır valisi olup mecdiyye ve imtiyaz nişân-ı hümayûnumun birinci rütbelerini haiz ve hamil olan Vezir mealsemirim Mehmed Said Paşa...*” ifadesinden başlayarak diğer hükümlerde de benzerini gördüğümüz gibi defterde yalnızca Mısır valileri için kullanılmaktadır. (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00031).

Ancak ahkam defterinde kendisine 3 farklı yerde hüküm gönderilmiş olan Mehmet Ali Paşa için böyle bir ifadenin kullanıldığına rastlanmamıştır. Ancak ardıllarından

olan Abbas Hilmi Paşa için 156 nolu ve 1851 tarihli gönderilen hükümde; “*Sadaret-i uzmâ rütbe-i celilesiyle hala Mısır valisi vezir dirayetsemirim...*” şeklinde bir hitap ve giriş yapılmıştır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00031). Bu hitap tarzı bundan sonra da benimsenmiş diğer Mısır valileri için de genellikle belgelerin giriş kısımlarında “*sadaret rütbe-i celilesi*” ifadesi kullanılmıştır. Osmanlı Devletinde Ondokuzuncu yüzyılda yapılan kapsamlı değişikliklerle birlikte rütbelerle ilgili aşağıdaki tablo bilgi verebilir:

Müşirlik ve Vezaret Rütbeleri (Akyıldız, 1993:38)

İlmiye	Askeriye	Kalemiye
Sadaret-i Rumeli		Rütbe-i Ula
Sadaret-i Anadolu	Feriklik	Rütbe-i Saniye Sınıf-ı Evvel Müttemayizi
İstanbul payesi	Mir-i Miranlık	Rütbe-i Saniye Sınıf-ı Sanisi
Haremeyn-i Şerifeyn Mevleviyeti	Mirlivalık ve Sancakbeyliği	Rütbe-i Salise Sınıf-ı Evvel Müttemayizi
Bilad-ı Erbaa Mevleviyeti	Miralaylık	Rütbe-i Salise Sınıf-ı Sanisi
Mahrec Mevleviyeti	Kaymakamlık, Alay Emini ve Kapıcıbaşılik	Rütbe-i Rabia
İstanbul Müderrisliği	Binbaşılık	Divan-ı Hümayun Haceliği

Tablo 1

1838 tarihinde yapılan bir değişiklik ile, askeriye sınıfında bulunan feriklik rütbesi ile diğer sınıfların en üst rütbesi arasında eşitlik sağlandı (Akyıldız, 1993:39). Yani tabloda ilmiye ve kalemiye sınıfının bir altından başlayarak görülen feriklik rütbesi üste taşınmış oldu. Yapılan yeni düzenlemeye göre ise tablo artık şu şekilde oluşmuş oldu:

Müşirlik, Vezaret ve Paşalık Rütbeleri (Akyıldız, 1993:39)

İlmiye	Askeriye	Kalemiye
Sadaret-i Rumeli ve Anadolu	Feriklik	Rütbe-i Ula
İstanbul payesi	Mirlivalık	Rütbe-i Saniye
Haremeyn-i Muhteremeyn Payesi	Miralaylık	Rütbe-i Salise
Bilad-ı Erbaa ve Mahrec Mevleviyeti	Kaymakam, Alay Emini ve Kapıcıbaşılik	Rütbe-i Rabia
Müderrisin	Binbaşılık	Haceganlık

Tablo 2

Askeri bir rütbe olan mir-i miranlık terk edilerek teşrifattan çıkarıldı (Akyıldız, 1993:39). Akyıldız eserinde bu bilgiyi verirken, Özbilgen ise mir-miranlık ile ilgili şu bilgileri vermektedir: “*Mirmiran, On sekizinci yüzyılın başında büyük sancaklara ya da birkaç küçük Sancağı kapsayan bölgelerde beylerbeyinin bir altındaki rütbedir*”. Yine aynı esere göre mir-miranlar yararlıkları görüldüğü takdirde beylerbeyilik ve hatta vezirliğe kadar çıkabilirlerken, teşrifatta ise İstanbul kadılığına eşittirler (Özbilgen, 2003:205-206). Okunan hükümlerde de çok çeşitli rütbe ve görevliler zikredilirken gerek kişilere hitap sırasında gerekse ana hüküm metni içinde gönderilen emirlerin uygulayıcıları arasında “*mir-miran-ı kiramım*” ifadesi çokça yer almıştır. Dolayısıyla bu rütbe ve sınıfın Osmanlı Devleti’nde uzun yıllar devam ettiği söylenebilir.

Beylerbeyliği rütbesi ise Osmanlı Devleti’nde en bilinen kullanım alanı eyaletlerin yöneticisi ve en üst rütbeli mülki amiridir. Defterde bir yerin mülki amirlerine gönderilen hükümler içerisinde en çok hitap edilen kişilerden biri olmakla beraber hükümlerin hemen giriş kısmında isimlerden önce muhakkak unvan olarak kullanılmış, vezir ifadesi ile karşılığı verilmeye çalışılmıştır. Klasik dönemde beylerbeyi; nasıl ki sadrazam merkezde padişahın mutlak vekili ise eyaletlerde de sadrazamın vekili kabul edilirdi. Vezirlerin bir alt rütbesini haiz idiler ve vezirlerde var olan 3 tuğ yerine 2 tuğ sahibiydiler (Özbilgen, 2003:206). Rumeli beylerbeyinin diğerlerinden bir farkı olurdu. Bunun için de hitaplarda “*dame me’alihü*” ifadesi de eklenirdi (Özbilgen, 2003:207). Defterde kendilerine en fazla hitap edilen beylerbeylik rütbesi de Rumeli beylerbeyliğidir. Ayrıca bu rütbe fiili olarak o görevi yürütmese de kişilere bir unvan olarak da verilmiştir. Hükümlerde özellikle surre emini olarak görevlendirilen bazı şahısların da bu rütbeyi taşıdığı görülmüştür. Örneğin 251 nolu hükümde geçen “*Rumeli Beylerbeyliği payelilerinden surre-i hümayûnum emini Mehmet Hilmi Paşa damen me’aliyeye*” ifadesi ile bu daha net anlaşılmaktadır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00045). Ayrıca bu hükümler içerisinde bu rütbenin paye olarak verildiğini kanıtlayabilecek çok sayıda veriye de rastlanmıştır. Örneğin Canik Sancağı mutasarrıfı olarak gözüken Osman Paşa için de “*Rumeli beylerbeyliği payelilerinden*” ifadesi kullanılmıştır. Aynı şekilde Adana Sancağı kaymakamı, Erzurum vilayeti valisi olduğu halde kendisine bu paye verilen

Ali Paşa'ya yazılan hükümler vb. de olduğu gibi bu beylerbeyiliğin fiilen yürütülmesi mecburiyeti olmadığı anlaşılmaktadır.

Vezaret rütbesi ise defterde geçen hemen bütün eyalet yöneticileri için kullanılmıştır. Hükümlerde kendisine emir gönderilen kişiler arasında vezir rütbesinden daha üst bir sıfatla anılan tek kişinin Mısır yöneticileri olduğu da görülmüştür. Mekke emirleri için de bu rütbenin kullanıldığı yapılan çalışmada tespit edilmiştir. İlk defa Ocak 1859 tarihli ve 245 no'lu bir hükümde Mekke emiri için aynen şu ifadelerin yer aldığı “*Efâhim-i vükelâ-yı devlet-i aliyyem ve eâzim-i vüzerâ-yı saltanat-ı seniyyemden mecidî nişan-ı hümâyûnumun birinci rütbesini haiz ve hâmil olan emir-i Mekke-i Mükerrerme Vezir fetanetsemirim Şerif Abdullah Paşa dame saade ve edamellahü Teala iclalehüye*” görülmektedir. Buna göre Mekke emirleri bu tarihten itibaren devletin büyüklerinden ve vezaret rütbesi ile taltif edilmiş ve yalnız onlar için kullanılan “*edamellahü Teala*” lafzı ile de kendilerine duada bulunulmuştur (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00045). Daha sonraları ise Şubat 1860 tarihli bir hükümden itibaren bu rütbeye ek olarak Mekke emirine Vala-yı Ahkam-ı Adliye azalığı da verildiği tespit edilmiş olup; “*Eazim-i vüzerâ-yı saltanat-ı seniyyemden ve Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye aza-yı kiramından hala emir-i Mekke-i Mükerrerme...*” şeklindeki ifadede bunu anlamak mümkündür. (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00046).

Yukarıdaki tablolarda görülen rütbelerle ilgili olarak yapılan çalışmada rastlanılan bir farklı durumda, ilk tabloda görülen rütbe-i saniye sınıfı sanisi ve mütemayiz rütbelerinin tablo 2 de çıkarılmış olması konusundadır. Kütahya Sancağı mutasarrıfı olan Ata Bey'e gönderilen 31 Temmuz 1871 tarihli 385 nolu hükümde kendisinden “*rütbe-i saniye sınıf-ı evvel mütemayizi ashabından*” diye bahsedilmiş olması bu rütbelerin ya bir süre daha devam ettirildiğini gösterir ya da kesin olmamakla birlikte bu rütbenin, kişiye rütbelerle ilgili yeni tanzim yapılmadan önce verildiğine de işaret edebilir.

Defterde yer alan yaklaşık 180 kadar hüküm de Şam, Halep ve Erzurum valilerine yazılmış olan Mekke emirlerine yollanan hükümlerin sureti şeklinde idi ve bu kişilere çoğunlukla Vezir rütbesi ile hitap edilmiştir. Ancak Erzurum valisi için müşir ifadesi de çoğu kez rastlanılan bir husus olmuştur. Bunu doğrulayan bir ifadeye 354

no'lu hükümde “*Asakir-i Nizamiye-i Şahanem müşiranından Erzurum vilayeti valisi olup...*” şeklindeki ifade rastlamak mümkündür (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00059).

Müşir; Arapça “işaret eden, yol gösteren, nasihat veren” anlamında olup Osmanlı Devletinde ilk defa II. Mahmut (1807-1839) döneminde gerçek anlamda askeri bir rütbe olarak ihdas edilmiş, bu rütbeyi alan ilk müşir de Ahmed Fevzi Paşa olmuştur (Türkmen, 2006:160-161). Ancak daha sonraki yıllarda yüksek rütbeli mülkiyeli memurlara da verilir olmuş, bazan birkaç küçük bölge birleştirilerek yeni müşirlikler oluşturulma yoluna gidilmiştir. Burada en yüksek mülki amir konumunda olan müşir, yönetimi altında bulundurduğu yerlerde nizamı sağlamak, vergi toplanmasını kolaylaştırmak, liva ve köylerde aşarın ihaleye çıkmasına nezaret etmek gibi önemli görevler üstlenirlerdi (Türkmen, 2006:160-161). Ayrıca Tanzimat öncesi II. Mahmut döneminin önemli yeniliklerinden biri olarak oluşturulan “*Müşirlik*”, özellikle eyaletlerde oluşturulan rediflik teşkilatının başında görevlendirilen Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun başarılı subayları arasından seçilen valiler için kullanılan bir tabirdir (Çadırcı, 1991:17). Bunun dışında ilginç bir şekilde Hicaz Vilayeti valisi ve aynı zamanda padişah yaverliği payesi de üzerinde bulunan Ahmet Ratıb Paşa, hem müşir hem de şeyhülharem olan Adil Paşa, Ankara Valisi Tevifk Paşa, Suriye Valisi Osman Paşa, Halep Valisi Osman Paşa ve diğer birkaç şahıs hakkında da bu ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Mareşal rütbesinin karşılığı olarak da bilinen müşir askeri rütbelerin en üstü olup sivil mülki idarede vezir rütbesine denk sayılırdı. Şam valileri ayrıca hac emirliği vazifesi ile de görevlendirilmişken sonradan bu görevin surre eminlerine verildiği de daha yukarıda zikredilmişti.

Belgelerde “*mütehayyızan-ı ferikan-ı kiramımdan, ferikan-ı kiram*” şeklinde kendilerinden bahsedilen kişiler de çoğunlukla Medine-i Münevvere muhafızlığı ile görevlendirilmiş olan kişilerdir. Ayrıca aynı kişiler “*şeyhülharem hazret-i nebevî*” şeklinde bir görevi de haizdirler. Şeyhülharem; İslam Devleti’nin halifesi tarafından kutsal mekan Mekke’de görevlendirilmiş olan padişahın bir temsilcisi konumunda olup, hac kafilesinin güvenle Hicaz’a varmalarını sağlamakla görevli Şam valileri için de eskiden kullanılan bir tabirdir (Atalar, 1991:205). Bunlara zaman zaman hac emirliği ve surre emini olma görevi de verildiği görülmüştür. Osmanlı Devleti’nin

kutsal yerlerde de devletin sivil otoritesini hissettirmek maksadıyla Mekke’de kadı atadığı bilinen bir gerçektir.

Askeri rütbeler arasında geçen feriklik konusunun ise yukarıda bahsedilen ferikan ifadesi ile karıştırılmaması gerekir. Sözlüklerde “*ferikân (topluluk)*” anlamında kullanıldığı gibi Osmanlıda askeri bir rütbe sınıf olarak da kullanımı yaygındır. Hükümlerde “*mütekâidiyyet-i asâkir-i bahriye-i şâhane ferikânından mirü’l-hac kumandanlığı*” veya “*mütehâyîzân-ı ferikân-ı kiramından Basra Vilayeti valisi ve kumandanı*” şeklinde ifadeler kullanılarak askeri bir rütbe olduğuna dair kanıtlar sunulmakla bu konudaki kafa karışıklığı bir nebze olsun giderilebilmiştir. Feriklik; müşir, vezir rütbelerinden sonra gelen en yüksek rütbeler arasında yer almıştır.

Tarih kaydı düşülmemiş hükümlerden biri olan 617 numaralı hükümde ise ilginç bir biçimde “*Asâkir-i Nizamiye-i Şahanem miralaylarından surre-i hümayûnum emini ve mirü’l-hac kaymakamı olup ikinci rütbe Osmani ve üçüncü rütbe mecidî nişan-ı zişanlarını haiz ve hamil olan Osman Bey zid-i ikbaleye*” ifadesi yer almıştır. Burada Asakir-i Nizamiye-i Şahane miralaylarından surre-i hümayûn emini ve mirü’l-hac kaymakamı olan (diğer hükümlerden farklı olarak 2 görev de bir kişide birleştirilmiş) Osman Bey’de bulunan surre eminliğinin askeri bir rütbe olan miralay olan bir kişiye de verildiğine şahit olunmuştur (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/000103).

Kaymakam, hükümlerde genellikle sancak idarecileri için çok sık kullanılan bir tabirdir. Defterde yer alan hükümlerin pek çoğunda bu kişiler yalnızca kaymakamlık vasıflarıyla değil, farklı unvan ve rütbeleriyle birlikte anılmışlardır. Örneğin Karahisar-ı sahip (Afyonkarahisar) için yazılan bir hükümde “*Hacegan-ı Divan-ı Hümayûnumdan Karahisar-ı sahib Sancağı kaymakamı Osman Bey...*” şeklinde bir ifade geçmiştir. Yine 1848 tarihli başka bir hükümde ise “*dergah-ı muallam²² kapıcıbaşlarından Hama kaymakamı Mustafa Bey dame muhibbeye*” şeklindeki hitaba bakılacak olursa Osmanlı Devleti’nin yüksek protokol azalarından olan kişilerin taşra çıktıklarında en azından kaymakam rütbesi ile görevlendirildiklerini görebilmek mümkündür (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00027).

188 no’lu hükümde rastladığımız “*Istabl-ı amire müdürlüğü payelilerinden Nâfia Meclisi azasından surre-i hümayûn emini Abdülkerim zid-i uluheye*” ifadesi ile

²²Dergah-ı muallam (dergah-ı ali); Osmanlı sarayı. Bkz. (Kepecioğlu, 2000:91)

Abdülkerim Bey'in saray ahırlarından sorumlu olmasına karşın surre emini gibi önemli bir göreve getirildiğini görmek mümkündür. (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00036). Bundan başka 129 no'lu hükümde ve 596 no'lu hükümde yer alan “*dergâh-ı muâllam kapıcılarından*” tabirinden biri Kaymakam rütbesini haiz iken diğeri surre emini ünvanıyla anılmıştır. Bu nedenle Istabl-ı amire ve dergah-ı mualla kapıcıbaşları adıyla hükümlerde rastlanılan bu iki rütbe üzerinde ayrıca durulması faideli olacaktır. Sarayın Bab-ı hümayûn ile orta kapısını beklemek, muhafızlığını yapmak üzere görevlendirilmiş olan ve kapıcılar kethüdasının emri altında bulunan saray kapıcıları en yüksek rütbelisi kapıcıbaşlar olmak üzere sarayın önemli görevlileri arasındadırlar. (Uzunçarşılı, 1988:396). Kapıcılar divan günleri iş görürler, kimseyi silahla huzura almazlardı. Saray dışına memuriyetlere gönderilen kapıcıbaşların çok çeşitli tayinleri arasında tımarlı sipahi yazılmak, muhızırbaşılık, ihtisab ağalığı sayılabilir (Uzunçarşılı, 1988:399). Kapıcıbaşlar önceleri devşirme kökenlilerden seçilirken daha sonraları önemli ümera ve paşa çocuklarından çok sayıda tayin edilen çıkmıştır (Uzunçarşılı, 1988:405). 16. Yüzyılın sonlarından itibaren sancaklara görevlendirilmeye başlanan kapıcıbaşlık, bir rütbe ve nüfuz aracı olarak da şahıslara verilir olmuştur (Uzunçarşılı, 1988:406). Devlet merkezine bir başka Devletin elçisi geldiği zaman saraya gelişinde iki kapıcıbaşı onu divana götürürler, iki yandan kollarına girip arza sokarlardı, her divan günü bu kapıcıbaşlarından biri gümüşlü asa ile divan kapısında durmak adetleridir (Uzunçarşılı, 1988:405).

“*Istabl-ı amirem müdürlüğü payelilerinden Karahisar-ı sahib Sancağı kaymakamı Mehmed Ali Bey zid-i uluhey*” şeklinde bir ifadeyle belirtilen bu unvan sahipleri de sıklıkla ya kaymakam ya da surre emini olagelmişlerdir. Dolayısıyla Istabl-ı amire; Osmanlı saray ahırları hizmetlileri grubuna dahil olanları kapsar. Hükümlerde özellikle surre emini olanlar için kullanıldığı görülen bu paye ve unvan klasik dönemde Osmanlı sarayı has ahırları sorumlusu olan mirahur ya da imrahor olarak eskiden emir-i ahurdan bozma bir unvandır. İki emir-i ahurun idaresinde Osmanlı saray hayvanlarının ve bunların malzemelerinin bakımından sorumlu olup baş amiri mirahur-u evveldir (Uzunçarşılı, 1988:488). Yapılan tariflere göre sarayın orta kapısından girildiğinde sol tarafta kalan bölgede ahırın memur ve idarecilerinin kaldığı onlara has daire bulunmaktadır (Uzunçarşılı, 1988:489). Ayrıca bundan başka

Sarayburnu yönünde Romalılardan kalma zafer sütunu yakınlarında bir, Enderunlular, hasodalıların atlarına mahsus Ahırkapı tarafında bir, Vefa semti ve Kadirga Limanı'nda da 2 adet olmak üzere çeşitli yerlerde de has ahırlar bulunmaktaydı (Özbilgen, 2003:103). Bu has ahır idaresi büyük imrahur ve küçük imrahur tarafından idare olunur, eğer kendilerinden sancağa çıkacak olan olursa büyük mirahura dörtyüzbin ve küçük mirahura üçyüzellibin akçelik has tevcih edilirdi (Uzunçarşılı, 1988:506). 19. yüzyıla gelindiğinde pek çok şeyde olduğu gibi bu memuriyette de değişikliğe gidilmiş, küçük mirahurluk 1835 senesinde kaldırılırken, büyük mirahurluk unvanı da ıstabl-ı amire müdürlüğü şekline dönüştürülmüştür (Uzunçarşılı, 1988:510). Defterde de bu unvanlı kişilere bu rütbenin bir paye olarak verildiği görülmektedir. Örneğin 188 no'lu hükümde bu unvanı kullanan kişinin kendisinden hem surre emini hem de Nafia Meclisi azası olarak bahsedilmiştir. Yine 1854 tarihli 193 no'lu hükümde ise kendisine ıstabl-ı amire müdürlüğü payesiyle emir gönderilen kişinin Tekfurdağı (bugünkü Tekirdağ) kaymakamı olduğu da görülebilmektedir. Bu noktada anlaşılmaktadır ki bu bir görev olmaktan çok yüksek bir rütbe ve nüfuz aracı olarak unvandır. Yerel yönetimlerde ise genellikle kaymakamlık görevi ile tanzim edilmektedir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00037).

Defterde rastlanılan bir başka husus ise kişilere sahip oldukları nişanlarla da hitap edilmesidir. Osmanlı'da ödüllendirme maksatlı olarak imparatorluğun son yüzyılında ortaya çıkan ve bir Avrupa adeti olarak yer edildiğine inanılan madalya ve nişan tevcihâtı oldukça farklı kişi ve rütbelere ihdas edilen bir uygulama olmuştur. Defterde 546 yerde kendilerine hüküm çıkartılmış olan Osmanlı idareci, bürokrat ya da önemli şahıslar için isimlerinden önce eğer varsa muhakkak sahip oldukları nişanları birlikte kullanılmıştır. Defterde bu giriş ve hitabın ilk hükümlerde yer almasa da ilk kez 1854 tarihli, Mısır valisi Abbas Hilmi Paşa'ya ve Dimyat naibine hitaben yazılan hükümde rastlanılmıştır. 180 no'lu hükümde geçen; "*Mecidîye nişan-ı hümayûnumun birinci rütbesini haiz ve hâmil sadrazam rütbe-i celilesiyle hala Mısır valisi Vezirim dirâyetsemirim Abbas Hilmi Paşa iclalehüye*" ifadesinde de bunu görebilmek mümkündür. (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00035). Buna göre Abbas Hilmi Paşa; mecidî nişanının birinci rütbesine sahip ve aynı zamanda sadrazam sıfatını da taşımaktadır. Hükümde Dimyat İskelesi'ne gelip giden İranlı ziyaretçi ve

tüccarların iş ve işlemleri ile ilgili olarak İran tarafından görevlendirilecek şehbender vekili (konsolos vekili) için gerekli izinlerin verilmesi, ihtimam ve hürmetin gösterilmesi, gerekli kolaylıkların sağlanması konusunda emirler bulunmaktadır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00035).

Defterde kendilerine nişanları ile birlikte hitap edilenlerin durumuna bakıldığında hemen pek çoğuna mecidî nişanı verildiği görülmektedir. Bu durum da 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde gerek merkez görevlileri, gerekse taşra sancak yöneticileri için en fazla ödüllendirme aracı olarak mecidî nişanının kullanıldığını söylemek mümkündür.

Defterde genellikle mecidî nişanının varlığı daha çok öne çıkarılmakla beraber, murassâ²³, imtiyaz ve osmani nişanlarının da yer aldığı görülmüştür. Nitekim toplamda 119 hükümde kendilerinden imtiyaz nişanı taşıyan kişiler içinde en fazla zikredilenler Mısır hidivleri ve Mekke emirleridir. Hükümlerde “*Vüzera-yı âzâm saltanat-ı seniyyemden hala emir-i Mekke-i Mükerreml olup murassâ’ nişan-ı âli-i Osmanî...*” (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00065) şeklinde Mekke emirine veya “*Sadaret rütbe-i celilesiyle bil-fil Hidiv-i Mısır olup murassâ’ osmanî nişan-ı hümayûnumla...*” (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00062) biçiminde bir girizgahla Mısır valisine yazılan emirler bu durumun açık bir göstergesidir. Bundan başka birtakım eyalet yöneticisi ve makam sahiplerine de bu nişanın layık görüldüğünü söylemek yerinde olur. Bu eyaletler ve rütbelere arasında ise; Bağdat, Adana, Konya, Erzurum, Hicaz, Aydın, Edirne, Suriye, Halep, Hüdavendigar, Diyarbakır, Ankara ile Şeyhülhareml, Hazret-i Nebevi gibi rütbe sahipleri sayılabilir.

İmtiyaz nişanı, altın, gümüş, pırlanta karışımı oldukça süslü hazırlanmış olup, beratla verilebilen, devletin en üst kademesindekilere takılır ve bir rütbe nişanı değildir. Bu nişan göğsün sol tarafına takılır öldükten sonra da varislere intikal ederdi (Üreten, 2001:208).

İmtiyaz nişanı yalnızca üst rütbeli kişilere verilmiş bir nişan olmasına binaen defterde ilk kez kendisine imtiyaz nişanı ile hitap edilen kişinin 1857 tarihli 212 no’lu hükümde geçtiği üzere “*...imtiyaz nişan-ı hümayûnlarımın birinci rütbelerini haiz ve hamil hala emir-i Mekke-i Mükerreml Şerif Muhammed bin Avn dame*

²³ Bu ifade nişanların mücevherli olanları için kullanılırdı. Bkz. (Erüreten, 2001:208)

saadeye” ifadesi ile Mekke emiri Muhammed bin Avn olduğunu öğrenmekteyiz (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00040). Adı geçen emir hem mecidîye hem de imtiyaz nişanlarının her ikisinin de birinci rütbelerini sahip olarak taltif edilmiştir. Bundan sonra artık Mekke emirleri için genel bir nişan taltifi olarak görüldüğü gibi, Abbas Hilmi Paşa’dan sonra geldiği anlaşılan Mısır valisi Mehmed Said Paşa’dan itibaren de bu nişanın Mısır valilerine de verildiği hükümlerde geçmektedir. Bu nişanın bu iki sınıf kişi ve görevliler dışında nadiren de olsa farklı kişilere de verildiğinin örneği mevcuttur. Örneğin 259 numaralı ve tarihlendirilmemiş bir hükümde rastladığımız “*Şeyhülharem Hazret-i Nebvi olup mecidîye ve imtiyaz nişan-ı hümâyûnlarımın birinci rütbelerini haiz ve hâmil olan şeyhü’l-vüzerâ Mustafa Paşa iclalehiye*” şeklindeki ifadedden, Şeyhülharem olan ve kendisinden aynı zamanda vezirlerin şeyhi diye bahsedilen Mustafa Paşa’ya da bu imtiyaz nişanı verilmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00046). Bu kişiden başka Şam eyaleti valisi olan Vezir Mehmet Emin Paşa ve Şeyhülharem Mekke-i Mükerrreme ve Cidde valisi İzzet Paşa’ya da bu nişanın verildiği belgelerde görülmüştür.

Defterde bahsedilen nişanlar arasında yer alan “*Osmani*” nişanı ise yine pek yüksek dereceli memurlara verilen bir nişan olup mecidî nişan ile birlikte bu ikisi asıl nişanlardır. Rütbe ve derecelerine göre verilirdi. Sultan Abdulaziz zamanında 1862 yılında ihdas edilmiştir (Erüreten, 2001:149). Nitekim ilk örneğini 1862 tarihli 278 nolu hükümde gördüğümüz üzere Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa’ya hitaben Osmanî, mecidî ve imtiyaz nişanları birlikte zikredilmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00048). Belgelerde bu örnekten başka osmani nişanının verildiği çok sayıda örnekler de mevcuttur. Gerek mecidî, gerek osmani nişanların defterde görülen örneklerinde rastlanan en yüksek rütbeleri birinci rütbe (aralarında bundan daha yüksek olarak murassa’ olanları da vardı) idi. En son rütbelerinin ise dördüncü rütbe olduğu anlaşılmaktadır. Hükümlerde eğer hem osmani hem de mecidî nişan sahibi kişilerden bahsedilecekse önce osmani rütbesi sonra mecidî rütbesi ile zikredildiği görülmüştür. Bu da nişanlar arasında da bir hiyerarşinin olduğunu göstermektedir.

Defterde yer alan hemen hemen tüm hükümlerde kendilerine hitap edilen kişilerin rütbelerine ve hatta tabiiyetlerine bakılmaksızın “*dam me’aliyeye, dam iclalehiye, dam saadeye, dame uluhe, dame izzihü vb.*” ifadelerinin kullanıldığını da görmekteyiz.

Protokol konusunda incelikli davrandığını bildiğimiz Osmanlı bürokrasisi teşrifat konusuna ayrı bir önem atfetmiştir. Sadece kişilerin rütbe ve mansıplarında değil Osmanlıya dışarıdan gelen kimselere karşı da bu hassasiyet gösterilmiş, devletin izzet-i nefsi düşünülmüştür.

Nitekim protokol adabına riayetin önemine binaen hükümlerde özellikle Hicaz’a gitmek üzere İstanbul’a başvuran İranlı önemli misafirler için gönderilen yol emirlerinde görüldüğü kadarıyla bu kişilere gereken ihtimamın gösterilmesi, gittikleri yerlerde merasimle karşılanmaları hususu üzerinde çokça durulduğu; İranlı bir şehzadenin hac ziyaretiyle ilgili olan 290 numaralı ve 1863 tarihli “...müşarünileyh canib-i Hicaz’a varıp gelince herhanginizin taht-ı hükümet ve idaresinde kain mahallere dahil olur ise hakkında merasim-i hürmet ve riayetinin kemaliyle icrası...” biçimindeki emirde bu durum açıkça görülmektedir. (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00050).

3.3.Şehbender Vekaletleri Ataması Hakkında Hükümler

Defterde 206 adet hüküm ile Mekke emirleri ve suretleri olarak gönderilen hükümlerden sonra en fazla yer tutan emirlerdir. Bu hükümler Osmanlı memleketinde çok çeşitli kasaba ve yerleşkeler için olup mükerrer olanlar hariç toplam 79 farklı yere gönderilmiştir. Şehbender kelimesi, II. Mahmut döneminde ihdas olunan Müslüman tüccarların korunması için bu işle görevlendirilmiş kişileri tanımlamakta olup kısaca konsolos olarak da ifade edilebilir.

Defterde ilk olarak 132 nolu Mayıs 1849 tarihli Sayda kentine gönderilen hükümle başlayan bu konu son olarak 757 nolu 1908 tarihli Bursa şehbenderlik vekaleti ile ilgili hükümle sona ermektedir.

Defterde geçen konsololuk atamaları için gönderilen hükümlerde rastlanılan en ilginç durumun atanacak konsolosların kesin olarak Osmanlı tebası arasından değil, İran Devleti mensubu olmalarının şart olmasıdır. Nitekim ilki Sayda’ya olmak üzere gönderilen ve devam eden diğer şehbender vekaletlik atamalarında da bu husus ortak olarak dile getirilmekte, bu konudan kolay kolay taviz verilmediği görülmektedir. Örneğin 1849 tarihli ve 145 nolu Halep için gönderilmiş olan atama hükmünde bu durum “...devlet-i müşarünileyha tebasından Hoca Fehimeddin bu defa Devleti

tarafından şehbender vekili nasb ve tayin olunduğu beyanıyla...” cümlesi ile ifade edilerek Hoca Fehimeddin’in İran mensubundan olduğu beyan edilmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00030). Buna benzer şekilde diğer hükümlerde de kişiler farklı da olsa aynı kriterin korunduğu görülmüştür. Nitekim metnin ilerleyen kısımlarında bu durumu bir nevi te’kid için bu kriter “...merkum Fehimeddin teba-i devlet-i aliyyemden olmayıp sahih İranlı olduğu halde Halep’e amed-ü şed eden İran tüccar ve tebasının umur ve hususat-ı vakıa-i ticaretlerini rü’yet...” şeklindeki ifadeyle aslen İranlı olan Fehimeddin Bey’in İran tebasının Halep’e gidiş gelişleri ile ilgili işleri görmekten sorumlu tutulduğu belirtilmek suretiyle katiyet kazanmıştır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00029).

Ancak bu durumun istisnaları da vardır. Defterde geçen şehbenderlik atamaları ile ilgili hükümler içerisinde 7 ayrı yerde mecburi sebepler nedeniyle Osmanlı tebasından kimselerin atandığı görülmektedir. Ancak bu atamalar şarta bağlanmış, atamaların geçici olacağı da hükümlerde açıkça belirtilmiştir. Atamaları geçici kabule bağlanan yerler Mısır’da İskenderiye, Kana, Damanhor, Minya, adı okunamayan bir kasaba; Anadolu’da ise Aydın ve Diyarbakır’dır. Bu atanacak yerli kimsenin illaki Türk ve Müslüman asıllı olması da gerekmemektedir. Nitekim 7 Mart 1887 tarihli 602 nolu hükümde Diyarbakır’a gelecek olan İranlıların durumlarını takip etmek üzere görev yapacak İran tebasından uygun birinin bulunmaması nedeniyle Tercüman Taşciyan Tomasın yerliden olduğu halde geçici de olsa konsolos olarak atanmıştır. Bu hususla ilgili olan hükümde; “...bazı esbab-ı mücbereye mebni bir mahalde konsolosluk başkasına verileyemeyip mutlaka teba-i devlet-i aliyyemden birine tevcih olunmak idigü...” şeklinde beyan edilmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00102).

Bundan başka 7 Ağustos 1905’e terihlenen 731 nolu hükümde daha açık bir şekilde bu görevlendirmelerin detayına yer verilmiş; “...böyle bir hal-i istisnaide taalluk olacak devletin darsaadetimde mukim sefiri vasıtasıyla bu babda bab-ı ali ile müzakere eylemesi caiz olup maamañih böyle bir istisna muharrir tarafından musaddık lüzum-ı hakikiyyeye mebni muvakkaten kabul olunacağı cihetle şu istisna-yı müstelzim halat bertaraf oldukda konsololuğa tayin kılınmış olan yerlünün tebdiline mübaderet olunacağı...” ifadesiyle Bab-ı Âli ile sefaretin müzakeresi sonucu bu zaruri sebebe binaen geçici görevlendirmenin yapılabileceği, sebep

ortadan kalkınca da geçici konsolosun değiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00116). Yine aynı nolu hüküm ve benzeri olan Aydın için yazılmış olan 1 Ocak 1908 tarihli 756 nolu hükümde de bu istisnai durum “...konsolosluk nizamnamesinin altıncı maddesinde yerliden hiçbir kimesne bir üçüncü devletin konsolosu vekili veyahud memuru tayin olunmayacağı ve muameledat-ı ticaretden neşet etmiş bazı esbab-ı mücbereye mebni...” biçiminde yazılmak suretiyle koşulları karşılıklı olarak belirlenmiş ve antlaşmaya varılmış olan bir konsolosluk nizamnamesinden ve bunun 6. maddesinden açıkça bahsedilmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00120).

Konsolos atamalarında genellikle taviz verilmeyen en önemli hususun tabiiyyet olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu konuda gösterilen hassasiyet konsolos olarak atanacak kişilerin Müslüman ya da gayri müslim olması ya da Farisi bir isme haiz olmaları gibi konularda gösterilmemiştir. Bir başka deyişle İran Devleti tebasından olduktan sonra ister Müslüman olsun ister olmasın İran Devleti’nin atadığı konsolosları Osmanlı Devleti’nin kabul ettiğiidir. Nitekim ilk olarak Eylül 1849 tarihli 142 nolu hükümde rastladığımız bu ayrıntı konu “...devlet-i müşarünileyha tebasından Corci Kabon bu defa Devleti tarafından şehbender vekili nasb ve tayin olunduğu beyanıyla...” şeklinde ifade edilerek kendisinden bahsedilen Corci Kabon yerliden olmadığı gibi müslüman da değildir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00029). Bu konuda takınılan hassasiyetin bir göstergesi olarak 15 Aralık 1858 tarihli 242 no’lu hükmü de örnek olarak verebiliriz. Hükmün ana metninde daha önce Lazkiye’ye atanan Markos Becono’nun azli sonrasında İstor adlı bir kimsenin yerine atandığından bahsedilmişken, hükmün üst yazısında ise “...emr-i aliyyede ismi muharrer İstor Lazkiye Sancağı’nda mütevattın {yurt edinmiş} Ermeni taifesinden ve teba-i devlet-i aliyyeden iken liva-i mezkurda İran Devleti şehbender vekaletini müşar-ı istihsal etmiş olduğu ferman-ı aliyyede teba-i devlet-i aliyyeden olmayıp sahihan İranlı olması musarraha bulunduğundanmüfsit bulunduğundan...” ifadesiyle adı geçen İstor’un aslen bir Ermeni olduğundan ve halen Osmanlı tabiiyyetinden olduğunun anlaşılması ile şehbender vekaletliğinin müfsit olduğundan bahsedilmektedir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00044).

Şehbender atamaları konusunda en ilgi çekici ayrıntılardan biri de bu konsolosların bazılarının ne Osmanlı ne de İran tebasından olmamasıdır. Bununla alakalı olarak

1871 tarihli ve 381 no’lu hükümde “*İran Devleti tüccar ve tebasından Antakya’ya gelip gidenlerin umur ve hususat-ı vakıa-i ticaretlerini rü’yet etmek üzere şehbender vekili bulunan Corci Kabo’nun azliyle yerine teba-i Yunaniyeden Dimitri [üstü çizilmiş] Mösyötayin kılınmış olduğu beyanıyla...*” şeklinde belirtilen ifadede görüldüğü üzere Yunan tabiiyetinden bir kimsenin şehbender olarak atandığını görmekteyiz (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00063). Yine 27 Mart 1884 tarihli 571 nolu hükümde Diyarbakır’a gelip gideceklerin durumlarını takip etmek üzere görevlendirilen konsolosun da Yunan Devleti tebasından Ömer Efendi olduğu zikredilmiştir. İlginç olan bu hüküm içinde “*...mumaileyh Ömer Efendi devlet-i müşarünileyha tebasından ve Eğriboz ahalisinden olup henüz tabiiyyet-i asliyesini terk etmemiş idügi tabiiyyet kılınan zir-i takirde muharrer tasdik ve işaretinden müsteban olmuş...*”ifadesiyle aslen Eğribozlu müslüman olarak bilindiği halde Yunan tebalığından çıkmadığı için şehbenderliği kabul edilmiş olduğundan bahsedilmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00098). Defterde farklı ülke tabiiyyetleri hususunda zikredilen yerler arasında Bursa’ya memur Almanya tebasından Henrikon, Mersin’e tayin edilen Fransa tebasından ve Fransız Postahanesi müdürü, Yafa şehbender vekaleti için İspanya tebasından Yosef Bey, Çanakkale için atanmış olan Avusturya–Macaristan tebasından Mösyö Mozorosi de sayılabilir.

Hükümlerde ağırlıklı olarak “şehbender veya şehbenderlik” tabirleri kullanılırken; Ocak 1902 tarihli 724 nolu hükümde “*...gerek kârperdâz-ı mumaileyh tarafından ve gerek mahalli memurları...*” ifadesiyle Farsça olarak karperdaz tabiri kullanılmıştır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00115). Yine benzer şekilde Temmuz 1902 tarihli 727 nolu Kudüs ve 728 nolu Remle için yazılan hükümlerde de karperdaz ifadesi yer almıştır.

Şehbender vekaletleri için yazılan hükümler genellikle uzun ve ayrıntılı birtakım açıklamalar içerirken 154 no’lu ve tarih kaydı düşülmemiş hükümde olduğu gibi oldukça kısa metinler içeren hükümler de bulunmaktadır. Remle için yazılmış olan bu hüküm “*Remle şehbender vekalet emri, bir sureti, yine mir-i miran-ı müşarünileyh ve Remle Kazası naibine İran tebasından İlyas Markos nam İranlının şehbender vekaleti için.*” şeklindedir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00031).

Defterde tam metin olarak geçen şehbender vekaletleri atamalarında sıklıkla geçen bir husus ise Mekke ve Medine'den başka yerlere görevlendirilecek olan şehbenderleri Osmanlı Devleti'nin kabul edeceği ve diğer anlaşmalı olan devlet konsolosluklarına da tanınan imtiyazların bu şehbenderler için de geçerli olmasının kabul edilmesidir. Nitekim Lazkiyetü'l-Arap Kazası için yazılmış olan Kasım 1850 tarihli 155 nolu hükümde geçen; "...Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere'den maada teba ve tüccar-ı İraniyenin menâfi-i ticaret ve himayetleri için memalik-i osmaniyyenin lazım gelen cemi' mahallerine devlet-i iraniye tarafından nasb ve tayin olunacak şehbenderleri devlet-i Osmaniye kabul edip mezkur şehbenderlerin mansıp ve memuriyetine şayeste vesair düvel-i mütehabbe konsolosları hakkında cari olan kaffe-i imtiyazat bunların hakkında dahi cari olması devlet-i aliyyemle devlet-i müşarünileyha beyninde münakid olan ahidname-i hümayûnun yedinci maddesinde münderic olduğuna binaen..." ifadeler de bu çıkarımı desteklemektedir. Zaten bu ifadede geçen ahitnamedeki yedinci madde konusu da Erzurum Antlaşması'na bir gönderme niteliği taşımaktadır.²⁴

Defterde geçen şehbender atamaları ile ilgili hükümlerde belirtilen bir diğer konu da Osmanlı tebası ve İran tebasından biri arasında vuku bulacak sorunlarda bulunulan memleketin mahkemelerinde şehbenderlerin hazır bulunması gerekliliğidir ki İran'ın şariat ve hükümlerinin Osmanlı Devleti ile aynı olmaması nedeniyle Osmanlı Devleti İran şehbenderhanelerinde mahkemeler kurdurmuştur (Daei, 2013:22). Bu nedenle hükümlerde yer alan ve burada örnek olarak aldığımız Aralık 1851 tarihli 168 nolu

²⁴"Bundan başka Mekke ve Medine'den İran tüccar ve tebasının ticari menfaat ve himayeleri için Osmanlı topraklarından gerekli gördükleri bütün yerlerine İran tarafından tayin olunacak konsolosları, Osmanlı Devleti kabul edip, belirtilen şehbenderlerin mansıp memuriyetlerine şayeste ve sair dost devletler konsoloslarına uyguladıkları bütün imtiyazları bunlara uygulamayı kabul ediyorlardı." Bknz; (Aykun, 1995:243). Aynı konuda araştırması bulunan İranlı araştırmacı Soofizadeh ise aynı antlaşmanın transkripsiyon metnini vermiş olduğu makalesinde; "...Mekke-i mükerreme ve Medine-i Münevvereden mâ'adâ teba'a ve tüccâr-ı İraniyenin menâfi'-i ticâret ve himâyetleri için Memâlik-i Osmaniye'nin lâzım gelen cem'i mahallerine devlet-i İraniye tarafından nasb ve ta'yîn olunacak şehbenderleri Devlet-i Osmaniye kabul edip mezkûr şehbenderlerin mansab ve me'muriyetine şâyeste ve sâir-i düvel-i mütehâbe konsolosları hakkında câri olan kâffe-i imtiyâzât bunların hakkında dahi câri olacağını va'ad eder..." ifadelerini kullanmıştır. Bkz. (Soofizadeh, 2013:183-194).

hükümde geçen “...devlet-i aliyyem tebasıyla teba-i iraniye beyrinde bir güne dava ve niza’ vukua geldikde bulunduğu memleketin mahkemesinde şehbenderleri veyahut memurlarından biri hazır olduğu halde zabıta ve nizam-ı memleketin ahkamına tatbikan marifet-i şer’le emr-i muhakemeleri icra olunup...” ifadesiyle de bu husus teyit edilmiş gözükmeğtedir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00049).

Şehbender atamaları konusu ile ilgili hükümlerde geçen diğerk bir ortak mevzu ise gerek konsolosların gerekse diğerk İran tebasından olan kimselerin Osmanlı memleketinde arazi ve emlak satın alamayacakları hatta vakf bile edemeyeceklerinin hükme bağlanmasıdır. Bu konuda örnekler çoktur. Örneğın, 3 Şubat 1854 tarih kaydı düşülen 182 nolu hüküm Edirne için yazılmış olup hükümde aynen, “...merkum ve sair teba-i İraniye ezkadim memnu’ olduğu vecihle memalik-i mahrusemde emlak ve arazi işтира ve temlik ve vakf etmeyüb...” ifadeleri yer almıştır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00036). Bu yasaklama bundan başka pekçok hükümde de yer almaktadır.

Hükümlerin bazı konularda oldukça açık ifadeler içermesi ve belli koşulları ihtiva etmesi meselesi Osmanlı Devleti’nin sık sık çıkan anlaşmazlıklara karşı komşu İslam Devleti olan İran’ı teskin etmek amaçlı olduğunu söyleyebiliriz. Osmanlı Devleti’nin Divan’dan çıkan hüküm defterlerinde ayrıca İran ile yapılan anlaşma şartlarının yer alması meselenin ciddiyetini gönderilen yöneticilerinin de kavraması amaçlanmıştır.

Şehbender vekaletleri ile ilgili hükümlerde geçen İran sefareti meselesine gelince ilk kez Sayda ile ilgili hükümde isim isim zikredilmeye başlanan ve bu ilk örnek hükümden ismini “İftihar Muhammed Han” olarak öğrendiğimiz kişilerden daha sonra bahsedilmemesidir. Bu isimler 1862/1863 tarihli 282 nolu hükümden itibaren yerini “...devlet-i müşarünileyhanın darsaadetimde kain sefareti canibinden...” ifadesine bırakmış ve diğerk hükümlerde de kalıplaşmış bir cümle halini almıştır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00049).

3.4.Yol Emirleri ve Güvenliğı

Defterde 45 adet hüküm yol emirleri olarak tespit edilmiş olup bu yollar çeşitli güzergahları içermektedir. Bu yol emirlerinin yer aldığı hükümlerde “ra’sı hudud-u İrandan” tabiri sıklıkla kullanılmaktadır. Bazı kısımlarda uzun giriş ve güzergahların belirtildiğı görülmekle beraber “Darsaadetimden Mısır-ı Kahire tarikiyle bahra-i

canib-i Hicaz mağfırettıraza varıp gelince sevhil ve cezayirde vaki kazalar naib ve nakibleri zid-i uluhey ve sair zabitan ve gümrükçüler zid-i kadruhuma” şeklinde ifade edilen hükümlerde olduğu gibi uzun giriş cümleleri de yer almaktadır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00027). Hicaz kelimesinin yanında “*mağfırettiraz (mağfıretle süsleyen)*” sıfatı eklenerek bölgenin kutsiyetinin üzerinde önemle durulmuştur. Yol güzergahları içerisinde Trabzon ile ilgili emirler de ayrıca önemlidir. 1848 tarihli 128 nolu hükümde, “*Trabzondan ra’sı hudud-u İrana varıp gelinceye kadar yol üzerinde vaki.....*” (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00027), ifadesinin bir benzeri altı hükümde daha geçmektedir. Bu da Trabzon’un bir liman kenti oluşundan kaynaklanmaktadır. Ayrıca defterde geçen farklı hükümlerde eşkıyalık hareketlerinden de bahsedildiğini ve bunların kara yolları üzerinde yaşanan hadiseler olduğu da göz önüne alındığında deniz yolu ile bu yolculukların Trabzon’a kadar yapılması ve buradan sürdürülmesinin güvenlik hassasiyetli olduğu düşünülmelidir. Mısır ve Trabzon dışında en çok zikredilen kent ise “*Dersaadet*” yani İstanbuldur. “*Dersaadetimden berre-i ve bahra-i canib-i Hicaz-ı mağfırettıraza varıp gelince sevhil ve cezayir ve yol üzerinde vaki...*” ifadesi farklı pek çok hükümde geçmektedir. (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00050). Güzergahlar hakkında genel bir tablo sunulmak istenirse; Mısır (ki bazen Kahire olarak tanımlanmış), Trabzon, Erzurum, İstanbul, Şam, Bağdat, Üsküdar, Diyarbakır, İskenderun, İskenderiye, Musul, Beyrut kentleri sayılabilir.

Emirler incelendiğinde bu güzergahların birbirine bağlantılı olarak ele alınmış olduğunu görmekteyiz. Yani dersaadetten Hicaz’a, dersaadetden Trabzon yolu ile İran’a veya İzmir, Afyon, Bağdat gibi çeşitli kentlere de gidecek olan İranlılara nasıl davranılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu hükümlerin büyük bir kısmı hac farızasını yerine getirmek isteyen İranlı hacılarla ilgilidir.

Haccın İslam’ın beş şartından biri olması hasebiyle Sünni gelenekten olmasalar da İslam dünyasının bir parçası olarak görülen İran Devletinden de çok sayıda ziyaretçi ve hacıların bu kutsal yolculuğa çıkmak istemeleri dini vecibe gereği idi. Bu nedenle Osmanlı Devleti de hem kendi ülke topraklarından hem de çeşitli İslam ülkelerinden gelen hac yolcularının rahatını sağlamayı İslam Devleti olmanın yükümlülüğü olarak görmüştür. Nitekim defterde yer alan yol emirlerini ihtiva eden pek çok hüküm

sayesinde hac farızasını yerine getirmek isteyen İranlı hacıların durumları ve buna karşın Osmanlı makamlarının gösterdiği hassasiyeti takip edebilmek mümkündür.

Hac yolculuğuna çıkanlarla ilgili defterde rastlanan önemli gördüğümüz ayrıntılardan biri de 1847 yılı Receb ayının ortasına tesadüf eden 113 no'lu hükümdür ki “*Fehametlü İran şahı hazretlerinin valide-i muhteremleri...*” ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla İran şahının annesinin hac farızasını yerine getirmek isteğinden oldukça hürmetkar bir şekilde bahsedilmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00025). Aynı şekilde Nisan 1863 tarihli 290 no'lu hükümde de “*İran Devleti şehzadelerindenhasb Saidü'd-devle Sultan Mahmud Mirza dame izzihü işbu sene-i mübarekede eda-yı fariza-i hacc-ı şerif niyetiyle canib-i Hicaz mağfirettıraza azimet...*” ifadesiyle belirtildiği üzere İran şehzadelerinden Saidü'd-Devle Mahmud Mirza adlı kişinin hac niyetiyle İran'dan Hicaz'a olan yolculuğundan bahsedilmektedir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00050). Bu hükümleri diğer yol emirlerinden ayıran bir önemli husus da İran şahının aile üyeleri için güzergah üzerindeki verilen emirler arasında “*...müşarünileyh canib-i Hicaz'a varıp gelince herhanginizin taht-ı hükümet ve idaresinde kain mahallere dahil olur ise hakkında merasim-i hürmet ve riayetinin kemaliyle icrası ve icab eden mahallerde dahi mukarrar vaki cebelü ve zabtiye neferatı terfık kılınarak...*” şeklindeki ifadeye bakılarak haklarında vardıkları mahallerde törenler düzenlenmesi ve yanlarına güvenlik amacıyla muhakkak asker verilmesi istenmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00050). Osmanlı Devleti'nin özellikle İran ile olan ilişkilerinde devletin şanını yüceltmenin bir unsuru olarak bu gibi hallerde fazladan ihtimam gösterilmesini beklemek tabiidir. Yol emirlerinde İran hanedan ailesi dışındaki yolcular için de gereken hürmetin gösterilmesi, salimen gidecekleri yere varmalarının sağlanması istenmekle beraber sıklıkla geçen ortak husus ise “*...haklarında hürmet ve riayet-i lazimenin ifası ve iktiza eden zad ve zevadeleri akçalarıyla ita olunarak salimen imrarları hususuna...*” ifadesi ile yanlarına alacakları malzemelerin paraları ödenmek suretiyle kendilerine sunulması istenmektedir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00026). Halbuki daha yukarıda zikredilen önemli şahsiyetler için para talep edilmemiş idi.

Defterde yer alan yol emirlerinde sadece hac görevini ifa ile ilgili konular yer almamaktadır. Görev yerine gitmekte olanlara dair hükümler olduğu gibi 1824 tarihli

14 no’lu hükümdeki Sefir Kasım Han’la ilgili “*Bundan akdemce dersaadetime vürud iden İran Devleti Sefiri Kasım Han zid muhibbe bu defa hitam-ı memuriyetle İran tarafına avdet...*” biçimindeki Kasım Han’ın memuriyetinin sona erdiğine atıfta (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00005) ya da 1848 tarihli 128 no’lu hükümdeki “*...tarafda bulunan iftihar Mehmed Ali Han dame muhibbe bu defamemuriyetiyle Trabzon tarikiyle canib-i İran’a avdet ve azimet etmiş olmaktan naşi...*”(BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00027) ifadesinde de olduğu gibi sefir Mehmed Ali Han’la ilgili de benzer bir hükme rastlamaktayız.

3.5.Yağma ve Gasp Olayları

Ele aldığımız dönem içerisinde Osmanlı-İran arasındaki anlaşmazlıkların büyük çoğunluğunun hac yolları üzerinde yaşanan eşkıyalık hareketleri, İranlı tüccar ve ziyaretçilerden haksız yere fazla vergi talebi, bölgede yaşayan bir kısım aşiretlerin yol kesme vb. hareketleridir. Sınır boylarında bulunan aşiretlerin hareketleri de iki devlet arasında sorun çıkararak, karşı karşıya gelmelerine sebep olmuştur (Sarıkçıoğlu, 2013:34).

Aşiretlerin yağma, gasb, haksız yere mallara el koyma, adam yaralama ve öldürme olaylarına dair defterde 23 yerde hüküm bulunmakta olup bunların önemli bir kısmı İranlı tüccar ve hacı kafilelerine aittir. Bu hükümlerin çoğunluğu ilk varaklarda yer almaktadır. Ve bu bölümlerin okunmasındaki zorluktan dolayı tafsilatlı bilgiye erişilememiştir. Ancak hükümlerin yan kayıtlarında konu ile alakalı 1-2 satır özete binaen en azından hükümde geçen hususun mahiyeti hakkında fikir edinebilmiştir.

Bu konuda 1824 tarihli 5 numarada yer alan ve ilk olarak karşımıza çıkan hükmün; Alaşehir Kazası naibine yazıldığı ve buna göre Alaşehir Kazasına bağlı bir mahalde Çukur Han’da bir İran tüccarının katledildiği ve kardeşinin oğlu tarafından hakkının arandığı ifade edilmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00027). Amasya Kazası naibine gönderilen 1828 tarihli 38 nolu hükümde ise “*İranlı Mmuhammed’in Amasya’da sirkat edilen emvalinin bi’t-tahri zahire ihracıyla teslimi hakkında emr-i ali*” şeklinde bir ifadeye bakılarak İranlı tüccarların konakladıkları yerlerde mallarının çalındığı ve bunların iadesi istenmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00010). Bu hükümlerde çoğunlukla yağma olayları “*gasb ve garat*” kelimeleri ile açıklanmıştır.

Ayrıca bu yağma olaylarına zaman zaman darp etme, yaralama ve hatta öldürme fiilleri de karışmıştır. Belgelerde dikkat çeken bu türlü darb ya da gasb olaylarına karışan faillerin yalnızca halktan eşkıyalar olmadığı, bir kısım Osmanlı bürokratı ve düşük rütbeli de olsa yöneticilerin de karıştığıdır. Örneğin 1824 yılına ait olan 13 no'lu hükümde geçen ancak okuyabildiğimiz kadarıyla, İran tebaasından Agop adlı kimsenin Bağçecik Kazası zabiti tarafından darp edildikten sonra gasb edilen mallarının yeniden iadesi hakkında irade çıkarılmıştır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00005). Bu olaylardan farklı olarak 1841 tarihli 68 no'lu hükümde Erzurum müşirine yazılan hükümde İranlı Hacı Ali adlı kişinin hacc-ı şerife gitmek üzere iken “...esna-yı rahda Erzincan ve Kemah kazaları beyrinde ekrad taifesinden cünd-ü nefer eşhası merkurum önüne çıkub yanında mevcud 40 bin kuruş acem şalı vb...” ifadesinde de geçtiği üzere Doğu bölgelerinde daha çok ekrad ahalisinden bazı kimselerin eşkıyalık hareketlerine karıştıklarıdır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00020). 1825 tarihli 29 no'lu hükümde ise katledilen ve malları gasp edilen İranlı Hacı Baba adlı kimseden ve bu hareketlere karıştıkları belirlenen Karaman Türkmenli eşkıyasından bahsedilmiş olup bu konuda tek örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00008). Ancak bu hükmün devamı sayılabilecek 30, 31, 33 no'lu hükümlerde ise konunun hala çözülemediğinden bahisle Karaman, Sivas ile Laz vilayetlerine tekrar tekrar hüküm yazılmıştır. Yine Osmanlı Devleti'nin hac yolları üzerinde yer alan Şam yakınlarında cereyan eden bir hadise ile alakalı olarak da 1850 yılına ait 143 no'lu hükümde Humus yakınlarında adı geçen köyün ahalisinin yaptıkları “...hüccac-ı merkumenin hücum ile yanlarında bulunan eşya ve nukud hayvanlarını gasb ve garat ederek on dört neferini dahi mecruh etmiş olduklarından bir neferi dahi cürümden fevt olmuş...” şeklindeki ifade ile belirtilmiş ve işin adam öldürmeye kadar gittiği anlaşılmıştır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00030). Bu tip olaylar Osmanlı Devleti'nde hac görevini yerine getirmek isteyenlerin başına gelmesi muhtemel olan ve Hicaz yolu üzerinde rastlanılan eşkıyalık hareketlerindendir.

Osmanlı tarihlerinde, Urban eşkıyası (çöllerde yaşayan Bedevi Araplar) şeklinde de tabir edilebilecek bazı şahısların hacı kafileleri üzerine yağma hareketlerinde bulunduğu bilgisi Osmanlı makamlarının da dikkatini çekmiş olduğundan bu konuda hac yollarının güvenliğini sağlamak için askeri tedbirler alınmaya çalışılmıştır.

(Atalar, 1991:136). Bunun dışında bu urban eşkıyasını cezalandırmak ve gereken önlemleri almak Mekke emirlerinin de görevleri arasındadır. (Atalar, 1991:208). Osmanlı Devleti bu hususta ayrıca bir önlem olmak üzere “*Urban Surreşi*” adıyla, bilinen eşkıyalık yapan bedevileri kontrol altında tutabilmek maksadıyla onlara bir nevi rüşvet kabilinden çeşitli zahire ve mallar göndermeyi de ihmal etmemiştir (Atalar, 1991:207).

3.6.Alacaklılarla İlgili Hükümler

Defterde alacak-verecek meselelerine dair 28 adet hüküm vardır. 6 no’lu hükümden itibaren ilk örneğine rastladığımız hükümlerde genel olarak Osmanlı tebası ile İran ahalisinden olan kişiler arasındaki alacaklar konusudur. Yine bu hükümlerde gasb olaylarında olduğu gibi varakların okunmasının zorluğu nedeniyle ayrıntılara erişilememekle beraber özellikle yan kayıtlardaki özetlerden faydalanılmıştır. Buna dair bir örnek olarak, Kızılca Tuzla naibine yazılan ve “*İran tüccarından Hasanın Halil nam kimesneden alacağıının tahsili hakkında emr-i ali*” şeklindeki ifadeyi belirtmek yerinde olur (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00005).

Hükümlerde vilayet ya da kaza isimleri hükmün başında yer almış olup alacaklıların ifadeleri “...*südde-i saadetime takdim eylediği arzuhalinde...*” şeklinde standart cümle ile devam etmekte ve konunun mahiyeti ile yapılacaklar anlatılmaktadır. Bu alacak meselelerinde dikkati çeken bir husus da alacaklı kişilerin yalnız Osmanlı tebaasından olmadığıdır. 23 no’lu hüküm İzmir naibine yazılmış ve buna göre “*İranlı Abdullahın diğer bir İranlı olan Ahmetten alacağıının tahsili hakkında emr-i ali*” ifadelerinden anlaşılan iki İranlının aralarındaki meselenin Osmanlı makamları tarafından çözülmesidir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00003).

1826 tarihli 35 no’lu hüküm ise daha ilginç ayrıntıları bize sunmaktadır. Bu hüküm Tokat Kazası naibine ve Tokat voyvodasına yazılmıştır ki “*Voyvoda*” tabiri defterde ilk kez burada geçmektedir. Osmanlı Devletinde eyaletin en üst düzey yöneticileri olan beylerbeyleri 17. yüzyıldan itibaren kendi işlerini kaza merkezlerinde ya da sancak merkezlerinde gördürmek üzere voyvodalıklar ihdas etmiş oldukları gibi özellikle yıllık geliri azalmış olan bazı bölgelere de mütesellim olarak voyvodalar gönderilmiştir (Özbilgen, 2003:212). Hükmün devamında ise, “*İranlı Hacı*

Abdülkerim'in Nazaroğulları Ohan ve Musa nam kimesneler zimmetinde alacağının tahsili hakkında emr-i ali" ifadesi geçmekte olup bu kimseler hükümden anlaşıldığı kadarıyla Müslüman olmayıp zimmi statüsündedirler. Buradan Osmanlı ile İran arasındaki ilişkilerde Müslümanlık ya da gayrimüslimlik belirleyici olmayıp vatandaşlık statüsü yani tabiiyyet konusu daha ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Mısır valisine yazılmış olan 42 no'lu hükümde ise diğerlerinden farklı olarak İran maslahatgüzarı geçmekte ve bu kişinin diğer bir İranlıdan alacağının mirasçılarından tahsilinden bahsetmektedir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00014). Burada yer verilmesi uygun görülen bir diğer hüküm de 1835 tarihli 46 no'lu hüküm olup; *"İranlı Mahmud nam kimesnenin Konya Voyvodası Süleymandan alacağının tahsili hakkında emr-i ali*" biçimindeki ifadeye bakılırsa yerel Osmanlı yöneticilerinin de İranlı tüccarlarla ortak iş yaptığı anlaşılmaktadır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/0016). Bu hükümlerin hemen hepsinde ortak olan bir konu da İranlıların haklarını korumakla memur olan kişilerin maslahatgüzar ya da konsolos düzeyinde olan kişiler olmasıdır. Ancak bu durumun bir istisnası olarak Bağdat valisi Ali Rıza Paşa'ya yazıldığı anlaşılan 1845 tarihli 45 no'lu hükümde *"...dersaadetimde mukim İran Devleti Müdiri Muhammed ba takrir inha idüb..."* müdür ünvanlı bir görevliden bahsedildiği gibi (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00015), 1839 tarihli 57 no'lu hükümde; *"İranlı Seyyid Hacı Mir Ali Ekberin Gülpazarlı Papaz oğlu Andonda olan alacağının tahsili hususunda emr-i ali.....İran Muhtarı Cağfer zid-i muhibbe"* muhtar ünvanına sahip görevliden bahsedilmektedir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00017).

3.7.İranla Yapılan Sulh Sonrası El Konulan Malların İadesi

İran ile Osmanlı Devleti arasında gerçekleşen mücadedeleler sırasında Osmanlı hükümetinin İran tebasına yönelik yaklaşımı hakkında bilgi veren hükümler de vardır. Fakat bu hükümlerin sayısı fazla değildir. Nitekim 1823 tarihli 1 no lu hükümle ilk örneği görülen ve sonrasında 3, 4, 15, 17 ve 18 no'lu hükümlerle beraber toplamı 6 adedi bulan bu hükümlerde İranlıların savaş esnasında el konulan ve genelde güvenilir bir yerde muhafaza edilen mallarının, sulh akdinin imzalanmasını müteakiben sahiplerine tesliminden bahsedilmiştir. 1 no'lu hükümde, *"Husumet*

vukuu hengamında dersaadette bulunan İran tüccarının Kadızade Samahetlü Tahir Efendi hazretleri marifetiyle tahrir ve emin mahallerde hıfz olunmuş olan emval ve eşya ve nükudun...” şeklinde yer alan ifadede kaydı yapan kişinin ismi açıkça zikredilmiş olup, devamında İranlılara yönelik takip edilecek yaklaşımın genel bir ölçüsü olarak “...ba’de’l-müsalaha yine Mevlana-yı müşarünileyh marifetiyle eshabına ve kabinesine memura tamamen teslim olduğunu...” biçiminde ifade edilmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00003). Buna göre de bu kayıt ve defterlerle beraber eşyaların İran tarafından bu işlere memur tayin edilen kimselere iadesi yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak sonraki hükümlerde ise bu malların veya paraların bizatihi el konulan şahısların kendilerine yapılması istenerek isimleriyle beraber açıkça zikredilmiştir.

Diğer hükümlerde geçen İranlıların mallarına el konulması mevzusunda ise mazeret olarak genel bir ifade olması bakımından 1824 tarihli 3 no’lu hükümde gördüğümüz “Devlet-i aliyye-i ebediyyet-i ile’d-devamla İraniyan Devleti beyninde vuku bulan mübayanet [anlaşmazlık]...” şeklindeki ifade kullanılmıştır. (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00004).

3.8. Mükerrer Gümrük Vergilerinin Alınmaması Hususunda Hükümler

Osmanlı Devleti de diğer devletlerde olduğu sınırları içerisine giren ya da çıkan envai çeşit mallardan vergi tahsil etmekteydi. Öteden beri bu vergi türü devletler için en masrafsız ve alınması en kolay vergi türlerinden biri olagelmıştır. Bu nedenle sınırları Asya topraklarından Avrupa’ya kadar uzanan muazzam bir imparatorlukta da olmaması düşünülemezdi. Osmanlı Devleti açısından maliyenin de önemli gelir kalemlerinden sayılan gümrük gelirleri iç ve dış gümrüklerden elde edilen vergi gelirlerini ifade etmekteydi.

“İç Gümrük Teşkilatı, iç mübadelede ticaretin belirli yoğunluğu aştığı şehirleri ve özellikle limanları merkez kabul eden az veya çok geniş daireler halinde düzenlenmişti. İstanbul, İzmir, Selanik, Edirne, Belgrad, Trabzon, Erzurum, Diyarbakır, Halep, Şam, Bağdat gibi bölgeler bunların başında geliyordu (Genç, 2000:197).

Osmanlı Devleti'nin vergilendirme oranlarına bakıldığında dini farklılıkların da belirleyici olduğunu görebilmekteyiz. Nitekim Mehmet Genç'in *"16. yüzyıldan itibaren imparatorluğun çok büyük bölümünde geçerli olmak üzere uygulanan vergilendirme oranı, Müslümanlar için %3, Osmanlı tebaası olan zımî gayri Müslimler için %4, harbî adı verilen yabancı gayri Müslimler için ise %5 olarak tespit edilmiştir."* biçimindeki ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla da gümrük vergilerinin tahsili milliyet prensibinden farklı olarak belirlenmişti (Genç, 2000:198).

Osmanlı'da ülkeye giren ve çıkan mallardan vergi alındığı gibi transit ticaretten de vergi alınmaktaydı. Osmanlı Devletinde transit ticaret olarak ticari hacmi en fazla olan ülkelerin başında İran gelmekteydi. İki komşu ülke olması nedeniyle ve İran'ın Avrupa pazarına açılan kapısı olması bakımından Osmanlı ülkesi, İran için bir avantajdır. Bu noktada, ticaretin yapıldığı Trabzon-Erzurum-Tebriz-İstanbul güzergahı en işlek güzergah olmakta ve oldukça önemli sayılmaktadır (Daei, 2013:20). İran'ın transit ticaretinde bu güzergah üzerinde yaklaşık olarak 40.000 deve ile taşıma işi yaptığı düşünüldüğünde işin mahiyeti daha bir ön plana çıkmaktadır (Daei, 2013:20). Ticari ilişkilerin bu nevi mahiyete bürünmesi sonucunda çok sayıda tüccar ve teba Osmanlıya geliş gidişlerini de artırmıştır ki Osmanlı'nın ithalatının İran'a olan ihracatının 3 katı olduğu göz önüne alındığında Osmanlı pazarının İran için ne anlama geldiği de daha iyi anlaşılabilir (Daei, 2013:21).

Bu yolun sağladığı karlı kazanç meselesi iki ülkenin arasının açılmasına ve rekabetine de sebep olmuştur. Rusya Asya içlerine uzanacak bir pazarda Osmanlı'yı geride bırakmak istemiş bu nedenle İran'la olan ticari münasebetlerini artırmak için gümrük vergilerinde indirim gitmek gibi birtakım imtiyazlar vererek rekabette öne geçmeye çalışmıştır (Daei, 2013:226). Nitekim Osmanlı'nın Erzurum-Tebriz yoluna rakip olarak Ruslar da Gürcistan sahilinde Sohum-Puti limanını ön plana çıkarmışlardı (Daei, 2013:26).

Osmanlı-İran ticari ilişkilerinin bu yoğunluğunu olumsuz manada etkileyen bazı hususlar da yok değildir. Konumuzun içeriği itibarıyla çalışmamızda rastladığımız en önemli mesele hiç şüphesiz Osmanlı'nın gümrük taleplerinin yersizliği, haddinden fazla talep edilmesi ve hatta mükerrer vergi alınması hususlarıdır.

Defterde toplam 11 hükümde geçen bu gümrük konuları içinde başta gelen en önemli mevzu İranlılardan alınan mükerrer gümrüklerdir. İlk olarak Haziran 1828 tarihli ve 37 nolu hükümle gündeme gelen bu mesele varak ortasında yaprak olması nedeniyle tam olarak okunamamış kime gönderildiği de anlaşılamamıştır. Ancak yan kaydında; *“İranlı Hacı Ali venam kimesnelerden Şam gümrükçüsü Şam’da resm-i gümrük alındıktan sonra İstanbul’da da alınmaması veyahut Şam’da alınan resm-i gümrüğün iadesi hakkında emr-i ali”* şeklinde geçen ifadeden anlaşıldığı kadarıyla Şam’a gelen İranlı tüccarlardan zaten tahsil edilmiş olan gümrük vergisinin başkentte tekrardan alınmaması gerektiğidir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00012). Aynı şekilde 39 nolu ve yine 1828 tarihli Erzurum valisine yazılan hükümde de benzer olarak mükerrer gümrük vergisi alınmaması gerektiği vurgulanmıştır. Aynı hüküm içinde İran tüccarına diğer İslam ülkelerinin tüccarlarına davranıldığı şekilde muamele edilmesi hususu belirtilmiş, İranlıdan alınması lazım gelen vergi oranı belirtilirken *“...resm-i dühan ve tönbeği ve harirden dahi...”* alınacak verginin diğer İslam tüccarından alınan %4 oranında olması gerektiği konusu açıkça beyan edilmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00013).

Bu şekilde tekrardan vergi alınmaması istenilen hükümler arasında Bağdat, Konya, Halep, Varna, Ruscuk, Tuna, Diyarbakır ve Cidde vilayetleri sayılabilir.

Balkan coğrafyasında yer alan Varna, Ruscuk ve Tuna için gönderilen 1839 tarihli 59 nolu hüküm aynı zamanda bölgenin ihtisab memurlarına da gönderilmiş olmakla diğer hükümlerden ayrılır. Benzer şekilde %4 gümrükden fazla vergi talep edilmemesi kendilerinden istenmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00012).

Bu hükümler içinde belki en ilgi çekici olanları Mekke emirlerine gönderilen 77 nolu hükümle 86 nolu hükümlerdir ki bu hükümlerde vergilendirmenin ne surette ve oranda alınacağı net bir şekilde belirtilmiştir. Defterde 4 yerde geçen %4 murur gümrük vergisi oranları dışında bu hükümlerde amediyye ve reftiyye adıyla farklı vergi türleri zikredilmiştir. Sonraki dönemlerde Mekke emirlerine gönderilen hiçbir hükümde bunların benzerine rastlanmamıştır. Ekim 1844 tarihli olan 77 nolu hüküm her ne kadar Mekke emirine gönderilmiş ve diğerleri için mutad olan hükümleri ihtiva etse de metnin daha alt kısımlarından itibaren yer almaya başlayan *“...saltanat-ı seniyyemle İran Devleti beyninde in’ikad olan muahede şûrutu*

iktizasından ve henüz devlet-i müşarünileyha ile sair düvel-i mütahebbe misillü ticaret muahedesi akd olunmamış olduğundan İran tüccarı düvel-i mütahebbe tüccarı misillü ticaret-i dahiliyye ile yaniCidde ve Şam-ı şerif taraflarından mal alıp yine ol taraflarda satmak ticaretiyle meşgul olan olur ise yedlerinde bulunan o makule eşyadan yüzde dokuz amediyye ve yüzde üç dahi reftiyye alınarak resm-i gümrük taleb ve ahz kılınması...” şeklinde uzun bir biçimde bahsi geçen ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla yanlarında getirdikleri eşyadan %9, Osmanlı memleketinden çıkan (reft olan) mallardan ise %3 rüsum alınması gerektiği açıkça zikredilmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00012). Aynı şekilde 1845 tarihli 86 nolu Mekke emirine gönderilen hükümde bir önceki örnekle aynı hususu ihtiva etmekte olup daha önce söylendiği gibi diğer Mekke emirlerine gönderilen hükümlerden farklıdır.

Burada bahsetmeyi uygun gördüğümüz bir diğer hüküm de 96 nolu olup Bağdat valisine yazılmış olan Haziran 1846 tarihli emirdir. Hüküm aslında “İran Devleti tebasından yüz neferden mütecaviz tüccar ve züvvar Bağdata karib-i mahalle vürudlarında esna-yı rahda kata-i tarık makulesi önlerine çıkub emval ve eşya ve nükud ve hayvanlarını gasp ve garat etmiş...” biçiminde başlayan ifadeyle yağma ve gasb olayından bahsedermiş gibi görünse de hükmün ilerleyen kısımlarında ilginç bir biçimde İran tüccarından ne miktarlarda gümrük vergileri alınması gerektiği hususu açıklanmıştır. Metnin devamında “...tüccar-ı merkumenin İran mahsulü olarak ol-tarafta götürdükleri ve derbar-ı (?) ecnebiyye mahsulünün kendi diyarlarına götürdükleri emtia ve eşyadan yüzde dörtten ziyade mugayir-i nizam rüsumat ahz ve mütalebe olunmakda. “...ve müste’men tüccarı ve diyar-ı ecnebiyyeden memalik-i mahruse-i şahaneme getirip sürum-u gümrük amediyyesi kendi taraflarından ahz olunarak ba’dehü İran tüccarı olup kendi diyarlarından getirdikleri eşya-yı ecnebiyyenintedavül etmesi cihetiyle mübayaa etmiş olan İran tüccarı tarafından dahi yüzde dört kuruş rüsum-u gümrüğü ahz ve tahsil kılınması ve memalik-i mahruse-i şahanem mahsulünden olup yine memalik-i şahanem derununda sarf ve fûruht olunan emtia ve eşyadan İslam ve reaya-yı devlet-i aliyyem tüccarı ile dahil-i muahede-i ticaret olan düvel-i mütehabbe tüccarı misillü yüzde dokuz amediyye ve üç reftiyye ki ceman yüzde on iki kuruş rüsumat-ı gümrüğü ahz olunarak...” ifadesi ile transit geçişin miktarı diğerleri ile benzer olarak %4 olarak kabul edilmiştir. Devamında ise amediyye ve reftiyyenin sırasıyla %9 ve %3

alınmasını şart koşmaktadır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00012). Ancak hüküm içinde geçen asıl metinde bu husus ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Bu hükümlerde muahede-i kadimden bahsedilmesi de neredeyse bir standart olmuştur. Hükümlerde referans olarak gösterilen antlaşmalar I ve II. Erzurum antlaşmalarıdır. Fakat gümrük vergileri ile ilgili tarifeler I. Erzurum Antlaşması'nın 2. maddesine göndermede bulunmuştur. Bu antlaşmaya göre "...Devlet-i İraniye tüccârının rüsûmât-ı gümrükleri husûsunda teb'a-i saltanat-ı seniyeden olan ehl-i İslâm tüccârına ne vecihle mu'âmele olunur ise ol vechle mu'âmele oluna ve ticaret mallarından bir def'a yüzde dört gurûş gümrükleri aldıktan sonra yerlerine 'îta olunan edâ tezkeresine muhâlif âher mahalde dahi yedd-i âhere devr olunmadıkca tekrâr gümrük taleb olunmaya..." şeklinde koşullar net olarak belirtilmiştir. 1847'den sonra tarihlenen hükümlerde ise II. Erzurum Antlaşması'na atıf yapılmış gibi gözükse de mali hususlar için bu anlaşmanın 6. maddesine binaen I. Erzurum Antlaşması'nın ilgili maddesi referans alınmıştır (Sarıkçioğlu, 2013:73).

Osmanlı ticaret hacmini doğrudan ilgilendiren bu gibi vergilendirme hususlarının çeşitli mahiyetteki hükümlerde tekrar tekrar dile getirilmesi meseleye verilen önemin de bir göstergesidir. Osmanlı Devleti yakın komşusu olan İran ile olan ticari münasebetlerinin bozulmasını istememektedir ve bu durum pek tabiidir ki divanı da meşgul etmiş görünmektedir.

3.9.Muhtelif Hükümler

Defterde geçen hükümlerin ağırlıklı konularından farklı olarak değişik içerikleri ihtiva eden hükümlere de rastlanılmıştır. Diğer bölümlerdeki hükümler kadar çoğunluk teşkil etmeyen ve bazen sadece bir örneğini gördüğümüz hükümlerden olması hasebiyle bu hükümler hakkındaki tafsilat için bu başlığı açmayı uygun bulduk.

Defterin hemen başında bulunan 2 nolu ve 1825 tarihli 1 adet hüküm de İranlı kiraz çubuğu tüccarları ile olan anlaşmazlık üzerine İstanbul mahkemelerinden sadır olan ilam hakkındadır. Bu hükümde İranlı tüccarların getirdiği kiraz çubuğunu yerli esnafın satılmasını engelledikleri hatta haksız bir rekabet olarak fiyatları aşağı

çekerek İranlı tüccarlara zarar vermeye çalıştıklarından şikayet edilmiştir. Bu şikayetten anlaşıldığı kadarıyla da inhisar yani tekelleşmenin mahkeme kararıyla hoş görülmediği de ortaya koyulmuştur (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00003). Hüküm içinde geçen körükçü ashabı deymi ile de tütün imalatı veya satışı ile alakalı olarak kullanılan tönbeği körüğü kastedilmiş olabilir. Bu mahiyette olarak İranlı tüccarların Osmanlıya ithal ettikleri mallar arasında sadece tarım ürünlerinin olmadığını içinde tönbeği maddesi ve malzemeleri olduğunu da söylemek mümkündür (Daei, 2013:20).

Yine 22 sıra nolu ve 1823 tarihli Kütahya Kazası naibine yazılmış olan hükme göre de Kütahya’da mağaza sahibi olan İran tebasından Hasan adlı kimsenin mağazasının yağma edilmesi dolayısı ile yağma edilen mallarının tahsil edilerek iadesinden bahsedilmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00007). Bu da göstermektedir ki İranlı tüccarlar Osmanlı ülkesinde daha önce zikredildiği gibi arazi, emlak edinemiyor olabilirler ancak dükkan açma hakkına sahiplerdir.

Bursa Kazası naibine yazılan Aralık 1824 tarihli ve 25 nolu hüküm ise “*İranlı Mağruminin beytülmalde mahfuz eşya-yı mevutesinin iadesi zımında emr-i alî*” biçiminde yan kayıt düşülmesinden anlaşıldığı kadarıyla terekenin varislerine iadesi istenmiştir. Mekke emirlerine gönderilen hükümlerde geçen veraset meselesindekine benzer olması açısından önemlidir. Ancak burada Mekke emirine gönderilmemiş doğrudan bir yerel yöneticiye gönderilmiştir.

Bursa naibine yazıldığı anlaşılan 1826 tarihli 34 no’lu hükümde de benzer olarak yine “*Devlet-i aliyem memalikiinde İranludan bila veled fevt olanların vasi-i şeriyyesi olmadığı halde beytü’l-male memur olanlar...*” (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00010) şeklindeki ifadeden anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı ülkesinde ölen İranlıların mirasçılarının ortaya çıkmasına kadar geçen sürede ne yapılması lazım geldiğine dair emirler ilginçtir ki bir Osmanlı yerel yöneticisine doğrudan hitabı içermekte olup Mekke emirlerine gönderilen hükümlerle aynı içeriğe sahiptir. Örneğin 169 no’lu ve Nisan 1853 tarihli Mekke emiri Şerif Abdülmuttalip’e gönderilen hükümde “*... ve devlet-i aliyem memalikiinde İranludan bila veled fevt olanların vasi-i şeriyyesi olmadığı halde beytü’l-male memur olanlar...*” şeklinde devam eden ifadelerin benzerliği de oldukça açıktır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00034). Benzer hükümlerden biri olan 52 nolu ve 1834 tarihli belge ise ilginç

bir biçimde Belgrad mollasına gönderilmiş olup Osmanlı Devleti'nin bilindik Anadolu kentlerinden farklı olarak Rumeli toprakları içinde de İranlıların ticaret yaptıklarını göstermesi bakımından önemlidir.

İranlılardan ölenlerin terekelerinin iadeleri hakkında en farklı hüküm ise doğrudan Mısır valisine yazılmış Kasım 1840 tarihli 62 nolu hüküm olup metinde bu malların “*İranlılardan fevt olanların terekelerinin İran Devleti tarafından asitaneye tayin kılınan memuruna teslimi hakkında emr-i ali*” ifadesiyle tayin edilen bir memura verilmesi istenmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00019). Halbuki benzer konuların geçtiği daha başka hükümlerde bu terekelerin mirasçılara teslimi hususu yer almaktaydı. Bu hükümde ise bir aracı olarak memurdan bahsedilmiştir.

Defterde geçen hükümler arasında diğerlerinden farklı olarak Mayıs 1841 tarihinde Bağdat valisine gönderilen 66 nolu hükümde; “*Mir-miran Mahmud Paşanın Tebriz tüccarına olan deyninin tesviyesi zımında emr-i ali*” denilerek değişik bir konudan bahsedilmiştir. Hükümün tamamı okunamasa da anlaşıldığı kadarıyla bahsi geçen Mir-miran Mahmud Paşa'nın Tebriz'de ikameti esnasında İranlı bir tüccarla girişmiş oldukları ortak bir iş dolayısıyla tüccara olan borcunu ödemediğinden memleketine döndüğü ve bu borcun kendisinden tahsili istenmiştir. Bu husus da yalnız İran tebasından değil Osmanlı'da rütbe sahibi kimselerin de İran'da ticari münasebetler geliştirdiklerini göstermektedir.

Nisan 1841 tarihli Mekke şeyhülharemi ve Cidde valisi Osman Paşa'ya yazılan hükümde ise “*Memalik-i İran ahalisinden geçen sene bahra-i azim beytül....haram olan hacılardan hilaf-ı ahidname-i hümayûn durma namıyla akçe ahz alınmış olduğundan...*” şeklindeki ifadede hacılardan haksız yere vergi veya meblağ talep edilmiş olduğundan bahsedilmiş, bunun men'i istenmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00019).

70 nolu hüküm ise defterdeki en ilginç hususlardan birini ihtiva etmekte olup tek örnektir. Eylül 1841 tarihli bu hükümün yan kaydında; “*İran mevtalarından Yakubiye'de on iki Bağdat'ta on yedi Necef ve Kerbela taraflarında dahi birer miktar akçe alınageldiğinden bunun men'i zımında emr-i ali*” ifadesi yer almakta olup, İranlı ölümlerden dahi para alınageldiğinden bahsedilmekte, muameleden şikayet edilmektedir. (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00020).

Daha önce Mekke emirlerine gönderilen hükümler içinde atabat-ı aliyye ziyaretçilerine nasıl muamele edileceğinden bahsedilmişti. İranlı hacı adaylarının güzergahları arasında olmazsa olmaz yerlerden olan Kerbela mıntıkası Şii hacılar açısından haccın en önemli rükünlerindendir. Hatta bu hat üzerinde iken vefat edenlerin Kerbela’da gömülmesi bir gelenek olup, Kerbela’da pek çok İran ileri gelenlerinin de kabri bulunmaktadır (Doğan, 2010:229). Mütemadiyen gömülen bu ölümler iki ülke arasında da sorunlara yol açmıştır. Bu naaşlardan Osmanlıların bir takım paralar talep etmesi de şikayet konusu olmuştur (Doğan, 2010:230). Bu konuda İranlı hacıların ısrarcı tutumları da etkili olmuştur denebilir. Nitekim dışarıdan çok fazla sayıda gelen naaşlar yüzünden Kerbela şehrinin havası ve yapısının bozulduğu da kaynaklarda dile getirilmektedir (Doğan, 2010:226). Özellikle Necef ve Kerbela yüksek eşiklerden olup Şii hacıların ve hatta talebelerin Hz. Ali mezarı nedeniyle buraya gömülme isteğinde bulunmaları, durumun hassasiyet taşımasına neden olmuştur (Doğan, 2010:214).

Bahsi geçen hükümde de bu naaşlardan para alınageldiği ve bu durumun iki ülke arasında ihtilafa neden olabileceği, daha önce de men edildiği halde emirlere mugayir hareket edilmesinin sakıncalı olduğu belirtilmiştir. Bağdat, Basra ve Şehr-i Zor eyaletlerinin yöneticilerinin tümüne birden yollanan tek bir emirle olayın geniş bir coğrafyayı ilgilendiren hadise olduğu da ortaya çıkmış bulunmaktadır. “...devlet-i behiyye-i İraniyenin darsaadetimde mukim sefiri İftihar Mirza Cafer Han dame muhibbe tarafından mukaddema inha olunduğuna binaen...” ifadesiyle de olayın İran elçisi vasıtasıyla Osmanlı payitahtında şikayet konusu olduğu belirtilen hükümde gayri ahlaki ve şer-i şerife mugayir bir şekilde ödemelerin alınmasından bahsedilmiş, bu şekil davranışların bir daha asla vukua gelmemesi istenmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00020).

1844 tarihli 75 no’lu hüküm ise Hüdavendigâr müşiri Mehmed Salih Paşa ve kaymakam Ali Paşa’ya gönderilmiş olup Kütahya Sancağında bulunan İran tebasına mensup kimselerin diğer teba gibi kendilerine tayin edilmiş bulunan vergilerini mutad olarak vermeleri gerektiği vermeyenler haklarında ise muhtarları vasıtasıyla gereken disiplinin verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00020). Bu tür hususlarla alakalı olarak İran ile Osmanlı münasebetleri

içerisinde özellikle kutsal mekanlar çevresine ya da farklı yerlere yerleşmeye çalışanlar görülmekte, bu kişiler tam olarak Osmanlı tebasından olmadıkları için de devlet bunları ne askere alabiliyor ne de vergi toplayabiliyordu (Sarıkcıoğlu, 2014: 277-294).

Nisan 1847 tarihli 104 nolu hüküm ise şahsi bir mesele hakkındaki hüküm olup Bağdat'ta vefat eden İran maslahatgüzarının yerine Mirza Abdülcabbar adlı bir başkasının tayinini belirtmektedir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00025).

Yine 115 nolu ve 1848 tarihli hükümde geçen; *“İran Devleti tebasından canib-i Hicaza azim olan züvvar ve hüccacın himayet ve sıyanetleri ve Bağdat ve tarafından azim olan İran hacılarından durma ve sair ber’at namıyla nesne alınmaması icap eden mahallere evamir-i aliyyemleve te’kid olunmakta iken bu esnada Necef iştirak müdürü Fevzi Bey mugayir-i emr ellişer ve yirmi beş guruh cebr-i ahz ve gasb eylediğinden bahisle meblağ-ı merkumenin istirdadiyla bundan böyle o makule taaddi vukua getirilmeyip himayet ve sıyanetleri babında emr-i şerifim suduru...”* ifadesinden ise Necef’de görevli bir Osmanlı bürokratının hacılardan haksız yere ödeme talep ettiğini görebiliyoruz (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00026). Daha önceki hükümlerle yasaklanmış olmasına karşın gönderilen bu nevi hükümlerin kimi kesimler tarafından kulak ardı edildiğini söylemek mümkündür.

Defterin son iki hükmü olan 758 ve 759 nolu hükümler ise şahsi maruzatlar sonucu divandan çıkan cevabi hükümleri ihtiva etmekte olup defter bu hükümlerle son bulmaktadır. Defterdeki 759 nolu hüküm tarih kaydında Aralık 1868’dir. Bu şekilde sırası bozulmuş bir tarihlendirme yapılmış olması bizim düşüncemize göre defterin son yaprağının boş olması hasebiyle divan katibinin bir ara hükmü bulabildiği en uygun boşluğa kayıt ettiğiidir. 758 nolu hükümde ise tarih kaydı üst yazıda yer almakta ve *“Sene 5 Haziran 1269 tarihli taraf-ı kaymakamiden mevrud şifre telgrafnamenin halli”* şeklinde ifade edilmektedir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/000121). 17 Haziran 1853’e denk düşen bu tarih kaydının bir devamı hükmün sonunda yer almamaktadır. 758 nolu hükümde İskenderiye’de sabık şehbender Corci’nin tekrar bu makamı istediği ve bunun olumlu karşılandığı belirtilmiş, 2 Aralık 1868 tarihli ve 759 nolu hükümde *“Huzur-ı sami-i hazret-i sedaretpenahiye*

Nevşehirli çörekci oğlu deli mülga Tarsus şehbenderliğini istihsal için dersaadete azimetlegönderdiği mektubunda kendisi Rusya tebasından olduğunu bildirdiğinden memuriyeti bilahare emir verilmek üzere canibi sefaretten bab-ı aliye takrir yazıldığını beyan etmiş olduğu ve merkum teba-i devlet-i aliyyeden olup kendisinde ahlak (?) ve harekatı dahi olduğundan bulunduğu Tarsus kaymakamlığından bildirildiğini arz ederim...” biçiminde geçen ifadeden anlaşıldığı kadarıyla da Nevşehirli Çörekçi oğlu [ismi okunamadı] adlı bir kişinin Tarsus şehbenderliğini istediği, kendisinin aslında Rusya tebasından olduğu beyan edilmiştir (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/000121).

Defterde bu gibi farklı mahiyette meselelerin yer alması iki ülke arasındaki ilişkilerin değişik niteliklerde görüş farklılıklarını taşıdığını da göstermektedir. Komşu iki ülke arasında tabiri caizse pamuk ipliğine bağlı olduğunu düşündüğümüz ve kolaylıkla daha büyük sorunlara yol açabildiğini de tahmin ettiğimiz değişik meselelere ahkam defterlerinde yer verilmiş olması bu gibi durumların Osmanlı merkez yönetimince de hassasiyetle takip edilmeye çalışıldığının bir delilidir.

III. BÖLÜM

44/2 NUMARALI DÜVEL-İ ECNEBİYE DEFTERİNİN ÖZETİ

1. Özet Çalışması Hakkında Değerlendirme

Çalışmamızın bu kısmında esas araştırmaya konu olan inceleme bölümünden farklı olarak daha önceki bölümde defterin ağırlıklı olarak hangi konuları ihtiva ettiği başlıklar altında verilmeye çalışılmışsa da okuyuculara yol göstermesi açısından hiç değilse hükümlerin özet olarak verilmesi uygun görülmüştür. Bu sayede bahsi geçen hususlarla alakalı olarak orijinal hükümlere başvurmak suretiyle örneklere doğrudan ulaşabilme imkanı getirilmek istenmiştir.

İncelemeye konu olan defterin tüm hükümleri incelendiğinde bazı konuların oldukça fazla biçimde birbirinin tekrarı konuları ihtiva ettiği anlaşılmış, bazı hususların da daha az örneklerinin yer aldığı farkedilmiştir. Özetler verilirken de eğer hükümler arasında ayırt edici mahiyette farklı bir konu üzerinde durulmuşsa dipnotlar vasıtasıyla bu durumun aktarılması yoluna gidilmiştir. Yazı şeklinin özellikle defterin ilk üçte birlik bölümünde oldukça zor anlaşılır olması okunmada önemli sıkıntılar ortaya koymuştur. Ancak bu bölümdeki ana gaye defterin içeriği hakkında okuyuculara hangi konuları ihtiva ettiği noktasında bir fikir vermesidir. Defterdeki hükümlerin özellikle 67. Hükümden sonrası daha bir anlaşılır olmaya başlamış, hatta 113. Hükümden itibaren okumaya çok daha elverişli metinler olduğu farkedilmiştir. Defterin başında yer alan yazıların okunma zorluğu, girift biçimde bulunan yazıların varlığı, fiziki olarak bazı sayfalar üzerinde bulunan yapraklar nedeniyle altındaki yazıların okunmasının imkansızlığı bu hükümlerin tamamını açık bir biçimde irdelemeyi engellemiştir.

Bölüm içinde geçen özet çalışmalarda konu özetleri kimi yerde kısa tutulmuştur. Bunun da nedeni ana metnin okunmasının ve anlaşılmasının zorluğu nedeniyle defterde o hükmün yan kaydından istifade edilmiş olmasıdır. Ayrıca “*Bir sureti*” ifadesiyle başlayan hükümler genellikle 1,5-2 satırlık hükümlerdir. Bu hükümlerin büyük özelliği ise büyük bir çoğunluğunun Mekke emirlerinden sonra zikredilmiş olmasıdır. Ayrıca bu hükümlerde tarih bilgisi de yer almadığından özet çalışmada da tarihe yer verilememiştir. Bu hükümlerin içeriğinin Mekke emirlerine gönderilenlerle

aynı içeriği taşıdığı ve peşisıra geldiklerinden emirlere gönderilen hükümlerle aynı tarihleri kapsadığı düşünülmektedir.

Bir kısım özetlerin uzun olmasının sebebi ise konular hakkında ayrıntılı ana gövde metinler oluşturmastır. Mekke emirlerine gönderilen hükümlerde olduğu gibi birden fazla ve farklı meseleleri ihtiva etmesi bakımından daha zengin içeriği bize sunmaktadır. Benzer şekilde konsolos vekaletleri ile ilgili hükümler de bir kısım ayrıntılı verilere sahiptir. Ancak bu ayrıntılar çoğunlukla birbirinin tekrarı şeklinde verilmiştir. Bunun yanı sıra bu hükümlerde ortak olan önemli bir husus da tayin edilen konsolos vekillerinin (şehbenderlerin) Mekke ve Medine haricindeki mahallerde İranlıların işlerini görebileceklerinin katıyetle belirtilmiş olmasıdır. Bu iki mahalde şehbenderlik görevinin İranlılara verilmediğini görebiliyoruz. Okuma esnasında karşılaşılan bir başka durum da hükümlerde birbirine benzer ifadelerin yer alması ve hatta aynı hüküm içinde bile birbiriyle aynı kalıpların kullanılmış olmasıdır ki bu yazının te'kid amacı taşıdığını bize düşündürmektedir. Okuyucuyu sıkmamak adına bu te'kid ve tekrarlara özetlerde ayrı ayrı yer verilmemiştir. Ayrıca bazı hükümlerin ana metinlerinin sonunda tarih kaydının olmadığı fark edilmiş olup özetlerin yanına "-" işareti konmak suretiyle bu durum gösterilmeye çalışılmıştır.

Defter okunurken bazı hükümlerden önce sayfa ortasına denk gelecek şekilde nesih veya rik'a yazıya uygun olarak genelde 2 satırlık iri yazılar dikkati çekmektedir. Bu yazılarda örnek olarak *"Der-zaman sadr-ı suduru'l-vüzera hazret Yusuf Kamil Paşa ve nezaret-i celile-i umur-ı hariciye Mehmed Emin Ali Paşa elvaki" (Sene 15 Recep 279)* ibareleri benzer biçimde diğer bazı kısımlarda da bulunmaktadır (BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00050). Bu ibarelerden anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı sadaret makamı ve hariciyye nazırlığının bu dönemlerde el değiştirdiği sonucuna varılabilir.

Osmanlı Devleti'nin çeşitli vilayet ve sancakları ve hatta kazalarına İran Devleti tarafından atanmış olan şehbenderlerle ilgili çok sayıda hüküm benzer içeriklidir. Bu hükümler içinde İranlıların Osmanlı topraklarında mülk edinme yasağının bulunduğunu görebiliyoruz. Ancak bu engelin 338 no lu ve 4 Aralık 1867 tarihli hükümden itibaren metinlerden çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim yabancıların Osmanlı sınırları içinde mülk edinme yasağı 1867 tarihli bir fermanla kaldırılmış,

buna karşın bu hususta kendilerinin Osmanlı Devletindeki yerli tebanın şartlarına tabi olacakları ifade edilmiştir (İnalcık, 2000: 245-252).

Özetlerde de görüleceği üzere genel olarak; Mekke emirlerine gönderilen hükümler, bir suretlerinin Şam, Erzurum, Halep ve Cidde beylerbeyleri ile surre eminlerine gönderilen hükümler, yağma ve gasp olayları, hac farızasını yerine getirmek isteyen İran'lı önemli şahsiyetler ile alakalı yol emirleri, İranlılar ile yapılan harpler sırasında el konulan ya da Osmanlı tebası tarafından ödemesi geciktirilen borçların iadeleri hakkında olmak üzere çeşitli konuları ihtiva etmektedir. 758 ve 759 nolu hükümlerden anlaşıldığı kadarıyla ve sayısı az olan şahsi meseleleri de içeren hüküm örneklerine de rastlanmıştır.

Defterde geçen hükümlerin özetleri verilirken hemen yan taraflarında hükmün tarih bilgisine de yer verilmeye çalışılmıştır. Ancak okuma esnasında bazı ayların rumuz ve kısaltmalarında kısmen zorluklar yaşanmış olduğundan kesin tairhlendirme yapılamadığından tarih bilgisinin yanına (?) ifadesi konulmak suretiyle en yakın tarihlendirmenin bu şekilde olabileceği gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca hükümlerde takvim olarak daha çok hicri takvimlendirme kullanılmış olduğu tespit edilmiş, günümüz takvimine dönüştürmek amacıyla da Türk Tarih Kurumunun çeviri sisteminden yararlanılmıştır. Ancak tarihlendirme de ardışık sıra gitmesi gereken bazı tarihlerde çok az da olsa kronolojiye uyulmadığı da farkedilmiştir. Takvimlendirme de ilk hükümlerden itibaren genel bir biçim olarak “*sene evasıt-ı safer, evahir-i cemaziye'l-evvel, evail-i Ramazan*” biçiminde okunan tarihler 19 Haziran 1866 tarihli 324 no'lu hükümden itibaren daha anlaşılır bir biçimde gün, ay ve yıl formatına uygun olarak tarihlendirilmiş, bu sayede bu hükümlerin miladi takvimde daha kesin çevirileri yapılabilmiştir.

2. Ahkam Defterinde Yer Alan Hükümlerin Özetleri (Telhis)

Hüküm No	Açıklama	Tarih
1	İranlı tüccarların Kadızade Tahir Efendi marifetiyle mahfuz tutulan eşyaların kayıtlarının İran tarafından bu işe memur edilmiş kimseye teslimi hakkında hükümdür.	1823

2	İstanbul çubukçu esnafıyla İran çubuk tüccarı arasında yaşanan ve İranlıların Osmanlı ülkesine getirdikleri kiraz çubuklarını yabancılara satışını yerli tüccarların engellemeleri üzerine İstanbul mahkemesinden çıkan kararın ilanını belirten hükümdür.	1825 ²⁵
3	Devlet-i Aliyye ve İran arasında vuku bulan savaş esnasında zabt olunan İranlıların mallarının imzalanan barış antlaşmasından sonra iadesi hususunda Alaiye Sancağı Mutasarrıfı ve İzmir muhafızı Vezir Hasan Paşa'ya yazılan hükümdür.	1824
4	İran'la yapılan sulh sonrası savaş sırasında mallarına el konulan İranlıların mallarının tekrar iadesine dair Tokat naibine yazılmış emr-i alidir.	1824
5	İzmir'e gitmekte olan bir İran tüccarının Alaşehir'den geçerken Çukur Han denilen mevkide katledilmesi ve mallarının gasb edilmesi hususunda yapılması lazım gelenleri ihtiva eden Alaşehir Kazası naibine yazılan hükümdür.	1824
6	İran tüccarından Hasan adlı bir kişinin Osmanlı tebasından Hüseyin isimli kimseden alacağının tahsili hakkında yazılan hükümdür. [Hükümün üst kısmı farklı bir yazı ile girift bir biçime dönüştüğünden kime hitaben yazıldığı anlaşılamamıştır.]	1824
7	İran tüccarından Hasan'ın Halil adlı kişiden on yedi bin dört yüz kuruşluk alacağının tahsili hakkında Tuzla naibine yazılmış hükümdür.	1824
8	[Birbirine girift duran yazılar nedeniyle okunamamıştır. Ancak yan kaydında "tekrar alacak hakkında emr-i ali yazısı" dikkat çekmektedir.]	Tarih kaydı yok
9	İran tebasından Hasan'ın Kale-i Sultaniye (Çanakkale) sakinlerinden Yakup adlı kişiden alacağının tahsili hakkında yazılmış hükümdür.	1824
10	İranlı Hasan adlı kişinin Midilli sakinlerinden olan Mahmud Alemdar, Cezayirli Hasan, İbrahim ve Hüseyin Çavuş adlı kimselerden alacaklarının tahsili hakkında yazılmış olan hükümdür.	1824
11	İranlı Hasan'ın Bahr-i Sefid Muhafızı sabık Hasan Paşa'nın maiyetinden olan Halit ve Ömer adlı kişilerden alacağının tahsili hakkında Darende naibine yazılmış hükümdür.	1824
12	İranlı Hasan adlı tüccarın alacaklarının tahsili hakkında yazılmış hüküm olup kime yazıldığı okunamamıştır.	1824
13	İran tebasından zımmi Agop'un Bağçecik Karyesi'nden (sancak ismi okunamadı) bir zabıt tarafından gaspedilen eşyalarının tekrar iadesine dair yazılmış olan hükümdür.	1824
14	İran Sefiri Kasım Han'ın görevinin son bulması nedeniyle İran'a avdeti dolayısıyla İskenderun naibi ve yol üzerinde bulunan idarecilere adı	1824

¹²Bu hükmün tarihi ilginçtir ki 1825 tarihli olmasına karşın 3 nolu hüküm tekrar 1824' e dönmüştür. İhtimaldir ki defterin en başında bulunan boş sayfa üzerine katiplerin, bir ara hüküm kayıt etmiş oldukları düşünülmektedir.

	geçen kişiye gereken hürmetin gösterilmesi ve güvenliğinin sağlanması hususunda yazılmış hükümdür.	
15	İranlı tüccar Hacı Ali'nin İran ile yapılan harpler sırasında el konulan mallarının iadesi hakkında Konya Kazası naibine yazılmış hükümdür.	1824
16	İran tüccarından Hacı Emin'in İran harpleri sırasında hıfz olunan eşyalarının tekrar kendisine iadesi hakkında Sivas Kazası naibine yazılmış hükümdür.	1824
17	İranlılarla yapılan harp sırasında el konulan İranlı kişilerin mallarının ve paralarının İran sefiri Kasım Han tarafından tayin olunan kişiye teslimi hakkında Şam valisi ve mir-hac Mustafa Paşa'ya yazılan hükümdür.	1824
18	İranlı tüccar İbrahim'in İran harpleri sırasında Bursa'da bir handa mahsur tutulan mallarının tekrar iadesine dair Bursa naibine yazılan hükümdür.	1824
19	İranlı tüccar Hasan'ın Bursa'da İran harpleri sırasında Mürurkeş (?) Hanında bıraktığı eşyalarının Şerif ve oğlu tarafından odasından gasp edilmesi üzerine mallarının tekrar iadesi hakkında Bursa naibine yazılan hükümdür.	1824
20	İran'lı tüccar Hacı Mustafa'nın yine İran tüccarından olan Hasan isimli kimseden olan alacağının tahsili hakkında Anadolu valisi Derviş Mahmud Paşa ve Kudüs Kazası ²⁶ naibine yazılan hükümdür.	1824
21	İran tüccarından Hasan adlı kişinin Kütahya yakınlarında iken gasp edilen üç bin sekizyüz kırk sekiz kuruşluk mallarının gasıplardan tekrar tahsili hakkında Kütahya Kazası naibine yazılan hükümdür.	1824
22	İran tüccarından Hasan adlı kişinin dükkanının yağma edilmesi dolayısıyla gasp edilen mallarının tekrar iadesi hakkında Kütahya naibine yazılan hükümdür.	1824
23	İran tüccarından Abdullah adlı kişinin yine bir İran tüccarı olan Ahmed'den bin dört yüz onaltı buçuk kuruşluk alacağının tahsili hakkında İzmir naibine yazılan hükümdür.	1824
24	İran tüccarından Hüseyin adlı bir kimsenin İran'la yapılan harpler sırasında İzmir'de bir handa bulunan ve İzmir mahkemesi muhızırbaşısı tarafından el konulan dört bin kuruşunun iadesi hakkında İzmir naibine yazılan hükümdür.	1824
25	İranlı Magrumihin (?) beytülmalde hıfz olunan ve kendisine babasından kalan eşyaların iadesi hakkında Bursa naibine yazılan hükümdür.	1824
26	İran tüccarından Esseyyid Abdullah adlı kimsenin İzmir sakinlerinden Agop adlı kişiden alacaklarının tahsili hakkında İzmir muhafızı ve Alaiye Sancağı mutasarrıfı Hasan Paşa'ya yazılan hükümdür.	1825

²⁶ Hükmün başında Anadolu valisi sadr-ı esbak vezir Hacı Derviş Mahmud Paşa ibaresi okunmuş olup bu dönem Kudüs mutasarrıflığının doğrudan merkeze bağlandığı bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Özdemir, İstanbul 2010)

27	İran tüccarından Esseyid Abdullah'ın Azmizade Mahmud ve ismi okunamayan bir kişiden daha alacağının tahsili hakkında Bursa naibi ve Hüdavendigâr Sancağı mütesellimine yazılan hükümdür.	1825
28	İran tüccarından Hasan'ın Kuyumcuoğlu tarafından zapt olunan mallarının tekrar geri iadesi hakkında Sapanca Adapazarı Kazası naibine yazılan hükümdür.	1825
29	İran tüccarından Hacı Baba adlı kimsenin Sivas'a giderken Dörtöl mevkiinde eşkıyalar tarafından gasp ve katl edilmesi dolayısıyla mallarının ve parasının tüccarın adamı Mevlana Mahmud'a teslimi hakkında Sivas valisi Seyyid Mehmet Paşa'ya yazılan hükümdür.	1825
30	Sivas'ta katledilen Hacı Baba adlı İran tüccarının katillerinin Karaman ve civarında oldukları ve bu kişilerin dışarıya ihraç edilmelerini isteyen Karaman valisi eski Vezir Seyyid Ali Paşa'ya yazılan hükümdür.	1825
31	30 no'lu hükmün konusu itibariyle aynısı olup bu sefer Laz Beylerbeyi Muhsin Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. (Aslına tatbikan kaydı düşülmüş)	-
32	İran Devleti memurlarından Rıza Bey'in İran'a avdeti sırasında Üsküdar'dan İran sınırına kadar olan yerlerin yöneticilerine gönderilmiş yol emrini ihtiva eden hükümdür.	1825
33	Karaman Vilayeti, Akşehir, Aksaray, sancakları mutasarrıfı Seyyid Ali Paşa ve Sivas valisi Vezir Mahmud Paşa ve Ankara ve Kengürü sancakları mutasarrıfı Vezir Mahmud Paşa ve Kırşehir ve Beyşehir sancakları mutasarrıfı Vezir Mahmud Paşa ve Laz beylerbeyisi Muhsin Paşalara hep birden yazılmış ve yukarıda bahsi geçen katl ve yağmaya uğramış Hacı Baba adlı İranlı tüccarın meselesinin halen çözümlenememesinden bahisle olayın halledilmesini isteyen hükümdür.	1826
34	İran'lı Hacı Bedil'in vefatı üzerine Bursa'da hıfz olunan mallarının varislerine iadesine dair Bursa naibine yazılmış olan hükümdür.	1826
35	İranlı tüccar Hacı Abdülkerim'in Nazaroğulları Ohan ve ve Musa'da olan alacaklarının tahsil edilmesi hakkında Tokat Kazası naibine ve voyvodasına yazılmış hükümdür. ²⁷	1826
36	İran tüccarından Mehmed'in yerli tebadan olan ceman 54900 kuruşluk alacağının tahsili hakkında Kütahya Kazası naibine ve Hüdavendigâr Sancağı mütesellimine yazılmış olan hükümdür.	1827
37	İranlı Hacı Ali veadlı kişilerden Şam gümrükçüsü tarafından vergi alınması üzerine İstanbul'da da tekrar alınmaması veya alındı ise Şam'da alınan verginin bu kişilere tekrar iadesi hakkında yazılmış olan hüküm olup kime gönderildiği üzerindeki yaprak yüzünden okunamamıştır.	1828
38	İran tüccarından Mahmud adlı kimsenin Amasya'da çalınan mallarının kayıtları tutulduktan sonra kendisine teslim edilmesi hakkında Amasya	1828

²⁷ Voyvoda tabiri ilk kez bu hükümde kullanılmıştır.

	Kazası naibi ve Amasya Sancağı mütesellimine yazılmış olan hükümdür.	
39	İran tüccarından Erzurum'da gümrük resmi alındığı halde Asitane'de de alınmaması gerektiği, ahidnamelerde belirtildiği gibi İran tüccarına da İslam ahalisi gibi %4 gümrük vergisi konması gerektiğini belirtir Erzurum valisi ve Şark seraskeri Vezir Salih Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1829
40	İran tüccarından Hacı İsmail'in Fuat (?) Paşazade Ömer Bey'den olan alacaklarının tahsili hakkında İnegöl naibine yazılmış olan hükümdür. (Hüküm içinde İstanbul için rikab-ı hümayun tabiri kullanılmıştır.)	1829
41	İran tüccarından Hacı İsmail'in Ömer Bey zimmetinde olan yirmi beş bin kuruşluk alacağının tahsili hakkında Dergah-ı Muallam kapıcıbaşılarından Hüdavendigâr Sancağı mütesellimine yazılmış olan hükümdür.	1829
42	İran maslahatgüzarı Mirza Ferihüddin(?)'in Hacı Mahmud adlı kişiden olan yirmi beş bin beşyüz yirmiiki kuruşluk alacağının Hacı Mahmud'un varislerinden tahsili hakkında Mısır valisi Hacı Ali Paşa ve İskenderiye kadısına yazılmış olan hükümdür.	1830
43	İran tüccarından Hacı İbrahim'in Adapazarlı zımmi İstefan'dan ²⁸ üç bin dokuz yüz elli kuruşluk alacağının tahsili hakkında Adapazarı Kazası naibi ve Kocaeli Sancağı mütesellimine yazılmış olan hükümdür.	1830
44	Hüküm anlaşılır tarzda okunamamıştır.	
45	Bağdat'tan geçen İranlıların yanlarında getirdikleri mallarından yüzde dört kuruş miktardan başkaca vergi talep edilmemesi hakkında Bağdat valisi Vezir Ali Rıza Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. ²⁹	1834
46	İranlı Mahmud adlı kişinin Konya Voyvodası Süleyman'dan kırk sekiz bin altı yüz kuruşluk alacağının tahsili hakkında Konya Kazası naibine yazılmış olan hükümdür.	1835
47	İran tüccarından İsak'ın Hüdavendigâr'a bağlı bir kazada katl edilmesi ve eşyasının yağma edilmesi üzerine mallarının geri iadesi hakkında Dergah-ı Mualla Kapıcıbaşılarında Hüdavendigâr Sancağı mütesellimi ve Kazası naibine yazılmış olan hükümdür.	1836
48	İran tüccarından Murad ve Mahmud adlı tacirlerin katl ve eşyalarının gasp edildiği, faillerinin derdest edilerek gasp edilen eşyaların geri iadesi hakkında Asakir-i Şahane feriklerinden bahr- sefid muhafızı ve Biga Sancağı mutasarrıfı Mahmud Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1836
49	İran tüccarının Erzurum'da getirdikleri mallar için vergi ödedikleri halde Halep gümrükçüsünden de tekraren gümrük vergisi alınmaması ve yüzde dört kuruşdan fazla vergi talep edilmemesi hususlarında Halep	1836

²⁸ Müslüman ahali için hükümlerde "sakinlerinden" ibaresi kullanılırken bu hükümde olduğu gibi gayrimüslim teba olduğu için olsa gerek "mütemekkinlerinden" tabiri geçmiştir.

²⁹ İran Devleti müdürünün talebi üzerine yazılmıştır. Daha başka hükümlerde bu talepler ya da yazılar İran sefiri ya da maslahatgüzarı yoluyla bildirilirdi.

	Gümrükçü Müdürüne yazılmış hükmüdür.	
50	İran tüccarından Mahmud adlı kişinin katl olayının soruşturulması ve soruşturma neticesinin alınması hakkında Karesi Sancağı Mütesellimi Mehmed Şerif ve Balıkesir Mübaşir tayin kılınan dergah-ı mualla gediklilerinden nezaret-i umur-u hariciye mütehayızanından Hurşid'e yazılmış olan hükmüdür.	1836
51	İran tüccarından Hasan'ın İzmirli Hulusiadlı kişiden olan bin dokuzyüz kuruşluk alacağının tahsili hakkında dergah-ı mualla kapıcıbaşlarından İzmir voyvodasına yazılmış olan hükmüdür.	1836
52	İran tüccarından Hacı Mahmud ve Hacı Ali adlı kişilerin Belgrad'da vefat etmelerine binaen miras kalan mallarının İstanbul'da ikamet etmekte olan mirasçılara verilmeleri hakkında Belgrat mollasına yazılmış olan hükmüdür.	1836
53	İran tüccarından Mahmud adlı kişinin Burdur sakinlerinden Hasan adlı kimseden olan otuz beş bin kuruşluk alacağının tahsili hakkında Hamid Sancağı mutasarrıfı ve redif-i mansure-i Konya..... celilesi hizmetinde olan Osman Paşa ve Burdur Kazası naibine yazılmış olan hükmüdür.	1837
54	İranlı Mustafa'yı darp ile yaralayan dergah-ı mualla kapıcıbaşlarından Yılanlı Mustafa'nın yakalanıp tenkili (uzaklaştırılması) hususunda Hüdavendigâr Sancağı mütesellimi Hacı Mustafa ve Bursa naibine yazılmış olan hükmüdür.	1838
55	İran tüccarından Hacı Ali Ekber'in İslimyeli Terzi Mehmed oğlu Ahmed'de olan beş bin üçyüz kuruşluk alacağının tahsili konusunda İslimye Kazası naibi ve İslimye voyvodasına yazılmış olan hükmüdür.	1838
56	55 no'lu hükümle aynı emri ihtiva etmektedir.	1838
57	İranlı Seyyid Hacı Mir Ali Ekber'in Osmanlı zımmilerinden Andon adlı kimseden altı bin üçyüz altmış kuruş alacağının tahsili hakkında Dergah-ı Mualla kapıcıbaşlarından Hüdavendigâr Sancağı mütesellimine yazılmış olan hükmüdür.	1839
58	İran ahalisinden Seyyid Hacı Mir Ali Ekber'in Kütahya ve Karahisar-ı sahib sakinlerinden Dizdar oğlu Ömer, Sarraf Cille(?) oğlu, Hacı Salih, Molla Ali oğlu Mustafa, Hacı Hasan, Hacı Ali, Kuyumcu Karabet (zımmi), Hacı Mehmed, Hacı Ahmed ve Ali adlı kişilerden toplam otuz altı bin dokuzyüz altmışbeş kuruşluk alacağının tahsil ettirilmesi hakkında Kütahya ve Karahisar-ı Sahib sancakları mutasarrıfı Davut Paşa'ya yazılan hükmüdür.	1839
59	İranlı tüccarların getirdikleri mallardan yüzde dört kuruşdan fazla vergi alınmaması hakkında Varna, Ruscuk, Tuna ve Vidin gümrükçüleri ve ihtisab memurlarına gönderilen hükmüdür.	1839
60	İran tüccarlarının getirdikleri mallardan yüzde dört kuruşdan fazla vergi alınmaması hususunda Konya nazırı Ferik Hayreddin Paşa'ya yazılan hükmüdür.	1839

61	İran tüccarının İstanbul'a getirdikleri mallarından gümrük alınmış olduğu halde tekrar gümrük vergisi talep edilmemesi hususunda Amed naibine ve Diyarbakır gümrükçüsüne yazılmış olan hükümdür.	1840
62	İranlı ahalisinden vefat edenlerin terekelerinin İran Devleti tarafından İstanbul'da tayin olunmuş olan memuruna teslimi hakkında Mısır valisi Vezir Mehmet Ali Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1840
63	İran tüccarından Hacı Abdurıza'nın Hakkari hakimi Nurettin'den olan dört bin tümen alacağının tahsili hakkında Erzurum müşiri Vezir Hafız Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1840
64	İran Devleti'nin sefaret tercümanı İstefan Bey'in Üsküdar'dan İzmir ve Aydın'a varıncaya kadar emniyetinin sağlanması ve gereken hürmetin gösterilmesi hususunda yol üzerinde bulunan yöneticilere yazılmış hükümdür.	1840
65	Hac niyetiyle yola çıkan İranlı Hacı Ali'nin Kemah ve Erzincan arasında önünü kesen ekrad (Kürd) taifesinden olanlar tarafından gasb edilen mallarının ve paralarının geri iadesi hakkında Kemah ve Erzincan naibleri ve voyvodalarına yazılmış olan hükümdür.	1841
66	Osmanlı mir-miran (beylerbeyi)larından Mahmud Paşa'nın Tebriz ikameti esnasında ortaklık yapmış olduğu İranlı tüccara olan borcunun edası hakkında Bağdat valisi Vezir Ali Rıza Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1841
67	İran seraskeri Emir Nizam'ın zevcesinin Hicaz ziyareti esnasında kendisine yol boyunca gereken kolaylıkların ve hürmetin gösterilmesini isteyen Şam ve çevresindeki mahallere gönderilmiş hükümdür.	1841
68	İran tebasından Hacı Ali'nin hacca gidişi sırasında Erzincan ve Kemah arasında mallarının yağma edilmesi nedeniyle ilgili kimselerin yakalanması ve yağma edilen mal ve paranın sahibine iadesi hakkında Erzurum valisine yazılmış hükümdür.	1841
69	İran ahalisinden bir önceki yılda kutsal yerleri ziyaretleri sırasında ahidnameler hilafına para alındığı bir daha aynı şekilde para talep edilmemesi ve yanlarında getirdikleri ticaret malı varsa yüzde dört kuruşdan fazla istenmemesi hususlarında Mekke-i Mükerreme Şeyhülharemi ve Cidde valisine yazılmış olan hükümdür.	1841
70	İran ahalisinin ölümlerinden Yakubiye, Bağdat ve Necef'te para alındığı, İranlı hacıların ölenlerinden bir daha bu tarz para istenmemesi gerektiği hususunda Bağdat, Basra ve Şehri Zor valisi Vezir Ali Rıza Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1841
71	İran seferi Mirza Cafer Han'ın maiyetinden İsmail adlı İranlı'nın Süleymaniye mutasarrıfı Süleyman Paşa'dan olan alacağının tahsili hakkında Bağdat, Basra ve Şehri Zor valisi Vezir Ali Rıza Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1841
72	Mısır'ın Kahire şehrinde vefat eden İranlı kimsenin Hacı Süleyman olduğu anlaşılmayıp, Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların	1841

	terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi ya da satılması hususu gereği zabt olunan malların Hacı Süleyman'a teslimi hakkında Mısır valisi Vezir Mehmed Ali Paşa'ya ve Mısır kadısına yazılan hükümdür.	
73	İran Devleti tebasından nüfuz sahibi kimselerden Hacı İsmail'in hacdan dönüşü esnasında Arabistan topraklarında önüne çıkan eşkıyalar tarafından mallarının ve paralarının yağma edildiği, bir kısmının kendilerine teslim edildiği ancak gaspedilen eşya ve paranın tahkik edilerek geri iade edilmesi gerektiğine dair Cidde valisi ve Mekke muhafızı Vezir Osman Paşa ve Mekke mollasına yazılmış olan hükümdür.	1842
74	İran Devleti tebasından olup Şam ve Adana civarında fevt olanların terekelerinin ve paralarının dışarıya çıkarılarak İran Devleti tarafından Fizan'a tayin kılınan Muhammed'e teslim edilmesi hususunda İran maslahatgüzarı tarafından yazı takdim edilmiş, Osmanlı'da çocuksuz ölen İranlıların malları beytülmalde birsene müddetle korunması, bu süre zarfında vasi çıktığı takdirde mirasın teslim edilmesi, adi vergisinin ve eşya korunan mahallin kirasının alınması, eğer varis çıkmaz ise beytülmalden satın alınıp bedelinin saklanması hususlarının yapılmış olan ahidnameler gereğince olduğu ve buna uyulması gerektiği Şam valisi Vezir Ali Rıza Paşa, Adana mutasarrıfı Süleyman Paşa ile Şam ve Adana kadıları ile müftülerine yollanmış hükümdür.	1844
75	Kütahya ve çevresinde İran tebasından kimselerin kendileri için tayin edilen vergileri ödemeleri lazım geldiği, kendilerinin daha önceki kurallar gereği emlak alamayacakları ancak meşru ticari münasebetleri nedeniyle kendilerinden mutad gümrük vergilerinin alınması gerektiği, buna mugayir hareket edenlerin te'dip edilmeleri gerektiği hususlarında Hüdavendigar Müşiri Salih Paşa ve Kütahya Sancağı kaymakamı Ali Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1844
76	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Karahisar Sancağında olan İran tebası için de geçerli olduğuna dair divan hocalarından Karahisar-ı Sahib kaymakamı Yahya Bey ile meclis azalarına ve naibe yazılmış olan hükümdür.	-
77	İranlı Hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, İran Devleti ile henüz ticaret akdi yapılmadığına binaen diğer dost devletler gibi Osmanlı sınırlarında yani Cidde ve Şam taraflarında mal alıp satmak isterlerse ellerinde bulunan bu mallardan	1844

	yüzde dokuz amediyye, yüzde üç reftiyye alınarak gümrük vergilerinin talep edilmesi, bundan başka Mekke ve Medine'ye gelen İran tebası ziyaretçilerin eğer ellerinde var ise ticaret mallarından meşru miktar vergi alınması ve kendilerinin korunmaları hususlarında Mekke emiri Şerif Muhammed bin Avn'a yazılmış olan hükümdür. ³⁰	
78	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi Vezir Şerif Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
79	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şam valisi ve hac emiri olan Vezir Ali Rıza Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
80	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke şeyhülharemi Cidde valisi Vezir Osman Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
81	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saray ahırları müdürlüğü unvanlı kapıcıbaşılardan surre-i hümâyûn emini Hacı Mehmed'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
82	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti müşiri Vezir Halil Kamil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
83	İranlı Hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, teslim edilmeyen malların beytûlmalden satın alınarak bedelinin saklanması, İran Devleti ile henüz ticaret akdi yapılmadığına binaen diğer dost devletler gibi Osmanlı sınırlarında yani Cidde ve Şam taraflarında mal alıp satmak isterlerse ellerinde bulunan bu mallardan yüzde dokuz amediyye, yüzde üç reftiyye alınarak gümrük vergilerinin talep edilmesi, bundan başka Mekke ve Medine'ye gelen İran tebası ziyaretçilerin eğer ellerinde var ise ticaret mallarından meşru miktar vergi alınması ve kendilerinin korunmaları hususlarında Erzurum Eyaleti müşiri Halil Kamil Paşa'ya gönderilmiş olan hükümdür. ³¹	1844
84	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep valisi Vezir Mahmud Vecihi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-

³⁰ Bu hükümle beraber ilk kez Osmanlı memleketlerine gelen İran hacı ve ziyaretçilerinden hangi kıstaslar ölçüsünde gümrük vergisi talep edilebileceğini görmek mümkün olmuştur. Ancak bu hükmün pek fazla benzeri olmayıp daha ilerleyen bölümlerde gümrük miktarları açıkça belirtilmeksizin gereken miktarda gümrük vergisi alınması ve ziyadesinin talep edilmemesi istenmiştir.

³¹ Bir Osmanlı eyalet yöneticisine gönderilmiş olmasına rağmen Mekke emirlerine gönderilenlerle aynı emirleri ihtiva etmektedir. Genellikle eyalet yöneticilerine gönderilen diğer hükümler şehbenderlik atamaları ya da gasp ve yağma olayları ile alakalı olması nedeniyle farklılık arz etmektedir.

85	İran Devleti tebasından Muhammed Hüseyin'in İstanbul'dan Hicaz'a yapacağı yolculuk esnasında kendisine gereken kolaylık hürmet ve ihtimamın gösterilmesi, parası ödenmek koşuluyla ihtiyaçlarının karşılanması hakkında yol üzerinde bulunan yöneticilere gönderilmiş olan hükümdür.	1845
86	İranlı Hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, İran Devleti ile henüz ticaret akdi yapılmadığına binaen diğer dost devletler gibi Osmanlı sınırlarında yani Cidde ve Şam taraflarında mal alıp satmak isterlerse ellerinde bulunan bu mallardan yüzde dokuz amediyye, yüzde üç reftiyye alınarak gümrük vergilerinin talep edilmesi, bundan başka Mekke ve Medine'ye gelen İran tebası ziyaretçilerin eğer ellerinde var ise ticaret mallarından meşru miktar vergi alınması ve kendilerinin korunmaları hususlarında Mekke emiri Şerif Muhammed bin Avn'a yazılmış olan hükümdür.	1845
87	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi Vezir Şerif Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
88	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şam valisi ve hac emiri olan Vezir Ali Rıza Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
89	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke şeyhülharemi Cidde valisi Vezir Osman Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
90	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Devletin ileri gelenlerinden surre-i hümayûn emini Mehmed Sadî'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
91	İran Devleti'nin İstanbul'da bulunan maslahatgüzarı Mehmed Han'ın naibi Mirza İbrahim'in hac niyetiyle Hicaz'a yapacağı yolculuk esnasında kendisine gereken kolaylık hürmet ve ihtimamın gösterilmesi, parası ödenmek koşuluyla ihtiyaçlarının karşılanması hakkında yol üzerinde bulunan yöneticilere gönderilmiş olan hükümdür.	1845
92	İran Devleti'nin maslahatgüzarı Mirza Abdülaziz'in hac niyetiyle Hicaz'a yapacağı yolculuk esnasında kendisine gereken kolaylık hürmet ve ihtimamın gösterilmesi, parası ödenmek koşuluyla ihtiyaçlarının karşılanması hakkında yol üzerinde bulunan yöneticilere gönderilmiş olan hükümdür.	1845
93	Erzincan ve Kemah arasında yolları kesilen İran Devleti tebası mensubu 100 kadar kişinin önünün kesilmesi ve ellerindeki mal, para ve hayvanlarının yağmalanması nedeniyle gaspçıların bulunması ve yağmalanan eşyaların geri iadesi hakkında Erzurum valisi Mahmud Esad	1845

	Paşa ile kazaları mutasarrıfı İzzeddin Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
94	İran Devleti tebasından Mahmud Hüseyin adlı kişinin hac niyetiyle Hicaz'a yapacağı yolculuk esnasında kendisine gereken kolaylık hürmet ve ihtimamın gösterilmesihususunda Şam mutasarrıfı Ali Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	-silik-
95	İran tebasından gerek hac ziyaretçileri ve gerek diğer ziyaretçilerin bazılarının önlerine çıkan eşkıyaların bu yolcuları gasp ettikleri bundan başka ayrıca bu ziyaretçilerin ellerinde ticaret malı olanlardan mükerrer gümrük vergisi alındığı hatta şahsi eşyalarından dahi bac talep edildiği, kanuna mugayir davranılmaması gerektiği, bu hacı ve ziyaretçilere gereken hürmetin gösterilmesi, korunmalarının sağlanması hususunda Şam valisi Vezir Musa Safveti Paşa ve Şam mollasına yazılmış olan hükümdür.	1846
96	İran tebasından yüzden fazla tüccar ve ziyaretçinin Bağdat'a yakın bir mahalde önlerinin kesilerek mallarının ve paralarının yağmalandığı, ve yine İran tüccarının adı geçen mahalle getirdikleri veya yabancı memleketlerden alıp İran'a götürmek istedikleri mallardan yüzde dört kuruşdan fazla gümrük talep edildiği, gasp edilen eşyalarının kendilerine teslimi ve fazla gümrük vergisi talep edilmemesi, İran tüccarının kendi memleketlerinde üretip Osmanlı sınırlarına naklettikleri emtiadan yüzde dört kuruş vergisi alınması, ecnebi diyardan getirilen ve kendi memleketlerine götürecekleri mallardan da yüzde dört kuruş alınması, Osmanlı ülkesi mahsulü olup yine Osmanlı Devleti'nde satılan mahsulden İslam devletleri tüccarı ile dost devletler tüccarları için olduğu gibi yüzde dokuz amediyye ve yüzde üç refiyye ki toplam yüzde on iki kuruş gümrük vergisi alınması, nizama aykırı vergi talep edilmemesi, bir kere vergisi alındıktan sonra tezkirelerinin verilmesi ve verildikten sonra da tekrar talep edilmemesi, Osmanlı'dan İran'a İran'dan Osmanlı'ya gelip gidecek tüccarlara dostane mualeme edilmesi hususlarında Bağdat Eyaleti valisi Vezir Hacı Mehmed Necip Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1846
97	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, teslim edilmeyen malların beytülmalen satın alınarak bedelinin saklanması, bundan başka Mekke ve Medine'ye gelen İran tebası ziyaretçilerin eğer ellerinde var ise ticaret mallarından meşru miktar vergi alınması ve kendilerinin korunmaları hususlarında Mekke emiri Şerif Muhammed Bin Avn'a yazılmış olan hükümdür.	1846

98 ³²	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi Vezir Davud Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
99	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şam valisi ve hac emiri olan Vezir Safveti Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
100	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke şeyhülharemi Cidde valisi Vezir Şerif Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
101	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de kapıcıbaşılardan surre-i hümayûn emini Derviş Ali'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
102	İran Şahının muhterem amcasının Şam'dan Musul yoluyla Bağdat ve İran hududuna varıncaya kadar iki devlet arasındaki iyi dostluk ilişkileri gereği kendisine gereken her türlü kolaylık ve hürmetin gösterilmesi, sıkıntılı mahallerde yanına yeterli miktarda asker verilerek salimen geçirilmesi hususlarında yol üzerindeki yönetecilere gönderilmiş yol emridir.	1847
103	İran Devleti tebasındanadlı bir kimsenin Hicaz'a varırken Halep Eyaleti dahilinde otuzbin kuruşdan fazla değeri olan mal ve parası çalınmış olup, mallarının tekrar kendisine iadesi ve teslimi ile aynı mahalde İranlıların işlerini görmek üzere görevlendirilen Ebu Cebrail'in men edildiğini bildirdiği, yine İranlı Hacı Bekir adlı kimsenin Medine-i Münevvere çalınan bin beşyüz akçesiyle bir ra'si bargir(?), bir tüfek ve bir çift tabancasının iade edilmesi ve hırsızların yapılan araştırmalar sonucunda bulunarak çalınan eşyanın Halep mütesellimi nezdinde tutulduğu, bu eşyaların adı geçen Ebu Cebrail'e teslimi hususlarında Halep valisi Vezir Mustafa Mazhar Paşa ve Halep mollası ile naibine yazılmış olan hükümdür.	1847
104	Bağdat'ta vefat eden İran maslahatgüzarının yerine Mirza Abdulcabbar adlı İranlının tayini ile kendisine gereken hürmet ve kolaylıkların gösterilmesi hususlarında Bağdat valisi Hacı Mehmed Necib Paşa ve Bağdat molasına yazılmış olan hükümdür.	1847
105	Erzurum'dan Beyrut'a atanan İran sefaret memuru Mirza Mehmet Ali'nin yolculuğu sırasında kendisine gereken hürmet ve kolaylıkların gösterilmesi, yol emniyetinin sağlanması hususunda yol üzerinde bulunan idarecilere gönderilen hükümdür.	1847
106	İranlı Hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, teslim edilmeyen malların beytülmalen satın alınarak	1847

³² Hükümden hemen önceki sayfa ortası yazıdan anlaşıldığı kadarıyla sadarette Mustafa Reşid Paşa, Hariciye nezaretinde ise Mehmed Emin Âli Efendi bulunmaktadır. (29 Eylül 1846)

	bedelinin saklanması, bundan başka Mekke ve Medine'ye gelen İran tebası ziyaretçilerin eğer ellerinde var ise ticaret mallarından meşru miktar vergi alınması ve kendilerinin korunmaları hususlarında Mekke emiri Şerif Muhammed Bin Avn'a yazılmış olan hükümdür.	
107	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi Vezir Hacı Davud Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
108	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şam valisi ve hac emiri olan Vezir Musa Safveti Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
109	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke şeyhülharemi Cidde valisi Vezir Şerif Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
110	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de kapıcıbaşılardan surre-i hümayûn emini Ahmed'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
111	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Haleb Eyaleti valisi Vezir Mustafa Mazhar Paşa'ya da yazılmış olan hükümdür.	-
112	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi Vezir Ahmed İzzet Paşa'ya da yazılmış olan hükümdür.	-
113	İran şahının annesinin Hac vazifesini ifa için Hicaz'a varıp gelinceye değin gereken misafirperverliğin gösterilmesi ve yol emniyetinin sağlanmasını isteyen hükümdür.	1847
114	İran tebasından bazı kimselerin Hac farizasını yerine getirmek maksadıyla Hicaz'a ziyaretleri sırasında gerekli hürmet ve ihtimamın gösterilmesine dair hükümdür.	1847
115	Bağdat ve çevresine gelmiş olan İran'lı hacılardan kanuna mugayir vergi talep edilmemesi ve bu yasağı çiğnemiş olan Necef iştirak müdürü Fevzi Bey'in zorla aldığı meblağların geri verilmesinin sağlanması hakkında Bağdat valisine yazılan hükümdür.	1847
116	İran ressam başısı Mirza Abdulhamit'in Hac vazifesi için Hicaz'a gidiş ve gelişi esnasında kendisine gereken hürmetin gösterilmesi hakkında yol emridir.	1848
117	İranlı Hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, teslim edilmeyen malların beytülmalde satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında Mekke emiri Şerif Muhammed bin Avn'a yazılan hükümdür.	-
118	Yukarıdaki hükmün bir suretinin Şeyhülharem olan Vezir Hacı Hüda	-

	Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	
119	Yukarıdaki hükmün bir suretinin Şam valisi ve hac emiri olan Hacı Halil Kamil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
120	Yukarıdaki hükmün bir suretinin Cidde valisi Vezir Şerif Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
121	Yukarıdaki hükmün bir suretinin surre emini olan Mustafa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
122	Yukarıdaki hükmün bir suretinin Halep Eyaleti valisi Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
123	Yukarıdaki hükmün bir suretinin Erzurum Eyaleti valisi Vezir Hamdi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	1848
124	İran'dan gelen hacı ve ziyaretçilerin kutsal yerleri ziyaretlerinde gereken himayenin gösterilmesi, yanlarında ticaret malı olmayanlardan gümrük talep edilmemesi, vefat edenlerin terekelerinin kayıtları yapıldıktan sonra bir sene boyunca emin bir mahalde hıfz edilerek varislerine teslim edilmesi hususlarında Bağdat valisi Vezir Hacı Mehmed Necip Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. ³³	1848
125	Mısır Kahire yoluyla Hicaz'a gidecek olan İran'ın muteber kişilerinden Hacı Seyyid Hüseyin'e gereken hürmetin ve ihtimamın gösterilmesi, kolaylıkların sağlanması, ayrıca İran'dan mukaddes beldelelere gidecek olan ziyaretçilerden ticaret malı yoksa gümrük vergisi alınmaması hususlarında yol üzerinde yer alan yöneticilere yazılmış olan hükümdür.	1848
126	Yukarıdaki hükmün bir suretinin [adı okunmuyor] İran tebasından bir kişi için tekraren yazıldığı hükümdür.	-
127	Bir suretinin İran tebasından Hüseyin için de geçerli olduğunu belirtir hükümdür.	-
128	İran Devleti tarafından sefaret görevi ile gönderilmiş bulunan Mehmed Ali Han'ın Trabzon yolu ile tekrar İran'a geri dönüşü esnasında kendisine gereken kolaylık ve ihtimamın gösterilmesi hakkında yol üzerinde bulunan yöneticilere gönderilmiş olan hükümdür.	1848
129	İran tebasından Hicaz'a gitmek üzere olan bir grup hacının Bitlis yakınlarında mallarının ve paralarının yağma edilmesi ve on dört kişinin de yaralanması nedeniyle yağmacıların eline geçen malların geri iadesi ve İran'dan gelen ziyaretçilerin bu gibi hareketlere maruz kalmamalarının sağlanması hususunda Şam valisi Vezir Osman Nuri Paşa, Hama kaymakamı Mustafa Bey'e ve Humus kaymakamı Tahir'e yazılmış olan hükümdür.	1848
130	İran Devleti tebasından Yahya Han, Hüseyin Kulu ve Muhammed Ali Trabzon yoluyla İran tarafına varışlarında kendilerine gereken hürmet ve kolaylıkların gösterilmesi, lazım gelen iâşe ve hayvanların bedelleri	1849

³³ Mekke emirlerine gönderilen hükümlerin içeriğiyle aynı emirleri ihtiva etmekte olup bir yerel yöneticiye gönderilmiş olması bakımından ilginçtir.

	alınmak şartıyla karşılanması hususlarında yol üzerinde bulunan idarecilere gönderilen hükümdür.	
131	İran Devleti tebasından Hakim Şeyh Mirza Sadık adlı kişinin Trabzon yoluyla İran'a varıncaya kadar kendisine gereken hürmet ve kolaylıkların gösterilmesi, lazım gelen iâşe ve hayvanların bedelleri alınmak şartıyla karşılanması hususlarında yol üzerinde bulunan idarecilere gönderilen hükümdür.	1849
132	Sayda'ya şehbender vekili olarak İran tebasından Hacı Hüseyin'in atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan hususların İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hakkında Sayda valisi Vezir Salih Namık Paşa'ya yazılan hükümdür. (Üst yazısında vefatı nedeniyle oğlu Ali'nin tayini için emir yazıldığı belirtilmiş olup tarih olarak 1855 kaydı düşülmüş). ³⁴	1849
133	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, teslim edilmeyen malların beytülmalde satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında Mekke emiri Şerif Muhammed bin Avn'a yazılan hükümdür.	1849
134	Yukarıda Mekke emiri için geçerli hükmün bir suretinin de Şeyhülislam Hazret-i Nebevi Vezir Davut Paşa'ya yazıldığını gösterir hükümdür.	-
135	Yukarıda Mekke emiri için geçerli hükmün bir suretinin de Şam valisi ve hac emiri Osman Fikri Paşa'ya yazıldığını gösterir hükümdür.	-
136	Yukarıda Mekke emiri için geçerli hükmün bir suretinin de Mekke-i Mükerrreme ve Şeyhülharemlük görevi ile Cidde valisi olan Vezir Seyyid Muhammed Habib Paşa'ya yazıldığını gösterir hükümdür.	-
137	Yukarıda Mekke emiri için geçerli hükmün bir suretinin de Surre-i Hümayûn Emîni İbrahim Edhem'e yazıldığını gösterir hükümdür.	-
138	Yukarıda Mekke emiri için geçerli hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi Hacı Halil Kamil Paşa'ya yazıldığını gösterir hükümdür.	-
139	Yukarıda Mekke emiri için geçerli hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi Vezir Mehdi Paşa'ya yazıldığını gösterir hükümdür.	-

³⁴ İlk olarak BOA, A.DVNSDVE.d 44.2/00028, gömlek numaralı ve 132 no'lu bu hükümle örneği görülen ve daha sonraki pek çok örnekte de yer alacağı üzere şehbender vekaletleri ile ilgili hükümler de üst yazılara rastlanmıştır.

140	İran Devleti tebasından Zeyneleabidin adlı kimsenin İstanbul'dan (Dersaadet) Hicaz'a varıncaya kadar kendisine gereken hürmet ve kolaylıkların gösterilmesi, lazım gelen iâşe ve hayvanların bedelleri alınmak şartıyla karşılanması hususlarında yol üzerinde bulunan idarecilere gönderilen hükümdür.	1849
141	İran tebasındanadlı kişinin İstanbul'dan Mısır Kahire yoluyla Hicaz'a ziyareti sırasında kendisine gerekli hürmet ve kolaylıkların gösterilmesi, yine İranlı ziyaretçilere dostane muamele edilip fazladan vergi alınmaması, iâşe ve ve hayvan ihtiyaçlarının parası alınmak koşuluyla karşılanması hususlarında yol üzerindeki idareciler yazılmış olan hükümdür.	Tarih kaydı okunamadı.
142	Antakya'ya şehbender vekili olarak İran tebasından Corci Kabon'un atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan hususların İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Halep valisi Vezir Tarık Mustafa Paşa ve Antakya Kazası naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 18 Mayıs 1871 tarihi düşülmüştür.)	1849
143	İran tebasından bir kısım neferin Humus Kazasına tabi Telbis adlı mahalde önlerine çıkan eşkiyalar tarafından gasp ve yağma edilmesi ve yağma edilen eşyalarının bir kısmının Hama Kazasında Şeyh Bedri hanesinde olduğu, eşyaların ve paraların geri iadesi ile bir daha bu nevi hareketlerin yaşanmaması için dikkat edilmesi hususlarında Şam valisi Vezir Mehmed Said Paşa, Hama kaymakamı Cabbarzade Mahmud Bey ve Humus kaymakamı Tahir'e yazılmış olan hükümdür.	1850
144	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep valisi Vezir Tarık Mustafa Paşa'ya yazıldığını belirtir hükümdür. (Gereğinin yapılması şeklinde not düşülmüş)	-
145	Halep Kazasına şehbender vekili olarak Hoca Fehimeddin'in atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan hususların İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Halep valisi Vezir Tarık Mustafa Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında bir başkasının tayini için emir yazıldığı belirtilmiş olup tarih olarak 1852 kaydı düşülmüş).	1849
146	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı	1850

	ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, teslim edilmeyen malların beytûlmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında Mekke emiri Şerif Muhammed bin Avn'a yazılmış olan hükümdür.	
147	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şeyhülharemler Tayfur Ağa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
148	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şam valisi ve Hac emiri Vezir Mehmed Said Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
149	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke Şeyhülharemi ve Cidde valisi Vezir Abdülaziz Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
150	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Surre-i Hümayûn emini Ali Bey'e gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
151	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi Vezir Zârif Mustafa Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
152	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum valisi Vezir Hamit Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
153	Gazze Kazasına şehbender vekili olarak Nikola Çışan(?)'ın atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan hususların İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi ile vakf elde etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Kudüs Sancağı mutasarrıfı ve beylerbeyi olan İbrahim Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında bir başkasının tayini için emir yazıldığı belirtilmiş ve 21 Nisan 1881 tarihi düşülmüştür.)	1850
154	Yukarıdaki hükmün bir suretinin Remle Kazası için de geçerli olduğunu belirten ve adı geçen kazaya İran tebasından İlyas Markos isimli bir kişinin tayini hususunda yazılmış olan hükümdür.	-
155	Lazkiyetü'l-Arab Kazasına şehbender vekili olarak Hanamarkos Becono(?)'nın atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan hususların İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi ile vakf elde etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Sayda valisi Vezir Salih Damat Paşa ve Lazkiyetü'l-Arab Kazası naibine yazılmış olan	1851

	hükümdür. (Üst yazısında emrin geri geldiği ve bir başka emir yazıldığı belirtilmiş tarih olarak 1851 kaydı düşülmüş).	
156	Dimyat'a şehbender vekili olarak Recep adlı kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan hususların İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi ile vakf elde etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Sadaret-i Uzma ve Mısır valisi Vezir Abbas Hilmi Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için emir yazılmış olup 1854 tarih kaydı düşülmüş)	1851
157	Lazkiyetü'l-Arab Kazasına şehbender vekili olarak İlyas Rakosi Becono(?) nun atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan hususların İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi ile vakf elde etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Sayda valisi Vezir Salih Damat Paşa ve Lazkiyetü'l-Arab Kazası naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında adı geçen azliyle yerine başkasının tayininden bahsedilmiş olup 1858 tarih kaydı düşülmüş).	1851
158	Karahisar-ı Sahib Kazasına şehbender vekili olarak Mirza Ferhad'ın atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan hususların İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Karahisar-ı Sahib Sancağı kaymakamı Osman Bey'e ve naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini emir yazıldığı belirtilmiş olup 1853 tarih kaydı düşülmüş).	1851
159	İran'dan gelen hacı ve ziyaretçilerin kutsal yerleri ziyaretlerinde gereken himayenin gösterilmesi, kendilerine zarar verilmemesi ve yanlarında ticaret malı olmayanlardan gümrük talep edilmemesi, vefat edenlerin terekelerinin kayıtları yapıldıktan sonra bir sene boyunca emin bir mahalde hıfz edilerek varislerine teslim edilmesi hususlarında Bağdat valisi Vezir Hacı Mehmed Necip Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1851
160	Halep şehbender vekili olarak azledilen Hoca Fehim Efendi'nin yerine Corcoadlı kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları	1852

	için belirlenmiş olan imtiyazların İran vekaleti için de geçerli olduğuna dair Halep valisi Vezir Nuri Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için emir yazılmış olup 1853 tarih kaydı düşülmüş).	
161	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, teslim edilmeyen malların beytûlmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında Mekke emiri Şerif Abdulmuttalip'e yazılmış olan hükümdür.	1852
162	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şeyhülhareme Hacı Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
163	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şam valisi ve hac emiri Vezir Hacı İzzet Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
164	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke-i Mükerreme Şeyhülharemi ve Cidde valisi Vezir Abdülaziz Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
165	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de rütbe-i saniye ashabından ³⁵ ve Surre-i Hümayûn Emmini Süleyman'a gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
166	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi Vezir Osman Nuri Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
167	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi Vezir Mustafa Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
168 ³⁶	Edirne'ye şehbender vekili olarak İran tebasından Hüdaverdi adlı kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan hususların İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Edirne valisi Vezir Mehmed Paşa'ya ve Edirne mollasına yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için emir	1852

³⁵ Rütbe-i saniye görevlisi Osmanlı'da Kalemiye sınıfına has bir rütbe olup; askeriyede mirlivalık yada ilmiyede İstanbul Kadısı Payesine denk düşmektedir. Bkz. (Akyıldız, 1993:38)

³⁶ Buradan sonraki hükümler Mehmed Ali Paşa sadareti ve Hariciye vekili Fuad Efendi dönemine ait gözükmemektedir (Ağustos 1852-Mart 1853).

	yazıldığı belirtilmiş ve 1854 tarihi kaydı düşülmüştür).	
169	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında Mekke emiri Şerif Abdulmuttalip'e yazılmış olan hükümdür.	1853
170	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke Şeyhülharemi, Habeş vevalisi Vezir İzzet Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
171	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine Şeyhülharemi Vezir Osman Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
172	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şam valisi ve hac emiri Vezir Ali Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
173	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep valisi Vezir Süleyman Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
174	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi Vezir Tarık Mustafa Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
175	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de rütbe-i saniye ashabından surre emini Hasan Hüsni Bey'e gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
176	İran tebasından itibar sahibi biri olan Mirza Abdulhamid(?)'in İstanbul'dan Hicaz'a varıp gelinceye kadar hakkında hürmet ve kendisine gereken kolaylıkların gösterilmesi ayrıca lazım gelen ihtiyaçlarının parası alınmak şartıyla karşılanması hususlarında yol üzerindeki idarecilere yazılmış olan hükümdür.	1853
177	Karahisar-ı Sahib Kazası'nda şehbender vekili olan Mirza Fahrülmelek'in azliyle yerine Mehmed Ali Bey'in atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan hususların İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Karahisar-ı Sahib Sancağı kaymakamı Osman Bey'e ve naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini emir yazıldığı belirtilmiş olup 1854 tarih kaydı düşülmüş).	1853

178	Halep'e şehbender vekili olarak Cabbar azliyle yerine Kavalier Yasefin(?) atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan hususların İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Halep valisi Vezir Ra'fet Paşa ve Halep mollasına yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini emir yazıldığı belirtilmiş olup 1853 tarih kaydı düşülmüş).	1853
179	Bursa'ya şehbender vekili olarak Hoca Serkez'in atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılan antlaşmalarda olduğu gibi İran vekaleti için de geçerli sayılması gerektiği, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Hüdavendigâr valisi Vezir Abdulaziz Paşa ve Bursa kadısına yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında azli nedeniyle başkasının tayini emir yazıldığı belirtilmiş olup 1871 tarih kaydı düşülmüş).	1854
180	Dimyat'a şehbender vekili olarak bulunan Receb'in azliyle yerine Antonin adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Mısır valisi Mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi ³⁷ Abbas Hilmi Paşa'ya ve Dimyat naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için emir yazıldığı belirtilmiş olup 1854 tarih kaydı düşülmüş).	1854
181	Karahisar-ı Sahib Kazası'nda şehbender vekili olarak bulunan Mehmed Ali Bey'in azliyle yerine Ferruh Necib adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de	1854

³⁷ İlk kez bu hükümde Mısır valisi için sahip olduğu ünvanların yanısıra nişanları ile de hitap edilmiştir.

	geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Karahisar-ı sahib kaymakamı Mehmed Hamdi Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için emir yazıldığı belirtilmiş olup 1856 tarih kaydı düşülmüş).	
182	Edirne'de şehbender vekili olarak bulunan Bey'in azliyle yerine Hoca Hambarson(?) adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Edirne valisi Vezir Bekir Rüstem Paşa ve Edirne mollasına yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için emir yazıldığı belirtilmiş olup 1857 tarih kaydı düşülmüş).	1854
183	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, teslim edilmeyen malların beytülmalde satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında Mekke emiri Şerif Abdulmuttalip'e yazılmış olan hükümdür.	1854
184	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke Mükerrerme hizmeti ile görevli ve Cidde valisi Vezir Mehmed Kamil Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
185	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine Şeyhülharemi Vezir Osman Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
186	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şam valisi ve hac emiri Vezir Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
187	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi Re'fet Süleyman Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-

188	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de İstabl-ı amire müdürü ünvanlı Nafia Meclisi azası ve surre-i hümâyûn emini Abdülkerim'e gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
189	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi Gıyaseddin Paşa'ya gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
190	Basra'ya şehbender vekili olarak Hüseyin adlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Basra kaymakamı İsmail Paşa ve Basra naibine yazılmış olan hükümdür.	1854
191 ³⁸	İskenderiye'de şehbender vekili olarak Hoca Corci adlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında İskenderiye naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında azil nedeniyle başkasının tayin olduğu belirtilmiş ve 1860 tarih kaydı düşülmüştür.)	1854
192	Dimyat İskelesinde şehbender vekili olarak bulunan Hoca Antonin'in azliyle yerine Mehmed İbrahim adlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Dimyat naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği belirtilmiş olup tarih kaydı okunamamıştır)	1854
193 ³⁹	Tekfurdağı Kazasına şehbender vekili olarak Ali adlı sahîh İran	1854

³⁸ Bu hükümden itibaren yazılmış olanlar muhtemeldir ki Mehmed Emin Ali Paşa'nın hariciyye nezaretliği dönemine denk düşmektedir. (30 Mayıs 1854)

	tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Tekfurdağı kaymakamı Vecdi Bey ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında bir başkasının tayini için emir yazıldığı belirtilmiş ve 1871 tarih kaydı düşülmüştür.)	
194	Isparta ve Burdur havalisine şehbender vekili olarak Hacı Mahmud adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Hamid Sancağı kaymakamı Mustafa'ya ve Isparta, Burdur kazaları naiblerine yazılmış olan hükümdür.	1855
195 ⁴⁰	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalde satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi Mekke emiri Şerif Abdulluttalip'e yazılmış olan hükümdür.	1855
196	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke-i Mükerreme hizmetiyle görevli olan Cidde valisi Vezir Mehmed Kamil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
197	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyülharemi Vezir Hafız Dilaver Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-

³⁹ Bu hükümden önce Mustafa Reşit Paşa ve Mehmet Emin Ali Paşa'nın hariciye nazırlığı dönemine dair kayıt düşülmüştür. (2 Aralık 1854)

⁴⁰ Bu hükümden itibaren Hariciyye Nazırı Hazret Fuad Paşa gözükmektedir. (4 Mayıs 1855)

198	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şam valisi ve emir-i hac olan Vezir Salih Namık Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
199	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi Vezir İsmail Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
200	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de İstabl-ı amire (saray ahırları) müdürü ve surre-i hümayûn emini olan Hüseyin'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
201	Adana ve havalisine şebender vekili olarak Hüseyin adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şebender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Adana valisi Hacı Halil Kamil Paşa ve Adana naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında diğer bir kimsenin tayini için emir yazıldığı belirtilmiş olup 1864 tarihlidir).	1855
202 ⁴¹	Sayda İskelesine şebender vekili olarak Hacı Hüseyin Abdi'nin vefatı nedeniyle yerine Ali adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şebender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Sayda Eyaleti valisi Mahmud Nedim Paşa ⁴² ve Sayda naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında zikredilen kişi için şebender beratı yazıldığı belirtilmiş olup 3 Ekim 1869 tarihlidir).	1855
203	Ankara ve havalisine şebender vekili olan Hacı Abdulah'ın vefatına binaen yerine oğlu Ali Ekberadlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi	1855

⁴¹ Bu hükümden itibaren sadrazam Mehmed Emin Ali Paşa ve Hariciyye Nazırı Fuad Paşa olarak gözükmektedir. (26 Haziran 1855 tarihi hicri olarak 10 Şevval 1271 olarak verilerek açık bir biçimde tarihlendirme yapılmıştır)

⁴² Bu kişi için hükümde “*dirayetsemirim*” ifadesi kullanılması dikkat çekicidir. Zira bu ifade başka ve farklı hükümlerde Mekke Emirleri için kullanılmaktadır.

	sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi Ankara valisi Ali Rıza Paşa ve Ankara kaymakamı Hakkı'ya yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında ilgili kişinin azliyle yerine bir başkasının tayini için emir yazıldığı belirtilmiş olup 1858 tarihlidir).	
204	Karahisar-ı sahib Kazasına şehbender vekili olan Mirza Kerimeddin'in azliyle yerine Mirza Mehmed adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Karahisar-ı sahib kaymakamı Bahaddin Bey ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Mirza Mehmed'in azliyle yerine Mirza Kerimeddin'in tayin olduğuna dair emir yazıldığı belirtilmiş olup 1857 tarihlidir).	1856
205	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalde satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi Mekke emiri Şerif Muhammed b. Avn'a yazılmış olan hükümdür.	1856
206	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke şeyülharemi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Cidde valisi Vezir Mehmed Kamil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür. ⁴³	-
207	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyülharemi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Vezir Hafız Dilaver Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
208	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şam Eyaleti valisi mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Vezir Mahmud Nedim Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-

⁴³ Bu hükümden itibaren benzer biçimde “bir sureti” ile başlayan hükümlerde yöneticilerin sahip oldukları madalyalarla birlikte zikredildiği görülmüştür.

209	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir Hamdi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
210	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir Mehmed Reşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
211	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de sure-i hümayûn emini olan Kadri'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
212	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî ve imtiyaz nişanın birinci rütbesi sahibi Mekke emiri Şerif Muhammed b. Avn'a yazılmış olan hükümdür.	1857
213	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke şeyülharemi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Cidde valisi Vezir Mahmud Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
214	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyülharemi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Vezir Hafız Dilaver Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
215	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şam Eyaleti valisi mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Vezir Hacı İzzet Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
216	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
217	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir Arif Reşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
218	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de rikab-ı hümayûn kapıcıbaşlarından ve aynı zamanda surre-i hümayûn emini olan Hacı Mehmed Bey'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
219	İran Devleti'nin kıymetli tebasından Mirza İbrahim'in hac niyetiyle Hicaz'a yapacağı ziyareti esnasında kendisi ve yanındakilere gereken kolaylık ve ihtimamın gösterilmesi, maliyeti karşılanmak koşuluyla ihtiyaçlarının giderilmesi, yanında ticaret malı varsa mutad gümrüğü	1857

	alınması maksadıyla yol üzerindeki kazaların yöneticilerine gönderilen hükümdür.	
220	İran Devleti'nin mollabaşlarından Mirza Abdülkerim'in hac niyetiyle Hicaz'a yapacağı ziyareti esnasında kendisi ve yanındakilere gereken kolaylık ve ihtimamın gösterilmesi, maliyeti karşılanmak koşuluyla ihtiyaçlarının giderilmesi, yanında ticaret malı varsa mutad gümrüğü alınması maksadıyla yol üzerindeki kazaların yöneticilerine gönderilen hükümdür.	1857
221	İran Devleti'nin askeri baş katibi ve Osmanlı'da İran maslahatgüzarı olan Mirza Ahmed Han'ın kardeşi Mirza Haşim'in hac niyetiyle Hicaz'a yapacağı ziyareti esnasında kendisi ve yanındakilere gereken kolaylık ve ihtimamın gösterilmesi, maliyeti karşılanmak koşuluyla ihtiyaçlarının giderilmesi, yanında ticaret malı varsa mutad gümrüğü alınması maksadıyla yol üzerindeki kazaların yöneticilerine gönderilen hükümdür.	1857
222 ⁴⁴	Karahisar-ı sahib Kazasına şehbender vekili olan Mirza Mehmed'in azliyle yerine Mirza Gıyaseddin adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Karahisar-ı sahib kaymakamı Bahaddin Bey ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Mirza Gıyaseddin'in mazbatasıyla beraber atandığı belirtilerek Şubat 1860 tarihi verilmiş, bir alt yazısında ise başkasının yerine tayin edildiğini belirtir emir düzenlendiği notu düşülerek Ağustos 1859 tarihi verilmiştir.)	1857
223 ⁴⁵	İran Devleti'nin Osmanlı'da İran maslahatgüzarı olan Mirza Ahmed Han'ın kardeşi Mirza Haşim'in Trabzon ve Erzurum yolu ile hac niyetiyle Hicaz'a yapacağı ziyareti esnasında kendisi ve yanındakilere gereken kolaylık ve ihtimamın gösterilmesi, maliyeti karşılanmak koşuluyla ihtiyaçlarının giderilmesi, yanında ticaret malı varsa mutad gümrüğü alınması maksadıyla yol üzerindeki kazaların yöneticilerine gönderilen hükümdür.	1857
224 ⁴⁶	Kars ve civarına gelip gidenlerin işini görmek üzere şehbender vekili	1857

⁴⁴ Bu hüküm diğerlerinden farklı olarak iki üst yazıya sahip olan bir emirdir. Ana metinde geçen Gıyaseddin'in bizce iki defa bu göreve getirildiğini de göstermektedir.

⁴⁵ Bu hükümden hemen önce giriş metni olarak Sadrazam Mustafa Naili Paşa ve Hariciye vekili Mehmet Emin Ali Paşa ibaresi geçiyorken, hemen yazının devamında fasılasız olarak sadrazam Mustafa Reşit Paşa ve yine Hariciye Nazırı Mehmet Emin Ali Paşa (tarih okunamadı) ibareleri yazılmış olmasından bu hükümden itibaren yazıların bu kişiler dönemine ait olduğunu söylemek mümkün.

	olan Ali adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Kars Sancağı kaymakamı Nizameddin Paşa ve sancak naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında azil nedeniyle diğerinin tayin edildiği beyan edilmiş olup Ocak 1862 tarihi düşülmüştür.)	
225 ⁴⁷	Bayburt Kazasına şehbender olarak İranlı Muhammed Hüseyin adlı kimsenin tayin edildiğini beyan eden ve mecidî nişanının ikinci rütbesinin sahibi olan Erzurum valisi Vezir Halid Paşa'ya yazılan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için emir yazıldığı belirtilmiş ve 19 Aralık 1880 tarihi düşülmüştür.)	-
226	Erzincan'a İran tebasından Ahmed'in atanmasını belirtir Erzincan naibine yazılmış hükümdür.	-
227	Tercan'a İran tebasından Abdülkerim Bey'in atandığını beyan eden hüküm olup Tercan Kazası naibine yazılmıştır. (Üst yazısında başkasının tayini için emir yazıldığı belirtilmiş ve 19 Aralık 1880 tarihi düşülmüştür.)	-
228	Sivas ve civarına gelip gidenlerin işini görmek üzere şehbender vekili olan Hacı Mehmed Kasım adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Sivas valisi Vezir Mehmed Paşa ve Sivas naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında azil nedeniyle diğerinin tayin edildiği beyan edilmiş olup Ekim 1858 tarihi düşülmüştür.)	1858
229	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi,	1858

⁴⁶ Bu hükümden hemen önce bu kerre sadrazam olarak Mehmet Emin Ali Paşa ve Hariciyye Nazırı olarak da Fuat Paşa'nın isimleri zikredilmiştir (11 Ocak 1858).

⁴⁷ Bu hüküm ve bu hükmü izleyen 226 (Erzincan), 227 (Tercan) şehbenderlikleri ile ilgili hükümler ne ilginçtir ki defterdeki en kısa şehbenderlik tayini ile ilgili emirler olup sadece tayin edilen kişi ve emirlerin hangi yöneticiye gönderildiği bilgisi dışında bir ayrıntı ihtiva etmemektedir. Ayrıca bu hükümlerin ana metninde tarih kaydı da düşülmemiştir. Bu da bize aynı zaman diliminde ardısıra 3 hükmün divandan çıktığını düşündürmektedir.

	İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî ve imtiyaz nişanın birinci rütbesi sahibi Mekke emiri Şerif Muhammed b. Avn'a yazılmış olan hükümdür.	
230	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke şeyülharemi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Cidde valisi Vezir Namık Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
231	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyülharemi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Müşir ve Vezir Tosun Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
232	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şam Eyaleti valisi Vezir Ali Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
233	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Vezir Hacı Kamil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
234	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir Arif Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
235	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de rikab-ı hümayûn kapıcıbaşlarından ve aynı zamanda surre-i hümayûn emini olan Hacı Ali'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
236	İran Devleti'nin süvari subaylarından Matlub Han'ın hac niyetiyle Hicaz'a yapacağı ziyareti esnasında kendisine gereken kolaylık ve ihtimamın gösterilmesi, maliyeti karşılanmak koşuluyla ihtiyaçlarının giderilmesi, yanında ticaret malı varsa mutad gümrüğü alınması maksadıyla yol üzerindeki kazaların yöneticilerine gönderilen hükümdür.	1858
237	İran Devleti'nin İstanbul'da sefaret müsteşarı olan Mirza Han'ın acil olarak İran'a Trabzon yoluyla dönüşü esnasında kendisine gereken kolaylık ve ihtimamın gösterilmesi, maliyeti karşılanmak koşuluyla ihtiyaçlarının giderilmesi, sıkıntılı mahallerde kendisine asker refakatinin sağlanması hususlarında yol üzerindeki kazaların yöneticilerine gönderilen hükümdür.	1858
238	İran Devleti'nin önemli kişilerinden İftihar Han'ın hac niyetiyle Hicaz'a yapacağı ziyareti esnasında kendisine gereken kolaylık ve ihtimamın gösterilmesi, maliyeti karşılanmak koşuluyla ihtiyaçlarının giderilmesi, yanında ticaret malı varsa mutad gümrüğü alınması	1858

	maksadıyla yol üzerindeki kazaların yöneticilerine gönderilen hükümdür.	
239	Ankara ve civarına gelip gidenlerin işini görmek üzere şehbender vekili olan Ali Ekber'in ayrılması nedeniyle yerine Ali adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Ankara valisi ve ikinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Hayrettin Paşa ve Ankara kaymakamı Rıza Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup 31 Temmuz 1871 tarihi düşülmüştür.)	1858
240	İran Devleti'nin sefaret naibi İftihar Zeyyat(?) Han'ın yanında bulunan 18 kadar Fransa Devleti memuru ile İran'a geri dönüşü esnasında kendisine ve yanındakilere gereken kolaylık ve ihtimamın gösterilmesi, maliyeti karşılanmak koşuluyla ihtiyaçlarının giderilmesi, yanında ticaret malı varsa mutad gümrüğü alınması ve sıkıntılı mahallerde yanlarına yeteri kadar asker refakatçi verilmesi hususlarında yol üzerindeki kazaların yöneticilerine gönderilen hükümdür. ⁴⁸	1858
241	Kütahya ve civarına gelip gidenlerin işini görmek üzere şehbender vekili olarak İbrahim adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde de geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Kütahya kaymakamı Paşa ve Kütahya naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Kütahya şehbender vekilliğinin Karahisar-ı sahib şehbenderliği ile birleştirildiğini belirtilmiş olup 9 Ocak 1866 tarihi düşülmüştür.)	1858
242	Lazkiyetü'l-Arap Kazası ve civarına gelip gidenlerin işini görmek üzere şehbender vekili olan İlyas Markos Becono(?)'nun azli nedeniyle yerine İstor Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke	1858

⁴⁸ İlginç olarak bu hükümde yalnızca İranlıların emniyetli geçişleri için değil, kendi himayelerine aldıkları yabancı devlet tebasının da salimen yolculukları için emir çıkartılmıştır. Fransa zaten evvelden beri Osmanlı Devleti açısından ziyade dostluğa mazhar olan bir ülke olması dolayısıyla normal bir uygulama olarak karşılanabilir.

	konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Sayda valisi ve birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Hurşid Paşa ve Lazkiyetü'l-Arap naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında ismi geçen İstor Bey'in Lazkiye'de oturan Ermeni asıllı ve Osmanlı tebasından bir kişi olduğu anlaşılmış olduğundan görevinin sakınca doğuracağından bahsedilmiş ve en üst yazısında ise başkasının tayini için emir yazıldığı belirtilerek 19 Aralık 1871 tarihi kayıt altına alınmıştır.)	
243	İran Devleti'nin önemli kişilerinden HacıEmin'in Şam yoluyla hac niyetiyle Hicaz'a yapacağı yolculuk esnasında iki devlet arasında var olan dostça münasebetler gereği kendisine gereken kolaylık ve ihtimamın gösterilmesi, maliyeti karşılanmak koşuluyla ihtiyaçlarının giderilmesi, yanında ticaret malı varsa mutad gümrüğü alınması ve sıkıntılı mahallerde yanlarına yeteri kadar asker refakatçi verilmesi hususlarında yol üzerindeki kazaların yöneticilerine gönderilen hükümdür.	1858
244	Sivas ve civarına gelip gidenlerin işini görmek üzere şehbender vekili olan Hacı Mehmed Kasım'ın azli sebebiyle yerine Hasan adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmalarda geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Sivas valisi ve mecidî nişanının ikinci rütbesi sahibi Vezir Mahmud Paşa ve Sivas naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Amasya şehbenderliğinin de uhdesine verilmesi nedeniyle diğerinin tayin edildiği beyan edilmiş olup 27 Ocak 1881 tarihi düşülmüştür.)	1859
245	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine	1859

	kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi Vezir ve fetanetsemir Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
246	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke şeyülharemi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Cidde valisi Vezir Ali Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
247	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyülharemi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
248	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de mecidî nişanın ikinci rütbesinin sahibi Şam Eyaleti valisi Hacı Halil Kamil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
249	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Vezir Mehmed Reşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
250	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir Arif Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
251	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Rumeli Beylerbeyliği payesi sahibi ve aynı zamanda surre-i hümayûn emini olan Hilmi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
252	İran Devleti'nin yöneticilerinden Mirza Ahmed'in hac niyetiyle Hicaz'a yapacağı yolculuk esnasında iki devlet arasında var olan dostça münasebetler gereği kendisine gereken kolaylık ve ihtimamın gösterilmesi, maliyeti karşılanmak koşuluyla ihtiyaçlarının giderilmesi, yanında ticaret malı varsa mutad gümrüğü alınması ve sıkıntılı mahallerde yanlarına yeteri kadar asker refakatçi verilmesi hususlarında yol üzerindeki kazaların yöneticilerine gönderilen hükümdür.	1859
253	İskenderun iskelesine gelip gidenlerin işini görmek üzere şehbender vekili olarak Esad adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi Vezir Mehmed Reşid Paşa ve İskenderun naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup 18 Nisan 1871 tarihi düşülmüştür.)	1859
254	Samsun iskelesine gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Yosef adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının	1859

	yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu hususlarında gereken özenin gösterilmesi hakkında Canık Sancağı kaymakamı ve mecidî nişanının üçüncü rütbesi sahibi Osman Paşa ve Samsun naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup Kasım 1865 tarihi düşülmüştür.)	
255	İskenderiye'ye gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olan Hoca Corci'nin azli ile yerine Hoca Yosef Esad adlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Mısır Eyaleti valisi ve mecidî ile imtiyaz nişanının birinci rütbelerinin sahibi Vezir Mehmed Said Paşa ve İskenderiye naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında azil nedeniyle başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup Nisan 1860(?) tarihi düşülmüştür.)	1860
256	Halep'e gelip giden İranlıların işlerini görmek üzere şehbender vekili olan Yosef'in asliyle yerine Mirza Gıyaseddin'in atanması hususlarında Halep Eyaleti valisi olup mecidî nişanının birinci rütbesinin sahibi Vezir Mehmed Reşid Paşa'ya ve Halep mollasına yazılmış olan hükümdür. ⁴⁹ (Üst yazısında şehbenderin vefat etmesi nedeniyle yerine başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 23 Ekim 1869 tarihi düşülmüştür.)	-
257	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî ve imtiyaz nişanının birinci rütbelerinin sahibi, Meclis-i Vala üyesi Vezir ve fetanetsemir Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. ⁵⁰	1860

⁴⁹ Bu hüküm defterdeki şehbender atamaları ile ilgili kısa birkaç hükümden biri olup diğerlerinden farklı olarak ayrıntılı bilgiler ihtiva etmemektedir.

⁵⁰ Mekke emiri'ne girişte lafız ve üslup olarak oldukça uzun ve süslü bir hitap şekli kullanılmış hatta vezirlik rütbesi ve Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye üyeliği de zikredilmiştir. Konuyla alakalı ayrıntılı bilgiler çalışmanın ikinci bölümünde Mekke Emirleri'ne ayrılan bölümde verilmiştir.

258	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke şeyülharemi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Cidde valisi Vezir Ali Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
259	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyülharemi olup mecidî ve imtiyaz nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
260	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Arabistan orduları başkumandanı olup mecidî nişanın birinci rütbesinin sahibi Şam Eyaleti valisi Ahmed Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
261	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Vezir Mahmud Seyyid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
262	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir Ethem Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
263	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi ve surre-i hümayûn emini olan Mehmed Şefik'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
264	Karahisar-ı sahib'e gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olan Mirza'nin başka yere memuriyeti nedeniyle yerine Yosef Esad adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Karahisar-ı Sahib Kazası kaymakamı Rüstem ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında azil nedeniyle başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup Mayıs 1861 tarihi düşülmüştür.)	1860
265	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî ve imtiyaz nişanın birinci rütbelerinin sahibi, Meclis-i Vala üyesi Vezir ve fetanetsemir Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan	1861

	hükümdür.	
266	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke şeyülharemi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Cidde valisi Vezir Ali Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
267	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyülharemi olup mecidî ve imtiyaz nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
268	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Arabistan orduları başkumandanı olup mecidî nişanının üçüncü rütbesinin sahibi Şam Eyaleti valisi Vezir Mehmed Emin Muhlis Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
269	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Vezir Mehmed İsmet Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
270	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir Ethem Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
271	Yukarıdaki hükmün bir suretinin desurre-i hümâyûn emini olan Sadreddin Bey'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
272	İran Devleti'nin İstanbul'da sefiri bulunan Mirza Mehmed Hüseyin Han'ın hac niyetiyle Hicaz'a yapacağı yolculuk esnasında iki devlet arasında var olan dostça münasebetler gereği kendisine gereken kolaylık ve ihtimamın gösterilmesi hususlarında yol üzerindeki kazaların yöneticilerine gönderilen hükümdür.	1861
273	Karahisar-ı sahib'e gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olan Yosef'in azliyle yerine Abdalcabbar adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Karahisar-ı Sahib Sancağı kaymakamı Akil Bey ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup Ocak 1863 tarihi düşülmüştür.)	1861
274	Kars ve çevresine gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olan Ali Bey'in azliyle yerine Ali Ekber adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Kars Sancağı kaymakamı Emin	1862

	Fehim Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup 3 Nisan 1874 tarihi düşülmüştür.)	
275	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Meclis-i Vala üyesi Vezir ve fetanetsemir Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1862
276	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke şeyülharemi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Cidde valisi Vezir Ahmed İzzet Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
277	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyülharemi olup mecidî nişanın ikinci rütbesinin sahibi olan Vezir Ahmed Sadık Ziver Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
278	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de mecidî ve imtiyaz nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi Şam Eyaleti valisi Vezir Mehmed Emin Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
279	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Vezir Mehmed Asım Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
280	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir Hayrettin Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
281	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de hac emiri Hacı Rıza Paşa ve saray ahırları müdürlüğü payeli surre-i hümayûn emini olan Hacı Mehmed Bey'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
282	Karahisar-ı Sahib'e gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olan Abdulcabbar Bey'in azliyle yerineadlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği	1862

	hususlarında Karahisar-ı Sahib Sancağı kaymakamı Mehmed Ali Bey ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup Mart 1864 tarihi düşülmüştür.)	
283	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalde satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Meclis-i Vala üyesi Vezir ve fetanetsemir Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1863
284	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke şeyülharemi olup mecidî ve imtiyaz nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi olan Cidde valisi Vezir Hacı Ahmed İzzet Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
285	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyülharemi olup mecidî nişanının birinci rütbesinin sahibi olan Vezir Hafız Mehmed Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
286	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de mecidî ve imtiyaz nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi Şam Eyaleti valisi Vezir Mehmed Emin Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
287	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Vezir Mahmud İsmet Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
288	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir Hayrettin Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
289	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de hac emiri Mir-i miran [bir anlamda beylerbeyliği] surre-i hümayûn emini olan mecidî nişanın üçüncü rütbesi sahibi Alaaddin Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
290 ⁵¹	İran Devleti şehzadelerinden Saidü'd-devle Sultan Mehmet Mirza'nın hac niyetiyle Hicaz'a yapacağı yolculuk esnasında iki devlet arasında var olan dostça münasebetler gereği kendisine fevkaalede hürmet ile gereken kolaylık ve ihtimamın gösterilmesi, yanına yeterli miktarda asker refakatçi verilmesi hususlarında yol üzerindeki kazaların yöneticilerine gönderilen hükümdür.	1863

⁵¹ Bu hükümden itibaren sadrazam Yusuf Kamil Paşa ve hariciyye nazırı Mehmed Emin Ali Paşa gözükmektedir (6 Ocak 1863)..

291	İran Devleti'nin tanınmış isimlerinden Mirza Abdurrahim ve Abdurrahim Han'ın hac niyetiyle Hicaz'a yapacağı yolculuk esnasında iki devlet arasında var olan dostça münasebetler gereği kendilerine gereken kolaylık ve ihtimamın gösterilmesi, maliyeti karşılanmak koşuluyla ihtiyaçlarının giderilmesi, yanında ticaret malı varsa mutad gümrüğü alınması ve sıkıntılı mahallerde yanlarına yeteri kadar asker refakatçi verilmesi hususlarında yol üzerindeki kazaların yöneticilerine gönderilen hükümdür.	1863
292 ⁵²	İran Devleti'nin şehzadelerinden Mirza Şücaü'd-devle Bağdat'a yapacağı yolculuk esnasında iki devlet arasında var olan dostça münasebetler gereği kendisine gereken kolaylık ve ihtimamın gösterilmesi, yanına yeteri kadar asker refakatçi verilmesi hususlarında yol üzerindeki kazaların yöneticilerine gönderilen hükümdür.	1863
293	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalen satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Meclis-i Vala üyesi Vezir ve fetanetsemir Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1864
294	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke şeyülharemi olup mecidî ve imtiyaz nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi olan Cidde valisi Vezir Ahmed İzzet Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
295	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyülharemi olup mecidî nişanının birinci rütbesinin sahibi olan Vezir Hafız Mehmed Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
296	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şam Eyaleti valisi Vezir Mehmed Rüşdi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
297	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir Mustafa Süreyya Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
298	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir İsmail Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-

⁵² Bu hükümden itibaren Mehmet Fuat Paşa'nın sadrazamlığı ve Mehmed Emin Ali Paşa'nın Hariciye nazırlığından bahsedilebilir. (Sene 13 Haziran 1863)

299	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de hac emiri ve surre-i hümayûn emini olan mirliva (Albay) Mehmed Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
300	Manisa'ya gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Hoca Mehmed adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Saruhan Sancağı kaymakamı Ahmed Bey ve Manisa Kazası naibine yazılmış olan hükümdür.	1863
301	Balıkesir'e gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Hoylu Serkez(?) adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi gerektiği hususlarında Karesi Sancağı mutasarrıfı ve mecidî nişanın üçüncü rütbesi sahibi olan Salih Paşa ve Balıkesir naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Balıkesir şehbenderliğininİzmid şehbenderliğine ilave kılındığını beyan eden 13 Mayıs 1865 tarihli kayıt düşülmüştür.)	1864
302	Karahisar-ı sahib'e gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Habib Bey'in azliyle yerine Ali adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Karahisar-ı sahib Sancağı kaymakamı Nihat Efendi ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için emir yazıldığı beyan edilmiş ve 26 Ağustos 1871 tarihi düşülmüştür.)	1864
303	Adana'ya gelip giden İranlıların işlerinin görülmesi maksadıyla şehbender vekili olarak bulunan Ali'nin azli ile yerine Karabet'in atanması hususunda Adana valisi ve ikinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Ali Rıza Paşa ile Adana naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst	-

	yazısında azil nedeniyle bir başkasının tayin edildiği belirtilmiş ve Mayıs 1865 tarihi düşülmüştür.)	
304	İran Devleti'nin ileri gelenlerinden Ali Han ve Şahabüddin Hüseyin Han ile yanlarında bulunan şehzadelerin hac niyetiyle Hicaz'a yapacakları yolculuk sırasında iki devlet arasında var olan dostça münasebetler gereği kendilerine gereken hürmetin gösterilmesi, sıkıntılı mahallerde yanlarına asker refakatçiler verilmesi hususlarında yol üzerinde bulunan kazaların yöneticilerine gönderilen hükümdür.	1864
305	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Meclis-i Vala üyesi Vezir ve fetanetsemir Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1864
306	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Haremeyn müftülük dairesi görevi ile birlikte Hicaz valisi olup mecidî nişanının birinci rütbesi sahibi olan Vezir Mehmed Vecihi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
307	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Şam Eyaleti valisi Vezir Mehmed Rüşdi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
308	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanının ikinci rütbesi sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
309	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve mecidî nişanının ikinci rütbesi sahibi olan Vezir İsmail Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
310	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de hac emiri kaymakamı ve surre-i hümayûn emini olan İsmail Bey'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
311	İran Şahı'nın yakınlarından Mirza Han İstanbul'dan Şam yoluyla Hicaz'a hac niyetiyle yapacağı yolculuk sırasında iki devlet arasında var olan dostça münasebetler gereği kendisine gereken hürmetin ve kolaylığın gösterilmesi, yanında ticaret malı bulunur ise uygun miktar gümrük vergisinin alınması hususlarında yol üzerindeki yöneticilere gönderilmiş olan hükümdür.	1864
312	İran devlet adamlarından Mirza Haşim'in Hicaz'a hac niyetiyle yapacağı yolculuk sırasında iki devlet arasında var olan dostça münasebetler gereği kendisine gereken hürmetin ve kolaylığın gösterilmesi, yanında	1865

	ticaret malı bulunur ise uygun miktar gümrük vergisinin alınması hususlarında yol üzerindeki yöneticilere gönderilmiş olan hükümdür.	
313	Adana'ya gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Karabet'in azliyle yerine Mirzaadlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Adana valisi olup mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir Ali Rıza Paşa ve Adana naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında azil nedeniyle başkasının tayini için emir yazıldığı beyan edilmiş ve 1865 tarihi düşülmüştür.)	1865
314	Manastır'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak İlyas adlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Rumeli Eyaleti valisi olup mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Vezir Hasan Paşa ve Manastır naibine yazılmış olan hükümdür.	1865
315	Samsun'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Yosef'in vefatı nedeniyle yerine Ağa Bey adlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Canik Sancağı mutasarrıfı olup mecidî nişanın dördüncü rütbesi sahibi olan Ata Bey ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için emir yazıldığı beyan edilmiş ve 10 Kasım 1868 tarihi düşülmüştür.)	1865
316	Aydın'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Ağa Mahmud adlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de	1865

	geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Aydın Sancağı kaymakamı Nazif Bey ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için emir yazıldığı beyan edilmiş ve 22 Şubat 1876 tarihi düşülmüştür.) ⁵³	
317	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Meclis-i Vala üyesi Vezir ve fetanetsemir Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1865
318	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Haremeyn müftülük dairesi görevi ile birlikte Hicaz valisi olup mecidî nişanının birinci rütbesi sahibi olan Vezir Mehmed Vecihi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
319	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Eyaleti valisi olup ikinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Esad Muhlis Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür. ⁵⁴	-
320	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanının birinci rütbesi sahibi olan Vezir Mustafa Süreyya Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
321	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve mecidî nişanının birinci rütbesi sahibi olan Vezir Mehmed Emin Muhlis Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
322	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Osmanlı ordusu emekli albaylarından hac emiri kaymakamı ve surre-i hümayûn emini olan Mehmed Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
323	İskenderiye'ye gelip giden İranlıların işlerini görmek üzere şehbender vekili bulunan Yosef'in azliyle yerine tayin olunacak yerli ahaliden Hacı	1866

⁵³ Bu hükümden sonra gelen konsolosluk vekaleti atamalarında ana metinde geçen “teba-i İraniye ezkadim memnu’ olduğu vecihle memalik-i mahrusemde emlak ve arazi iştira ve temlik ve vakf etmeyüb” ifadeleri diğer hükümlerden çıkarılmıştır.

⁵⁴ Diğer hükümlerden farklı olarak “Şam eyaleti” tabiri değiştirilerek “Suriye eyaleti” tabiri kullanılmıştır.

	Mehmed'in görevlendirilmesinin kanunen yasak olduğu daha önce ilan edilmiş bulunan konsolosluk nizamnamesinin 6. Maddesinde belirtildiği gibi bahsi geçen Hacı Mehmed'in ancak geçici olarak bu göreve getirebileceği, bu bölgeye gelenlerin emniyetinin sağlanması ve gereken kolaylıkların gösterilmesi hususlarında Mısır valisi, sadaret rütbesi ile murassa', osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir İsmail Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. ⁵⁵ (Üst yazısında başkasının nasb edildiğine dair beyan yazılmış olup 20 Eylül 1866 tarihi düşülmüştür.	
324	Tarsus'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Ali Eşref adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe Osmani nişanları sahibi Ahmed Cevdet Paşa ⁵⁶ ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Nevşehirli Çarıkçıoğlu diye birinin Rusya tebasından olduğunu iddia ederek göreve istekli olduğu ancak Tarsus kaymakamlığından adı geçen kişinin ahlaksız tutumuna dair telgraf geldiği beyan edilmiştir.)	19 Haziran 1866
325	Mersin'e ve yakın iskelelerine gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Nikola adlı İranlının atanmasını belirtir	-

⁵⁵ Bu hüküm ilginç bir şekilde bu ana kadar diğerlerinden çok farklı bir bilgiyi ihtiva etmektedir. Hükümün ana metninde kesinlikle yerli ahaliden bir kimsenin konsolos vekili olarak atanamayacağı bilgisi hukuki temele dayandırılarak belirtilmiş ve ancak bu görevin şartlar oluştuğunda zorunluluk durumunda gerçekleşebileceği, geçici görevin bitiminde yine uygun bir kimsenin görevlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Konuyla alakalı olarak daha ayrıntılı bilgi için 1863 tarihli nizamnamenin ilgili hükümlerine eklerde yer verilmiştir.

⁵⁶ Cevdet Paşa (ö. 1895); 19. Yüzyılda yaşamış Osmanlı Devleti'nin önemli devlet adamlarındandır. Asıl adı Ahmed olup Cevdet takma adını sonradan almıştır. 1822 yılında bugünkü Bugaristan'da bulunan Lofça'da doğmuştur. İlk tahsilini burada yaptıktan sonra dedesi AliEfendi'nin ısrarı ile İstanbul'a tahsile gönderilmiştir. Çok çeşitli alanlarda kendisini yetiştirmiş bir kişidir. İlk memuriyeti Daru'l-Muallimin müdürlüğüdür. Daha sonra Encümen-i Daniş'de görev yapmaya başlamış bu esnada meşhur Osmanlı Tarihini de kaleme almıştır. 1856'da getirildiği Galata Mollalığından kısa sürede Meclis-i Ali Tanzimat'ta kanun yapımında görevli üyeler arasına girmiştir. 1861'de Meclis-i Vala Azalığı, 1866 yılında da vezirlik rütbesi ile Halep Eyaleti'nin idaresine geçmiştir. 1868'de Divan-ı Ahkam-ı Adliye (bugünkü Yargıtay) başkanlığına getirilen Cevdet Paşa kendisine asıl şöreti getirecek olan Mecelle'nin yazım çalışmalarına da başlamıştır. 1875'de Adliye Nazırlığına getirilen Cevdet Paşa'nın dönemin bir diğer ünlü siması Mithat Paşa ile bazı konularda görüş ayrılığı taşıdığı da görülmektedir. Muhafazakar kişiliği ile bilinen Cevdet Paşa'nın meşrutiyet taraftarı olmaması bunda etkilidir. 1878'de kısa sürliğine Suriye Valiliğine atanmış, daha sonra Ticaret Nazırlığına getirilmiştir. 1879 ve nihayet 1886'da 5. kez Adliye Nazırlığına getirilmiştir. Sadrazam Kamil Paşa ile anlaşamayınca bu görevinden çekilmiş, II. Abdulhamit tarafından kendisine Mecalis-i Aliye memurluğu verilmiştir. Bu son görevi uhdesinde iken 1895 yılında Bebek'te vefat etmiştir. Tezakir, Tarih-i Cevdet, Mecelle vs. önemli çalışmalarındandır (Ölmezoğlu, 1979:114-123)

	hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için emir yazıldığı beyan edilmiş ve 27 Temmuz 1872 tarihi düşülmüştür.) ⁵⁷	
326	İskenderiye'ye gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Hacı Mehmed Bedreddin'in azli nedeniyle yerine Hoca Nikol adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Mısır valisi, sadaret rütbesi ile murassa', osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir İsmail Paşa'ya yazılmış olan hükümdür (Üst yazısında başkasının tayini için emir yazıldığı beyan edilmiş ve 22 Temmuz 1868 tarihi düşülmüştür.)	20 Ekim 1866
327	Van'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Mirza Haşim adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakf etmelerinin men olduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Erzurum Vilayeti valisi olup mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi Vezir Mehmed Reşid Paşa ve Van Sancağı kaymakamı mecidî nişanın üçüncü rütbesi sahibi Abdullah Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için emir yazıldığı beyan edilmiş ve 12 Ekim 1866 tarihi düşülmüştür.)	12 Ekim 1866
328	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Meclis-i Vala	28 Kasım 1866

⁵⁷ Hükümün ilk cümlesinde “Yine vali ve kaymakam-ı müşar ve naib-i mumaleyhime” ibaresi ile yukarıdaki hükme gönderme yapıldığı ve Halep valisi Ahmed Cevdet Paşa'nın yönetimindeki vilayete bağlı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca hükümün ana metnine tarih bilgisi de düşülmemiştir.

	üyesi Vezir ve fetanetsemir Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
329	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hameyn müftülük dairesi görevi ile birlikte Hicaz valisi olup mecidî nişanının birinci rütbesi sahibi olan Vezir Mehmed Vecihi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
330	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Eyaleti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Mehmed Raşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
331	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanının birinci rütbesi ile osmani nişanının ikinci rütbesinin sahibi olan Vezir Ahmed Cevdet Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
332	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve mecidî nişanının birinci rütbesi sahibi olan Vezir Mehmed Reşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
333	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Saray ahırları müdürlüğü unvanlılarından hac emiri kaymakamı ve surre-i hümayûn emini olan Hacı Mehmed Bey'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
334 ⁵⁸	İran Devleti'nin Mısır'da baş şehbenderi bulunan Mirza Hüseyin'in hac niyetiyle Hicaz'a yapacağı yolculuk sırasında iki devlet arasında var olan dostça münasebetler gereği kendisine gereken hürmetin ve kolaylığın gösterilmesi, yanında ticaret malı bulunur ise uygun miktar gümrük vergisinin alınması hususlarında yol üzerindeki yöneticilere gönderilmiş olan hükümdür.	25 Şubat 1867
335	Mısır Vilayeti dahilinde bulunan Damanhor'a gelip giden İranlıların işlerini görmek üzere şehbender vekili bulunan Hoca Said'in yerli ahaliden olduğu için görevlendirilmesinin kanunen yasak olduğu daha önce ilan edilmiş bulunan konsolosluk nizamnamesinin 6. Maddesinde belirtildiği gibi bahsi geçen Hoca Said'in ancak geçici olarak bu göreve getirebileceği, bu bölgeye gelenlerin emniyetinin sağlanması ve gereken kolaylıkların gösterilmesi hususlarında Mısır valisi, sadaret rütbesi ile murassa', osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir İsmail Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. ⁵⁹	25 Şubat 1867
336	Mısır Vilayeti dahilinde bulunan Minya'ya gelip giden İranlıların işlerini görmek üzere şehbender vekili bulunan Hoca Said'in yerli ahaliden olduğu için görevlendirilmesinin kanunen yasak olduğu daha önce ilan edilmiş bulunan konsolosluk nizamnamesinin 6. Maddesinde belirtildiği gibi bahsi geçen Hoca Said'in ancak geçici olarak bu göreve getirebileceği, bu bölgeye gelenlerin emniyetinin sağlanması ve gereken kolaylıkların gösterilmesi hususlarında Mısır valisi, sadaret rütbesi ile	-

⁵⁸ Hemen üstünde yer alan ayrı tutulmuş yazıya göre bu hükümden itibaren sadaret makamı Mehmet Emin Ali Paşa ve hariciye nazırı da Mehmed Fuad Paşa gözükmektedir. Tarih kaydı olarak da 11 Şubat 1867 verilmiştir.

⁵⁹ 323 nolu hüküm ile benzer bir şekilde muvakkat (geçici) konsolos vekilliği ile ilgili hususta yazılmıştır.

	murassa', osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir İsmail Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
337	Amed (Diyarbakır) ve Mamüretü'l-aziz (Elazığ)'e gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Mirza Abdurrahim adlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması, İranlıların Osmanlı memleketlerinde emlak ve arazi sahibi olmalarının ve hatta vakfetmelerinin men olunduğu ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında müşirandan Kürdistan Eyaleti valisi olup mecidî nişanın birinci rütbesi ve osmani nişanın ikinci rütbesi sahibi Vezir Mustafa Paşa ve Elazığ valisi birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Hacı İzzet Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için emir yazıldığı beyan edilmiş ve 10 Mart 1876 tarihi düşülmüştür.)	6 Mayıs 1867
338	Trablusşam'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Corci'nin azliyle yerine Mehmed adlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Suriye Vilayeti valisi olup mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi Vezir Mehmed Raşid Paşa ve Rumeli Beylerbeyliği unvanlı Trablusşam ile Lazkiye sancakları mutasarrıfı Hurşit Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Trablus, Akka ve Sur şehbenderlikleri vekaletine gönderilen emirle daha önce tayin kılınmış olan Mehmed, Mustafa ve Hacı İbrahim Halil Efendilerin Osmanlı Devleti tabiiyetinden olmalarının kanunen memuriyetlerine engel olmasından dolayı yerlerine başkalarının tayini için emir yazıldığı beyan edilmiş ve ayrıca ilgili emrin bir örneğinin hariciyenin mektubi kalemine de verildiği belirtilerek 2 Haziran 1868 tarihi yazılmıştır.)	4 Aralık 1867
339	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine	4 Aralık 1867

	kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Meclis-i Vala üyesi Vezir ve fetanetsemir [en zeki arkadaş] Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
340	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine Muhafızı olup mecidî ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi olan Vezir Hacı Emin Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
341	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke-i Mükerreme şeyülharemi ve Meclis-i Vala azası olup mecidî nişanının birinci rütbesinin sahibi olan Hicaz valisi Vezir Muammer Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
342	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Eyaleti valisi ve birinci rütbe mecidî nişanının sahibi Vezir Mehmed Raşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
343	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve mecidî nişanın birinci rütbesi sahibi olan Vezir İsmail Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
344	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanın birinci rütbesi ile ikinci rütbe osmani nişanı sahibi olan Vezir Ahmed Cevdet Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
345	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Osmanlı ordusu emekli albaylarından hac emiri ve surre-i hümayûn emini olan üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Mahmud Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
346	Akka'ya gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Mustafa adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanı sıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Suriye Eyaleti valisi ve birinci rütbe mecidî nişanının sahibi Vezir Mehmed Raşid Paşa ve Akka mutasarrıfı Hadi Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında orta sayfasında Trablusşam şehbenderliği ile alakalı emir kaydı olduğundan bu hükmün terkin [silinmek] kılındığı beyan edilmiştir.)	24 Aralık 1867

347	Sur Kazasına gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Hacı İbrahim Halil adlı İranlının atanmasını belirten ve yukarıdaki gibi Suriye valisine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında bir önceki hükümde olduğu gibi kaydın silindiği yazılmıştır.) ⁶⁰	-
348	İskenderiye'ye gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Nikoli'nin istifası nedeniyle yerine Jorci Boyo adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Mısır valisi, sadaret rütbesi ile murassa', osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir İsmail Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. (İki farklı üst yazısının birincisinde başkasının tayini için emir yazıldığı beyan edilmiş ve 23 Aralık 1871 tarihi düşülmüştür. Diğer üst yazıda ise adı geçen Corcinin tekrar bu görevi talep ettiği ve Mısır kaymakamlığından bu talebin kabul edilmesinin istendiğine dair telgraf geldiği beyan edilmiş rumi takvimle 1289/miladi takvimle ise 17 Haziran 1873 tarihi kayıt edilmiştir.) ⁶¹	31 Temmuz 1868
349	Samsun'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Ağa Bey'in azliyle yerine Receb Ali Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Trabzon Vilayeti valisi olup ikinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Esad Muhlis Paşa ve Canik Sancağı mutasarrıfı, mecidî nişanın birinci rütbesinin sahibi Vezir Mehmed Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için emir yazıldığı belirtilmiş ve 17 Eylül 1872 tarihi düşülmüştür.)	14 Ağustos 1868
350	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların	10 Kasım 1868

⁶⁰tarihli 338 no'lu hükümde memuriyetleri men edilen kişilerle ilgili üst kayıt olduğu zikredilmişti. Bu durumda bu kişilerin asıl atama yazılarının 338, 346 ve 347 no'lu hükümler olduğu anlaşılmakta ancak tayinlerinin iptal edilmesi ile ilgili kayıt daha önce düşüldüğü için bu hükümlerin de geçersiz olduğu bilgisi verilmektedir.

⁶¹ Adı geçen Mısır valisi İsmail Paşa için "hidiv" tabiri kullanılmış olduğu gibi ilk kez sadece Mekke Emirleri için kullanılan "edamellahü teala" ibaresi de yer almıştır.

	beytülmaldden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Meclis-i Vala üyesi Vezir ve fetanetsemir [en zeki arkadaş] Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
351	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine Muhafızı olup mecidî ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi olan Vezir Hacı Emin Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
352	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke-i Mükerreme şeyülharemi ve Osmanlı ordusu müşirlerinden Hicaz Vilayeti valisi olup mecidî nişanının birinci rütbesinin sahibi Vezir Mehmet Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
353	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Eyaleti valisi ve birinci rütbe mecidî nişanının sahibi Vezir Mehmed Raşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
354	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve Osmanlı ordusu müşirlerinden mecidî nişanın birinci rütbesi ile osmani nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir İsmail Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
355	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir Naşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
356	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de divan-ı muhasebat [bugünkü sayıştay] hac emiri ve surre-i hümayûn emini olan dördüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Tahsin Efendi'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
357	İran Devleti'nin pek kıymetli isimlerinden Mehmed Hüseyin Han'ın hac niyetiyle Şam yoluyla Hicaz'a yapacağı yolculuk sırasında iki devlet arasında var olan dostça münasebetler gereği kendisine gereken hürmetin ve kolaylığın gösterilmesi, maliyeti karşılanmak koşuluyla ihtiyaçlarının giderilmesi ve yanında ticaret malı bulunur ise uygun miktar gümrük vergisinin alınması hususlarında yol üzerindeki yöneticilere gönderilmiş olan hükümdür.	13 Ocak 1869
358 ⁶²	Sur'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan kişinin [isim zikredilmemiş] azliyle yerine Hüseyin adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Suriye Vilayeti valisi	3 Ekim 1869

⁶² Bu hükümden itibaren sadaret mevkii Mehmed Emin Ali Paşa'da olup Hariciyye vekilliği de kendi uhdesine verilmiş gözükmekte olup kaydın devamındaki tarihe göre 2 Haziran 1868 yılı gözükmektedir.

	olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Mehmed Raşid Paşa ve Sayda mutasarrıfı, İbrahim Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	
359	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Meclis-i Vala üyesi Vezir ve fetanetsemir [en zeki arkadaşı] Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	23 Ekim 1869
360	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine Muhafızı olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Vezir Hacı Mehmed Emin Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
361	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke-i Mükerreme şeyülharemi ve Osmanlı ordusu müşirlerinden Hicaz Vilayeti valisi olup mecidî nişanının birinci rütbesinin sahibi Vezir Hacı Said Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
362	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Eyaleti valisi ve birinci rütbe mecidî nişanının sahibi Vezir Mehmed Raşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
363	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve Osmanlı ordusu müşirlerinden mecidî nişanın birinci rütbesi ile osmani nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir İsmail Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
364	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi olan Vezir Naşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
365	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Osmanlı ordusu emekli albaylarından hac emiri ve surre-i hümayûn emini olan üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Mehmed Ali Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
366	Akhisar Saruhan'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak İsmail adlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda	26 Ekim 1869

	bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Aydın Vilayeti valisi ve birinci rütbe mecidî nişanının sahibi Vezir Veliyüddin Paşa ve Saruhan Sancağı mutasarrıfı Aziz Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup 31 Temmuz 1871 tarihi düşülmüştür.)	
367	Denizli Kazasına gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Ali Mehmed adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yukarıdaki hükmün kendisine gönderildiği adı geçen vali ve Menteşe Sancağı mutasarrıfı Abdurrahman Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup 4 Ağustos 1880 tarihi düşülmüştür.) ⁶³	-
368	Ammare Kazasına gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Mehmed Cafer Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Bağdat Vilayeti valisi, altıncı ordu kumandanı ve birinci rütbe mecidî nişanı ile murassa osmani nişanları sahibi Vezir Ahmet Mithat Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında azil nedeniyle başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup 7 Temmuz 1886 tarihi düşülmüştür.)	16 Kasım 1869
369	Bedre Kazasına gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Cafer Ali Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yukarıdaki hükmün kendisine gönderildiği adı geçen vali ve Bedre Kazası naibine yazılmış olan hükümdür.	16 Kasım 1869
370	Kütahya'ya gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekilliği önceleri Karahisar-ı sahib şehbenderi Ali'nin uhdesinde iken şimdi ayrılarak Abdulhamid adlı sahih İran tebasından bir verilmesinin yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Hüdavendigar Vilayeti valisi, müşir ve birinci rütbe mecidî nişanı ile ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Vezir Ali Rıza Paşa ve Kütahya Sancağı mutasarrıfı olup üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi olan İbrahim	11 Eylül 1870

⁶³ Bu hüküm de benzer birkaç hükümde olduğu gibi oldukça kısa tutulmuş ve bir üst hükmün gönderildiği kişi aynı olduğu için hususlar ortak olduğundan olsa gerek ayrıntılara yer verilmemiştir. Zaten bu tür kısa şehbenderlik ile alakalı hükümlerin başında “bir sureti” ifadesi yer almaktadır.

	Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup 27 Temmuz 1871 tarihi düşülmüştür.)	
371	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Meclis-i Vala üyesi Vezir ve fetanetsemir [en zeki arkadaşı] Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	25 Ekim 1870
372	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup ikinci rütbe mecidî ve birinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Vezir Hacı Mehmed Emin Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	--
373	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke-i Mükerreme şeyülharemi ve Hicaz Vilayeti valisi olup mecidî nişanının birinci rütbesinin sahibi Vezir Hurşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
374	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Eyaleti valisi ve birinci rütbe mecidî nişanının sahibi Vezir Mehmed Raşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
375	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve dördüncü ordu müşiri olup mecidî nişanının ikinci rütbesi ile osmani nişanının üçüncü rütbesi sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
376	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Osmanlı ordusu müşirlerinden Halep Eyaleti valisi ve mecidî nişanının birinci rütbesi ile ikinci rütbe osmani nişanı sahibi olan Vezir Seyyid Mehmed Emin Derviş Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
377	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saray ahırları müdürlüğü unvanlılarından hac emiri ve surre-i hümayûn emini olan üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Mustafa Efendi'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
378	İran şahının mübarek hane üyelerinden Fahrüddeve Sultan'ın hac niyetiyle Mısır yoluyla Hicaz ve kutsal yerlere yapacağı ziyaretler sırasında iki devlet arasında var olan dostça münasebetler gereği kendisine gereken hürmetin ve kolaylığın gösterilmesi, yanına refakatçi olarak gereken miktarda askerin verilmesi, salimen hedefine ulaştırılması gibi hususlarda sadaret unvanı sahibi, Mısır hidivi olup murassa' osmani ile mecidî nişanının birinci rütbesi sahibi İsmail Paşa'ya gönderilmiş olan	14 Aralık 1870

	yol emridir.	
379	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke-i Mükerreme şeyhülharemi ve Hicaz Vilayeti valisi olup osmani ve mecidî	-
380	İskenderun'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Saidadlı kimsenin azliyle yerine Haniya(?) isimli sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Müşir ve Vezir Seyyid Mehmed Emin Derviş Paşa ve vilayet mutasarrıfı Pertev Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında konsolos vekili tayin kılındığını beyan eden bir kayıt yazılarak 29 Mayıs 1872 tarihi düşülmüştür.)	18 Nisan 1871
381	Antakya'ya gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Corci Kabo'nun azliyle yerine Yunan tebasından Dimitri [üstü çizilmiş] Mösyöisimli bir kimsenin atanmasının yanısıra anılan kişinin yerliden olmadığı, Osmanlı tabiiyetine mensup olmadığı anlaşıldığı, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Müşir ve Vezir Seyyid Mehmed Emin Derviş Paşa [üstü çizilerek yerine Mustafa Süreyya Paşa ismi yazılmış] ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. ⁶⁴ (Üst yazısında üstü çizili olduğu için okunamayan bir kişinin şehbender vekilliği için emir yazıldığı belirtilmiş vetarihi düşülmüştür.)	18 Mayıs 1871
382	Ayntab'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Nazar adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Mustafa Süreyya Paşa ve kaza naibine yazılmış olan	3 Ekim 1871

⁶⁴ Bu hüküm defterde geçen benzer birkaç hükümde olduğu gibi farklı bir hususu ihtiva etmektedir. Defterde buna benzer birkaç hüküm daha bulunmakta olup İran konsolos vekilliği İran uyruklu kimselere değil farklı ülke tabiiyetine sahip kişilerden belirlenmiştir. Bu devletlerin en önemli özelliği ise Osmanlı Devleti tarafından “devlet-i mütehabbe” yani dost devletler olarak tanımlanmış olmasıdır.

	hükümdür. (Üst yazısında şehbender tayin edildiği beyan edilmiş olup 18 Kasım 1873 tarihi düşülmüştür.)	
383	Kudüs-ü Şerif'e gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Mehmed Hadi adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Mehmed Raşid Paşa ve Kudüs Sancağı mutasarrıfı ikinci rütbe mecidî, üçüncü rütbe osmani nişanları sahibi Ali Bey ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında şehbender tayin edildiğine dair berat yazıldığı beyan edilmiş olup 17 Temmuz 1873 tarihi düşülmüştür.)	28 Haziran 1871
384	Kütahya ve Karahisar-ı sahib'e gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekilleri bulunan Abdulhamid ve Ali'nin azilleri ile yerine Gulam Ali adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Hüdavendigar Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanı sahibi Vezir Ali Rıza Paşa, Karahisar-ı sahib Sancağı mutasarrıfı mecidî nişanın üçüncü rütbesi sahibi olan Ata Bey ve Kütahya mutasarrıfı mecidî nişanın üçüncü rütbesi sahibi Edhem Paşa ile kaza naiblerine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup 28 Aralık 1872 tarihi düşülmüştür.)	27 Temmuz 1871
385	Ankara'ya gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Ali Ekber'in azli ile yerine Hacı Ali adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Ankara Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanı sahibi Vezir Hacı Muammer Paşa, Karahisar-ı sahib Sancağı mutasarrıfı mecidî nişanın üçüncü rütbesi sahibi olan Ata Bey ve Kütahya mutasarrıfı mecidî nişanın üçüncü rütbesi sahibi Edhem Paşa ile kaza naiblerine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş oluptarihi düşülmüştür. ⁶⁵)	31 Temmuz 1871

⁶⁵ Üst yazıda geçen tarih bilgisinde hükümde gün ve ay yer alırken sene bilgisi verilmemiş muhtemelen sehven unutulmuş, dolayısıyla tarihi çevirebilmek mümkün olamamıştır.

386	Akhisar ve Saruhan gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan İsmail'in azli ile yerine Hacı Esed Bey adlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Aydın Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanı sahibi Vezir Sadık Paşa ve Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Saruhan Sancağı mutasarrıfı ve mecidî nişanın üçüncü rütbesi sahibi Nazif Paşa ile kaza naiblerine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup 14 Haziran 1872 tarihi düşülmüştür.)	31 Temmuz 1871
387	Tekfurdağı (Tekirdağ)'na gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Ali'nin azli ile yerine Abdussamed Bey adlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Edirne Vilayeti valisi Vezir Mahmud Asım Paşa ve Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Tekfurdağı Sancağı mutasarrıfı Tevfik Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup 21 Eylül 1873 tarihi düşülmüştür.)	22 Ağustos 1871
388 ⁶⁶	Hayfa Kazası'na gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Ahmed adlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Mehmed Raşid Paşa ve Akka Sancağı mutasarrıfı Rüşdi Efendi ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Akka şehbenderliği ilave kılındığı beyan edilmiş olup 30 Cemaziyelahir 1290 tarihi düşülmüştür. ⁶⁷)	12 Eylül 1871
389	İranlı Hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi,	12 Ekim

⁶⁶ Hemen üstünde Sadrazam ve Hariciye vekilliği ile alakalı olarak Mahmud Nedim Paşa ve Mahmut Paşa isimlerinin zikredildiği sayfa ortasında yer alan 8 Eylül 1871 tarihli bir kayıt bulunmaktadır.

⁶⁷ Üst yazıda evrakda geçtiği kadarıyla 30 Cemaziyelahir 290 tarihi yazılmış ancak Arabi aylardan Cemaziyelahir 29 geçtiğinden tarih konusunda bir karışıklık bulunmakta farklı birkaç hükümde de benzer bir hususa rastlanmıştır.

	İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Vezir ve fetanetsemir [en zeki arkadaş] Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1871
390	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Mekke-i Mükerreme şeyülharemi ve Hicaz Vilayeti valisi olup mecidî ve osmani nişanının birinci rütbesinin sahibi Vezir Hurşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
391	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi olan Besim Ağa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
392	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi ve birinci rütbe mecidî nişanının sahibi Vezir Süreyya Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
393	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Erzurum Eyaleti valisi ve mecidî nişanın üçüncü rütbesi sahibi olan Ali Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
394	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup mecidî ve osmani nişanlarının ikinci rütbesi sahibi Vezir Abdullatif Suphi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
395	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından hac emiri ve surre-i hümayûn emini olup üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
396	Konya'ya gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Mehmed Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, diğer ülke konsoloslukları için belirlenmiş olan imtiyazların yapılmış olan antlaşmaların yedinci maddesinde geçtiği gibi İran vekaleti için de geçerli olduğu, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Konya Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Osman Paşa ve merkez vilayet mutasarrıfı Ali Necip Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin kılındığı beyan edilmiş olup 27 Kasım 1880 tarihi düşülmüştür.)	17 Ekim 1871
397	Urfa'ya gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili	-

	olarak Harun Diyat(?) adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi hususunda Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Süreyya Paşa ve Urfa Sancağı mutasarrıfı Ali Kemal Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında adıgeçen kişinin şehbenderliği beyan edilmiş 21 Kasım 1872 tarihi düşülmüştür.)	
398	İskenderiye'ye gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Jorci Balyo'nun azli ile yerine Mirza Rıza Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Sadaret rütbesi ile Mısır valisi olup birinci rütbe mecidî ve murassa' osmani nişanı sahibi Hidiv İsmail Paşa kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Mirza Rıza Bey'in tayin edildiğini beyan eden 13 Ekim 1875 tarihli başka bir emir daha yazıldığı belirtilmiştir.)	14 Aralık 1871
399	Adana ve Tarsus'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere Adana'da şehbender vekili bulunan Mehmed Hüseyin Bey'in ile Tarsus şehbenderi Ali Eşref'in vefatı nedeniyle yerlerine Mirza İsa Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, İran ve Osmanlı tebası arasında vukubulacak davalarda bulundukları memleketin mahkemelerinde bir memurun hazır bulundurulması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Adana Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Naşid Paşa kaza naiblerine yazılmış olan hükümdür. (En üst yazısında Mirza İsa Bey'in Kütahya ve Karahisar-ı sahib şehbender vekili tayin edildiğini belirten 25 Ağustos 1883 tarihli kayıt düşülmüştür. Diğer bir üst yazısında ise yalnız Tarsus'a başkasının tayin edildiği beyan edilmiş olup 29 Mayıs 1872 tarihi düşülmüştür.)	17 Aralık 1871
400	Lazkiye'ye gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Mustafa adlı bir kimsenin atandığı hususunda Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanı sahibi Vezir Abdullatif Suphi Paşa ve Trablusşam Sancağı mutasarrıfı Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş 11 Şubat 1879 tarihi düşülmüştür.)	29 Aralık 1871
401	Bursa'ya gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olan Hoca Serkez'in(?) azli ile yerine İngiltere Devleti konsolos vekili Manef'in uhdesine verilmiş olmasına rağmen bu kişinin de değiştirilerek yerine Haşim Bey adlı bir kimsenin atanması hususunda kaydın olduğu anlaşıldığına dair Hüdavendigar Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Hamdi ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş 2 Ekim 1888 tarihi	9 Mayıs 1871(?)

	düşülmüştür.)	
402	Samsun'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Receb Ali Bey'in azli ile yerine Mirza Behram Bey adlı bir kimsenin atandığı hususunda kaydın olduğu anlaşıldığına dair Trabzon Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Galip Bey ve Canik Sancağı mutasarrıfı Bahri Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş 28 Aralık 1872 tarihi düşülmüştür.)	22 Mayıs 1872
403	Tarsus'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak hem Adana hem de Tarsus vekilliği bulunan Mirza İsa Bey'in yalnızca Adana şehbenderliği uhdesinde kalmak üzere Tarsus'a bu kere Hacı Mehmed adlı bir kimsenin atandığı hususunda kaydın olduğu anlaşıldığına dair Adana Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Naşid Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	29 Mayıs 1872
404	Akhisar'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Hacı Hasan'ın azli ile yerine Abdullah adlı bir kimsenin atandığı hususunda kaydın olduğu anlaşıldığına dair Aydın Vilayeti valisi olup osmani ve mecidî nişanı sahibi [rütbe belirtilmemiş] Vezir Sadık Paşa ve Saruhan Sancağı mutasarrıfı Zühdi Efendi ile Akhisar naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş 28 Ağustos 1873 tarihi düşülmüştür.)	14 Haziran 1872
405	Mersin'e gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Nikola'nın azli ile yerine adlı bir kimsenin atandığı hususunda kaydın olduğu anlaşıldığına dair Adana Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Naşid Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında 25 Ekim 1876 tarihli bir başka emir yazıldığı belirtilmiştir.)	27 Temmuz 1872
406 ⁶⁸	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde	10 Aralık

⁶⁸ Hemen üstünde ve sayfa ortasında yer alan kayda göre sadrazam Midhat Paşa'nın ismi zikredilmiş ve 31 Temmuz 1872 tarihi yazılmıştır. Kaydın devamında ise Hariciye nazırı olarak ise Mahmud Cemil Paşa'nın adı geçmekte ve 28 Ağustos 1872 tarihi görülmektedir.

Midhat Paşa (ö. 1884); Osmanlı Devlet adamı ve sadrazam. Rusçuklu Ali Efendizade Hacı Hafız Mehmed Eşref Efendi'nin oğlu olarak 1822 yılında İstanbul'da doğmuştur. Kuran'ı ezberlediği ve asıl adı Ahmed Şefik olduğu için Hafız Şefik olarak da bilinir. Küçük yaştan itibaren önemli ilim adamlarından eğitim almış ve kabiliyetini göstermeyi başarmıştır. 1840 yılında Bab-ı Ali Sadaret Mektubi Kalemî'nde göreve başladı. Kendisi bir süre sonra Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın da dikkatini çekmiş Meclis-i Vala'da görev almıştır. Rütbesi giderek yükselen Midhat Paşa Rumeli ve Bursa'da önemli hizmetlerde bulunduktan sonra 1859'da Meclis-i Vala baş katipliğine getirildi. 1861'de Niş valiliğine getirilen Midhat Paşa burada çok büyük işler başarmış ve merkezi yönetimin dikkatini çekmiştir. Meşhur Tuna Vilayeti Nizamnamesi'ni de bu bölgedeki hizmetlerine mahsuben yapmış ve pek fazla itibar görmüştür. Bu vazifesinden İstanbul'a dönüşünü müteakip 1868'de teşkil edilen Şura-yı Devlet (bugünkü Danıştay)'ın başına getirildi. Ancak kısa süre sonra Sadrazam Âli Paşa ile aralarında yaşanan ufak bir hadise neticesinde 1869 yılında Bağdat Valiliğine atandı. Bu esnada İran ile Osmanlı arasında sorun olan Süleymaniye meselesi ve Kürt aşiretleri meselesini de çözmeye muvaffak oldu. Âli Paşa'nın 1871'de ölümünden sonra yeni Sadrazam Mahmud Nedim Paşa'nın Midhat Paşa'dan rahatsızlık duyması üzerine istifası kabul edilmiş, kendisine müteakiben Edirne Valiliği verilmiştir. Fakat bu görevde fazla kalmayan Midhat Paşa, Mahmud Nedim Paşa'nın azledilmesinden sonra 1872 yılında sadaret makamına getirilmiştir. Bu ilk sadaretinden sonra birkaç

	korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytûlmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Vezir ve fetanetsemir [en zeki arkadaş] Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	1872
407	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine muhafızlığı görevi ve şeyhülharemi olup ikinci rütbe osmani ile mecidî nişanları sahibi olan Hacı Halit Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
408	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi ve birinci rütbe mecidî nişanının sahibi Vezir Hacı Ali Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
409	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de dördüncü ordu komutanlığı müşiri olup Erzurum Eyaleti valisi ve birinci rütbe mecidî ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Vezir Sami Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
410	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup birinci mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Vezir Abdullatif Suphi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
411	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de hac emiri ve surre-i hümayûn emini olup ikinci rütbe osmani ve mecidî nişanı sahibi Hacı Kadri Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
412	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Mehmed Reşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
413 ⁶⁹	Kütahya ve Karahisar-ı sahib'e gelip giden İranlıların işini görmek üzere	24 Aralık

defa görevinden azledilmesi sonrasında Hüseyin Avni Paşa ile birlikte hareket ederek Sultan Abdulaziz'in hal edilişinden sorumlu tutulmuştur. Kuvvetli bir Meşrutiyet taraftarı olan Midhat Paşa II. Abdulhamit döneminde tekrar sadarete getirilmiştir (1876). Aynı yıl büyük gayretler sergilediği Kanun-i Esasi'yi de ilan ettirmeyi başarmıştır (23 Aralık 1876). Mithat Paşa'nın zamanla iktidarını kuvvetlendirmesi II. Abdulhamit'in vehmini körüklediğinden 1877 de görevinden azledilmiş, Suriye Valiliğine tayin olunmuştur. 1880'de ise Aydın valiliğine getirilmiştir. Ancak kendisi 1881 yılında Sultan Abdulaziz'in hal'i meselesinde şüpheli olduğu gerekçesi ile tutuklanmış, yapılan muhakemesi sonrasında Taif'e gönderilmiş, kısa süre sonra da 1884 yılında burada vefat etmiştir. (Gökbilgin, 1979:270-282)

⁶⁹ Bu hükümden hemen önce gelen sayfa ortası üst yazı da hariciye nazırı olarak önce 10 Ekim 1872 tarihli bir kayıt ile Şerif Celil Paşa'nın ismi zikredilmiş daha sonra sadarete ise 19 Aralık 1872 tarihli bir kayıt ile Mehmed Rüşdi Paşa'dan bahsedilmiştir. Devamında hariciye nazırlığı aynı kişinin uhdesinde bırakılmışken sadrazam olarak Ahmed Esad Paşa'nın adı geçen 15 Şubat 1873 tarihli bir kayıt yazılmıştır.

	şehbender vekili bulunan Gulam Ali'nin azli ile yerine Abdurıza Bey adlı bir kimsenin atandığı hususunda kaydın olduğu anlaşıldığına dair Hüdavendigar Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Hamdi Paşa, Karahisar-ı sahib Sancağı mutasarrıfı olup üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Ata Bey ile Kütahya Sancağı mutasarrıfı Re'fet Bey ile kaza naiblerine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 14 Ekim 1873 tarihi düşülmüştür.)	1872
414	Akka'ya gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Ahmed adlı bir kimsenin atandığı hususunda kaydın olduğu anlaşıldığına dair Suriye Vilayeti valisi olup üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Halit Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Akka şehbenderliğine Hayfa'nın da ilave edildiği beyan edilmiş ve 30 Cemaziyelahir 1290 tarihi düşülmüştür.) ⁷⁰	29 Ocak 1873
415	Ankara'ya gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Hacı Ali'nin azli ile yerine Abdülkerim Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Ankara Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Vezir Re'fet Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Ankara ve tabi mahallelere şehbender vekili atandığını beyan eden 18 Ağustos 1874 tarihli berat yazıldığı belirtilmiştir.)	2 Haziran 1873
416	Antalya'ya gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak İsmail adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Konya Vilayeti valisi ve heyet-i vükeladan olup murassa' osmani ile mecidî nişanları sahibi Vezir Ahmed Esad Paşa ve rütbe-i salise ashabından ⁷¹ Teke Sancağı mutasarrıfı Necip Bey ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	17 Temmuz 1873
417	Hayfa'ya gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili olarak Ahmed Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra aynı kişiye Akka şehbender vekilliğinin de ilave kılınması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken	26 Temmuz 1873

⁷⁰ 388 no'lu hükümde olduğu gibi üst yazıda evrakda geçtiği kadarıyla 30 Cemaziyelahir 290 tarihi yazılmış ancak arabi aylardan Cemaziyelahir 29 çektiğinden tarih konusunda bir karışıklık bulunmakta farklı birkaç hükümde de benzer bir hataya rastlanmıştır.

⁷¹ Kalemîye sınıfının bir derecelendirme kademesi olup askeriyedeki karşılığı Miralaylık (albaylık) olarak söylenebilir.

	kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Halit Paşa ve Rumeli Beylerbeyliği unvanlarından Akka Sancağı mutasarrıfı Abdurrahman Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Hükmün ilk üst yazısında Hayfa şehbenderliği için başkaca emir yazıldığı beyan edilmiş ve 16 Şubat 1876 tarihi düşülmüştür. Bir sonraki üst yazıda ise başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 17 Nisan 1881 tarihi düşülmüştür.)	
418	Akhisar'a gelip giden İranlıların işini görmek üzere şehbender vekili bulunan Abdurrahman'ın azli ile yerine İsmail adlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Aydın Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Mustafa Süreyya Paşa ve Rumeli Beylerbeyliği unvanlarından Saruhan Sancağı mutasarrıfı üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Esad Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Manisa şehbender vekilliğinin ilave kılındığını belirtir berat yazıldığı beyan edilmiş ve 4 Eylül 1873 tarihi düşülmüştür.)	28 Ağustos 1873
419	Manisa'da şehbender vekili bulunan Mehmed'in vefatı ve Akhisar'da şehbenderlik görevinde bulunan Abdullah'ın azli ile bu iki mahal birleştirilerek şehbender vekilliğine Hacı Ali Bey adlı sahîh İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Aydın Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Mustafa Süreyya Paşa ve Rumeli Beylerbeyliği unvanlarından Saruhan Sancağı mutasarrıfı üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Esad Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 28 Ağustos 1874 tarihi düşülmüştür.)	4 Eylül 1873
420	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Vezir ve	[Gün bilgisi yok] Eylül 1873

	fetanetsemir [en zeki arkadaş] Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
421	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Mehmed Reşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
422	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine muhafızlığı görevi ve şeyhülharemi olup ikinci rütbe osmani ile mecidî nişanları sahibi olan Hacı Halit Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
423	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Hacı Halid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
424	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi ve birinci rütbe mecidî nişanının sahibi Vezir Ahmed Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
425	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de dördüncü ordu komutanlığı müşiri olup Erzurum Eyaleti valisi ve birinci rütbe mecidî ile murassa'osmani nişanları sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
426	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de hac emiri ve surre-i hümayûn emini olan Sabri Efendi'yede gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
427	Samsun'da şehbender vekili olarak bulunan Mirza Behram Bey'in azli ile yerine Mehmed Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Canik Sancağı mutasarrıfı olup ikinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Emin Süreyya Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 13 Kasım 1875 tarihi düşülmüştür.)	9 Eylül 1873
428	Tekfurdağı (Tekirdağ)'nda şehbender vekili olarak bulunan Abdurrahman Bey'in azli ile yerine Ali adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Edirne Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir İzzet Paşa ve Tekfurdağı Sancağı mutasarrıfı Fehim Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 30 Ağustos 1876 tarihi düşülmüştür.)	21 Eylül 1873
429	Kütahya ve Karahisar-ı Sahib'de şehbender vekili olarak bulunan Abdulhaid Bey'in azli ile yerine Mirza İsa adlı sahih İran tebasından bir	14 Ekim

	kimsenin atanmasının yanısıra, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Hüdavendigâr Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî, ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Vezir Safvet Paşa ve Krahisar-ı sahib Sancağı mutasarrıfı olduğu halde mecidî nişanın üçüncü rütbesi sahibi Ata Bey ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Mirza İsa Bey'in Adana ve Tarsus şehbenderliğine tayin edildiğine dair 16 Ağustos 1874 tarihli kayıt düşülmüştür. Ayrıca bir alt yazısında ise ana metindeki kayda dair ayrıca 3 Eylül 1874 tarihli emir yazıldığı notu düşülmüş.)	1873
430	Van ve çevresinde şehbender vekili olarak bulunan Mirza Haşim'in azli ile yerine Hacı Çelebi Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında dördüncü ordu müşirliğiyle Erzurum Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Vezir Mustafa Paşa ve Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Van Sancağı mutasarrıfı olduğu halde üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi olan Hasan Şevki Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 15Eim 1878 tarihi düşülmüştür.)	14 Ekim 1873
431	Edirne'de baş şehbender vekili olarak bulunanBey'in azli ile yerine Mehmed adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Edirne Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir İzzet Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 1 Eylül 1874(?) tarihi düşülmüştür.)	30 Ekim 1873
432	Balıkesir'de şehbender vekili olarak bulunan Serkez(?) Bey'in bu defa yine şehbender vekili olarak atanmasının yanısıra, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Hüdavendigâr Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Vezir Safvet Paşa ve Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Karesi Sancağı mutasarrıfı üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi İzzet Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 21 Temmuz	22 Ekim 1873

	1876 tarihi düşülmüştür.)	
433 ⁷²	Kars'da şehbender vekili olarak bulunan Ali Ekber'in azli ile yerine Hacı Esedullah(?) adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında dördüncü ordu müşiri Erzurum Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve murassa' osmani nişanları sahibi Vezir Mustafa Paşa ve Kars Sancağı mutasarrıfı Süleyman Bey ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 17 Ekim 1875 tarihi düşülmüştür.)	3 Nisan 1874
434	Manisa ve Akhisar'da şehbender vekili olarak bulunan Hacı Ali Bey'in uhdesinden Akhisar şehbenderliği ayrılarak buraya İsmail adlı sahih İran tebasından bir kimsenin atanmasının yanısıra, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Aydın Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir Hamdi Paşa Saruhan Sancağı mutasarrıfı ikinci rütbe mecidî nişanı sahibi Akif Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (En üst yazıda Akhisar şehbender vekaletinin Manisa şehbenderliğine ilave kılındığına dair 12 Eylül 1879 tarihli emir yazılmış. Ancak bir altındaki kayıta ise başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 16 Eylül 1879 tarihi düşülmüştür.)	1 Haziran 1874
435	Adana'da şehbender vekili bulunan Mirza İsa Bey'in başka mahalle memuriyeti ve Tarsus şehbender vekili Hacı Mehmed'in yerine Tarsus şehbenderliğinin Adana ile birleştirilmesi nedeniyle Mirza İsa Bey'in bu iki mahalle tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında vükela-yı fuhham [nüfuz sahibi insanlardan] Adana Vilayeti valisi olup murassa osmani ve mecidî nişanları sahibi eski Vezir fetanetsemirim [en zeki arkadaşım] Mahmud Nedim Paşa ve kaza naiblerine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Mirza İsa Bey'in adı geçen mahallere tayin edildiği beyan edilmiş ve 21 Temmuz 1875 tarihi düşülmüştür.)	16 Ağustos 1874
436	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı	23 Ağustos 1874

⁷² Hemen üstündeki sayfa ortası yazıda sadrazam olarak Hüseyin Avni Paşa ve hariciye nazırı olarak da Raşid Paşa isimleri zikredilmiş olup 13 Şubat 1874 tarihi verilmiştir.

	ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Vezir ve fetanetsemir [en zeki arkadaş] Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
437	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de vükela-yı fühham [nüfuz sahibi insan] ve Hicaz Vilayeti valisi olup murassa' osmani ile mecidî nişanı sahibi Vezir Mahmud Rüşdi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	--
438	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine muhafızlığı görevi ve şeyhülharemi olup ikinci rütbe osmani ile mecidî nişanları sahibi olan Hacı Mehmed Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
439	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Hacı Halid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
440	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de dördüncü ordu komutanlığı müşiri olup Erzurum Eyaleti valisi ve birinci rütbe mecidî ile murassa'osmani nişanları sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
441	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de hac emiri ve surre-i hümayûn emini olan Sabri Efendi'yede gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
442	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi ve birinci rütbe mecidî nişanının sahibi Vezir Mehmed Rüşdi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
443	Kütahya ve Karahisar-ı sahib'de şehbender vekili bulunan Mirza İsa Bey'in başka mahalle memuriyeti nedeniyle yerine Mirza Behram Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin atanmasının yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Hüdavendigâr Vilayeti valisi olup ikinci rütbe osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Vezir İzzet Paşa, Karahisar-ı sahibSancağı mutasarrıfı üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Ata Bey, Kütahya Sancağı mutasarrıfı Rafet Bey ile kaza naiblerine yazılmış olan hükümdür. (En üst yazıda başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 1 Mayıs 1876 tarihi düşülmüştür. Bir altındaki üst yazıda ise adı geçenin Samsun'a şehbender vekili tayin olunduğunu bildirir emir yazılmış ve 13 Kasım 1875 tarihi düşülmüştür.)	3 Eylül 1874

444	Edirne’de şehbender vekili bulunan Mehmed’in azli ile yerine Ahmed adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan’ının tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Edirne Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir Hurşid Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve [okunamadı] tarihi düşülmüştür.)	28 Aralık 1874
445 ⁷³	Şumnu’ya şehbender vekili olarak hacı Mehmed adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan’ının tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Tuna Vilayeti valisi olup ikinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Asım Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	17 Mart 1875
446 ⁷⁴	Akhisar’da şehbender vekili bulunan İsmail’in ile yerine Manisa’da şehbender vekili olan Hacı Ali’nin uhdesine verilmesinin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında nüfuz sahibi insanlardan Aydın Vilayeti valisi olup murassa’ osmani ve mecidî nişanları sahibi eski Vezir dirayetsemir [en zeki dost] Hüseyin Avni Paşa ve Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Saruhan Sancağı mutasarrıfı mecidî nişanın ikinci rütbesi sahibi Esad Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 24 Nisan 1876 tarihi düşülmüştür.)	31 Mayıs 1875
447	Samsun’da şehbender vekili bulunan Mehmed Bey’in azli ile yerine Mirza Behram adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan’ının tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Canik Sancağı mutasarrıfı olup üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Tevfik Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında 11 Haziran 1877 tarihinde yazılan emir gereği yeniden şehbender vekili tayin kılındığına dair kayıt düşülmüştür.)	15 Eylül 1875

⁷³ Bu hükmün hemen üstünde sayfa ortasında yer alan 30 Temmuz 1874 tarihli kayıda göre Hariciye Nazırı Safvet Paşa görünmektedir.

⁷⁴ Bu hükmün hemen üstünde sadaret görevinde Ahmed İsmet Paşa’nın olduğunu belirtir 25 Mayıs 1875 tarihli bir yazı bulunmaktadır.

448	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Vezir ve fetanetsemir [en zeki arkadaş] Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	24 Ağustos 1875
449	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Nefiyüddin(?) Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
450	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine muhafızlığı göreviyle şeyhülharemi olup ikinci rütbe osmani ile mecidî nişanları sahibi olan Hacı Mehmed Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
451	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Ahmed Hamdi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
452	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi ve birinci rütbe mecidî nişanının sahibi Vezir Esad Muhlis Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
453	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de dördüncü ordu komutanlığı müşiri olup Erzurum Eyaleti valisi ve murassa' osmani ile birinci rütbe mecidî ile murassa'osmani nişanları sahibi olan Vezir Ahmed Muhtar Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
454	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saray ahırları müdürlüğü unvanlılarından hac emiri ve surre-i hümayûn emini olan dördüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Musa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
455	İran şehzadelerinden Mu'temedü'd-devle'nin hac niyetiyle İskenderiye ve Mısır yoluyla Hicaz'a gideceğinden iki devlet arasındaki fevkaledede dostluk sebebiyle kendisine gereken her türlü kolaylık ve hürmetin gösterilmesi, yanına yeteri kadar zaptiye ve asker verilmesi hususlarında sadaret rütbesiyle taltif edilmiş bulunan Mısır Hidivi ve murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanı sahibi İsmail Paşa'ya gönderilen hükümdür.	17 Kasım 1875
456	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Nefiyüddin Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-

457	İran'ın Hayfa ile Akka'da şehbender vekili bulunan Ahmed Bey'in bu defa Hayfa vekilliği kendisinden ayrılarak buraya Mustafa adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan'ın tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir Ahmed Hamdi Paşa ve Akka Sancağı mutasarrıfı Ziya Efendi ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında adı geçen Ahmed Bey'in yeniden Akka'ya şehbender tayin kılındığını beyan eden 21 Nisan 1881 tarihli kayıt düşülmüştür.)	16 Şubat 1876
458	Lazkiye'de şehbender vekili bulunan Mustafa'nın azli ile yerine CebrailHalot(?) adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan'ın tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir Ahmed Hamdi Paşa ve Trablusşam Sancağı mutasarrıfı Edhem Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	14 Şubat 1876
459	Aydın'da şehbender vekili bulunan Ağa Mahmud'un azli ile yerine Hacı Ali Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan'ın tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Aydın Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir Hurşid Paşa ve rütbe-i saniye mütehayyız [Mirliva-Albay] Aydın Sancağı mutasarrıfı Mehmed Beğ ile Güzelhisar Kazası naibine yazılmış olan hükümdür.	22 Şubat 1876
460	Manisa ve Akhisar'da şehbender vekili bulunan Hacı Ali'nin başka mahalle memuriyeti nedeniyle yerine İsmail Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan'ın tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Aydın Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir Hurşid Paşa ve Saruhan Sancağı mutasarrıfı Necip Paşa ile kaza naiblerine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 11 Aralık 1877 tarihi düşülmüştür.)	24 Mayıs 1876

461 ⁷⁵	Balıkesir’de şehbender vekili bulunan Serkez(?)’in azli nedeniyle yerine Hacı Ali Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan’ın tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Hüdavendigâr Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Paşa ve Karesi Sancağı mutasarrıfı Re’fet Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 19 Nisan 1881 tarihi düşülmüştür.)	21 Temmuz 1876
462 ⁷⁶	Mersin’de şehbender vekili bulunan memuriyeti beyan edilmiş ve gerek şehbender vekili ve gerekse Osmanlı Devleti yöneticileri tarafından iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Adana Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Tevfik Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 26 Nisan 1905 tarihi düşülmüştür.)	27 Ağustos 1876
463	Tekfurdağı’nda şehbender vekili bulunan Ali’nin azli nedeniyle yerine bu defa Rusya Devleti tarafından adı geçen mahalde vekil bulunan Kritikov(?)’un uhdesine verilmiş ve Kritikov’un aslen yerli olmadığı doğrulanmış bulunmasının yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Edirne Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Akif Paşa ve [Mirliva] Tekfurdağı Sancağı mutasarrıfı İzzet Bey ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	24 Ağustos 1876
464	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz’a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların	4 Eylül 1876

⁷⁵ Bu hükümden hemen önce Sadaret rütbesinde Mahmud Nedim Paşa ismi ile hariciye nazırlığında Raşid Paşa yazılmış (27 Ağustos 1875), hemen altında değiştirilerek sadarete Mehmed Rüşdi Paşa gösterilmiş olup 24 Mayıs 1875 tarihi yazılmıştır. Ayrıca yazının bir sonraki varakta devam eden kısmından anlaşıldığı kadarıyla Sultan Murad Han oğlu Gazi Sultan Abdülmecid Han (mülkü ve hilafet-i ebedi devam etsin) ibareleri kayıt edilmiştir. Bu ibareden anlaşıldığı kadarıyla kısa müddet hükümdarlığı ile bilinen V. Murat dönemine atfedildiği söylenebilir. Hemen yanında düşülen tarih kayıtları da hem hicri hem de rumi takvime göre olup 29 Mayıs 1876’yi işaret etmektedir.

⁷⁶ Hükümün hemen üstündeki ibarede hüümdar değişikliğine işaret ettiğine inandığımız Gazi Abdülmecid Han oğlu Sultan Abdulhamid Han ifadesi yazılmıştır. (Sene 1 Eylül 1876)

	terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, mecidî, imtiyaz ve osmani nişanlarının birinci rütbelerinin sahibi, Vezir ve fetanetsemir [en zeki arkadaş] Mekke emiri Şerif Abdullah Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
465	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Nefiyüddin(?) Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
466	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine muhafızlığı göreviyle beraber Medine askeri fırka kumandanı ve şeyhülharemi olup üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi olan Ali Saadi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
467	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Naşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
468	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi ve birinci rütbe mecidî nişanının sahibi Vezir Emin Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
469	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de dördüncü ordu komutanlığı müşiri olup Erzurum Eyaleti valisi ve birinci rütbe mecidî ile ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Vezir Semih Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
470	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Deniz kuvvetleri komutanlığından emekli hac emiri ve surre-i hümayûn emini olan ikinci rütbe mecidî ile osmani nişanları sahibi Ma'suk Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
471	Kütahya ve Karahisar-ı sahib'de şehbender vekili bulunan İbrahim Bey'in azliyle yerine bu defa Mustafa Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Hüdavendigâr Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Süleyman Paşa ve Karahisar-ı sahib Sancağı mutasarrıfı [Mirliva] Ali Bey, Kütahya mutasarrıfı Rıza Bey ile kaza naiblerine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 16 Ocak 1879 tarihi düşülmüştür.)	25 Eylül 1876
472	Trabzon'da baş şehbender vekili bulunan sahih İranlı Molla Kerim Mahmud Han'ın uhdesine bu kere Giresun vekilliği de ilave kılınmış olmasının yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin	27 Mayıs 1877

	görülməsi, şəhbəndər vekiline gərəkən kolaylıqların sağlanması və İran şəhbəndər vekilinin gəliş və gidişlərində kendisinə gərəkən hürmətini göstərilməsi və taarruzlardan korunması gərəkdiği hususlarında Sivas Vilayəti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vəzir İzzət Paşa və Karahisar-ı şarki Sancağı mutasarrıfı Mehmed Sinan Paşa ilə kaza naibinə yazılmış olan hükmüdür. (En üst yazısında Giresun Kazasının Trabzon şəhbəndərliyinə ilavə kılındığını beyan edilmişdir. Bir altındakı üst yazıda isə sadəcə Giresun şəhbəndərliyinə 1 Haziran 1882 tarixli berat verildiyinə dair kayıt düşülmüşdür.)	
473	Malatya'ya şəhbəndər vekili olaraqadlı yerliden və Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki dövlət arasındakı ahidnamələr hilafına davranılmaması, İranlı tüccar və ziyarətçilərin hər türlü işlərinin görülməsi, şəhbəndər vekiline gərəkən kolaylıqların sağlanması və İran şəhbəndər vekilinin gəliş və gidişlərində kendisinə gərəkən hürmətini göstərilməsi və taarruzlardan korunması gərəkdiği hususlarında Diyarbəkir Vilayəti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vəzir Abdurrahman Paşa və saray ahırları müdürlüyü unvanlılarından Malatya Sancağı mutasarrıfı Osman Nuri Efendi ilə kaza naibinə yazılmış olan hükmüdür.	4 Haziran 1877
474	İranlı hacı və ziyarətçilərin Hicaz'a və önəmli türbələrə gəldikləri təkdirde korunmaları, bu ziyarətçilərə gərəkli kolaylıqların göstərilməsi, İranlı ziyarətçilərə digər müsəlman ölkə ziyarətçilərinə nəsil davranılıyorsa aynı muamələnin göstərilməsi, kendilerindən ticarət malı ellərində yoksa gərəksiz yere gümrük və ya başkə bir vergi tələbində bulunulmaması və Osmanlı topraklarında çocuksuz ölən İranlıların terekələrinin bir yıl boyunca əmin bir mahaləde korunması, korunən malların kirasının alınması və daha sonra varisləri çıxar isə təslim edilməsi, varisləri çıkmadığı təkdirde təslim edilməyən malların beytülmalədən satın alınaraq bədəlinin saklanması, şahsi eşyaları için yinə kendilerindən gümrük vergisi tələp edilməməsi hususlarında, murassa' mecidî ilə ikinci rütbe osmani, nişanları sahibi, Vəzir və fetanətsəmir [en zeki arkadaş] Məkkə əmiri Şərif Hüseyn Paşa'ya yazılmış olan hükmüdür. ⁷⁷	27 Eylül 1877
475	Yukarıdakı hükmün bir surətinin də Hicaz Vilayəti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vəzir Nəfiyüddin Paşa'ya da göndərildiyini bərlirtir hükmüdür.	-
476	Yukarıdakı hükmün bir surətinin də Mədinə şeyhülhəremi olup ikinci rütbe mecidî nişanı sahibi olan Vəzir Cəmal Paşa ilə Mədinə muhafızı olup Mədinə fırka kumandanı Sabri Paşa'ya da göndərildiyini bərlirtir hükmüdür. ⁷⁸	-
477	Yukarıdakı hükmün bir surətinin də Suriyə Vilayəti valisi və ordu müşiri	-

⁷⁷ Bu hükmə kendisinə hitap edilən Şərif Hüseyn Paşa'ya təvcih edilmiş olan madağaların rütbəsi sələfi olduğu Şərif Abdullah Paşa'ya görə daha düşüktür.

⁷⁸ İlk kez bu hükmə bənzərələrindən fərqli olaraq Mədinə şeyhülhəremliyi ilə muhafızlığı ayrı ayrı kimsələrdə bəyan edilmiş, bir hükmü iki kişiye birdən göndərilmişdir.

	olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Vezir Ömer Fevzi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	
478	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi Vezir Kamil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
479	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Vezir İsmail Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
480	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de rütbe-i saniye mütehayyız [Mirliva] olup hac emiri ve surre-i hümayûn emini Emin Efendi'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
481	Manisa ve Akhisar kazalarında şehbender vekili bulunan İsmail Bey'in azliyle yerine Haşim adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Aydın Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Sabri Paşa ve Saruhan Sancağı mutasarrıfı Necip Paşa ile kaza naiblerine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasını tayin edildiği beyan edilmiş ve 25 Mayıs 1879 tarihi düşülmüştür.)	7 Aralık 1877
482 ⁷⁹	İskenderiye'de şehbender vekili bulunan Mirza Rıza Bey'in istifası nedeniyle yerine Mirza Çelebi Hasan adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Sadaret rütbesi ile taltif edilmiş olup Mısır hıdivi ve murassa' osmani nişanı ile birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir İsmail Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında adı geçen kimsenin şehbenderliğini beyan eden 9 Ocak 1882 tarihli berat yazıldığı belirtilmiştir.)	14 Mayıs 1878
483	Selanik'e şehbender vekili olarak Mirza İsa adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Selanik Vilayeti valisi olup ikinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Rıfat Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında adı geçene 29 Temmuz 1879 tarihli berat verildiği beyan edilmiştir.)	3 Temmuz 1878

⁷⁹ Hükümden hemen önce sadarete Ahmed Hamdi Paşa'nın olduğuna dair kayıt düşülmüş. (11 Ocak 1878)

484	Adana'da baş şehbender vekili bulunan Mirza Muhammed Hadi Bey'in değiştirilmesiyle yerine Haşim Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Adana Vilayeti valisi olup ikinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Ziya Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında adı geçen Haşim Bey'in şehbednerliğini beyan eden 27 Ekim 1883 tarihli berat yazıldığı belirtilmiştir.)	20 Ağustos 1878
485	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, murassa' mecidî ile ikinci rütbe osmani, nişanları sahibi, Vezir ve fetanetsemir [en zeki arkadaş] Mekke emiri Şerif Hüseyin Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. ⁸⁰	26 Ağustos 1878
486	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Halid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
487	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup ikinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Halid Paşa ile Medine muhafızı olup Medine fırka kumandanı Sabri Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
488	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Ömer Cevat Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
489	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi Vezir Kamil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
490	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Vezir İsmail Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
491	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de devlet ileri gelenlerinden olup hac emiri ve surre-i hümayûn emini İzzet Efendi'ye de gönderildiğini belirtir	-

⁸⁰ Bu hükümde kendisine hitap edilen Şerif Hüseyin Paşa'ya tevcih edilmiş olan madalyaların rütbesi selefi olduğu Şerif Abdullah Paşa'ya göre daha düşüktür.

	hükümdür.	
492	Samsun'da şehbender vekili bulunan Mirza Behram Bey'in azliyle yerine Muhammed İbrahim Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Rumeli Beykerbeyliği unvanlılarından Canik Sancağı mutasarrıfı Hakkı Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkaca berat ve emir yazıldığı beyan edilmiş ve 1 Ocak 1880 tarihi düşülmüştür.)	25 Ekim 1878
493	Antakya'da şehbender vekili bulunan Musa'in azliyle yerine Mösyö Kabon Mardrosi(?) adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Halep Vilayeti valisi Kamil Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	13 Kasım 1878
494	Eskişehir'de geçici olarak şehbender vekili bulunan Hacı Ali Bey'in azliyle yerine Mustafa Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Hüdavendigar Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi olan İlyas Paşa ve Kütahya Sancağı mutasarrıfı [Mirliva] Rıza Bey ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkaca berat ve emir yazıldığı beyan edilmiş ve 13 Nisan 1882 tarihi düşülmüştür.)	3 Aralık 1878
495	İran Devleti Vezirlerinden İftihar Mahmud Han'ın Deniz Yoluyla İskenderun ve kara yoluyla Bağdat'a yapacağı yolculuk sırasında kendisine gereken hürmet ve kolaylıkların gösterilmesi, kendisine lazım gelecek iâşe ve ihtiyaçlarının parası ödenmek koşuluyla karşılanması hususlarında yol üzerinde bulunan yöneticilere gönderilen hükümdür.	12 Aralık 1878
496	Kütahya ve Karahisar-ı sahib'de şehbender vekili bulunan Mustafa Bey'in başka mahalle memuriyeti nedeniyle yerine Hacı Ali Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Hüdavendigar Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi olan Vezir Galip Paşa ve Karahisar-ı sahib Sancağı mutasarrıfı olup ikinci rütbe osmani ve üçüncü rütbe	16 Ocak 1879

	mecidî nişanları sahibi Hafız Mehmed Bey, Kütahya Sancağı mutasarrıfı [Mirliva] Rıza Bey ile kaza naiblerine yazılmış olan hükümdür.	
497	İran Devleti tarafından Adapazarı'na şehbender vekili olarak Andon adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında İzmit Sancağı mutasarrıfı üçüncü rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Feyzi Bey ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için 15 Mart 1884 tarihli emir yazıldığı beyan edilmiştir.)	3 Nisan 1879
498	Edirne'de şehbender vekili bulunan Ahmed Bey'in istifası dolayısıyla yerine Ali adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Edirne Vilayeti valisi ve müşir olup murassa' osmaniyle birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Vezir Re'fet Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için 30 Ocak 1880 tarihli emir ve berat yazıldığı beyan edilmiştir.)	4 Şubat 1879
499	Suğur Kazasına bu defa şehbender vekili olarak İbrahim İshak adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında nüfuz sahibi insanlardan (vükela-yı fühham) Suriye Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Vezir Mithat Paşa ve Akka Sancağı mutasarrıfı [Mirliva] Mustafa Ziya Efendi ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	6 Şubat 1879
500	Manisa ve Akhisar'da şehbender vekili bulunan Haşim Bey'in azliyle yerine Hacı Hüseyin Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında nüfuz	4 Haziran 1879

	sahibi kimselerden Aydın Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi olan Vezir Ahmed Hamdi Paşa ve Saruhan Sancağı mutasarrıfı üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Ahmed Necib Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için 29 Eylül 1880 tarihli emir ve berat yazıldığı beyan edilmiştir.)	
501	İzmir şehbenderliği maiyyetinde olmak üzere Aydın'da baş şehbender vekili olarak Hacı Ali adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra ayrıca İzmir'de ikamet etmek üzere Ağa Mahmed Bey İzmir'e baş şehbender vekili olarak atanması, imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında nüfuz sahibi kimselerden Aydın Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi olan Vezir Ahmed Hamdi Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için 6 Temmuz 1884 tarihli emir ve berat yazıldığı beyan edilmiştir.)	29 Haziran 1879
502	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, murassa' mecidî ile ikinci rütbe osmaninişanları sahibi, Vezir ve fetanetsemir [en zeki arkadaş] Mekke emiri Şerif Hüseyin Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	29 Temmuz 1879
503	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Neşed Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
504	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Mevlana Hasan Hayrullah Efendi'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
505	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup murassa' mecidî ve osmani nişanları sahibi eski Vezirlerden Murat Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
506	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Galip Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-

507	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve birinci murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
508	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Osmanlı Ordusu emekli albaylarından olup hac emiri ve surre-i hümayûn emini Raşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
509	Cidde baş şehbenderliği maiyyetinde olmak üzere Mirza Ali Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra ayrıca Cidde'de baş şehbender vekili olarak Mirza Hacı Hasan Bey'in atanması, imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında nüfuz sahibi kimselerden Hicaz Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi olan Vezir Neşed Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için 21 Haziran 1880 tarihli emir ve berat yazıldığı beyan edilmiştir.)	30 Eylül 1879
510	burgos ⁸¹ Kazasına bu defa İran Devleti tarafından Ali yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Doğu Rumeli Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Aleko Paşa ⁸² ,ya yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için 21 Nisan 1881 tarihli emir yazıldığı beyan edilmiştir.)	8 Ekim 1879
511	Mamuratü'l-aziz (Elazığ) şehbenderliğinin Diyarbakır şehbenderliğinden ayrılarak bu mahalle Krikor adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Mamuratü'l-aziz Sancağı mutasarrıfı Hakkı Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	29 Ocak 1880
512	İran Devleti tarafından Bağdat'a başşehbender tayin olunan Mahmud Han'ın Erzurum ve Diyarbakır yoluyla yapacağı yolculuk sırasında	11 Mayıs 1880

⁸¹ Lüleburgaz'ın eski isimlerinden biri olduğu tahmin edilmektedir ki hüküm zaten Doğu Rumeli valiliğine gönderilmiştir.

⁸² İlk kez Osmanlı yerel yöneticilerinden bir ismin yabancı bir isim taşıdığına bu hükümle şahit oluyoruz.

	kendisine gereken hürmet ve olaylığın gösterilmesi ve sıkıntılı mahallerde yanına asker verilerek salimen yerine vardırılması hususunda yol üzerindeki valilere gönderilen hükümdür.	
513	Dimyat'da şehbender vekili bulunan Muhammed İbrahim'in vefatı nedeniyle yerine bu defa Muhammed Hasan Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Sadaret unvanı ile Mısır Hidivi olup murassa' mecidî ve Osmani nişanları sahibi Vezir Tevfik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	13 Haziran 1880
514	Sadece Cidde'de baş şehbender maiyetinde olmak üzere vekil bulunan Hacı Mirza Ali Bey'in değiştirilmesi sebebiyle yerine Hacı Aliyerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Hicaz Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Naşid Paşave kaza naibine yazılmış olan hükümdür.(Üst yazısında diğeri için 2 Ağustos 1882 tarihli emir yazıldığı belirtilmiştir.)	21 Haziran 1880
515	İran Devleti tarafından Mısır Vilayeti dahilinde Garbiyye'ye şehbender vekili olarak Muhammed Hasan Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Sadaret unvanı ile Mısır Hidivi olup murassa' mecidî ve Osmani nişanları sahibi Vezir Tevfik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	16 Eylül 1880
516	İran Devleti tarafından Denizli'de şehbender vekili bulunan Ali'nin vefatı dolayısıyla yerine İsa adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında nüfuz sahibi kimselerden Aydın Vilayeti valisi	2 Ekim 1880

	olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Ahmed Hamdi Paşa ve Aydın Sancağı mutasarrıfı Necip Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	
517	İran Devleti tarafından Birecik Kazasına bu kere şehbender vekili olarak Cevad adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Halep Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Vezir Said Paşa ve Urfa Sancağı mutasarrıfı Haşim Efendi ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	12 Ağustos 1880
518	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalen satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Mekke emiri Şerif Abdülmuttalip Efendi'ye yazılmış olan hükümdür. ⁸³	11 Ağustos 1880
519	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Naşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
520	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi olan Şevket'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
521	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat vekillerinden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi eski Vezirlerden Ahmed Hamdi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
522	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Vezir Said Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
523	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi ve murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-

⁸³ Bu hükümde diğer Mekke Emirlerinden farklı olarak Şerif Abdülmuttalip hakkında süslü lafızlar, dua veya unvanlar kullanılmaması dikkat çekicidir.

524	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Osmanlı Ordusu emekli albaylarından olup ikinci rütbe mecidî nişanı sahibi hac emiri ve surre-i hümayûn emini Ali Haydar Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
525	İran Devleti tarafından Manisa ve Akhisar'da şehbender vekili bulunan Hacı Hüseyin Bey'in değiştirilmesiyle yerine bu kere yalnız Manisa'ya şehbender vekili olarak Seyyid Cevad adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında nüfuz sahibi kimselerden Aydın Vilayeti valisi olup murassa' mecidî ve osmani nişanları sahibi eski Vezir Midhat Paşa ve Saruhan Sancağı mutasarrıfı olan üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Necip Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	29 Eylül 1880
526	İran Devleti tarafından Zagazig'e ⁸⁴ bu kere şehbender vekili olarak Abdullah Nehasi(?) Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Sadaret unvanı ile Mısır Hidivi olup murassa' mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Tevfik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	23 Eylül 1880
527	İran Devleti tarafından Beyazid Kazasına bu kere şehbender vekili olarak Hacı İsmet Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Erzurum Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Vezir Mustafa Paşa ve [Mirliva] Beyazid Sancağı mutasarrıfı İbrahim Efendi ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında 15 Şubat 1882 tarihli yazı ve emrin kaydedildiği belirtilmiş, hemen bir altındaki yazıda ise 30 Mart 1882 tarihli başkaca emir yazıldığı beyan edilmiştir.)	22 Kasım 1880

⁸⁴Zagazig; kuzey Mısır'da Nil Deltası'nın doğu yakasında bir kenttir. Aynı zamanda Mısır'ın eş-Şarkiye ilinin idari merkezidir.

528	İran Devleti tarafından Konya’da şehbender vekili bulunan Muhammed Bey’in vefatı dolayısıyla yerine Mirza Gıyaseddin adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Konya Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Akif Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	27 Kasım 1880
529	İran Devleti tarafından Bayburt’da şehbender vekili bulunan Mehmed Hüseyin Bey’in vefatı ve Tercan şehbender vekili Abdülkerim Bey’in değiştirilmesi dolayısıyla yerine Haşim Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Müşirandan Erzurum Vilayeti valisi olup murassa’ osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Vezir Mustafa Paşa ve Bayburt Sancağı mutasarrıfı Yusuf Paşa ile kaza naiblerine yazılmış olan hükümdür.	19 Aralık 1880
530	İran Devleti tarafından Sivas’da şehbender vekili bulunan Hasan’ın değiştirilmesi dolayısıyla yerine bu defa Amasya şehbenderliği de ilave kılınmak suretiyle Hacı Ali Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Sivas Vilayeti valisi Hakkı Paşa ve Amasya Sancağı mutasarrıfı olup ikinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Atıf Bey ile kaza naiblerine yazılmış olan hükümdür.	27 Ocak 1881
531	İran Devleti tarafından İzmir’de şehbender vekili bulunan Muhammed Rıza’nın azli nedeniyle yerine bu defa Kofe(?) adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında saltanat Vezirlerinden şehremini (belediye sorumlusu) olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Vezir Mazhar Paşa ve Kocaili [Kocaeli] Sancağı mutasarrıfı ikinci rütbe mecidî nişanı sahibi Siret Efendi ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst	18 Şubat 1881

	yazısında başkasının tayini için 21 Ekim 1881 tarihli emir yazıldığı belirtilmiştir.)	
532	İran Devleti tarafından Manastır şehbender vekili memuriyetinin bundan önce Avusturya Devleti'nin burada konsolosu olanuhdesinde iken bu defa İran tarafından Ali adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Üçüncü ordu kumandanı müşir ve Manastır Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Vezir Ahmet Eyyüp Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	7 Haziran 1881
533	İran Devleti tarafından Mısır'da başşehbender bulmasına rağmen başşehbender maiyyetinde olmak üzere Mirza Rıza adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Sadaret unvanı ile Mısır Hidivi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Vezir İsmail Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	16 Temmuz 1881
534	İran Devleti tarafından Yafa Kazasına bu kere şehbender vekili olarak Abdullatif Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Kudüs-ü Şerif Sancağı mutasarrıfı olup üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Refet Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında adı geçen kimsenin azli ile yerine bir başkasının tayini için 7 Aralık 1886 tarihli emir yazıldığı beyan edilmiştir.)	12 Mart 1881
535	İran Devleti tarafından Port Said'e bu kere şehbender vekili olarak Mehmed Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların	3 Nisan 1881

	sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Sadaret unvanı ile Mısır Hidivi olup murassa' mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Tevfik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında adı geçen kimsenin zikrolunan mahalle şehbender tayin olduğuna dair 21 Eylül 1881 tarihli emir ve berat yazıldığı beyan edilmiştir.)	
536	İran Devleti tarafından Hayfa'da şehbender vekili bulunan Mustafa'nın değiştirilmesiyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Muhammed Mecid Abdan adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında nüfuz sahibi kimselerden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi eski Vezir Ahmed Hamdi Paşa ve Akka Sancağı mutasarrıfı [Mirliva] Mustafa Ziya Efendi ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	17 Nisan 1881
537	İran Devleti tarafından Gazze'de şehbender vekili bulunan Nikola'nın vefatı nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Muhammed Ata Ekabiri adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Kudüs-ü Şerif Sancağı mutasarrıfı ve üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Re'fet Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için 24 Aralık 1886 tarihli emir yazıldığı beyan edilmiştir.)	21 Nisan 1881
538	İran Devleti tarafından Doğu Rumeli Vilayetinde yer alanburgos (muhtemelen bugünkü Lüleburgaz)'da şehbender vekili bulunan Ali'nin değiştirilmesiyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Kofe adlı sahih Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında nüfuz sahibi kimselerden Doğu Rumeli Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Aleko Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	21 Nisan 1881
539	İran Devleti tarafından Kudüs-ü Şerif'de şehbender vekili bulunan Muhammed Halevi Bey'in değiştirilmesiyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Ahmed Hayri adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına	18 Nisan 1881

	davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Kudüs-ü Şerif Sancağı mutasarrıfı ve üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Re'fet Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında adı geçen Ahmed Hayri'nin Yafa ahalisinden ve yerliden olduğu Kudüs mutasarrıflığından gelen bir yazıdan anlaşıldığına dair 19 Temmuz 1881 tarihli kayıt düşülmüştür.)	
540	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalde satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, murassa' osmani birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Mekke emiri Şerif Abdülmuttalip Efendi'ye yazılmış olan hükümdür.	22 Temmuz 1881
541	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de nüfuz sahibi kimselerden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi eski Vezirlerden Ahmed Hamdi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
542	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Vezir Saffet Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
543	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi olan Vezir Şevket Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
544	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Müşir ve aynı zamanda Erzurum Eyaleti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
545	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Cemil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
546	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Osmanlı Ordusu hassa subaylarından olup hac emiri kaymakamlığıyla surre-i hümayûn emini Mehmed Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
547	İran Devleti tarafından İzmir'de şehbender vekili bulunan Kofe'nin başka mahalle memuriyeti nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Ali adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin	21 Ekim 1881

	taininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında saltanat Vezirlerinden ve şehremini olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Vezir Mazhar Paşa ve İzmid Sancağı mutasarrıfı ikinci rütbe mecidî nişanı sahibi Siret Efendi ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için 15 Mart 1884 tarihli emir yazıldığı beyan edilmiştir.)	
548	İran Devleti tarafından Beyazid’de şehbender vekili bulunan Hacı Esad Bey’in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Ali Ekber Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Erzurum Vilayeti valisi olup murassa’ osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Vezir Mustafa Paşa Beyazid Sancağı mutasarrıfı İbrahim Efendi ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için 11 Kasım 1886 tarihli emir yazıldığı beyan edilmiştir.)	30 Mart 1882
549	İran Devleti tarafından Eskişehir’de şehbender vekili bulunan Mustafa Bey’in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Hacı Ali Bey adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayıp İran tebasından olan bir kimsenin tayin edilmesi hususunda nüfuz sahibi kimselerden Hüdavendigâr Vilayeti valisi olup murassa’ osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi eski başvekil Ahmed Vefik Paşa ve Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Kütahya Sancağı mutasarrıfı üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Hüseyin Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkası için 30 Aralık 1883 tarihli emir yazıldığı beyan edilmiştir.)	13 Nisan 1882
550 ⁸⁵	İran Devleti tarafından Dedeâğacı Kazasına bu kere şehbender vekili olarak Dimostaki Dikramanik(?)⁸⁶adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında nüfuz sahibi kimselerden olup Edirne Vilayeti	22 Haziran 1882

⁸⁵ Hemen öncesindeki sayfa ortasındaki yazıda başvekil Abdurrahman Paşa ismi geçmekte (3 Mayıs 1882) iken Hariciye Nezareti için de Mehmed Said Paşa’dan bahsedilmiştir. (9 Mayıs 1882)

⁸⁶ Osmanlı Devleti’nin Rumeli topraklarında bulunduğu için Rum kökenli ve Yunan tebası mensubu olması kuvvetle muhtemeldir.

	valisi olan birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi eski başvekil Kadri Paşave Dimetoka Sancağı mutasarrıfı üçüncü rütbe mecidîve osmani nişanları sahibi Corci Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	
551	İran Devleti tarafından Kerkük ve Süleymaniye kazalarına bu kere şehbender vekili olarak İsa adlı yerliden ve Osmanlı tebasından olmayan bir kimsenin tayininin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Musul Vilayeti valisi olup ikinci rütbe mecidî ve üçüncü rütbe osmani nişanları sahibi Tahsin Paşa ve Süleymaniye Sancağı mutasarrıfı Ziver Bey ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	1 Temmuz 1882
552	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalde satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, murassa' osmani birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Mekke emiri Şerif Abdulmuttalip Efendi'ye yazılmış olan hükümdür.	2 Temmuz 1882
553	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de nüfuz sahibi kimselerden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi eski Vezirlerden Ahmed Hamdi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
554	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi olup Mekke ve Medine askeri fırkası kumandanı Osman Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
555	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de kıdemli müşirlerden Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi olan Vezir Halim Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
556	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Müşir ve aynı zamanda Erzurum Eyaleti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
557	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Cemil Paşa'ya da gönderildiğini	-

	belirtir hükümdür.	
558	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından olup hac emiri kaymakamlığıyla surre-i hümayûn emini Esad Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
559 ⁸⁷	İran Devleti tarafından yalnız Cidde'de baş şehbenderin maiyetinde olmak üzere şehbender vekili bulunan Mirza Hacı Ali'nin değiştirilmesi nedeniyle yerine Mirza Ali Bey adlı Osmanlı tebasından olmayan ve İran tebasından olduğu anlaşılan bir kimsenin tayininin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Mekke ve Medine askeri fırkası kumandanı Hicaz Vilayeti valisi olup Osman Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için 19 Ocak 1885 tarihli emir yazıldığı beyan edilmiştir.)	2 Ağustos 1882
560	Yukarıdaki hükmün aynısını ihtiva etmekle birlikte ana metin sonunda yer alan tarih bilgisi birbirinden farklılık arz etmektedir.	15 Kasım 1882
561 ⁸⁸	İran Devleti tarafından Hanekin (Irak) Kazasına bu kere şehbender vekili olarak Mehmed İsmail Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin tayininin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Bağdat Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidi ve osmani nişanları sahibi Nizameddin Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında adı geçen azliyle yerine başkasının tayin edildiği beyan edilmiş ve 11 Mayıs 1885 tarihi yazılmıştır.)	5 Aralık 1882
562	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların	9 Haziran 1883

⁸⁷ Baş vekil olarak Said Paşa'nın ismi zikredilmiştir. (11 Temmuz 1882)

⁸⁸ Hemen öncesinde sayfa ortasında yer alan ifadelerden sadarete Said Paşa'nın, Hariciye nezaretinde ise Arif Paşa'nın olduğu anlaşılmaktadır. (3 Aralık 1882)

	beytülmaldden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, murassa' osmani birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) ve Vezir Mekke emiri Şerif Avnü'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
563	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de nüfuz sahibi kimselerden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi eski Vezirlerden Ahmed Hamdi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
564	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi olup Mekke ve Medine askeri fırkası kumandanı Osman Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
565	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
566	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Müşir ve aynı zamanda Erzurum Eyaleti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
567	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Cemil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
568	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de hac emiri kaymakamlığıyla surre-i hümayûn emini olup üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi 'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
569	İran Devleti tarafından Eskişehir'de şehbender vekili bulunan Hacı Ali Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak diğer Hacı Ali Bey adlı yerliden olmayıp sahih İran tebasından olan bir kimsenin tayin edilmesinin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında hususunda nüfuz sahibi kimselerden Hüdavendigâr Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Hacı İzzet Paşa ve Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Kütahya Sancağı mutasarrıfı üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Münib Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	30 Aralık 1883
570	İran Devleti tarafından İzmit ve Adapazarı'nda şehbender vekilleri bulunan Ali ve Andon Ağaların değiştirilmesi nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Hacı Ali Bey adlı yerliden olmayıp sahih İran tebasından bir kimsenin tayin edilmesi hususunda İzmit Sancağı mutasarrıfı olup ikinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Siret Efendi ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	15 Mart 1884
571	İran Devleti tarafından Diyarbekir'de şehbender vekili bulunan Hadi Bey'in Basra memuriyetine havale edilmesi nedeniyle yerine bu kere	27 Mart

	şehbender vekili olarak Yunan Devleti tebasından Ömer Efendi adlı bir kimsenin tayin edilmesinin yanısıra adı geçen kişinin Eğriboz ahalisinden olduğu ve asli tabiiyyetini kaybetmediğinin anlaşıldığı hususunda Osmanlı ordusu müşirlerinden Diyarbekir Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Vezir Semih Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının geçici olarak tayin kılındığı belirtilmiş ve 7 Mart 1887 tarihi düşülmüştür.	1884
572	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, murassa' osmani birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) ve Vezir Mekke emiri Şerif Avnû'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	23 Haziran 1884
573	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de nüfuz sahibi kimselerden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi eski Vezirlerden Ahmed Hamdi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
574	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi olup Mekke ve Medine askeri fırkası kumandanı Osman Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
575	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
576	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Müşir ve aynı zamanda Erzurum Eyaleti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
577	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Cemil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
578	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Osmanlı ordusu emekli albaylarından hac emiri kaymakamlığıyla surre-i hümayûn emini olan Mehmed Besim Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
579	İran Devleti tarafından İzmir'de şehbender vekili bulunan Hacı Ali Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Akçalıyan Ohaşi(?) Bey adlı yerliden olmayıp sahih İran tebasından bir kimsenin tayin edilmesi hususunda Aydın Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir Naşid Paşa ile kaza	6 Temmuz 1884

	naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında adı geçen Akçaliyan Ohaşi Bey'in sonradan İzmir şehbender vekili olduğuna dair 26 Ekim 1884 tarihli berat yazıldığı beyan edilmiştir.)	
580	İran Devleti tarafından yalnız Cidde'de baş şehbenderin maiyetinde olmak üzere şehbender vekili bulunan Hacı Ali Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak diğer Hacı Ali Bey adlı yerliden olmayıp sahih İran tebasından olan bir kimsenin tayin edilmesinin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında Osmanlı ordusu müşirlerinden askeri fırka kumandanı ve Hicaz Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Osman Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için sonradan 12 Haziran 1889 tarihli diğer bir berat ve emir yazıldığı belirtilmiştir.) ⁸⁹	19 Ocak 1885
581	İran Devleti tarafından Kerbela'da şehbender vekili bulunan Mirza Hadi Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Mehmed İsmail Bey adlı yerliden olmayıp sahih İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda Bağdat Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir Nefiyüddin Paşa ve Kerbela Sancağı mutasarrıfı Celal Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için 3 Mart 1892 tarihli emir yazıldığı beyan edilmiştir.)	25 Nisan 1885
582	İran Devleti tarafından Hanekin Kazası'nda şehbender vekili bulunan Mehmed İsmail Bey'in azli nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Mirza Hasan adlı yerliden olmayıp sahih İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda Bağdat Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir Nefiyüddin Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	11 Mayıs 1885
583	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, murassa' osmani birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) ve Vezir Mekke emiri Şerif Avnü'r-refik Paşa'ya yazılmış	14 Mayıs 1885

⁸⁹ Metnin hemen yan kaydında açıklaması verilmemiş olan kısa ifade de hem rumi hem de hicri takvimle iki tarih verilmiş olup 19/20 Temmuz 1884'e denk düşmektedir.

	olan hükmüdür.	
584	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de nüfuz sahibi kimselerden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi eski Vezirlerden Ahmed Hamdi Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükmüdür.	-
585	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi olup Mekke ve Medine askeri fırkası kumandanı Müşir Osman Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükmüdür.	-
586	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükmüdür.	-
587	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Müşir ve aynı zamanda Erzurum Eyaleti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükmüdür.	-
588	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Cemil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükmüdür.	-
589	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de hac emiri kaymakamlığıyla surre-i hümayûn emini olup üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Mustafa Müfid Bey'e de gönderildiğini belirtir hükmüdür.	-
590	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalde satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, murassa' osmani birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) ve Vezir Mekke emiri Şerif Avnü'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükmüdür.	19 Mayıs 1886
591	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Naşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükmüdür.	-
592	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi olup Mekke ve Medine askeri fırkası kumandanı Osman Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükmüdür.	-
593	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükmüdür.	-

594	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Müşir ve aynı zamanda Erzurum Eyaleti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
595	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Cemil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
596	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saray kapıcıbaşlarından hac emiri kaymakamlığıyla surre-i hümayûn emini olup üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Hakkı Mustafa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
597	İran Devleti tarafından Ammare Kazası'nda şehbender vekili bulunan Mehmed Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Abdurıza Bey adlı yerliden olmayıp sahih İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda rütbe-i saniye mütehayyızı [Mirliva] olup Ammare Sancağı mutasarrıfı Rasim Efendi ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için 18 Eylül 1890 tarihli emir yazıldığı beyan edilmiştir.)	7 Temmuz 1886
598	İran Devleti tarafından Kale-i Sultaniye'ye (Çanakkale) İtalya Devleti tebasından Mösyö Kaliksi Ozil(?) bu kere şehbender vekili olarak tayin edilmesinin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında önde gelen devlet adamlarından Karesi Vilayeti valisi olup ikinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Atıf Bey ve Biga Sancağı mutasarrıfı Ziver Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	10 Temmuz 1886
599	İran Devleti tarafından Samarra Kazasına bu kere şehbender vekili olarak Ahmed Bey'in tayin edilmesinin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında önde gelen devlet adamlarından Bağdat Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Nizameddin Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için 25 Aralık 1892 tarihli emir yazıldığı beyan edilmiştir.)	22 Ekim 1886
600	İran Devleti tarafından Yafa'da şehbender vekili bulunan Abdullatif Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak İspanya tebasından Yosef Bey'in bu ay içinde tayin edildiği hususunda Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Kudüs-ü Şerif Sancağı mutasarrıfı	7 Aralık 1886

	olup birinci rütbe mecidî ve dördüncü rütbe osmani nişanları sahibi Re'fet Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayini için 2 Mayıs 1895 tarihli emir yazıldığı beyan edilmiştir.)	
601	İran Devleti tarafından Suk El-Şuyuh Kazasına şehbender vekili olarak İbrahim Bey'in adlı İran tebasından bir kimsenin tayin edilmesinin yanısıra imzalanmış olan ahidnamelerin yedinci maddesinde de geçtiği gibi diğer ülke konsoloslukları için verilmiş olan imtiyazların İran konsoloslukları için de geçerli olması, iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında önde gelen devlet adamlarından Basra Vilayeti valisi olup ikinci rütbe mecidî nişanı sahibi İzzet Efendi ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	25 Şubat 1887
602	İran Devleti tarafından Diyarbakır'da şehbender vekili bulunan Ömer Efendi'nin ayrılması üzerine bu mahalde bu işi görebilecek İran tenasından kimsenin olmaması nedeniyle Osmanlı tebasından Tercüman Taşçıyan Tomasın(?)'in geçici olarak atandığı, bu görevin nizamnamenin altıncı maddesi gereği konsolos vekilliğine yerliden kimsenin tayin olunamayacağı ancak mecburiyet nedeniyle bu görevin geçici olarak verilebileceği, memurun görevinin bitiminden sonra hizmetini gördüğü Devletin tabiiyetini isteyemeyeceği beyan edildiği gibi bu gibi hususlara dikkat edilmesi gerektiği, adı geçen şehbender vekiline başkasının müdahalesine de izin verilmemesi hususunda Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Diyarbakır Vilayeti valisi olup ikinci rütbe mecidî nişanı sahibi Arif Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Diyarbakır şehbenderliği için 23 Aralık 1892 tarihli berat yazıldığı belirtilmiştir.)	7 Mart 1887
603	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, murassa' osmani birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Avnû'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	17 Nisan 1887
604	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Naşid Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-

605	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Osmanlı ordusu müşirlerinden Hicaz Vilayeti valisi birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanlarına sahip Vezir Safvet Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	--
606	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
607	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Müşir ve aynı zamanda Erzurum Eyaleti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
608	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Osman Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
609	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de ileri gelen devlet adamlarından hac emiri kaymakamlığıyla surre-i hümayûn emini olup üçüncü rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Hüseyin Fikri Efendi'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
610	İran Devleti tarafından Gazze'de şehbender vekili bulunan Muhammed Ata Bey'in başka mahalle memuriyeti nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Mahmud İlyas Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Kudüs-ü Şerif mutasarrıfı olup birinci rütbe mecidî ve dördüncü rütbe osmani nişanları sahibi Rauf Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	17 Ağustos 1887
611	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, murassa' osmani birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Avnû'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	8 Nisan 1888
612	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Fazilet(?) Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
613	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Osmanlı ordusu müşirlerinden Hicaz Vilayeti valisi birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanlarına sahip Vezir Safvet Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-

614	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
615	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Müşir ve aynı zamanda Erzurum Eyaleti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Vezir Mustafa Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
616	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanı sahibi Hasan Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
617	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Osmanlı ordusu miralaylarından (yarbay) hac emiri kaymakamlığıyla surre-i hümayûn emini olup ikinci rütbe osmani ve üçüncü rütbe mecidî nişanları sahibi Osman Bey'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
618	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, murassa' osmani birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Avnû'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	9 Nisan 1889
619	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Nazif Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
620	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Osmanlı ordusu müşirlerinden Hicaz Vilayeti valisi birinci rütbe mecidî ve murassa'osmani nişanlarına sahip Vezir Nafiz Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
621	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
622	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Müşir ve aynı zamanda Erzurum Eyaleti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Vezir Sami Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
623	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Hasan Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
624	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de ileri gelen devlet adamlarından hazine-i	-

	hasşa yazışları müdürü olup hac emiri kaymakamlığıyla surre-i hümayûn emini ve ikinci rütbe mecidî ile üçüncü rütbe osmani nişanları sahibi Hüseyin Rıfka Efendi'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	
625	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalde satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, murassa' osmani birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Avnû'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür. ⁹⁰	24 Şubat 1890
626	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve murassa' osmani nişanları sahibi Vezir Mustafa Asım Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
627	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Osmanlı ordusu müşirlerinden Hicaz Vilayeti valisi birinci rütbe mecidî ve murassa'osmani nişanlarına sahip Vezir Nafiz Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
628	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
629	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Müşir ve aynı zamanda Erzurum Eyaleti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Vezir Sami Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
630	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Hasan Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
631	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından surre-i hümayûn emini ve birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Ali Kemal Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
632	İran Devleti tarafından Ammare'de şehbender vekili bulunan Abdurrıza Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Nasır Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda Osmanlı ordusu müşirlerinden Basra Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî osmani nişanları sahibi Vezir Hidayet Rauf Paşa ve	14 Ocak 1891

⁹⁰ Metnin sol üst kaydında “*der zaman Rüşdi Efendi*” ibaresi not olarak düşülmüş ve 9 Nisan 1890 tarihi yazılmıştır.

	Ammare Sancağı mutasarrıfı Rüşdi Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür. ⁹¹	
633	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, imtiyaz, murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Avnû'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	26 Mayıs 1891
634	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve murassa' osmani nişanları sahibi Vezir Mustafa Asım Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
635	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Hakkı Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
636	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
637	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Hasan Hayri Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
638	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Arif Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
639	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de surre-i hümayûn emini olup üçüncü rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Rıfat Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
640 ⁹²	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların	4 Mart 1892

⁹¹ Yan kaydında okunamayan bir ifade yer almakta olup gün bilgisi verilmemiş ay ve yıl bilgisi verilmiş bir tarih kaydı bulunmaktadır. Buna göre ise Kasım/Aralık 1890'a tekabül ettiği tahmin edilmektedir.

⁹² Hükümden hemen önce sayfa ortasında olmak üzere Sadarete Cevat Paşa, Hariciye Nazırlığında Said Paşa'nın olduğunu belirtir bir üst yazı kayıt edilmiştir. (15 Ağustos 1891)

	terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, imtiyaz, murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (şiyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Avnû'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
641	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup murassa' mecidî ve birinci rütbe osmani nişanları sahibi Vezir Osman Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
642	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Hicaz Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Hakkı Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
643	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
644	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Erzurum Eyaleti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Hasan Hayri Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
645	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Arif Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
646	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de rütbe-i saniye mütehayyız [Mirliva] ve surre-i hümayûn emini Ali Rıza Efendi'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
647	İran Devleti tarafından Kerbela'da şehbender vekili bulunan Mehmed İsmail Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine Hacı Muhtara Ağa adlı İran tebasından bir kimsenin tayin edilmesinin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin gelişi ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında saltanat Vezirlerinden Bağdat Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Hacı Hasan Paşa ve Kerbela Sancağı mutasarrıfı dördüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Mahmud Bey ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	3 Mart 1892
648	İran Devleti tarafından İskenderiye'de şehbender vekili bulunan Mirza Mahmud Han'ın başka mahalle memuriyeti nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Mirza Abdulhamit Han adlı sahih İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda sadaret rütbesi ile taltif edilmiş Mısır Hidivi valisi olup murassa' mecidî birinci rütbe osmani nişanları sahibi mealsemir [yüce arkadaş] Vezir Abbas Hilmi Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	26 Nisan 1892

649	İran Devleti tarafından Mısır başşehbenderi maiyyetinde bulunan Mirza Rıza Bey'in yerine bu kere Mirza Emanullah Han adlı sahih İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda sadaret rütbesi ile taltif edilmiş Mısır Hidivi valisi olup murassa' mecidî birinci rütbe osmani nişanları sahibi mealsemir [yüce arkadaş] Vezir Abbas Hilmi Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında şehbenderlik emrini almadığı için bu kaydın hükmü yoktur biçiminde kayıt düşülmüştür.)	30 Temmuz 1892
650	İran Devleti tarafından Samarra'da şehbender vekili bulunan Ahmed Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Mirza Mahmud Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda saltanat Vezirlerinden Bağdat Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Hacı Hasan Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	30 Aralık 1892
651	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, imtiyaz, murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Avnû'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	13 Mart 1893
652	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Vezir Rauf Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
653	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de müşir ve padişah yaverlerinden Hicaz Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Ahmed Ratip Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
654	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
655	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Erzurum Eyaleti valisi olup ikinci rütbe mecidî ve üçüncü rütbe osmani nişanları sahibi olan Haydar Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-

656	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Halep Vilayeti valisi olup murassa' mecidî ve birinci rütbe osmani nişanları sahibi Osman Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
657	Yukarıdaki hükmün bir suretinin desurre-i hümayûn emini olup ikinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Hafız İbrahim Efendi'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
658	İran Devleti tarafından Hanekin'de şehbender vekili bulunan Mirza Hasan Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Mirza Ağa Han adlı sahih İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda saltanat Vezirlerinden Bağdat Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Hacı Hasan Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	11 Nisan 1893
659	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, imtiyaz, murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Avnû'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	21 Şubat 1894
660	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Vezir Rauf Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
661	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de müşir ve padişah yaverlerinden Hicaz Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Ahmed Ratip Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
662	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
663	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Erzurum Eyaleti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi olan Hakkı Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
664	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Halep Vilayeti valisi olup murassa' mecidî ve birinci rütbe osmani nişanları sahibi Osman Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-

665	Yukarıdaki hükmün bir suretinin desurre-i hümayûn emini olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Arif Efendi'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
666	İran Devleti tarafından İskenderun'da şehbender vekili bulunan Sana(?) Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak İztuvan Efendi adlı sahih İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda saltanat Vezirlerinden Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Hasan Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	26 Ekim 1894
667	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalde satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, imtiyaz, murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Avnû'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	21 Şubat 1895
668	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de yüce Müşirlerden Suriye Vilayeti valisi olup murassa' mecidî ve birinci rütbe osmani nişanları sahibi Vezir Osman Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
669	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Hicaz Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Hacı Hasan Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
670	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
671	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Erzurum Eyaleti valisi olup birinci rütbe mecidî nişanı sahibi olan Hakkı Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
672	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Hasan Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
673	Yukarıdaki hükmün bir suretinin desurre-i hümayûn emini olup ikinci rütbe mecidî ve üçüncü rütbe osmani nişanları sahibi Abdullah Efendi'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
674	İran Devleti tarafından Yafa'da şehbender vekili bulunan Yosef Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu kere şehbender vekili olarak Hasan Bey adlı sahih İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda	2 Mayıs 1895

	Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Kudüs-ü Şerif Sancağı mutasarrıfı olup ikinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi İbrahim Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	
675	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, imtiyaz, murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Avnû'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	5 Şubat 1896
676	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de yüce Müşirlerden Suriye Vilayeti valisi olup murassa' mecidî ve birinci rütbe osmani nişanları sahibi Vezir Osman Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
677	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de müşir ve padişah yaverlerinden Hicaz Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Ahmed Ratip Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
678	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
679	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Erzurum Eyaleti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Vezir Rauf Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
680	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Halep Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir Raif Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
681	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de önde gelen devlet adamlarından Halîç mutasarrıfı ve surre-i hümayûn emini olup ikinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Cevad(?) Bey'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
682	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim	9 Ocak 1897

	edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, imtiyaz, murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Avnû'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
683	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de yüce saltanat Vezirlerinden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Hacı Hüseyin Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
684	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de müşir ve padişah yaverlerinden Hicaz Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Ahmed Ratip Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
685	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de yüce müşirlerden Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
686	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Erzurum Eyaleti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Vezir Rauf Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
687	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Halep Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir Raif Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
688	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de önde gelen devlet adamlarından erkan-ı harbiye-i umumiye dairesi (bugünkü genelkurmay)olupsurre-i hümayûn emini ve üçüncü rütbe mecidî ile osmani nişanları sahibi Talha(?) Bey'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
689	İran Devleti tarafından Ankara'da şehbender vekili bulunan Cevad Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu kere Hacı Ali Ağa adlı İran tebasından bir kimsenin tayin edilmesinin yanısıra iki devlet arasındaki ahidnameler hilafına davranılmaması, İranlı tüccar ve ziyaretçilerin her türlü işlerinin görülmesi, şehbender vekiline gereken kolaylıkların sağlanması ve İran şehbender vekilinin geliş ve gidişlerinde kendisine gereken hürmetin gösterilmesi ve taarruzlardan korunması gerektiği hususlarında yüce müşirlerden Ankara Vilayeti valisi olup murassa' osmani birinci rütbe mecidî nişanı sahibi Vezir Tefik Paşa ve Ankara naibine yazılmış olan hükümdür.	12 Mayıs 1897
690	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim	16 Ocak 1898

	edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, imtiyaz, murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Avnû'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
691	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de yüce saltanat Vezirlerinden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Nazım Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
692	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de müşir ve padişah yaverlerinden Hicaz Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve mecidî nişanları sahibi Ahmed Ratip Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
693	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de yüce müşirlerden Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
694	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Erzurum Eyaleti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Vezir Şerif Re'fet Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
695	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Halep Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve mecidî nişanları sahibi Vezir Raif Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
696	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de önde gelen devlet adamlarından başkumandanlık mektupçusu ve surre-i hümayûn emini olup birinci rütbe mecidî ile osmani nişanları sahibi Muhtar Efendi'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
697	İran Devleti tarafından Suk El-Şuyuh'da şehbender vekili bulunan İsa Halim Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu defa Hacı Hammadi Bey adlı İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Basra Vilayeti valisi olup ikinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Enis Paşa ve kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	6 Haziran 1898
698	İran Devleti tarafından Müntefik'de şehbender vekili bulunan Mahmud İbrahim Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu defa Mirza Seyyid Hüseyin Bey adlı İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Basra Vilayeti valisi olup ikinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Enis Paşa ve Müntefik Sancağı mutasarrıfı olup üçüncü rütbe mecidî dördüncü rütbe osmani nişanları sahibi Enveri Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	6 Haziran 1898
699	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların	5 Ocak 1899

	terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalde satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, imtiyaz, murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Avnû'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
700	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de yüce saltanat Vezirlerinden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Nazım Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
701	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de müşir ve padişah yaverlerinden Hicaz Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve mecidî nişanları sahibi Ahmed Ratip Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
702	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de yüce müşirlerden Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
703	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Erzurum Eyaleti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Vezir Şerif Re'fet Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
704	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Halep Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Vezir Raif Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
705	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de hac emiri ve surre-i humâyûn emini olup üçüncü rütbe mecidî nişanı sahibi Halid Bey'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
706	İran Devleti tarafından Antakya'da şehbender vekili bulunan Mahmud İbrahim Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu defa Mirza Seyyid Hüseyin Bey adlı İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Basra Vilayeti valisi olup ikinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Enis Paşa ve Müntefik Sancağı mutasarrıfı olup üçüncü rütbe mecidî dördüncü rütbe osmani nişanları sahibi Enveri Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	10 Ekim 1899
707	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terakelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalde satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, imtiyaz,	26 Aralık 1899

	murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Avnû'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
708	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de yüce saltanat Vezirlerinden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Nazım Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
709	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de müşir ve padişah yaverlerinden Hicaz Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Ahmed Ratip Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
710	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de yüce müşirlerden Medine şeyhülharemi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Vezir Adil Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
711	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Erzurum Eyaleti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Vezir Şerif Ra'fet Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
712	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de saltanat Vezirlerinden Halep Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Vezir Raif Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
713	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de baş katip ve padişah yaveri ve hac emiri ile surre-i hümayûn emini olup birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Hüseyin Bey'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
714	İran Devleti tarafından Antakya'da şehbender vekili bulunan Selim 'nin vefatı nedeniyle yerine bu defa Yunan Devleti tebasından Habib Efendi adlı bir kimsenin tayin edildiği hususunda Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Halep Vilayeti valisi olup ikinci rütbe osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Enis Paşa ile kaza naibine yazılmış olan hükümdür.	22 Ağustos 1900
715	İran Devleti tarafından Bedre'de şehbender vekili bulunan Cağfer Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine bu defa İran Devleti tebasından Ali Bey adlı bir kimsenin tayin edildiği hususunda saltanat Vezirlerinden Bağdat Vilayeti valisi olup birinci rütbe osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Vezir Namık Paşa ile Bedre Kasabası naibine yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında Bedre'de zaten bir şehbender olmasına rağmen giden şehbedner yerine alelusul bir başkasının tayin edilmesi için Hariciye nezaretinden yazı yazıldığına dair kayıt düşülmüş ancak tarih kaydının ay bilgisi okunamamıştır.)	19 Aralık 1901
716	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan	19 Aralık 1901

	malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, imtiyaz, murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanı sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Avnü'r-refik Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
717	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de yüce saltanat Vezirlerinden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Nazım Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
718	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de müşir ve padişah yaverlerinden Hicaz Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Ahmed Ratip Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
719	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de feriklerden (Korgeneral) Medine şeyhülharemi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Osman Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
720	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de önde gelen devlet adamlarından Erzurum Eyaleti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Nazım Bey'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
721	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Enis Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
722	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Devletin ileri gelenlerinden adli mahkeme müfettişi ve hac emiri ile surre-i hümayûn emini olup birinci rütbe mecidî ve üçüncü rütbe osmani nişanları sahibi Feyzi Bey'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
723	İran Devleti tarafından Kurna Kazasına Rafi' Ağa Hasan adlı İran tebasından bir kimsenin atandığı, iki devlet arasında daha önce imzalanmış olan ahidnamelerinde geçtiği üzere İran Devleti'nin atayacağı konsolosları Osmanlı'nın tanıyacağı ve bu konsoloslara verilecek imtiyazların diğer ülke konsoloslarına verilenlerle aynı olacağı, konsolosluk nizamnamesinin yedinci maddesinde geçtiği gibi vekalet için muhakkak başkentte bulunan İran sefirinin başvurusu üzerine gerekli izin verilmesiyle bu memuriyetin gerçekleştirilebileceği, adı geçen şehbender vekili için bu izin alınması dolayısıyla gerekenlerin yapılması, konsolos vekilinin her türlü taarruzdan korunması hususlarında Kurna Konsolos memuriyetine yazılmış olan hükümdür.	16 Eylül 1901
724	İran Devleti tarafından Hay Kazasına gelip giden İranlıların her türlü işlerini görmek üzere Basra karperdazhanesi (şehbenderliği) ⁹³ tercümanı Ali Bey'in tayin edildiği, iki devlet arasında daha önce imzalanmış olan	28 Ocak 1892

⁹³ İlk kez bu hükümde konsolos vekilliğinin Farsça kullanımı olan “karperdazhane” tabirinin kullanıldığını görüyoruz.

	ahidnamelerinde geçtiği üzere İran Devleti'nin atayacağı konsolosları Osmanlı'nın tanıyacağı ve bu konsoloslara verilecek imtiyazların diğer ülke konsoloslarına verilenlerle aynı olacağı, bu mahalde bir şehbenderlik açılmasının ve adı geçen kişinin atanmasının mahzuru olmadığı, gerek vekil gerekse Osmanlı memurları tarafından ahitnamelere muhalif davranılmaması gerektiği, şehbender vekilinin himayesinin sağlanması hususlarında Basra Vilayeti valisi ve kumandanı olup birinci rütbe mecidî harb nişanı sahibi Mustafa Nuri Paşa ve Basra naibine yazılmış olan hükümdür.	
725	İran Devleti tarafından Yafa'da şehbender vekili bulunan Hasan Bey'in vefatı nedeniyle yerine kardeşi Enisi Bey'in tayin kılındığı, iki devlet arasında daha önce imzalanmış olan ahidnamelerinde geçtiği üzere İran Devleti'nin atayacağı konsolosları Osmanlı'nın tanıyacağı ve bu konsoloslara verilecek imtiyazların diğer ülke konsoloslarına verilenlerle aynı olacağı, konsolosluk nizamnamesinin yedinci maddesinde geçtiği gibi vekalet için muhakkak başkentte bulunan İran sefirinin başvurusu üzerine gerekli iznin verilmesiyle bu memuriyetin gerçekleşebileceği, adı geçen şehbender vekili için bu iznin alınması dolayısıyla gerekenlerin yapılması, ahidnamelerinin gereklerinin yerine getirilmesi hususlarında yazılmış olan bir hükümdür. ⁹⁴	8 Temmuz 1902
726	İran Devleti tarafından Hanekin'de şehbender vekili bulunan Mirza Ali Han'ın değiştirilmesi nedeniyle yerine Ahmed Han adlı İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda yazılmış olan hükümdür. (Üst yazısında başkasının tayin edildiğine dair 16 Temmuz 1904 tarihli kayıt yazılmıştır.)	19 Mayıs 1902
727	İran Devleti tarafından Kudüs-ü Şerif Sancağı'na bağlı Gazze Kazasına Kudüs başkarperdazı (konsolosu) Muhammed Ata Bey'in oğlu Mustafa Zeki Bey adlı İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği hususunda yazılmış olan hükümdür.	8 Temmuz 1902
728	İran Devleti tarafından Kudüs-ü Şerif Sancağı'na bağlı Remle Kazasına Kudüs başkarperdazı (konsolosu) Muhammed Ata Bey'in oğlu Ahmed adlı İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği, bu mahalle gelip giden İranlıların işlerini görmek, başkalarını müdahaleden men etmek hususlarında yazılmış olan hükümdür.	17 Temmuz 1902
729	İran Devleti tarafından Kale-i sultaniye (Çanakkale)'de şehbender vekili bulunan Kaliksi Ozil'in nedeniyle yerine kardeşi Avusturya ve Macaristan tebasından Mösyö Mozorositayin kılındığı, adı geçen şehbender vekilinin İran'ın Kale-i sultaniye'deki işlerini göreceği, başkalarının müdahalesine izin verilmemesi hususlarında yazılmış olan hükümdür.	23 Eylül 1902
730	İran Devleti tarafından Hanekin'de şehbender vekili bulunan	8 Şubat

⁹⁴ Defterdeki diğer hükümlerden farklı olarak gerek 723 ve gerekse 725 no'lu hükümlerde metinde geçen ve yapılması istenen hususların hangi yöneticilere gönderildiği açıkça belirtilmemiştir. Ancak adı geçen mahallerden Kurna o dönemde Basra vilayeti, Yafa ise Kudüs sancağı'na bağlı olması hasebiyle ilgili yöneticilere gönderilmiş olduğu düşünülmektedir.

	Han'ın değiştirilmesi nedeniyle yerine Mirza Ahmed Han adlı İran tebasından bir kimsenin tayin edildiği işbu vekilin beratının nizamnamenin yedinci maddesi gereği verildiği, kendisinin her türlü taarruzdan korunması gerektiği hususlarında yazılmış olan hükümdür.	1905
731	İran Devleti tarafından Mısır hattında bulunan Luksor(?) Kasabasına Osmanlı tebasından Abdülkerim el Amedi şehbender vekili tayin edildiği nizamnamenin yedinci maddesi gereği Mekke ve Medine'den başka yerlerde açılacak İran şehbenderliklerini Osmanlı Devleti'nin tanıyacağı, diğer devlet konsolosları için geçerli olan imtiyazların İran konsoloslukları içinde geçerli olacağı, aynı nizamnamenin altıncı maddesi gereği yerli bir kimsenin ancak mecburiyet hasıl olursa geçici olarak atanabileceği, memuriyetin bitiminden sonra hizmet verdiği ülkenin tabiiyyetini isteyemeyeceği, yine nizamnamenin yedinci maddesi gereği konsolos vekillerinin başkentte bulunan seferatleri vasıtasıyla yapılacak başvuru ile alacakları beratla bu memuriyeti yerine getirebilecekleri adı geçen vekilin ise bu izni aldığı ve kendisinin memuriyetine başkalarının müdahale ettirilmemesi gerektiği hususlarında yazılmış olan hükümdür. ⁹⁵	7 Ağustos 1905
732	İran Devleti tarafından Mısır hattında bulunan Kana Kasabasına Osmanlı tebasından İskender Efendi şehbender vekili tayin edildiği ve nizamnamenin yedinci maddesi gereği Mekke ve Medine'den başka yerlerde açılacak İran şehbenderliklerini Osmanlı Devleti'nin tanıyacağı, diğer devlet konsolosları için geçerli olan imtiyazların İran konsoloslukları içinde geçerli olacağı, aynı nizamnamenin altıncı maddesi gereği yerli bir kimsenin ancak mecburiyet hasıl olursa geçici olarak atanabileceği, memuriyetin bitiminden sonra hizmet verdiği ülkenin tabiiyyetini isteyemeyeceği, yine nizamnamenin yedinci maddesi gereği konsolos vekillerinin başkentte bulunan seferatleri vasıtasıyla yapılacak başvuru ile alacakları beratla bu memuriyeti yerine getirebilecekleri adı geçen vekilin ise bu izni aldığı ve kendisinin memuriyetine başkalarının müdahale ettirilmemesi gerektiği hususlarında yazılmış olan hükümdür.	7 Ağustos 1905
733	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, birinci	1 Kasım 1905

⁹⁵ Bu hükümde yine benzerleri gibi üst kısmında kime gönderildiği açıkça belirtilmeden kaleme alınmıştır. Ayrıca diğer hükümlerin pekçoğundan farklı olarak şehbenderlik kıstasları hakkında ayrıntılı veriler sunmaktadır.

	rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Ali Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	
734	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de yüce saltanat Vezirlerinden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Nazım Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
735	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de müşir ve padişah yaverlerinden Hicaz Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Ahmed Ratip Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
736	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de feriklerden (Korgeneral) Medine şeyhülharemi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Osman Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
737	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de önde gelen devlet adamlarından Erzurum Eyaleti valisi olup birinci rütbe mecidî ve murassa' osmani nişanları sahibi olan Nazım Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
738	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Nazım Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
739	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de devletin ileri gelenlerinden beytülmal müdürü olup hac emiri ve surre-i hümayûn emini birinci rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Hüsni Efendi'ye de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
740	İran Devleti tarafından Mersin şehbender vekilliğine Fransa Devleti tebasından Mersin Fransa Postahanesi direktörütayin edilmiş olduğu gibi adı geçen kişinin memuriyetine engel olunmaması ve gereken işlerini görmesi hususlarında yazılmış olan hükümdür.	16 Ocak 1906
741	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, birinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Ali Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	8 Ekim 1906
742	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de yüce saltanat Vezirlerinden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Şükrü Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
743	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de müşir ve padişah yaverlerinden	-

	Hicaz Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Ahmed Ratip Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	
744	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de birinci feriklerden (Orgeneral) Medine şeyhülharemi olup murassa' mecidî ve birinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Osman Ferit Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
745	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de önde gelen devlet adamlarından Erzurum Eyaleti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi olan Ata Bey'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
746	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Nazım Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
747	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Devletin ileri gelenlerinden belediye üçüncü dairesi müdürü olup surre-i hümayûn emini ve dörüdüncü rütbe mecidî ve ikinci rütbe osmani nişanları sahibi Hüseyin Bey'e de gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
748	İran Devleti tarafından Necefü'ş-şerif'de karperdaz bulunan Mirza Cevad Bey'in değiştirilmesi nedeniyle yerine Hadi Bey adlı İran tebasından bir kişinin tayin edildiği, adı geçen kimsenin görevlendirilmesine müdahale edilmemesi gerektiği, o mahalle gelen İranlıların her türlü işlerinin görüleceği hususlarında yazılmış olan hükümdür.	16 Nisan 1907
749	İranlı hacı ve ziyaretçilerin Hicaz'a ve önemli türbelere geldikleri takdirde korunmaları, bu ziyaretçilere gerekli kolaylıkların gösterilmesi, İranlı ziyaretçilere diğer müslüman ülke ziyaretçilerine nasıl davranılıyorsa aynı muamelenin gösterilmesi, kendilerinden ticaret malı ellerinde yoksa gereksiz yere gümrük veya başka bir vergi talebinde bulunulmaması ve Osmanlı topraklarında çocuksuz ölen İranlıların terekelerinin bir yıl boyunca emin bir mahalde korunması, korunan malların kirasının alınması ve daha sonra varisleri çıkar ise teslim edilmesi, varisleri çıkmadığı takdirde teslim edilmeyen malların beytülmalden satın alınarak bedelinin saklanması, şahsi eşyaları için yine kendilerinden gümrük vergisi talep edilmemesi hususlarında, murassa' imtiyaz ve birinci rütbe osmani ile mecidî nişanları sahibi en efendi arkadaşım (siyadetsemirim) Mekke emiri Şerif Ali Paşa'ya yazılmış olan hükümdür.	26 Ekim 1907
750	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de yüce saltanat Vezirlerinden Suriye Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Vezir Şükrü Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
751	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de müşir ve padişah yaverlerinden Hicaz Vilayeti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi Ahmed Ratip Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-

752	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de birinci feriklerden (Orgeneral) Medine şeyhülharemi olup murassa' mecidî ve birinci rütbe osmani nişanları sahibi olan Osman Ferit Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
753	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de önde gelen devlet adamlarından Erzurum Eyaleti valisi olup murassa' osmani ve birinci rütbe mecidî nişanları sahibi olan Abdolvahhap Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
754	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Halep Vilayeti valisi olup birinci rütbe mecidî ve osmani nişanları sahibi Nazım Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
755	Yukarıdaki hükmün bir suretinin de Rumeli Beylerbeyliği unvanlılarından Preveze Sancağı mutasarrıfı olup surre-i hümayûn emini olan ve ikinci rütbe osmani ve mecidî nişanları sahibi Ömer Şevki Paşa'ya da gönderildiğini belirtir hükümdür.	-
756	İran Devleti tarafından Aydın'a Osmanlı tebasından Manisalı İstelyo Efendi şehbender vekili tayin edildiği ve nizamnamenin yedinci maddesi gereği Mekke ve Medine'den başka yerlerde açılacak İran şehbenderliklerini Osmanlı Devleti'nin tanıyacağı, diğer devlet konsolosları için geçerli olan imtiyazların İran konsoloslukları içinde geçerli olacağı, aynı nizamnamenin altıncı maddesi gereği yerli bir kimsenin ancak mecburiyet hasıl olursa geçici olarak atanabileceği, memuriyetin bitiminden sonra hizmet verdiği ülkenin tabiiyetini isteyemeyeceği, yine nizamnamenin yedinci maddesi gereği konsolos vekillerinin başkentte bulunan seferatleri vasıtasıyla yapılacak başvuru ile alacakları beratla bu memuriyeti yerine getirebilecekleri adı geçen vekilin ise bu izni aldığı ve kendisinin memuriyetine başkalarının müdahale ettirilmemesi gerektiği hususlarında yazılmış olan hükümdür.	1 Ocak 1908
757	İran Devleti tarafından Bursa'da karperdaz (konsolos) bulunan Hacı İsmail Han'ın değiştirilmesi nedeniyle yerine Almanya Devleti tebasından Mösyö Henrikon'un tayin edildiği, adı geçen kişinin Almanya tebasından olduğunun anlaşıldığı, Mösyö Henrikon'un Bursa'daki memuriyetine kimsenin müdahale etmemesi gerektiği hususlarında yazılmış olan hükümdür.	14 Ağustos 1908
758	İran Devleti tarafından İskenderiye'de eski şehbender bulunan Corci'nin bu memuriyeti tekrar talep etmesi nedeniyle adı geçen kişinin doğru bir adam olmadığı, elçilikten bu şekil bir talep geldiğinde Osmanlı hükümeti tarafından cevap verilip kabul olunmaması hususunda 5 Haziran 1269/17 Haziran 1853 tarihli kaymakamlıktan gönderilen şifrenin tercümesidir. ⁹⁶	-
759	Nevşehirli Çörekçioğlu Deli'nin daha önce kaldırılmış bulunan	1868

⁹⁶ Şifreli telgrafın üst yazısında geçen tarih bilgisi defterin başından beri devam eden kronolojiye uymayıp 1853 tarihine işaret etmektedir. Katiplerin defterin son sayfasındaki boşluğu belki de sonradan ellerine geçen bu yazıyla doldurdıkları zannedilmektedir.

	Tarsus şehbenderliğini tekrar talep etmesi sebebiyle başkente gönderdiği mektubunda kendisini Rusya tebasından olarak bildirdiği sefaretten hükümete emir yazılmasını istediği ancak adı geçen kişinin Osmanlı Devleti tebası olup kendisinde ahlak ve hareketi (bozuk anlamında olabilir) bulunduğu Tarsus Kaymakamlığından bildirilmiş olup 2 Aralık 1868 tarihi düşülmüştür. ⁹⁷	

⁹⁷ Yine aynı şekilde tarih bilgisi kronolojiye uymayan bu kaydın da sonradan ilave kılındığı söylenebilir.

SONUÇ

1514'te Yavuz Sultan Selim zamanında ilk büyük Osmanlı-İran savaşı olan Çaldıran Savaşı yaşanmış ve bu ilk savaştan sonra Kanuni Sultan Süleyman döneminde gücünün zirvesine çıkan Osmanlı Devleti'ne karşı İran Devleti gücünü ortaya koyamamıştır. İsmi geçen Osmanlı padişahları dönemleri sayılmazsa, iki devlet arasındaki mücadele İslam coğrafyasının hükümranlığı meselesinde düğümlenmiş, iki taraftan birinin bir diğerine kesin olarak üstün gelemediği 350-400 yıllık bir kısır çekişme halini almıştır.

Osmanlı ülkesinin bir Darü'l-İslam olması, Hicaz bölgesi ile Şiiler için kutsal kabul edilen Kufe, Kerbela, Necef vb. yerlerin Osmanlı memleketi içerisinde yer alması iki devlet arasındaki ilişkilerin belirleyicisi olmuştur. Ayrıca iki komşu ülke olması ve Osmanlı topraklarının Avrupa'ya uzanması nedeniyle de İran'ın batıya çıkış kapısı olarak Osmanlı ülkesini ve yollarını kullanmasını da kaçınılmaz kılmıştır. Birbiriyle rekabet halindeki bu iki devlet arasındaki çekişmeler zaman zaman sıcak çatışmalara dönüşse de birbirlerine kesin üstünlük sağlayamamışlar, mezhepsel ve inanç farklarının derinliği nedeniyle de tam olarak bir araya da gelememişlerdir. Bu açıdan bakıldığında Avrupa devletlerinin Ortadoğu üzerinde 19. yüzyıldan itibaren yoğunlaşan sömürgeci yaklaşımlarına da yine İslam coğrafyasının bu iki devleti dur diyememiştir. Fakat anlaşılan o ki İran tebası Osmanlı ülkesinde yoğun faaliyetler içerisinde olduğundan İran hükümeti bu konuda Osmanlı yönetiminden bir takım beklentilere de sahiptir. Ticari münasebetlerin yanı sıra dini vazifelerin yerine getirilmesi hususlarında da çok sayıda arşiv vesikalarının olması, incelediğimiz defterde konuyla alakalı birden çok sayıda hükümlerin bulunması bu yargıyı doğrular niteliktedir.

Osmanlı Devleti açısından bakıldığında; devlet-i ebed-i müddet prensibinin devam ettirmeye çalışıldığı, İran Devleti'ne karşı gerek siyasi konular, gerekse sosyal ve dini yaklaşımlarda hükümranlığın hala Osmanlı Devletinde olduğu tezi karşı tarafa hatırlatılmak istenmiştir. Nitekim Osmanlı ülkesini ziyaret edecek ve hac vazifesini yerine getirecek olan İran tebasının Osmanlı başkentindeki sefirleri vasıtasıyla alabilecekleri yol izinleri ile alakalı gönderilen hükümler bunun bir delilidir.

Öte yandan İran; Osmanlı Devleti ile yalnızca siyasi bağlarını devam ettirmekle kalmayıp, komşusu olan bu devletin pek çok farklı bölgesine şehbenderler (konsolos vekili) atamak suretiyle bu ilişkileri daimi tutmak istemektedir. Bu konuda da Osmanlı yönetiminin bir takım hassasiyetlere sahip olduğunu görmek mümkündür. Örneğin bu şehbender atamalarında rastlanılan en önemli kıstas; atanacak şehbenderlerin (zaruret halleri hariç) kesinlikle Osmanlı tebasından olmamasıdır. Bu noktada İran tebasından atanmaya yeterli görülmeyenlerin yerine Osmanlı Devleti açısından “*mütahabbe*” yani dost ülke olarak bilinen Avrupa devletlerinin tebasından kişilerin de vekaletlere getirildiği tespit edilmiştir.

Osmanlı Devleti ayrıca İslam dünyasının yegane koruyucu, kollayıcı ve kuşatıcısı bir Devleti olduğunu göstermek amacıyla kutsal yerlerin ziyareti esnasında gerek Mekke emirlerine gönderdiği gerekse de özellikle İranlıların yolculuk güzergahları üzerinde yer alan yöneticilere pek çok emir ve hüküm yolladığı da defterdeki incelemeden anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti’nin göndermiş olduğu hükümler incelendiğinde bir başka hassasiyetin de İran tebasından kişilerin Osmanlı memleketlerinde mülk ve vakf edinmelerinin men edilmiş olmasıdır. Buna mukabil Osmanlı hudutları içinde İranlıların ticari münasebetler dahilinde geçici kalmaları veyahut taşınabilir mal edinmelerine izin verilmiştir. Bununla alakalı olarak ölen İranlıların geride bıraktıkları mirasları konusunda Osmanlı makamlarına yazılmış olan hükümler delil olarak gösterilebilir. Bu hükümlerde çoğunlukla bu malların emin bir şekilde hıfz edilmesi ve varisleri ortaya çıkınca kendilerine iadesine dair neredeyse kalıplaşmış ifadelerin yer alması bu çıkarımımızı doğrulamaktadır.

Bu incelemenin ışığında 19. yüzyıl Osmanlı-İran ilişkilerinin seyrini incelerken bir konu daha dikkati çekmektedir. Osmanlı ile İran arasında bir anlaşmazlık halinde İranlıların mallarına geçici olarak da olsa el konulmasıdır. Nitekim özel mülkiyet anlayışının güvence altına alındığı bu yüzyılda, devletlerarası ilişkilerde de buna riayet edildiği hükümler içindeki tafsilatlı açıklama ve emirlerde kendini açık etmektedir. Bu emirlerde İran ile yapılan sulh sonrası malların iadesinin istenmesi ve hatta bu malların defterlerde kayıt altına alınması da bunun bir göstergesidir.

Sonuç olarak Osmanlı Devleti, İran ile ilişkilerinde hassas bir denge gözetmeye önem vermiş, anlaşmazlıktan ziyade sulh yolunu tercih etmiştir. Ancak bunu yaparken de hükümlranlık haklarından taviz vermemeye de çok dikkat etmiştir.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Düvel-i Ecnebiye Defteri(A.DVN.DVE. d), No: 44/2

II. KİTAPLAR, MAKALELER VE TEZLER

Ahmet Cevdet Paşa, (1994). Tarih-i Cevdet. (c. 6). İstanbul: Üçdal

Akyıldız, A. (1993). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*. İstanbul: Eren

Akyıldız, A. (2003). “Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 28). (ss. 250-251). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

Akyıldız, A. (2004). *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*. İstanbul:İletişim

Akyol, T. (2013). *Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet*. İstanbul: Doğan Kitap

Atalar, M. (1991). *Osmanlı Devleti'nde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı

Atay, H. (1983). *Ehl-i Sünnet ve Şia*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Aykun, İ. (1995). *Erzurum Konferansı (1843-1847) ve Osmanlı-İran Hudut Antlaşması*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum

Bacque-Grammont, J.-L. (1991). *XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlılar ve Safeviler*. Prof. Dr. Bekir Kütükoğluna Armağan (ss. 205-219). İstanbul: Edebiyat Fakültesi

Bozkurt, G. (1989). *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*. Ankara:TTK

Buzpınar, Ş. T. (2010). “Surre”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 37). (ss. 567-569). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

Çadircı, M. (1991). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu

Çetinkaya, N. (2013). *Kızılbaş Türkler Tarihi, Oluşumu ve Gelişimi*. Ankara: Kripto

Daei, M. (2013). *İran-Osmanlı Ticari İlişkileri (1900-1923)*. Ankara: Berikan

Doğan, E. “Kaçarlar Dönemi İran Hac Seyahatnamelerinde Kerbela Hadisesi ve Hz. Hüseyin'in Kerbela Yolu” *Uluslararası Kerbela Sempozyumu*, 20-22 Mayıs, 2010, Sivas

Dölen, E. (1999). “Modern Kimyanın Türkiye’ye Girişi”. *Osmanlı Ansiklopedisi* (c. 8), (ss. 461-470). Ankara: Türkiye

Emecen, F. M. “Osmanlı Devleti’nin Şark Meselesinin Ortaya Çıkışı İlk Münasebetler ve İç Yansımaları”, *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, 16-17 Aralık, 2002, Konya

Emecen, F. M. (2016). *Yavuz Sultan Selim*. İstanbul: Kapı

Eraslan, C. (1991). *İslam Birliği Siyaseti Çerçevesinde II. Abdulhamid’in İlk Yıllarında Osmanlı-İran Münasebetleri (1878-1882)*. Prof. Dr.Bekir Kütükoğlu’na Armağan (s. 221-240). İstanbul: Edebiyat Fakültesi

Ercoşkun, T. (2010). Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikaha Dair Düzenlemeler, Basılmamış Doktora Tezi, AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Erüreten, M. (2001). *Osmanlı Madalyaları ve Nişanları Belgelerle Tarihi*. İstanbul: Kansu

Fırlalı, E. R. (1996). “Gadîr-i Hum”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.13, (ss. 279-280). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

Genç, M. (2000). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken

Genç, V. (2011). *İranlı Tarihçilerin Kaleminden Çaldıran (1514)*. İstanbul: Bengi

Gökbilgin, M. T. (1979). “Midhat Paşa”. *İslam Ansiklopedisi*, c. 8, (ss. 270-282), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı

Gölpınarlı, A. (2003). *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*. İstanbul: DR

Güler, M. (2015 Eylül). “Hacılara Can Suyu Katrane Kalesi ve Birkesi”. *Yedikıta*, S. 85, s. 12-15

Gündüz, T. (2008). “Safeviler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 35, (ss.451-457). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

Gündüz, T. (2010). “Şah İsmail”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 38, (ss. 253-255). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

Gündüz, T. (2010). “Şah Tahmasb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 39, (ss. 413-415). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

Gündüz, T. (2016). *Son Kızılbaş Şah İsmail*. İstanbul: Yeditepe

Hammer, (1994). *Büyük Osmanlı Tarihi* (c. 5). İstanbul: Üçdal

Hasani, A. “İranlı Tarihçilere Göre Osmanlı İran İlişkilerindeki Krizin Nedenleri (985/1049-1577-1639)”, *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, 16-17 Aralık, 2002, Konya

İbrahim Peçevi, (1968). *Peçevi Tarihi*. (Murat Uraz, Çev.) İstanbul: Neşriyat Yurdu

İnal, İ. M. K. (1982). *Son Sadrazamlar* (c. 1), İstanbul: Dergah

İnalcık, H. (2000). “İmtiyazat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 22, (s. 245-252). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

Karadeniz, Y. (2006). *İran’da Sömürgecilik Mücadelesi ve Kaçar Hanedanı (1795-1925)*. İstanbul: Bakış

Keleş, E. (2008). “Cebel-i Lübnan’da İki Kaymakamlı İdari Düzenin Uygulanması ve 1850 Tarihli Nizamname”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 27, S. 43, ss:131-157

Kepecioğlu, K. (2000). *Osmanlı Lügati Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: 21.Yüzyıl

Kevseranî, V. (1992). *Osmanlı ve Safevilerde Din-Devlet İlişkisi*. İstanbul: Denge

Kılıç, R. (2001). *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları*. İstanbul: Tez

Koç, Ü. (2002). “XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Çavuşluk Teşkilatı”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 12, S. 2, ss. 395-420

Kurtuluş, R. (2010). 1906-1911 İran Meşrutiyet Hareketinde Osmanlı Etkisi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, *Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü*. İstanbul

Küçükaşçı, M. S. (2010). “Şeyhülharem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 39, (ss. 90-91). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

Kütükoğlu, B. (1993). *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri*. İstanbul: Fatih Cemiyeti

Merçil, E. “Sultan Tuğrul Bey Zamanında İran”, *Geçmişten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, 16-17 Aralık, 2002, Konya, s. 9-13

Nadir Şah Devrine Ait Bir Anonim Kronolojisi, Çev. Hrand D. Andreasyan, (1974). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

Nasırı, M. R. (1977). Nasıreddin Şah Zamanında Osmanlı-İran Münasebetleri (1848-1896), Basılmamış Doktora Tezi, *İÜEF Sonçağ Tarihi Kürsüsü*, İstanbul

Ölmezoğlu, A. (1979). “Cevdet Paşa”. *İslam Ansiklopedisi*, (C. 3), (ss. 114-123), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı

Öngören, R. (2008). “Safeviyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 35, (ss. 460-462). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

Özbilgen, E. (2003). *Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniyye*. İstanbul: İz

Özdemir, H. (2010). *Abdulhamid'in Filistin Çılgılığı*. İstanbul: Yitik Hazine

Pakalın, M. Z. (1983). “Surre Eminî”. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (c. 3). İstanbul: MEB

Saray, M. (2006). *Türk İran İlişkileri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi

Sarıkcıoğlu, M. (2013). *Osmanlı – İran Hudut Sorunları (1847-1913)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu

Sarıkcıoğlu, M. (2013). “İran Arşivlerine Göre Şeyh Ubeydullah İsyanı”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 3, S. 5

Sarıkcıoğlu, M. “İran Kaynakları Işığında II. Abdülhamit Han'ın İran Politikası ve İran'ın Panislamizme Bakışı”, *Sultan II. Abdülhamit Sempozyumu*, (20-21 Şubat 2014), Selanik

Sarınay, Y. “Türk-İran İlişkilerinin Arşiv Kaynakları”, *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, 16-17 Aralık 2002, Konya

Sertoğlu, M. (2011). *Mufasssal Osmanlı Tarihi Resimli- Haritalı*, (c. 5). Ankara: Türk Tarih Kurumu

Soofizadeh, A. (2013) I. ve II. Erzurum Antlaşmalarının Siyasi Açından Değerlendirilmesi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 32, S. 54

Sümer, F. (1992). *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu

Sümer, F. (2001). “Kaçarlar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24, (ss. 51-53). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmani* (c. 2, 5). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt

Şabani, R. “Efşariye ve Zendiye Döneminde (H.1135-1210/M. 1723-1796) İran Osmanlı İlişkileri”, *Geçmişten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, 16-17 Aralık, 2002, Konya, s. 79-86

Tabatabai, A. M. H. (2005). *Tüm Boyutlarıyla İslam’da Şia*. İstanbul: Kevser

Türkmen, Z. (2006). “Müşir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 32, (s. 437-439). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

Uyar, M. (2004). *Şii Ulemanın Otoritesinin Temelleri İmamiyye Şiasında Usulilik ve Hiyerarşik Yapılanması*. İstanbul: Kaknüs

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Uzunçarşılı, İ. H. (2013). *Mekke-i Mükەرreme Emirleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu

Ülkü, H. (1982). *Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Tarihi*. İstanbul: Çile

Üstüncan, O. (2009). *Tanzimat Bürokratı Şekip Efendi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*

Zehra, M. E. (2010). *İslam’da İtikadî, Siyasî ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*. (Sıbğatullah Kaya Çev.) İstanbul: Çelik

III. ONLINE KAYNAKLAR

[https://www.google.com.tr/maps/suk el şuyuh](https://www.google.com.tr/maps/suk%20el%20şuyuh) 27.04.2014, 19:29

www.luggat.com 16.03.2018, 17:46

<http://www.bibleorigins.net/DilmunUmmDaleiminQurnah.html> 29.01.2017 13:32

TBMM Kütüphanesi, TBMM Açık Erişim E-Arşiv, Düstur I. Tertip, C. I

EKLER

Ek-1

1823-1908 YILLARI ARASINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE GÖREV YAPAN ŞEHBENDER VEKALETLERİNİN LİSTESİDİR*

S.NO	KİŞİ	YER	TARİH	HÜKÜM NO	AÇIKLAMA
1	Hacı Hüseyin	Sayda	Sene 1849	132	Sene 1855'de oğlu tayin edilmiştir.
2	Corci Kabon	Antakya	Sene 1849	142	Sene 1871'de yerine başkası tayin edilmiş.
3	Hoca Fehimeddin	Halep	Sene 1849	145	Sene 1852'de başkası tayin edilmiş.
4	Nikola Cışan	Gazze	Sene 1850	153	Sene 1881'de başkası tayin edilmiş.
5	İlyas Markos	Remle	Tarih Yok	154	
6	Hanamarkos Becono	Lazkiyetü'l-Arab	Sene 1851	155	
7	Receb	Dimyat İskeleyi	Sene 1851	156	Sene 1854'de yerine başkası tayin edilmiş.
8	İlyas Rakosi Becono	Lazkiyetü'l-Arab	Sene 1851	157	Sene 1858'de yerine başkası tayin edilmiş.
9	Mirza Ferhad	Karahisar-ı Sahib	Sene 1851	158	Sene 1853'de yerine başkası tayin edilmiş.
10	Corco	Halep	Sene 1852	160	Sene 1853'de yerine başkası tayin edilmiş.
11	Hüdaverdi	Edirne	Sene 1852	168	Sene 1854'de yerine başkası tayin edilmiş.
12	Mehmet Ali Bey	Karahisar-ı Sahib	Sene	177	Sene 1854'de

* Bu liste BOA, A.DVNDVE.d 44/2 numaralı Düvel-i Ecnebiye defterinde yapılan taramadan tarafımızca hazırlanmıştır.

			1853		yerine başkası tayin edilmiş.
13	Kavaliyer Yasef	Haleb	Sene 1853	178	Sene 1853'de yerine başkası tayin edilmiş.
14	Hoca Serkez	Bursa	Sene 1854	179	Sene 1871'de yerine başkası tayin edilmiş.
15	Antonin	Dimyat İskeleyi	Sene 1854	180	Sene 1854'de yerine başkası tayin edilmiş.
16	Ferruh Necib	Karahisar-ı Sahib	Sene 1854	181	Sene 1856'da yerine başkası tayin edilmiş.
17	Hoca Hambarson(?)	Edirne	Sene 1854	182	Sene 1857'de yerine başkası tayin edilmiş.
18	Hüseyin	Basra	Sene 1854	190	
19	Hoca Corci	İskenderiye	Sene 1854	191	Hüküm içinde şehbenderin isminin üstü çizilmiş.
20	Mehmed İbrahim	Dimyat İskeleyi	Sene 1854	192	Sene 'de yerine başkası tayin edilmiş.
21	Ali	Tekfurdağı (Tekirdağ)	Sene 1854	193	Sene 1871'de yerine başkası tayin edilmiş.
22	Hacı Mahmud	Isparta ve Burdur	Sene 1855	194	İlk kez iki yerleşim yeri birlikte zikredilmiştir.
23	Hüseyin	Adana	Sene 1855	201	Sene 1864'de yerine başkası tayin edilmiş.
24	Ali	Sayda	Sene 1855	202	Vefat eden babası Hacı Hüseyin Abdinin yerine.
25	Ali Ekber	Ankara	Sene	203	Sene 1858'de

			1855		yerine başkası tayin edilmiş.
26	Mirza Mehmed	Karahisar-1 Sahib	Sene 1856	204	Sene 1857'de Mirza Kerimeddin yerine tayin edilmiş.
27	Mirza Gıyaseddin	Karahisar-1 Sahib	Sene 1857	222	Sene 1859'da yerine başkası tayin edilmiş.
28	Ali	Kars	Sene 1857	224	Sene 1862'de yerine başkası tayin edilmiş.
29	Muhammed Hüseyin	Bayburt	Tarih Yok	225	Sene 1880'de yerine başkası tayin edilmiş. En kısa 4 hükümden 1. sidir.
30	Ahmed	Erzincan	Tarih Yok	226	En kısa tayin hükümlerinin 2. sidir.
31	Abdülkerim Bey	Tercan	Tarih Yok	227	Sene 1880'de yerine başkası tayin edilmiş. En kısa hükümlerin 3. südür.
32	Hacı Mehmed Kasım	Sivas	Sene 1858	228	Sene 1858'de yerine başkası tayin edilmiş.
33	Ali	Ankara	Sene 1858	239	Sene 1871'de yerine başkası tayin edilmiş.
34	İbrahim	Kütahya	Sene 1858	241	
35	İstor Bey	Lazkiyetü'l-Arab	Sene 1858	242	Sene 1871'de yerine başkası tayin edilmiş. İstor beyin memuriyeti fasid görülmüş.
36	Hasan	Sivas	Sene	244	Sene 1881'de

			1859		Amasya'yı da içine alacak şekilde yerine başkası tayin edilmiş.
37	Esad	İskenderun	Sene 1859	253	Sene 1871'de yerine başkası tayin edilmiş.
38	Yosef	Samsun	Sene 1859	254	Sene 1865'de yerine başkası tayin edilmiş.
39	Hoca Yosef	İskenderiye	Sene 1860	255	Sene 1860(?)'da yerine başkası tayin edilmiş.
40	Mirza Gıyaseddin	Haleb	Tarih Yok	256	Sene 1869'da yerine başkası tayin edilmiş. Kısa hükümdür.
41	Yosef	Karahisar-ı Sahib	Sene 1860	264	Sene 1861'de yerine başkası tayin edilmiş.
42	Abdülcabbar	Karahisar-ı Sahib	Sene 1861	273	Sene 1863'de yerine başkası tayin edilmiş.
43	Ali Ekber Bey	Kars	Sene 1862	274	Sene 1874'de yerine başkası tayin edilmiş.
44	Celil (?) Bey	Karahisar-ı Sahib	Sene 1862	282	Sene 1864'de yerine başkası tayin edilmiş.
45	Hoca Mehmed	Manisa	Sene 1863	300	
46	İsim okunamadı	Balıkesir	Sene 1864	301	Bu tarihte İzmid şehbenderliği vekaleti ile birleştirilmiş.
47	Ali	Karahisar-ı Sahib	Sene 1864	302	Sene 1871'de yerine başkası tayin edilmiş.

48	Karabet	Adana	Tarih Yok	303	Sene 1865’de azliyle yerine başkası tayin edilmiş. Kısa hükümdür.
49	Mirza	Adana	Sene 1865	313	Sene 1865’de azliyle yerine başkası tayin edilmiş.
50	İlyas	Manastır	Sene 1865	314	
51	Ağa Bey	Samsun	Sene 1865	315	Sene 1868’de yerine başkası tayin edilmiş.
52	Ağa Mahmud	Aydın	Sene 1865	316	Sene 1876’da yerine başkası tayin edilmiş.
53	Hacı Mehmed	İskenderiye	Sene 1866	323	Sene 1866’da yerine başkası tayin edilmiş.
54	İsim okunamadı	Tarsus	Sene 1866	324	Üst yazıda İran şehbenderliğini alan kişinin uygun olmadığından bahsedilmiş.
55	Nikola	Mersin	Tarih yok	325	Kısa hüküm olup Sene 1868’de yerine başkası tayin edilmiş.
56	Hoca Nikol	İskenderiye	Sene 1866	326	Sene 1868’de yerine başkası tayin edilmiş.
57	Mirza Haşim	Van	Sene 1866	327	Sene 1866’da yerine başkası tayin edilmiş.
58	Hoca Said	Damanhor (Mısır)	Sene 1867	335	Geçici konsolos vekilliği
59	Hoca	Minya (Mısır)	Tarih yok	336	En kısa hükümlerden.

60	Mirza Abdurrahim	Amed ve Mamuretü'l-Aziz	Sene 1867	337	Sene 1876'da yerine başkası tayin edilmiş.
61	Mehmed	Trablusşam	Sene 1867	338	Trablus, Akka ve Sur kazalarının önceki şehbenderleri uygun görülmedikleri için bu kişi tayin edilmiştir.
62	Mustafa	Akka	Sene 1867	346	Üst yazısında kaydın terkin (silinmiş) olduğu yazılmış.
63	Hacı İbrahim	Sur	Tarih yok	347	Üst yazısında silindi kaydı düşülmüş.
64	Jorci Bayo(?)	İskenderiye	Sene 1868	348	Sene 1873'de yerine başkası tayin edilmiş.
65	Recep Ali Bey	Samsun	Sene 1868	349	Sene 1872'de yerine başkası tayin edilmiş.
66	Hüseyin	Sur	Sene 1869	358	
67	İsmail	Akhisar Saruhan	Sene 1869	366	Sene 1871'de yerine başkası tayin edilmiş.
68	Ali Mehmed	Denizli	Tarih yok	367	Sene 1880'de yerine başkası tayin edilmiş. En kısa hükümlerden.
69	Mehmed Cafer Bey	Ammare	Sene 1869	368	Sene 1886'da yerine başkası tayin edilmiş.
70	Cafer Ali Bey	Bedre (Irak)	Sene 1869	369	En kısa hükümlerden
71	Abdulhamid	Kütahya	Sene 1870	370	Sene 1871'de yerine başkası

					tayin edilmiş.
72	Haniya(?)	İskenderun	Sene 1871	380	
73	Dimitri (çizik) Mösyö	Antakya	Sene 1871	381	Yunan tebasından biri seçilmiş.
74	Nazar	Antep	Sene 1871	382	
75	Mehmed Hadi	Kudüs	Sene 1871	383	
76	Gulam Ali	Kütahya ve Karahisar-ı sahib	Sene 1871	384	Sene 1872’de yerine başkası tayin edilmiş.
77	Hacı Ali	Ankara	Sene 1871	385	Tarih atılmamış ama yerine başkası tayin edilmiş.
78	Hacı Esed Bey	Akhisar ve Saruhan	Sene 1871	386	Sene 1872’de yerine başkası tayin edilmiş.
79	Abdussamed Bey	Tekfurdağı (Tekirdağ)	Sene 1873	387	Sene 1873’de yerine başkası tayin edilmiş.
80	Ahmed	Hayfa	Sene 1871	388	Sene 290’da Akka ilave edilmiş.
81	Muhammed Bey	Konya	Sene 1871	396	Sene 1880’de yerine başkası tayin edilmiş.
82	Harun Diyat	Urfa	Tarih yok	397	En kısa hükümlerden.
83	Mirza Rıza Bey	İskenderiye	Sene 1871	398	Üst yazısına göre 1875 yılında yeniden tayin edildiği anlaşılmaktadır.
84	Mirza İsa Bey	Adana ve Tarsus	Sene 1871	399	Sene 1872’de Mirza İsa Bey Kütahya ve Karahisar-ı sahibe tayin edilmiştir.

85	Mustafa	Lazkiye	Sene 1871	400	Kısa hükümlerden.
86	Haşim Bey	Bursa	Sene 1871	401	Bursa'da 1863'den beri vekil olarak bulunan İngiltere konsolosu Manef yerine tayin.
87	Mirza Behram Bey	Samsun	Sene 1872	402	Sene 1872'de yerine başkası tayin edilmiş.
88	Hacı Mehmed	Tarsus	Sene 1872	403	
89	Abdullah	Akhisar	Sene 1872	404	Kısa hükümlerden. 1873'de yerine başkası tayin edilmiş.
90	Okunamadı	Mersin	Sene 1872	405	Kısa hükümlerden.
91	Abdurrıza Bey	Kütahya ve Karahisar-ı sahib	Sene 1872	413	Sene 1873'de yerine başkası tayin edilmiş.
92	Ahmed	Akka	Sene 1873	414	Sene 290'da Hayfa şehbender vekaleti ilave edilmiş.
93	Abdülkerim Bey	Ankara	Sene 1873	415	
94	İsmail	Antalya	Sene 1873	416	
95	Ahmed Bey	Hayfa ve Akka	Sene 1873	417	Sene 1881'de yerine başkası tayin edilmiş.
96	İsmail	Akhisar	Sene 1873	418	Sene 1873'de Manisa şehbenderliği ile birleştirilmiş.
97	Hacı Ali Bey	Manisa ve Akhisar	Sene 1873	419	Sene 1874'de Akhisara başkası

					tayin edilmiş.
98	Mehmed Bey	Samsun	Sene 1873	427	Sene 1875’de yerine başkası tayin edilmiş.
99	Ali	Tekfurdağı	Sene 1873	428	Sene 1876’da yerine başkası tayin edilmiş.
100	Mirza İsa	Kütahya ve Karahisar-ı sahib	Sene 1873	429	Sene 1874’de Mirza İsa Bey Adana ve Tarsus’a tayin edilmiş.
101	Hacı Çelebi Bey	Van	Sene 1873	430	Sene 1878’de yerine başkası tayin edilmiş.
102	Mehmed	Edirne	Sene 1873	431	Sene 1874’de yerine başkası tayin edilmiş.
103	Serkiz	Balıkesir	Sene 1873	432	Sene 1876’da yerine başkası tayin edilmiş.
104	Hacı Esedullah(?) Bey	Kars	Sene 1874	433	Sene 1875’de yerine başkası tayin edilmiş.
105	İsmail	Akhisar	Sene 1874	434	Sene 1879’da Manisa ilave edilerek yerine başkası tayin edilmiş.
106	Mirza İsa Bey	Adana ve Tarsus	Sene 1874	435	
107	Mirza Behram	Kütahya ve Karahisar-ı sahib	Sene 1874	443	Sene 1876’da yerine başkası tayin edilmiş. Devam eden alt kayıttaki ise adı geçenin 1875’de Samsun’a tayin edildiği yazılmış.
108	Ahmed	Edirne	Sene 1874	444	Sene 293’de yerine başkası tayin edilmiş.

					(Gün ve ay bilgisi okunamadı)
109	Hacı Mehmed	Şumnu (Bulgaristan)	Sene 1875	445	
110	Hacı Ali	Manisa ve Akhisar	Sene 1875	446	Sene 1876'da yerine başkası tayin edilmiş.
111	Mirza Behram	Samsun	Sene 1875	447	Sene 1877'de yeniden tayin.
112	Mustafa	Hayfa	Sene 1876	457	
113	Cebrail Serahsi Halot(?)	Lazkiye	Sene 1876	458	
114	Hacı Ali Bey	Aydın	Sene 1876	459	
115	İsmail Bey	Manisa ve Akhisar	Sene 1876	460	Sene 1877'de yerine başkası tayin edilmiş.
116	Hacı Ali Bey	Balıkesir	Sene 1876	461	Sene 1881'de yerine başkası tayin edilmiş.
117		Mersin	Sene 1876	462	Sene 1905'de yerine başkası tayin edilmiş.
118	Kritikov	Tekfurdağı	Sene 1876	463	İran şehbenderi Ali'nin azliyle Rusya konsolosu tayin.
119	Mustafa Bey	Kütahya ve Karahisar-ı sahib	Sene 1876	471	Sene 1879'da yerine başkası tayin edilmiş.
120	Molla Kerim Mahmud Han	Giresun	Sene 1877	472	Trabzon şehbenderliğine ilave olarak tayin edilmiş.
121		Malatya	Sene 1877	473	
122	Haşim	Manisa ve Akhisar	Sene 1877	481	Sene 1879'da yerine başkası

					tayin edilmiş.
123	Mirza Çelebi Hasan	İskenderiye	Sene 1878	482	Sene 1882’de bir kez daha berat yazılmış.
124	Mirza İsa	Selanik	Sene 1878	483	
125	Haşim Bey	Adana	Sene 1878	484	Sene 1883’de bir berat daha yazılmış.
126	Muhammed İbrahim Bey	Samsun	Sene 1878	492	
127	Kuban Mardrosi	Antakya	Sene 1878	493	
128	Mustafa Bey	Eskişehir	Sene 1878	494	1882 Tarihli yeni bir berat verildiği belirtilmiş.
129	Hacı Ali Bey	Kütahya ve Karahisar-ı sahib	Sene 1879	496	
130	Andon	Adapazarı	Sene 1879	497	Sene 1884’de yerine başkası tayin edilmiş.
131	Ali	Edirne	Sene 1879	498	Sene 1880’de yerine başkası tayin edilmiş.
132	İbrahim İshak	Suğur (Suriye)	Sene 1879	499	Mithat Paşa’nın adı geçmektedir.
133	Hacı Hüseyin Bey	Manisa ve Akhisar	Sene 1879	500	Sene 1880’de yerine başkası tayin edilmiş.
134	Hacı Ali	İzmir	Sene 1879	501	Sene 1884’de yerine başkası tayin edilmiş.
135	Mirza Ali Bey	Cidde	Sene 1879	509	Sene 1880’de yerine başkası tayin edilmiş.
136	Ali	Okunamadı	Sene 1879	510	Sene 1881’de yerine başkası tayin edilmiş.

137	Krikor	Mamüretü'l-aziz (Elazığ)	Sene 1880	511	
138	Muhammed Hasan Bey	Dimyat (Mısır)	Sene 1880	513	
139	Hacı Ali	Cidde	Sene 1880	514	Sene 1882'de diğeri için emir yazılmış.
140	Muhammed Hasan Bey	Garbiyye (Mısır)	Sene 1880	515	
141	İsa	Denizli	Sene 1880	516	
142	Cevad	Birecik (Urfa)	Sene 1880	517	
143	Seyyid Cevad	Manisa ve Akhisar	Sene 1880	525	
144	Abdullah Nehasi(?) Bey	Zagazig (Mısır)	Sene 1880	526	
145	Hacı İsmet Bey	Bayezid (Erzurum)	Sene 1880	527	Sene 1882'de muahharen emir yazılmış.
146	Mirza Gıyaseddin	Konya	Sene 1880	528	
147	Haşim Bey	Bayburt ve Tercan	Sene 1880	529	
148	Hacı Ali Bey	Amasya ve Sivas	Sene 1881	530	
149	Kofe(?)	İzmid	Sene 1881	531	Sene 1881'de yerine başkası tayin edilmiş.
150	Ali	Manastır	Sene 1881	532	Daha önce Avusturyalı temsilcinin elinde imiş.
151	Mirza Rıza	Mısır	Sene 1881	533	Başşehbender ataması
152	Abdullatif Bey	Yafa	Sene 1881	534	Sene 1886'da azli nedeniyle yerine başkası tayin

					edilmiş.
153	Muhammed Bey	Port Said	Sene 1881	535	
154	Muhammed Mecid Abdan Bey	Hayfa	Sene 1881	536	
155	Muhammed Ata	Gazze	Sene 1881	537	Sene 1886'da yerine başkası tayin edilmiş.
156	Kofe(?)	Okunamadı	Sene 1881	538	Aleko Paşanın idaresinde.
157	Ahmed Hayri	Kudüs-ü Şerif	Sene 1881	539	Ahmed Hayri Beyin Osmanlı tebasından olduğunun anlaşıldığına dair 1881 tarihli tahrirat var.
158	Ali	İzmid	Sene 1881	547	Sene 1884'de yerine başkası tayin edilmiş.
159	Ali Ekber Bey	Bayezid	Sene 1882	548	Sene 1886'da yerine başkası tayin edilmiş.
160	Hacı Ali Bey	Eskişehir	Sene 1882	549	Sene 1883'de diğeri için emir yazılmış.
161	Dimostaki Dikramanik	Dedeagaç	Sene 1882	550	
162	İsa	Kerkük ve Süleymaniye	Sene 1882	551	
163	Mirza Ali Bey	Cidde	Sene 1882	559-560	Sene 1885'de yerine başkası tayin edilmiş.
164	Muhammed Bey	Hanekin (Irak)	Sene 1882	561	Sene 1885'de yerine başkası tayin edilmiş.
165	Hacı Ali Bey	Eskişehir	Sene 1883	569	
166	Hacı Ali Bey	İzmit ve	Sene	570	Kısa

		Adapazarı	1884		hükümlerden.
167	Ömer Efendi	Diyarbakır	Sene 1884	571	Yunan tebalığını bırakmadığından bahisle sene 1887'de yerine başkası tayin edilmiştir.
168	Akçaliyan Ohaşi Bey	İzmir	Sene 1884	579	Kısa hükümlerden. Sene 1884'de yeniden tayin.
169	Hacı Mirza Ali Bey	Cidde	Sene 1885	580	Sene 1889'da yerine başkası tayin edilmiştir.
170	Muhammed İsmail Bey	Kerbela	Sene 1885	581	Sene 1892'de yerine başkası tayin edilmiştir.
171	Mirza Hasan	Hanekin	Sene 1885	582	
172	Abdurrıza Bey	Ammare	Sene 1886	597	Sene 1890'da yerine başkası tayin edilmiştir.
173	Mösyö Kaliksi Ozil(?)	Kale-i Sultaniye	Sene 1886	598	İtalya Devleti tebasından.
174	Ahmet Bey	Samarra	Sene 1886	599	Sene 1892'de yerine başkası tayin edilmiştir.
175	Yosef Bey	Yafa	Sene 1886	600	İspanya Devleti tebasından. Sene 1895'de başkası tayin edilmiş.
176	İbrahim Bey	Suk El-Şuyuh (Irak)	Sene 1887	601	
177	Taşcıyan Tomasın	Diyarbakır	Sene 1887	602	İran tebasından kimse olmadığından Osmanlı tebasından muvakkaten.
178	Muhammed	Gazze	Sene	610	Kısa

			1887		hükümlerden.
179	Nasır Bey	Ammare	Sene 1891	632	Kısa hükümlerden.
180	Hacı Muhtar Ağa	Kerbela	Sene 1892	647	
181	Mirza Abdulhamit Han	İskenderiye	Sene 1892	648	Kısa hükümlerden.
182	Mirza Emanullah Han	Mısır	Sene 1892	649	Kısa hükümlerden olup emri alisini almadığından bahseder.
183	Mirza Mahmud Bey	Samarra	Sene 1892	650	Kısa hükümlerden.
184	Mirza Ağa Han	Hanekin	Sene 1893	658	Kısa hükümlerden olup başlık verilmemiş.
185	İztuvan(?) Efendi	İskenderun	Sene 1894	666	Kısa hükümlerden.
186	Hasan Bey	Yafa	Sene 1895	674	Kısa hükümlerden.
187	Hacı Ali Ağa	Ankara	Sene 1897	689	
188	Hacı Hammadi Bey	Suk El-Şuyuh	Sene 1898	697	Kısa hükümlerden.
189	Mirza Seyyid Hüseyin Bey	Müntefik (Irak)	Sene 1898	698	Kısa hükümlerden olup Müntefik bugün Nasıriye olarak bilinmektedir.
190	Selim Dimitri	Antakya	Sene 1899	706	Kısa hükümlerden olup başlık belirtilmediği gibi şehbender Yunan tebasındandır.
191	Habib Efendi	Antakya	Sene 1900	714	Kısa hükümlerden olup Yunan tebasından vekil.
192	Ali Bey	Bedre	Sene 1901	715	Üst yazısında Bedrede zaten bir

					şehbenderin bulunduğuna dair açıklama yapılmış.
193	Rafi Ağa Hasan	Kurna (Irak)	Sene 1901	723	
194	Ali Bey	Hay (Irak)	Sene 1892	724	Şehbenderlik terimi yerine “karperdazhane” tabiri kullanılmış.
195	Enisi Bey	Yafa	Sene 1902	725	Hükümde emrin hangi Osmanlı idarecisine gönderildiğine dair kısım yok.
196	Ahmed Han	Hanekin	Sene 1902	726	Kime gönderildiğine dair kısım yok.
197	Mustafa Zeki Bey	Gazze	Sene 1902	727	Kime gönderildiğine dair kısım yok.
198	Ahmed Bey	Remle (Kudüs)	Sene 1902	728	Kime gönderildiğine dair kısım yok.
199	Mösyö Mozorosi	Kale-i Sultaniye	Sene 1902	729	Avusturya ve Macaristan Devleti tebasından.
200	Mirza Ahmed Han	Hanekin	Sene 1905	730	Kime gönderildiğine dair kısım yok.
201	Abdülkerim El Amedi	Okunamadı	Sene 1905	731	Osmanlı tebasından olmasına rağmen mecburiyetten atanmış.
202	İskender Efendi	Kana (Mısır)	Sene 1905	732	Osmanlı tebasından olmasına rağmen mecburiyetten

					atanmış.
203	Şark bahar(?)	Mersin	Sene 1906	740	Fransa tebasından Fransız postahanesi direktörü.
204	Hadi Bey	Necef (Irak)	Sene 1907	748	Kime gönderildiğine dair kısım yok.
205	İstelyo Efendi	Aydın	Sene 1908	756	Osmanlı tebasından olmasına rağmen mecburiyetten atanmış.
206	Mösyö Henrikon	Bursa	Sene 1908	757	Almanya tebasından.

Ek-2

BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00028 Gömlek Numaralı 132 No'lu Hüküm ve Transkripsiyonu

Sayda   hbender vekâleti

Vefatına binaen oğlu Alinin   hbender vekâleti için emr-i  li yazılmıştır
(Sene Evâsıt-ı  evval 271)

M lhak tıyla Sayda Valisi Vezirim Salih Namık Paşa icl leh ye ve Sayda naibine

Sayda  skelesine gelip giden İran Devleti teba ve tüccar ve adamlarının umur ve husus t-ı vakı'alarını r 'yet eylemek üzere devlet-i m    r nileyh  tebasından kıdvet Hacı Hüseyin zid-i kadr h  bu defa devleti tarafından   hbender vekili nasb ve tayin olunduğu bey nıyla yedine bir kıt'a vek let emr-i  erifim itası devlet-i m    r nileyh nın dersaâdetimde mukîm maslahatg z rı iftihar Mehmed Han dâme muhibbe tarafından südde-i sa detime memhûr tahrir takdimiyle inh  ve iltimas olunup kuy da lede'l-m r caa' Mekke-i Mükerreme ve Medine-i M nevvereden ma d  teba ve tüccar-ı  raniyenin menâfi-i ticaret ve him yetleri için memâlik-i Osmaniyyenin lazım gelen cemi mahallerine devlet-i  raniye tarafından nasp ve tayin olunacak   hbenderleri devlet-i Osmaniyye kabul idüb mezkûr   hbenderlerin mansıb ve memuriyetine  ayeste vesair düvel-i m tehb be konsolosları hakkında câri olan kaffe-i imtiyâzât bunların hakkında dahi câri olması devlet-i aliyyemle devlet-i m    r nileyh  beyninde m na'kid olan ahidnâme-i h m y numun yedinci maddesinde m nderic olduğuna binâen keyfiyet taraf-ı e ref-i  ah neme arz ile lede'l-ist zan ber-vech-i muharrer iktiz sının icrası hususuna emr-i hümâyûn  evketmakr n-ı  ah nem  erefsunuh ve sud r olmuş olma ın muktez -yı m n fi ve ahidnâme-i hümâyûn me' l ve mev ddesi üzere amel olunmak fermanım olma ın imdi siz ki vali-i m    r ve naib-i mum leyhim sız mumâileyh Hacı Hüseyin teba-i devlet-i aliyyemden olmayıp sahih  ranlı olduğu halde Sayda  skelesine amed-   ed iden İran tüccar ve tebasının umur ve husus t-ı v k  -i ticaretlerini r 'yet idüb devlet-i aliyyem tebasıyla teba-i  raniye beyninde bir g ne da'va ve nizâ' vuk a geldikde bulunduğu memleketin mahkemesinde   hbenderler memurlarından biri hazır olduğu halde zabıta ve nizam-ı memleketin ahkamına tatbikan ma'rifet-i  er'le emr-i muh kemeleri icra olunması ve   hbender vekili mumâileyh müslim ve reaya-yı

saltanat-ı seniyyemden birine sened i'tâsıyla hafî ve celî himâyet daiyyesinde olmayıp işbu hususatın bir vakitte hilâfına hareket olunmamasına zâbitan taraflarından ve şehbender vekili mumâileyh cânibinden dâimen ve müstemirran itina ve dikkat kılınması ve vekil-i mumâileyh bazı zamanda bir yere gitmek istedikde gidişte ve gelişte ve karada ve deryâda ve menâzil ve merâhilde kendisine ve sahih İranlı olarak yanında bulunan adamlarına kimesne tarafından bi-vechi dahl ve taarruz olunmayub herhangi mahalle dâhil olur ise hakkında hürmet-i lâyika icrâ olunub ve mumâileyh ve sâir teba-i İraniye ezkâdim memnû' olduğu vecihle memâlik-i mahrûsemde emlak ve arâzi iştirâ ve temlik ve vakf etmeyüb ve'l-hâsıl her bir hususları şer-i şerif muktezâsı ve bâlâda muharrer tefsîrat iktizâsı ve ahidnâme-i hümâyun meal ve mevaddesi üzere rü'yet itdirüb vekâleti umûruna âharı dahl ve taarruz itdirülmeyüb himâyet ve sıyânet olunması esbâbının istihsâline dikkat eyleyesiz şöyle bilesiz evâmir-i şerifeye itimad kılâsuz (Sene Evahir-i Cemaziye'l-âhir 265)

Ek-3

BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00033 Gömlek Numaralı Mekke Emirine Gönderilen 161 No'lu Hüküm ve Transkripsiyonu

Hala emir-i Mekke-i Mükەرreme Şerif Abdulmuttalip dame saâ'dehüye

İran teb'asından işbu sene-i mübâreke de cânib-i Hicaz'a âzim olan züvvâr ve hüccâcın himâyet ve sıyâneti bâbında siz ki şerif-i penâhet müşârünileyhsin size ve sâir iktizâ edenlere hitâben emr-i şerifim sudûru devlet-i müşârünileyhânın darsââdetimde mukîm maslahatgüzârı iftihar Mehmed Han dâme muhibbe tarafından südde-i saâdetime memhûr takrir takdimiyle istid'a olunub kuyûda müracaat olundukda ahâli-i İrandan Ka'be-i Mükەرreme ve Medine-i Münevvere ve sâir bilâd-ı islâmiyye gelüb gidenlere hüccâc ve züvvâr-ı rûm ve sâir bilâd-ı islâmiyye misillü muâmele-i bi'l-mücâmele olunub kendülerinden durma nâmı ve hilâf-ı şer-i şerif ve kânun-ı münîf sâir vecihle bir nesne mütâlebe olunmayub ve kezâlik atabât-ı aliyye züvvârının mâdemki yedlerinde ticaret malı olmaya ânlardan bac taleb olunmaması ve devlet-i İran hüccâc ve tüccarı hakkında bu şurût-ı kadîmenin tenfîz ve icrâsına devlet-i aliyyemin vüzerâ-yı âzâm ve mîr-haccı ve mîr-i mirân-ı kirâm ve sâir zâbitân ve hükkâmı taraflarından kemâl-i dikkat ve riâyet ve Şam-ı Şerifden Haremeyn-ı Muhteremeyne varub gelince surre-i hümayûnum emini taraflarından dahi nezâret olunarak hilâf-ı şurût bir nesne alınmayub himâyetlerine himmet olunması ve merkûmların tekevvün eden niza'ları surre emini nezareti ve içlerinden mutemed adamı ma'rifeti ile rü'yet ve ekâbir-i devlet-i İraniyeden hacc-ı şerif ve atâbât-ı aliyye ziyaretine gidenlere hallerine göre hürmet kılınması ve kezalik devlet-i İraniye tüccarının rüsûmât-ı gümrükleri hususunda teba-i saltanât-ı seniyyemden olan ahâli-i islam tüccarına ne vecihle muamele olunur ise ol-vecihle muâmele olunması ve İran Devleti tüccar ve teb'a ve ahâlisinden devlet-i aliyyem memâlikine amed-ü şed idenler hakkında ber-muktezâ-yı cihet câmiâ-i islâmiyye dostane muâmele olunub izâ ve ızrardan muhafaza olunması ve devlet-i aliyyem memalikiinde İranlıdan bilâ veled fevt olanların vasi-i şeriyyesi olmadığı halde beytü'l-mâle memur olanlar tereke-i müteveffâ-yı ma'rifet-i şer'le sicile ba'de'l-kayd bir me'men mahalde aynıyla bir sene hıfz itdirüb varisi veyahut vekil-i şeriyyesi zuhûrunda ber-mucib defter-i eşyayı mezkûreyi ma'rifet-i şer'le teslim eyleyüb rüsûm-ı âdiyyesi ve eşya hıfz olunan mahallin kirası alınması ve mahfûz olan eşya harîk ve bu misillü kaza

sebebiyle telef olur ise iddia olunmaması ve bir sene müddet mürûrunda varis ve vasî veyahut vekil zuhur etmez ise tereke-i mahfûza beytü'l-malden fûruht olunub semeni hıfz kılınması hususları saltanat-ı seniyyemle devlet-i müşârünileyhâ beyinde mün'akid olan muâhede-i kadîme şurûtu iktizâsından olduğuna binâen teba ve tüccar-ı merkûmeden gerek Mekke-i Mükerre ve gerek Medine-i Münevvereye azîmet edenlerin şurût ve uhûd-ı mezkûre mucebince himâyet ve sıyânetleri ve ellerinde kendi levâzımât-ı mahsûsa-i zâtiyyelerinden olmayub mücerred ticaret için getirilmiş mal bulunduğu halde nizâm-ı vecihle resmi gümrükleri ahz ve istîfâ olunub fakat bu vesile ile ber vech-i meşrûh kendi eşya-yı mahsûsalarından dolayı gümrük memurları tarafından resm mütâlebesiyle tazyîk ve iz'ac olunmamaları hususuna irâde-i aliyyem müte'allık olarak ol-babda sâir lazım gelenlere başka başka evâmir-i şerifem gönderilmiş olmakla size dahi i'lânen divân-ı hümayûnumdan işbu emr-i celilü'l-kadrim isdâr olunmuşdu imdi senki vali-i müşârünileyhsin keyfiyet malum siyadetlüzûmun(?) oldukda teba ve tüccar-ı merkûmeden bâlâda beyân olunduğu vecihle gerek Mekke-i Mükerre ve gerek Medine-i Münevvereye azîmet idenlerin şurût ve uhûd-ı mezkûre mucebince himâyet ve sıyânet ve ellerinde ticaret malı bulunur ise ber-minval-i meşruh gümrüklerinin memuru ma'rifetiyle istîfâsı hususuna ve haklarında muâmele-i bi'l-mücâmele izhârına sâir iktizâ edenler ile beraber bezl-i cüll-i himmet eyleyesiz. (Sene Evasıt-ı Receb 268)

[illegible]

۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱
 ۴۷۲
 ۴۷۳
 ۴۷۴
 ۴۷۵
 ۴۷۶
 ۴۷۷
 ۴۷۸
 ۴۷۹
 ۴۸۰
 ۴۸۱
 ۴۸۲
 ۴۸۳
 ۴۸۴
 ۴۸۵
 ۴۸۶
 ۴۸۷
 ۴۸۸
 ۴۸۹
 ۴۹۰
 ۴۹۱
 ۴۹۲
 ۴۹۳
 ۴۹۴
 ۴۹۵
 ۴۹۶
 ۴۹۷
 ۴۹۸
 ۴۹۹
 ۵۰۰
 ۵۰۱
 ۵۰۲
 ۵۰۳
 ۵۰۴
 ۵۰۵
 ۵۰۶
 ۵۰۷
 ۵۰۸
 ۵۰۹
 ۵۱۰
 ۵۱۱
 ۵۱۲
 ۵۱۳
 ۵۱۴
 ۵۱۵
 ۵۱۶
 ۵۱۷
 ۵۱۸
 ۵۱۹
 ۵۲۰
 ۵۲۱
 ۵۲۲
 ۵۲۳
 ۵۲۴
 ۵۲۵
 ۵۲۶
 ۵۲۷
 ۵۲۸
 ۵۲۹
 ۵۳۰
 ۵۳۱
 ۵۳۲
 ۵۳۳
 ۵۳۴
 ۵۳۵
 ۵۳۶
 ۵۳۷
 ۵۳۸
 ۵۳۹
 ۵۴۰
 ۵۴۱
 ۵۴۲
 ۵۴۳
 ۵۴۴
 ۵۴۵
 ۵۴۶
 ۵۴۷
 ۵۴۸
 ۵۴۹
 ۵۵۰
 ۵۵۱
 ۵۵۲
 ۵۵۳
 ۵۵۴

Ek-4

BOA, A.DVNDVE.d 44.2/00043 Gömlek Numaralı 236 ve 237 Nolu Yol Emirlerine Dair Hükümler ve Transkripsiyonu

(236) Dersaâdetimden berre-i ve bahre-i cânib-i Hicâz mağfire't-tıraza varub gelince sevâhil ve cezâyir ve yol üzerinde vâki' kazâlar nâib ve nâkibleri zid-i uluhûm ve sâir zâbitan gümrükçüler zid-i kadruhûm

İran Devleti süvâri-i askeri zâbitanından kıdvet Matlup Han zid-i muhibbe işbu sene-i mübarekede edâ-yı farîzâ-i hac niyetiyle berre-i ve bahre-i cânib-i Hicâz mağfire't-tıraza azîmet edeceğinden bahisle hakkında hürmet-i lâıkanın ifâ ve icrâsı bâbında emr-i şerifim sudûru devlet-i müşârünileyhânın dersaâdetimde mukîm sefiri iftihar Mirzâ el hac Ahmet Han dam muhibbe tarafından memhûr takrîr takdimiyle istid'a olunmuş ve saltanat-ı seniyyemle devlet-i müşârünileyhâ beyninde der-kâr olan revâbit ve müsâfât-ı kâmile ve cihet-i câmiâ-i islâmiyye iktizasınca mumâileyh hakkında hürmet-i kâmile ve riâyet-i fâikanın icrâsı lazımeden bulunmuş olmağla siz ki nâib ve nâkibler sâir mumâileyhimsiz mumâileyh dersaâdetimden berre-i ve bahre-i cânib-i Hicâz mağfire't-tıraza varub gelince esnâ-yı râhda uğradığı mahallerde hürmet-i layıkanın icrası ve iktizâ iden zâd-ı zevâdesi nizâm-ı vecihle akçesiyle i'ta olunarak sâlimen imrârı hususunda dikkat ve yedinde ticaret malı olduğu halde rûsûmât-ı gümrük mu'tad üzere alunub ziyade mütâlebesinden ve hilâf-ı ahidnâme-i hümayûn ve hâlat vukûundan mücânebet eylemeniz babında fermân-ı alîşânım sâdır olmağla mazmûn-ı münîfi üzere amel ve hareket eyleyesiz (Sene Evâil-i Şevvâl 274)

(237) Trabzon'dan ra'sı hududa varınca esnâ-yı râhda kâin olub kaymakamları dam muhibbehûm ve nâib ve nâkibler zid-i ulûhûm ve kaza müdirleri ve âzâ-yı meclis ve vücûh-u memlekete

İran Devleti behiyyesi sefâret müsteşarı iftihar Mirza Melik (?) Han dam muhibbe bu defa acil olarak cânib-i İran'a azîmet ideceğinden lazım gelen bir kıt'a yol emr-i şerifimin isdârı devlet-i müşârünileyhânın sefâreti tarafından iltimas (?) olunmuş olmaktan nâşi siz ki mumâileyhimsiz mumâileyh Trabzon'dan ra'sı hudud-u İrana varınca esnâ-yı râhda herhangi bir zîr-i idâresinde kâin mahalle dâhil olur ise hakkında hürmet ve riâyet-i kâmilenin ifâsıyla beraber bir gûne muktezi-yi hayvanâtın akçesiyle tedarik ve i'tâsı ve muhâtaralı mahallerde yanına

miktar-ı kâfi zabtiye neferâtı terfiki ile emnen ve sâlimen imrârı hususuna dikkat kılınmak babında fermân-ı alişânım sâdır olmağla mûcebince amel ve hareket eyleyesiz (Sene Evâsıt-ı Şevval 274)

[illegible][illegible]

Ek-5

1863 Tarihli Osmanlı Konsolosluk Nizamnamesi'nin 6. Maddesi ve Transkripsiyonu

Altıncı Bend: Yerlûden hiçbir kimesne bir ecnebi devletin konsolos vekili veyahut me'muru tayin olunamayacaktır muâmelât-ı ticaretden neş'et etmiş bazı esbâb-ı mücbereye mebni bir mahalde konsolosluk başkasına virilemeyüb mutlaka teb'a-i devlet-i aliyyeden birine tevcih olunmak labüd görüldüğü halde böyle bir hal istisnâide taallukı olacak devletin darsaâdetde mukim sefîri vasıtasıyla bu babda bâb-ı âli ile müzâkere eylemesi câiz olacaktır maâmâfih böyle bir istisnâ mücerred tarafeynden musaddık-ı lüzum-ı hakikiye mebni muvakkaten kabul olunacağından şu istisnâ-yı müstelzim olan hâlat bertaraf olduğu gibi konsolosluğa tayin kılınmış olan yerlûnün tebdiline olunacak ve merkûm yerlûnün hitâm-ı memuriyetinde hidmetinde bulunmuş olduğu devletin himâyetini iddia idemeyecektir

النتیجی بند یرلودن هیچ برکسنه بر اجنبی دولتک قونسلوس وکیل و یا خود
مأموری تعیین اولنه میه جقدر معاملات تجارتدن نشأت ایتش بعض
اسباب مجبریه مبنی بر محله قونسلوسلق بشقه سنه و یرله میوب مطلقا
تبعه دولت علیه دن برینه توجیه اولنق لابد کورن دیک حالده بویله بر حال
استثنایده تعلق اوله جق دولتک در سعادتده مقیم سفیری واسطه سیله
بویله باب عالی ایله مذاکره ایلسی جائز اوله جقدر مع مافیله بویله بر استننا
بجرد طرفیندن مصدق لزوم حقیقیه مبنی موقنا قبول اولنه جفتدن
شو استثنایی مستلزم اولان حالات بر طرف اولدیغی کبی قونسلوسلغه
تعیین قلمش اولان یرلونک تبدیلنه مادت اولنه جق و مرقوم یرلونک

﴿ ۷۷۴ ﴾

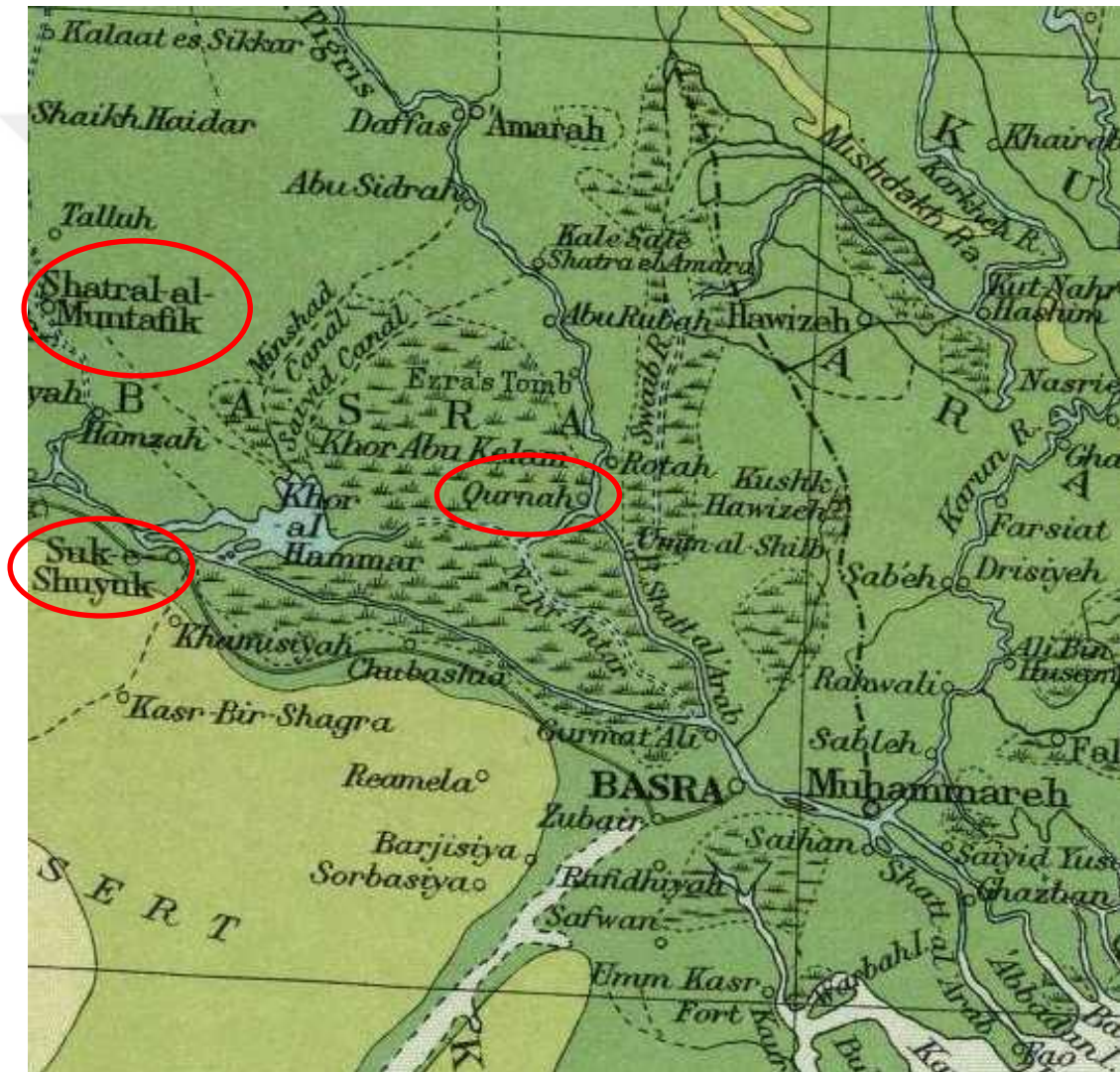
ختم مأمورینده خدمتده بولنش اولدیغی دولتک حایاتی ادعا
ایده میه جقدر

TBMM KUTUPHANESİ

Ek-6

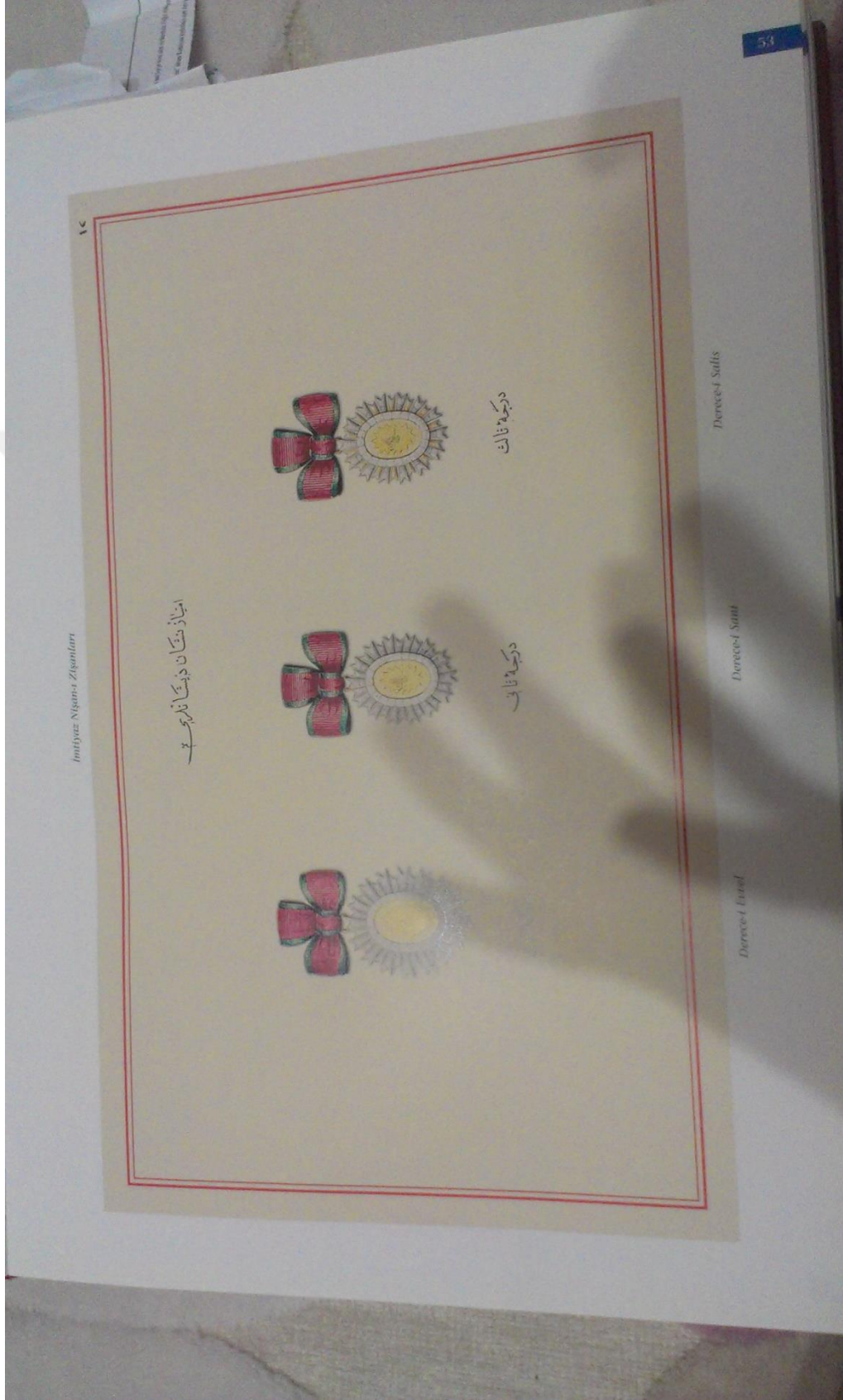
Below, a map made in 1922 (in green colors by Bartholomew for the The Times Atlas) shows how much the area about Hor al Hammar had changed by the 1960s on Roux's maps which show archaeological sites. The Euphrates splits into two branches east of Nasiriyah and Suk e-Shuyuk, one channel going to Qurnah, the other channel going to Basra.

Aşağıda, 1922'de yapılan bir harita (Bartholomew tarafından The Times Atlas için yeşil renklerle gösterilmiştir), Hor al Hammar'la ilgili alanın, arkeolojik alanları gösteren Roux'ın haritalarındaki 1960'lara kadar ne kadar değiştiğini göstermektedir. Fırat, Nasıriyah'ın doğusundaki iki kola ayrılır ve Suk e-Shuyuk, bir kanal Qurnah'ya, diğeri de Basra'ya gider.

Defterde geçen ve adları sık duyulmamış olan Kurna, Suk el Şuyuh ve Müntefik

Kaynak: <http://www.bibleorigins.net/DilmunUmmDaleiminQurnah.html>

Hükümlerde bahsi geçen Osmanlı nişanlarına bir örnek. (Erüreten, 2001:53)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Süleyman Hilmi Akın

Doğum Yeri : Manisa

Doğum Tarihi : 06/02/1980

Medeni Hali : Evli (2 Çocuk)

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise 1995-1998 : İzmir Balçova Lisesi

Lisans 1998-2002 : Muğla Üniversitesi

Tezsiz Yüksek Lisans 2002-2003 : Muğla Üniversitesi

MESLEKİ BİLGİLER

- Halen Milli Eğitim Bakanlığı'nda öğretmen olarak hizmet vermektedir.